

GYÁRFÁS ELEMÉR

ERDÉLYI PROBLÉMÁK

1903-1923

KIADJA AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG
CLUJ-KOLOZSVÁR, 1923.

E
MÚBŐL
KÖNYVKEDVELŐK SZÁMÁRA
SZÁZ SZÁMOZOTT PÉLDÁNY KÉSZÜLT
VASTAG KÖNYVPAPIROSON
A SZERZŐ EREDETI NÉVALÍRÁSÁVAL.

Az Erdélyi Irodalmi Társaság a szorosan vett szép-irodalom ápolásán kívül a társadalomtudomány művelését is feladatkörének tekinti.

Az erdélyi magyarság kulturális fejlődése érdekében — minthogy a napilapok, sőt a folyóiratok keretei sem bírják meg a mélyebb s így terjedelmesebb fejtegetéseknek annyira szükséges sorozatát — fel kell az Erdélyi Irodalmi Társaságnak ölelnie a most már önálló irányban fejlődő azon társadalomtudományi munkákat is, amelyek az írásművészei készségével a magyarság kulturális fejlődését a testvérnemzetek kulturális fejlődésével összehangzatosan szolgálni hivatottak .

E vezérelnen belől az író egyéni felfogásának teljes szabadságát érintetlenül hagyva, tért nyitunk minden jóakarati és becsületesen őszinte olyan munka megjelenésének, amely a kiválóan erdélyi talajból fakadólag, magas irodalmi szemponttal mért értékével is alapozni tudja a kultúrában a kölcsönös megértésnek és megbecsülésnek oszlopait.

Gyárfás Elemérnek „Erdélyi problémák” c. munkáját ilyennek ítéljük. A munka irányát, célzatát a még fiatal szerzőnek eddigi életmenete harmonikusan egészíti ki.

Mi az erdélyi magyarságnak önmaga megismerésére és elfogulatlan bírálat rendjén mások által is megismerhetésére nyújtunk alkalmat úgy ebben a munkában, mint az ezt követőkben, azon meggyőződésben, hogy a megismerés is, a megismertetés is csak javára válhat az erdélyi magyarságnak

Cluj-Kolozsvár, 1923. május hó 13.

Az Erdélyi Irodalmi Társaság.

„Est enim difficilis cura rerum alienarum,
... quia magis ea percipimus atque sentimus,
quae nobis ipsis aut prospera aut adversa
eveniunt, quam illa, quae ceteris, *aliter de Uli
ac de nobis iudicamus*”

„Nehéz feladat mások sorsának intézése,
... mert inkább megértjük és érezzük azt,
ami magunknak előnyös vagy hátrányos,
mint azt, ami másokat érint s ezért *másként
ítélkezünk róluk és másként saját magunkról*”

Cicero, de Officiis. Lib. I. Cap. IX. 30.

Az erdélyi magyarság történelmi hivatása.

Előjáróba.

Grünwald Béla a „Régi Magyarországában élénk színekkel rajzolja meg szomorú képét annak a népnek, mely kiejtette kezéből saját sorsának intézését. A magyar történelemnek a mohácsi vésztől s különösen a szatmári békétől 1848-ig terjedő korszakaiból vett példákkal illusztrálja, hogy önálló állami lét hiányában miként posványosodik el a közélet, hogyan tolulnak előtérbe a magán és osztályérdekek, hogyan szorul össze mind szűkebb körre a nemzet élete.

„Államférfiaink nem állanak önálló, fejlődő állam élén; eszméiket és törekvéseiket nem merítik a nemzet szükségleteiből. Kész politikát kapnak Bécsből, melyet talán elleneznek, . . . melynek azonban szükségkép eszközei. S mert nem foglalkoznak önállóan nagy állami feladatokkal, látkörük is folyton szűkül. Egyik sem érzi a felelősség súlyát, mely egy önálló állam ügyeinek vezetésével jár.”

„A nemzet pedig lassanként elszokik a nagy viszonyokkal és érdekekkel való foglalkozástól. Szelleme nem kap lendületet sehonnan sem. Nem intézi saját ügyeit. Azt sem tudja, ki az ellensége s ki a barátja; nem tudja, kivel lesz szövetségben s kivel keveredik háborúba.”

„A nemzet közönyös lesz, lemondással vonul vissza önmagába s korlátolt helyi életet él. ... elaprózódik rendekre, népfajokra, felekezetekre, megyékre ... nincs középontja, mely egy helyre vonzza a nemzet erőit és oly partikularizmus fejlődik ki, mely teljesen eltörpíti a szellemeket.”

„... a nemzet lecsúszott az önálló nemzetek magaslatáról, életének köre szűkebb, színvonala alacsonyabb lett. Az egésznek e sülyedése szükségkép magával rántotta az egyeseket is... kiszáradt az a forrás, mely egyedüli éltetője az államférfiúi nagyságnak. Valamint az ember a nagy célokkal nő, úgy törpül el a kisszerűekkel. Azért e korszak nem adhatott a hazának nagy férfiakat, alkotó szellemeket. Nincs az akkori szereplők között egy kimagasló alak, jelentékeny eszméket képviselő egyéniség, akin megakadna a történetíró szeme, akire bámulattal tekinthetne a nemzet s kinek emléke mélyen vésődhetnék a késő nemzedékek képzeletébe...”

Mintha nem 1888-ban, hanem ma íródtak volna e sorok, olyan találóan jellemzik az erdélyi magyarság mostani lelkiállapotát.

Közöny, kisszerűség, vidékies intrikák, elposványosodás, apró kis guerilla-harcok anyagi előnyök morzsáiért — ebbe merül bele mind mélyebben az erdélyi magyarság élete. S a sülyedési folyamat mind gyorsul és feltartóztatatlannak látszik.

A sülyedést feltartóztatni csak egy módon lehet: ha célokat adunk az erdélyi magyarságnak, melyekért küzdeni érdemes s a siker reményével lehetséges. Nagy célokat és elérhető célokat kell kitűznünk. Kisszerű célok nem tudják felemelni a lelkeket. Ábrándok, utópiák hajszolása pedig szerencsétlenségbe sodor minden népet.

Az erdélyi magyarságnak az az Istentől rendelt, világ-történelmi hivatása, hogy összekötő kapocs legyen a Középeurópa tengelyében elhelyezkedett román és magyar népfaj között. Amint ma öntésiében kell végigszenvednie a két népfaj egymás iránti gyűlöletének ostorcsapásait, úgy két kiterjesztett s ma még keresztre szögezett karja kell, hogy összekösse, egymáshoz fűzze, egymás mellé állítsa azt a két népfajt, mely testvérek nélkül, idegenül áll ellenséges érzületű tömegek között Európa közepén s mely csak egymásra támaszkodva és egymást erősítve vetheti meg szilárdan lábát azon a földön, hova a Gondviselés állította.

Ez az egyetlen nagy cél, melyet az erdélyi magyarság ma maga elébe tűzhet s amelyért valóban érdemes küzdenie.

A kérdés csak az: Lehetséges-e a mai viszonyok között ezért a nagy célért küzdenünk és remélhetjük-e, hogy e küzdelmünk sikerre vezet?

Magáévá tudja-e tenni keserűségének eme napjaiban az erdélyi magyarság ezt a nagy célt? S ha igen, az értelem megvilágosodásának s az akarat elhatározásának olyan erejével teszi-e magáévá, mely le tudja győzni aztán a mindkét oldalról elébe tornyosuló akadályokat?

S másfelől: alkalmas-e az adott pillanat, a túlfűtött nemzeti szenvedélyek fellobbanásának ideje arra, hogy a román államhatalom kezelői s az erdélyi román nép vezetői megértsék az erdélyi magyarság e nagy célkitűzésének valódi jelentőségét s ebben a küzdelemben ne akadályozzanak, hanem támogassanak minket?

Ezek azok a súlyos kétségek, melyek gyötörnek s gyötörtek mindannyiszor, mikor a tollat kezembe akartam venni és ajkamat szólásra nyitottam.

A borús atmoszféra, a két nép niai lelkiállapota, a

közhangulat feszültsége valóban nem teszi alkalmassá az időpontot a megszólalásra. De én Istenem, vájjon holnap adatik-e még szólanom? S nem-e éppen a megpróbáltatás nehéz napjaiban van legnagyobb szükség vigasztaló szóra, mely bizalmat önt a lelkekbe?

Azután meg — népek mentalitását új irányba terelni csak hosszas, kitartó munkával lehet. Ezt a munkát egyszerűen meg kell kezdeni. Ha túlkorán kezdjük, kisebb hiba, mintha elkésünk vele.

Ehhez a munkához azonban egymagamban nem kezdhetem hozzá. Szövetségeseket kellett keresnem, akikre támaszkodhatom s akiknek szava megvédjen attól, hogy akár itt, akár amott félreértsenek.

Ujjmutatást láttam abban, hogy éppen most volt húszéves fordulója e gondolatért való első síkraszállásomnak. Előszedegettem fakó, megsárgult írásaimat s láttam, hogy a szövetségeseket megtalálom azokban a tanulmányokban, fejtegetésekben, iránymegjelölésekben és kritikákban, melyeket az utolsó két évtized alatt az erdélyi kérdésről s a román-magyar problémáról papírra vettem. Tanúságot tesznek ezek mellettem, hogy nem hirtelen fellobbanás vagy lágy elérzékenyülés, hanem évtizedeken át leszűrt meggyőződés beszél belőlem. Megvédelmeznék úgy a kishitűség és gyáva megalkuvás, mint a rebellis, lázadó kritika és gáncsoskodás vádjától. Dokumentálni fogják, hogy a román nép iránti szimpátiát, a román néppel való fegyverbarátság szükségességét nem ma hirdetem, mikor az ő kezükben van a hatalom s ez előttük alamiznáért való kunyorálás színét viselheti, hanem hirdetem akkor, mikor a sors kerekén mi állottunk felül s amikor ez az állásfoglalás nem volt sem népszerű, sem hasznos, sem opportunus. De dokumentálni fogják ezek az írások azt is, hogy ha ma panaszkodunk, sok minden

fáj nekünk és orvoslást kérünk sok sérelemre, volt iudicumunk meglátni e hibákat akkor is, mikor azokat a *mi* embereink követték el mások rovására, volt bátorságunk azt akkor is nyíltan kifogásolni és volt erkölcsi erőnk, hogy mi magunk követeljük annak orvoslását.

E szövetségeseim támogatásával lépek ki a nyilvánosság küzdőterére.

A csatasor elrendezése nem volt könnyű. Szerettem volna felölelni minden megnyilatkozást, mely e gondolatkörbe beletartozik.

A technikai terjedelemre tekintettel azonban nem vehettem fel a kötetbe két önálló tanulmányomat, az 1902-ben megjelent *Romániai zsidókérdése*, mely a ma oly gyakran emlegeteü regáti mentalitás egyik sarkalatos megnyilatkozását ismertette s az 1905-ben megjelent *Román Görög Katholikusok Autonómiajá-t*, melyet annak idején a román sajtó a legszimpatikusabban fogadott.

Ellenben felvettem több olyan cikket, melyek csak távolabbi összefüggésben állanak a román kérdéssel 's nem politikai, hanem elsősorban egyházi természetűek. Ezt tudatosan tettem. Nemcsak azért, mert a román kérdésben való állásfoglalásom — különösen a kiindulás s az ösztönszerű tapogatózás első idejében — csak emanációja volt harmonikus világnézetemnek. De felvettem e fejtegetéseket elsősorban azért, mert szeretném, ha az olvasó a sorok között meglátná azt a sokszor verejtékes erőfeszítésemet, mellyel igyekeztem felfedezni, megvilágítani, előteremtteni legalább egyházi téren érintkezési pontokat a két egymásra utalt és egymással szembeállított népfaj között. E törekvéseim néhol mesterkélteknek tűnhetnek fel. Meggyőződésem azonban ma is, hogy az ellentétek kiegyenlítése csak egy olyan közös világnézet alapján lehetséges, mely elvi ellenmondásban van a fajgyűlölettel.

A rendelkezésemre álló anyagot az egység és áttekinthetőség érdekében négy fejezetre osztottam.

Az *elvi alap* című első fejezet, 1903-tól 1910-ig, tanulmányi éveimből, a szemlélődés, adatgyűjtés, kifejeződés korából való cikkeket öleli fel. Az első megszólalásokon rajta ül az a mély megdöbbenés, mely elfogta lelkemet, mikor mind mélyebben és mélyebben beletekintettem a román nép s a román vezetők gondolatvilágába s ott megláttam azt a velünk homlokegyenest szemben álló előretörést, mely mindnyájukat betöltötte. Az élet nehéz harcait még akkor nem ismertem, de ösztönszerűen megéreztem, hogy az egymásnak rohanó energiák összecsapása borzalmas lesz. Úgy éreztem magam, mint a vasúti hivatalnok, aki a távirógép békés, egyhangú kattogásából elrémülve ébred tudatára annak, hogy kinn a pályán két vonat föltartózatlanul egymásnak rohan. E lelki hangulatban hangoztattam ismételten, hogy ismerjük meg egymást, vegyük revízió alá céljainkat, útirányunkat, talán mégis lehetséges lesz két párhuzamos sínre levezetni az egymásratoró népe energiákat s elkerülhetjük a katasztrófát, melyet akkor, a nyugalom s az egymástól kínai fallal való elzárkózottság idejében, senki sem látott imminensnek. E lelki hangulatban igyekeztem meglátni és megláttatni a két népfaj érintkezési pontjait, melyekről fennebb szólottam. Mindez még nem volt tudatos, hanem csak ösztönszerű védekezés a megérezett veszedelemmel szemben. A kérdés folytonos tanulmányozása s a későbbi évek érettebb megfontolásai hozták meg a megoldást: az *érzelmi közösség* gondolatát a két népfaj közös keleteurópai missziójának s a közös germán és szláv veszedelemnek pilléreirein.

Ez a gondolat ma már nem új, sőt közel áll ahhoz, hogy közhelylyé váljon. Új volt azonban tizenöt év előtt

s reám a reveláció erejével hatott, véglegesen eldöntve politikai állásfoglalásom irányát. A szerzőséget nem akarom magamnak vindikálni. Hiszen a gondolat kézenfekvő. Kant és Laplace sokkal-sokkal nehezebb probléma nyitjára jöttek rá külön-külön. Erre is rájöhet bárki, aki *akarja* az érzelmi közösséget és indokokat keres annak alátámasztására. Én csak azt vindikálom magamnak, hogy a legelsőik egyike voltam, aki ezt komolyan akartam, s mikor megtaláltam a megoldást, következetesen ragaszkodtam hozzá, függetlenül a közhangulat változásaitól s e meggyőződésemből nem tudtak eltántorítani sem a magyar sovinizmus szirénhangjai, sem a román sovinizmusnak újabban, sajnos, mind gyakoribb elfogultságai.

A második fejezet, *a gyakorlat erőpróbája* az 1910—1914. években, túlnyomóan a vármegyei életben felvetődött gyakorlati, közigazgatási és politikai kérdéseknek a fenti elvi alapon való megvilágításait tartalmazza. Szerettem volna ezeket minél nagyobb számban felsorakoztatni, mert hiszen a jelenleg napirenden levő hasonló természetű konfliktusok megvilágítása céljából kétségtelenül tanulságos lett volna, ha minél több gyakorlati példával mutathatnók meg azt, hogy milyen természetű és intenzitású sérelmeik voltak akkor a kisebbségeknek s viszont milyen minuciózus lelkiismeretességgel tudtunk akkor saját faji érdekeinken felülemelkedni s ha reális volt a sérelem, a megtámadott kisebbségnek igazat adni. Ez azonban szükségessé tette volna, hogy kimerítően ismeressem ma már túlhaladott s annak idején is csak lokális jelentőségű részleteit minden egyes konkrét ügynek, mely felszólalásaimat kiváltotta. Ez szétfolyóvá és terjengőssé tette volna az előadást. Kénytelen voltam ezért e téren néhány szemelvényre szorítkozni, mellőzve főként azokat

a konkrét kérdéseket, melyek ma is élő és szereplő egyé-
nekkel voltak összefüggésben.

A *történelmi fordulat* című fejezet az 1917—1920. évekből közöl néhány megnyilatkozást. Ezekből az évekből gazdag és tanulságos adathalmaz áll rendelkezésemre, mert hiszen magam is az események sodrában állottam.. Mindez azonban sokkal jobban össze van szövődve ma is szereplő tényezőkkel, hogysen megbírná a nyomdafestéket. Ezért mindössze néhány vonásban mutatok rá arra, hogy e nehéz időkben is egyedül és kizárólag a fennt vázolt elvi alap adta és adhatta meg a nyugodt, biztos orientációt.

A *kisebbségi fronton*, a Magyar Szövetség megalakulásától a mai napig folytatott munkáról számol be az utolsó fejezet. Ez tulajdonképpen már aktuális politika. Ennek dacára le akarom és le merem ezeket is szögezni, mert egyrészt az események máris igazolták s nincs kétségem afelől, hogy a jövő sem fog meghazudtolni.

Goga Oktávián, ki aktív kormányzása idején is sok megértést mutatott irántunk, szellemi ankétre, kívánságaink előterjesztésére és megvitatására szólította fel az erdélyi magyar politikusokat.

Olvassa ki e könyvből a feleletet.

Az erdélyi magyarságnak az a történelmi hivatása, hogy megteremtője, összekötő-szerve s egyben záloga legyen Keleteurópa legtermészetesebb, legszükségesebb, legreményteljesebb nemzetközi kapcsolatának: a román-magyar szövetségnek.

Az erdélyi magyarság akkor lesz boldog, akkor fog fejlődni, akkor fogja a benne szunnyadó energiákat csodás virágzásra kitermelni, ha e történelmi missziója megvalósításának szentelheti egész erejét.

1923. Húsvétvasárnap.

I. Az elvi alap.

Az erdélyi románok.

Budapest, 1903. január 29.

Válságos a helyzet Erdélyben, a bérces kis hazában. A magyar faj lábai alatt ingadozik a talaj s a románság mindinkább előre nyomul. A betegség nem mai keletű. Sokan megkísérelték orvosolni, de eddig senkinek sem sikerült. A baj napról-napra veszedelmesebb lett és mind nagyobb és nagyobb arányokat öltött. S ma már világosan kitűnik, hogy azoknak volt igazuk, akik a román kérdést másként ítélték meg és más utakat ajánlottak annak megoldására, mint a hivatalos körök.

A kérdés csiráit a történeti fejlődésben s a különleges erdélyi viszonyokban találjuk meg. Be kell ismernünk, hogy a román nép Magyarországon mindenkor másodrendű szerepre szorult. Nem tekintették őket az állam valódi polgárainak, hanem csak jövevényeknek, kiknek sem joguk, sem képességük nincsen a szabadságra. Vallásuk csak tűrt vallás volt. Sok minden hozzájárult ahhoz, hogy a magyarokban ellenséget lássanak. Legfőbb ok volt a jobbágyrendszer, éppen a különleges erdélyi viszonyokra tekintettel. Szinte azt lehetne mondani, hogy Erdélyben tulajdonképpen *csak* a románok voltak jobbágyok. A magyarság zöme a nemesi osztályhoz tartozott, a székelyek és a szászok mindenkor szabadok voltak. A románok, bárhova tekintettek is, nem láttak egyebet, minthogy az ő fajuk elnyomott helyzetben van s a magyarok uralkodnak fölöttük. A románok másfelől majdnem *mind* jobbágyok voltak. Ha valaki közülök elérte a nemességet, hamarosan beolvadt a magyarságba. Ez az alárendelt helyzet nagy súllyal nehezedett a lelkükre.

Ilyen körülmények között érte őket az 1848-iki nagy átalakulás. A bécsi kormány mindent megtett, hogy megnyerje őket saját

céljainak. S ezt nem volt nehéz elérnie. Forrongó, izgatott lelkű embereket könnyen lehetett találni, kiket részben igyekeztek megnyerni, részben pedig megfélemlíteni s nem is csodálkozhatunk afölött, hogy a román népet be lehetett vinni ebbe a mozgalomba. A szegény román paraszt egész életében nem tapasztalt egyebet urai részéről, mint lenézést, erőszakoskodást és zsarnokoskodást és így bizalmatlansággal fogadtak a románok minden mozgalmat, melyet a magyarok kezdeményeztek. Könnyű volt elhitetni velük, hogy a császár az, aki igazságot fog nekik szolgáltatni. A világsi fegyverletétel után természetesen nagy volt a kiábrándulás. Csak ekkor látták, milyen nagy hibát követtek el, mikor a magyarok ellen küzdöttek. Ma mosolyra indít, mikor azt olvassuk a magyar emigránsok Írásaiban, hogy ők Magyarország függetlenségét a románok segítségével akarták kiküzdeni. Kossuth azonban ebben a tekintetben akkor nem tévedett. Abban az időben a magyaroknak sok barátjuk volt a románok között, a nagy többség pedig közömbösen és elfásulva nézte a dolgokat.

És ma? Egy előkelő román politikus mondta nekem: „A magyarok azt állítják, hogy mi Bukarest felé gravitálunk! Uram! Bolond az a román politikus, aki ma ilyesmit hirdetne. De ha valaki közülünk azt mondaná Önnek, hogy mi *nem* gravitálunk Bukarest felé, legyen meggyőződve, hogy hazudott az az ember.”

Ma az erdélyi románok különálló egészet alkotnak, államot az államban. Céljaik és törekvéseik különböznek a magyarokétól. Társaságukban nem tűnnek meg idegen elemet, sajtójuk az ellentéteket szítja. Egész erejében érvényre jut az a meg nem alkuvó, meg nem győzhető és meg nem hajlítható szellemük, melyről a mi történetíróink és politikusaink oly gyakran megemlékeznek.

Ennek a szomorú visszaesésnek okait elsősorban a dualizmust követő viszonyokban keli keresnünk. A magyar kormány a pléh-galléros osztrák tisztviselők helyett a középnemesség fiait ültette a vezető állásokba. A szegény román paraszt ezekkel szemben úgy érezte, mintha az 1848. előtti idők, a jobbágytság korszaka tért volna vissza. Láta, hogy a magyar ismét uralomra jutott és parancsol. Az erdélyi vármegyék tisztikara kizárólag a klikk- és kasztrendszer alapján volt összeállítva. Ezeknek az uraknak sok bűn terheli a lelkiismeretét. A legnagyobb bünt azonban azáltal követték el a magyar állam ellen, hogy a román néppel szemben a legelhibázottabb politikát követték. Elfelelték ezek az urak, hogy

ők a nép által fizetett tisztviselők. Szeretetlen, erőszakos és sokszor igazságtalan magatartásuk keserű gyümölcsöket termett. Az uralkodó liberális rendszer, melynek keretében csak azok juthattak vezető állásba, kik elveiket fölállozták a kormány érdekeinek, kiselejtezte a tisztviselők közül a román nép fiait. És még csodálkozunk afölött, hogy az akció reakciót váltott ki? A közigazgatás az utolsó 35 éves korszakban minden frázisok dacára sem tudott semmivel sem előbbre jutni a magyarosítás terén. Sőt ellenkezőleg! Az 1867-iki kiegyezés idején a románság egyrésze mérsékelt szellemű, másrésze pedig legalább indifferens volt velünk szemben; ma mindnyájan egy véleményen és egy táborban vannak, még azok is, akik ezt kifelé leplezni kénytelenek.

A kormány látva a feltornyosuló veszedelmet, beindította a minden áron való magyarosítást, különösen az iskolákban. Ismerjük mindnyájan azt a közmondást, hogy akié az iskola, azé a jövő. Látjuk nap-nap után, hogy magyar, román és szász ifjak a katonai iskolákban megtelnek osztrák szellemmel és lassanként „gutgesinnt” osztrák katonák lesznek belőlük. S most vessünk egy pillantást az erdélyi iskolákra. Az egyszerű román paraszt beadja gyermekét 6 éves korában a magyar iskolába s ez ott tanul igen gyakran 16 éven keresztül. A magyar tanítók és tanárok nevelhetik, hajlíthatják, idomíthatják e hosszú idő alatt, ahogy tetszik nekik. És mi az eredmény? Szeretném tudni, hogy hány román van egész Erdélyben, aki szívvel-lélekkel magyar hazafinak vallja magát. Azt hiszem, hogy fölötte kevesen vannak.

Ennek az eredménytelenségnek főokát ismét a magyar társadalom téves fölfogásában kell keresnünk. A tanárok minden román ifjában egy leendő hazaárulót látnak és nem bánnak velük úgy, mint a többiekkel. A magyar fiúk kerülik őket és nem fogadják be a körükbe. A szegény fiúnak mindezt el kell tűrni, csupán azért, mert ő román. Fölbred bennük is a dac és ők is szeparálják magukat. A tanárok csodálkozva látják, hogy kerülik az önképzőköröket s az ifjúsági ünnepélyeket. De arról nincs tudomásuk, hogy a társaik kicsúfolták őket, mikor a magyar költeményeket hibás kiejtéssel szavalták. Ilyen metódussal legfeljebb ellenségeket szerzünk magunknak, de nem fogunk soha magyarosítani.

S amit az ifjúság tesz az iskolában, ugyanazt teszi az erdélyi társadalom az életben. Erdélyben mind a mai napig dicsőségesen uralkodik a klikk- és kasztrendszer. Külömbiségeket tesznek azok

között, akik „jó” és akik „gyenge” famíliából származnak. A jó családból valók gondosan elkülönzik magukat a többiektől, annál inkább a románoktól. Ismerek egy előkelő férfit, aki a közéletben igen jelentős szerepet tölt be. Ellenfelei, hogy nevetségessé és lehetetlenné tegyék, azt híresztelték róla, hogy román származású, íme, ilyen az erdélyi magyar társadalom! Holott a lelkek megmagyarosodása gyönyörűen haladna előre s a románoknak a magyarok iránti gyűlölete elveszítené erejét és jelentőségét, ha nem volna lehetetlenné téve a társadalmi érintkezés. Ez azonban ma még fölötte nehéz. Az előítéletek túlságosan erősek.

A köznépnél viszont homlokegyenest ellenkező állapotokat találunk. A magyar parasztnak gyakori és szoros érintkezése van a román paraszttal. A könnyen megtanulható, szép és dallamos román nyelvnek közvetítő szerepe van Erdélyben. Ezen a nyelven beszélnek egymással a magyarok és szászok is. A köznépnél az összeházasodás napirenden van. Ezek a vegyes házasságok azonban sajnos, majdnem mindig a magyarok hátrányára vannak. A kormány nem állít fel iskolákat a vegyes községekben. Erre nincs pénze, mert ami rendelkezésére állott, azt a magyar hitvallásos iskolák államosítására fordította. Ahol a kisebbségben lévő magyarságnak nincs tanítója, ott ő is a daszkelhez jár iskolába. A rideg protestáns istentisztelet nem tudja lekötni az egyszerű ember lelkét. Sokkal nagyobb hatással van rá a román pap keleti rítusa.

A románság ma Erdélyben nagy hatalom. És ez a hatalom teljes határozottsággal szemben áll az erdélyi magyarsággal. Ugyanakkor pedig a magyar középosztály pusztul és tönkremegy. Napról-napra hallunk egyik vagy másik magyar földbirtokos pusztulásáról. A régi nemesi udvarban megütik a dobot s az ősi kúria idegen kézre kerül. Sír a lelkünk, mikor végigme gyünk egy-egy községen, melyben egy-két évtizeddel ezelőtt 8—10 középbirtok is volt. Ma mind tönkrementek. Egyrészt megvásárolták a románok, másrészt a szászok. A tisztos nemesi kúria falait kiütötték és lett belőle fogadó, melynek tornácáról aranyóraláncos korcsmáros parancsol.

Ide jutottunk. Vájjon észretérünk-e? Magunkbaszállunk-e, ha a jövőre gondolunk, mely teánk várokozik? Vagy pedig feltartóztatlanul sülyedünk tovább a pusztulásba? A jó Isten tudja.

A román kérdés ma már nagyon el van mérgesedve. Egyaránt bűnös ebben a bécsi kormány, az erdélyi magyar társadalom és a román nép vezetői. Mindegyik nép elzárkózik a másiktól és

zászlajára írja: „timeo Danaos et dona ferentes”. Van egy napilapunk, mely állandó rovatot vezet „Nemzetiségi túlkapások” címen. Ebben a rovatban élénk színekben közöl megtörtént és meg nem történt sajnálatos eseteket, szítva ezáltal is a fajgyűlöletet. Ám jó, érvényesüljön az államhatalom egész energiája, ha ez szükséges. Nem tekinthetjük azonban *megoldásnak*, ha néhány úgynevezett agitátort félévi államfogházra ítélnék. Legfeljebb mártírokat csinálnak belőlük, ami csak annál inkább elidegeníti őket tőlünk és annál inkább megerősíti híveiket a hozzájuk való ragaszkodásukban.

Vannak olyanok is, akik nagy hangon hirdetik, hogy ugyanúgy kell eljárunk a románokkal szemben, ahogy a németek bántak a lengyelekkel. Ezek az urak azonban elfelejtik, hogy a helyzet nem ugyanaz. A németek erősek, urak a saját hazájukban és övék a hadseregük. Mi ehhez képest gyengék vagyunk. A lengyel társadalom széthúzó elemekből áll; a románok ellenben összetartanak, több milliónyi van csak a mi országunkban s egy egységes külföldi államra támaszkodhatnak.

Meg kell szüntetni a választófalakat a magyarok és a románok között. Mindent el kell követnünk, hogy összetalálkozhassunk. Ne elégedjünk meg azzal, ha ők közelednek felénk, menjünk mi is elejükbe a feleúton. Ne mutatkozzunk idegeneknek nyelvükkel és szokásaikkal szemben.

És ne hirdesse azt senki, hogy megtudja oldani a román kérdést. Erről a témáról beszélhetünk és kell is beszélnünk minél többet és minél gyakrabban. Tanulmányoznunk kell a népet, hogy világos koncepciót szerezhessünk magunknak. De, hogy a bajt csak úgy egy-kettőre megszüntessük, ez sajnós, ma már nem lehetséges. Ehhez korrekt nemzetiségi politika és több évtizedes céltudatos munka szükséges. Annyi bizonyos, hogy a jelenlegi rendszerrel nem jutunk közelebb a célhoz. (Alkotmány.)

(A cikket vezető helyen méltatta és egész terjedelmében leközölte a brassói *Gazeta Transilvaniei* 1903. február 1-i s az aradi *Tribuna* február 3-iki számában.)

Román kérdés.

Kolozsvár, 1903. május 1.

„Az ifjúság ne politizáljon.” Ezt a jelszót hangoztatja manapság mindenki, ezt halljuk az illetékes és nem illetékes tényezőktől. Helyes. Ne elegyedjék bele az ifjúság a napi politikába. Vannak azonban kérdések, melyek a magyar nemzetet, mint nemzetet érdeklik; vannak veszélyek, melyek ezeréves létünket fenyegetik. Mindenesetre helyes az a felfogás, mely hirdeti, hogy ilyen esetekben szólaljon fel az ifjúság, vegye ki a maga részét a munkából. Ezek közé tartozik a román kérdés is, mely nálunk Erdélyben mindig aktuális.

Merem állítani, hogy a román kérdéstről kevés embernek van helyes felfogása. Nem ismerik a népet, nem ismerik történelmét, egyházi életét, társadalmi viszonyait. Van néhány frázis; azt egyik megtanulja a másiktól; hirdetik, ha lehetséges, alkalmazzák is, de nagyon kevesen gondolják meg, hogy mindennek mi lehet a következménye.

Leggyakrabban halljuk ezt az elméletet: Ez a föld Magyarország. Aki itt lakik, az legyen magyar hazafi, vagy pusztuljon. Szép, igaz, helyes. Vilmos császár is ezt hirdeti, az orosz cár is. Magyarország keleti részében lakik azonban két és fél millió román, kik túlnyomó többségben nem jó hazafiak. De pusztulni egyáltalában nem akarnak. Ellenkezőleg; szaporodnak, fejlődnek, erőt gyűjtenek. S ennek az elvnek hirdetése, alkalmazása ellenségeinkké teszik őket. Meg kell gondolnunk, hogy ha összeütközésre kerül a dolog s megismétlődnek a Hóra lázadás és a 48-iki forradalom véres jelenetei, az ártatlanoknak kiömlő vére s az özvegyek és

árvák panaszai súlyos vádat emelnek azok ellen is, kik a kérdést ennyire elmérgesítették.

De nem politizálok. Az egyetemi viszonyokról akarok beszélni. Mint konkrét tény, felemlítem azt a körülményt, hogy a múlt évben a kolozsvári magyar ifjúság körében mozgalom indult meg. Elpanaszolták, hogy igen sok román ifjú élvezi a diákasztal jótéteményeit, igen soknak van ösztöndíja. Nem szólok a dolog érdekéhez. Csak egy rövid észrevételt. Olyan lenéző mosolylyal beszélünk azokról az emberekről, kik fegyverrel törtek egymás ellen, mert egyik másképp imádta az Istent, mint a másik. *5 mi megakarnák fosztani azt a szegény ifjút a mindennapi kenyértől, meri azon a nyelven beszél, melyet az anyatejjel szítt magába s mely nekfepp oly drága, féltett kincse, mint nekünk ez az édes magyar nyelv!*

Nem az a baj, hogy románul beszélnek, hanem az, hogy magyarellenesen éreznek. Aki nincs velem, ellenem van. S ugyan velünk van-e a román ifjúság? Látjuk-e gyűléseinken, ünnepeinken, egyesületeinkben? Nem. Elzárkóznak tőlünk. Az ilyen viszonyok közt felnőtt ifjútól várhatjuk-e, hogy magyarbarát, vagy legalább elfogulatlan ember legyen? Remélhetjük-e, hogy a magyar kultúra átalakító hatással lesz rájuk? Bizony nemmel kell felelnünk.

A román diákok ellenségei a magyarnak. Ha tehetik, nem hazai, hanem külföldi, német, olasz, francia egyetemeket látogatnak. Mindnyájan tudjuk, hogy a nemzetközi diákszövetségben, a Corda Frates-ben mennyi bajt okoztak nekünk. S eltökélt szándékuk, hogy ezután még több bajt okozzanak. Csodálatos jelenség, hogy míg a nép általában nyugodt, addig ezek a fiatal emberek gyűlölnék mindent, ami magyar. Vájjon a magasabbfokú műveltség teszi ezt, vagy másutt kell keresnünk az okokat? Nehéz volna megoldani.

Pedig kitűnő anyag ám az a román ifjúság. Szép faj, élet-erős, szívós, munkabíró. A román ügyvédek ritkítják párjukat. Mihályi érsek udvarában számos európai műveltségű férfiú van. De életnézetük, céljaik, törekvéseik a mieinkkel ellenkezők, vagy azoktól legalább is különböznek.

A román kérdést állandóan felszínen kellene tartani, beszélni kellene róla s megismernedni minden részével alaposan, mert ebben az esetben az ismeret — félgyőzelem. Mi magyarok azonban *nem ismerjük a románokat*. Látjuk nap-nap után a falunkbeli oláhokat, megtanulunk a tankönyvekből egy-két adatot, magunkba szedünk

néhány frázist s ezzel meg is elégszünk. Látjuk a tüzet, de nincs fogalmunk arról, hogy mi forr a katlanban. Kikerülünk az életbe. A nemzet odaállít bennünket egy-egy örpontra, hol helyes magatartással épp oly sokat használhatunk a magyarság ügyének, mint amennyit árthatunk tapintatlan eljárásunkkal.

Ismételten mondom, hogy legelőször is ismernünk kell azokat, akikkel dolgunk lesz, mert csak ebben az esetben bánhatunk velük helyesen, okosan. A magyar ifjúnak tanulmányozni kellene a román nép nyelvét, történelmét, egyházi életét, társadalmi viszonyait. Sok nehézséggel jár ez, főként eleinte, mert irodalmunk e tekintetben, sajnos, meglehetősen szegény. Nem veszne kárba a fáradtság, ha egy nyelvész, egy történettudós, vagy etnográfus egész elitét a román nép tanulmányozásának szentelné.

Nagy szolgálatokat tehetnek nekünk ebből a szempontból a román ifjak. Ők ismerik mindazt, amiről nekünk még fogalmunk sincs, s aminek ismeretére csak hosszas tanulmány útján juthatunk el. Milyen üdvös, milyen szép volna, ha ismertetnék népüket a magyar közönség előtt.

Itt élünk egymás között, úgyszólván egymásban; de azért a román szellemi törekvésekről alig van tudomásunk. Ők azonban ismernek bennünket. Ismerik gyengéinket, hibáinkat.

Érzem, hiszem, hogy a magyar ifjúság tudatára fog ébredni annak, hogy mi a kötelessége!

(Kolozsvári Egyetemi Lapok.)

A románok és a szocialisták.

Budapest, 1903. április 29.

Mikor a húsvéti ünnepek alatt a nemzetközi és az újjászervezett szocialisták gyűlést tartottak Budapesten és Nagyszalontán, mindkét helyen képviseltették magukat a románok is, még pedig elég tekintélyes számban. Küldöttjeik nagyon érdekes és fontos nyilatkozatokat tettek. Beszéltek testvériségről; *hazugságnak nevezték azt, hogy a román gyűlölné a magyart s éles*” hangon támadták a burzsoá-osztályt, melynek soraiból a nemzetiségi izgatók kikerülnek.

Ezek a kijelentések a magyar sajtót annyira meglepték, hogy nem is tudott velük szemben álláspontot elfoglalni. Pedig a dolog egyáltalában nem meglepő, ha ismerjük a román népet és viszonyait.

Nem új dolog, hogy a szocializmus nagy mértékben terjed a románok között, főként a Temesközben és Biharmegyében. Terjesztik elsősorban a bukaresti szocialisták, de a budapestiek is kiveszik maguk részét a munkából, így pl. kiadják a Népszavát román nyelven. S hogy nem csekély sikerrel működnek, azt úgy hiszem, eléggé bizonyítják, a húsvétkor lefolyt gyűlések.

A mozgalmat vizsgálva, szemünkbe ötlük az ellentét, mely a hazátlan, vallástalan szocializmus elvei és a jámbor, vallásos, nyelvéhez és fajához híven ragaszkodó román nép gondolkodás-módja közt fennforog. Nem lehetett csekély feladat ezt az ellentétet ilyen sikerrel leküzdeni. A szociáldemokrata elvek gyors elterjedésének főoka mindenesetre a szomorú gazdasági helyzetben keresendő. Az éhes ember szívesen fogadja, ha terített asztallal kecsegtetik. Emellett azonban más okokat is kell keresnünk s megtaláljuk azokat a románok sajátos helyzetében.

Figyeljük csak meg a népet. A román paraszt többnyire földhözragadt szegény. Keservesen dolgozik s mégis alig tudja megszerezni a betevő falatot. A nagypja is koldus volt, mint ő; ismerősei, román testvérei mind szegények. Elébe állanak azután a nemzetiségi izgatók és azt mondják neki: „Látod, milyen gazdagok, milyen hatalmasok a magyarok? Csak te vagy koldus, mert elnyomnak, kiszívják a véredet. Ne törd!” S a nép hisz nekik. Csoda volna, ha nem hinne.

Ilyenek az erdélyi viszonyok. Azokon a területeken azonban, hol a magyarsággal érintkeznek, látják, hogy bizony a magyar sem úr mindenütt, hanem épp olyan szegény koldus, mint ők. Itt nem maradhatnak többé légmentesen elzárva a kultúrától. Fölnyílik a szemök és látják, hogy vezetőik nem olyan önzetlen emberek, mint gondolták. S ha mindehhez hozzájárulnak még a rossz gazdasági viszonyok, akkor teljesen elő van készítve a talaj a szocializmus számára. Nagyon könnyű most már meggyűlöltetni velük a burzsoát, akit az éhezől oláh paraszt két alakban képzel. Az egyik az a magyar nemes, aki a jobbágyság korában mint földbirtokos sanyargatta a nagypját és most mint tisztviselő érezteti vele a hatalom súlyát. A másik pedig az a román burzsoá, aki szemben adta a nagy hazafit, de titokban épp úgy, vagy tán még inkább felhasználta őt önző céljaira.

Miután így a kaputos osztály egyáltalában nem alkalmas arra, hogy a román paraszt rokonszenvét megnyerje, egész természetes dolog, ha összecsókolózik a szocializmussal s ezek közvetítésével azután magyar testvéreivel is.

Hallottunk a magyar sajtóban hangokat, melyek kételkedtek e csók őszinteségében, vagy pedig csekély jelentőségűnek, múltó becslésűnek tartották.

Attól tartok azonban, hogy ez a barátság nagyon is őszinte és fontos következményekkel fog járni, mert alapja a viszonyokban rejlik.

„Hazugság az, hogy a román nép gyűlöli a magyart.” Ezt hangoztatta egyik oláh paraszt Nagyszalontán. Igaza van. De nem kell ám úgy érteni a dolgot, hogy ők most már hajlandók mind összecsókolozni a magyarral és megünnepelni a szent barátságot. Ettől még nagyon távol vagyunk.

A román népet a magyar közönség *vagy műveletlen vad hordának tartja, melyet puskatussal kell szétverni, ha lázong; vagy pedig ártatlan kezes bárányoknak, kiket néhány lelketlen izgató*

félrevezetett. Egyik álláspont sem helyes. A helyzet, az én szerény véleményem szerint, ez: A románok a jobbagyság bűneit és a 48-iki eseményeket a magyarok rovására írják. Ezt a körülményt megmagyarázzák a speciális erdélyi viszonyok. A szerencsétlen passzivitás azután alkalmat adott az izgatóknak arra, hogy az ország szomorú gazdasági helyzetét úgy tüntessék fel, mint a magyarok bűnét, kik őket el akarják nyomni. Ezen és hasonló körülmények folytán *kialakult a nép lelkében az a tudat, hogy a magyar neki ellensége* és pedig elsősorban azért, mert gazdaságilag tönkre akarja tenni.

Ha ezt a tudatot a nép lelkéből ki lehet verni, vége az ellenségeskedésnek is. A szocialistáknak, úgy látszik, legalább ideig-óráig sikerült. S így megmutatták az utat, amelyen tovább haladva, ismét egy lépést tehetünk előre a cél felé. Ezt a lépést azonban nem volna szabad egészen átengedni a szocialistáknak.

(Alkotmány.)

Román hittestvéreink.

Budapest, 1903. Október 15.

Örvendetes, nemes az a törekvés, mely igyekszik elsimítani az ellentétet a görög és a latin szertartás hívei között, megszüntetni a hidegséget, melyet az évszázados féltékenység okozott s melyet a nemzetiségi különbség csak még jobban kiélesített.

A hazai románság görög katolikus hittestvéreinknek igen jelentékeny részét képezi. Amint messze áll azonban nemzetiségi és faji szempontból a magyarságtól, mely nem ismeri s következőleg nem is szeretheti őket, hasonlóképpen nem szoros a viszony egyházi szempontból sem. A gyulafehérvári, illetőleg balázsfalvi érsekség s a neki alárendelt püspökségek külön román oltárnyelvükkel oly egységes egészet alkotnak, mely az esztergomi prímás fennhatósága alól kivonva, közvetlenül a pápának van alárendelve. S ámbár a román és magyar nép főként Erdélyben egymásközött, úgyszólván egymásban él, mégis sajnos, csak kevés helyen jutnak annak a tudatára, hogy hiszen tulajdonképpen egy hiten volnának.

Újabb időben már történtek lépések mindkét oldalról arra nézve, hogy e viszony bensőbbé váljék. Hiszen emlékszünk rá, hogy ez év nyarán a lapok milyen hangon beszéltek „az oláhok és klerikálisok” szövetségéről, abból az alkalomból kifolyólag, hogy Majláth erdélyi püspököt meglátogatták Hosszú és Radu görög katolikus egyházfők. Holott ellenkezőleg nemes törekvés odahatni, hogy barátságos, szívélyes érintkezés jöjjön létre.

E szerény sorok írója szerencsés volt Majláth püspököt ez év tavaszán bérmakörútjában egy ideig kísérelni. Sokat tudna beszélni szegény egyszerű oláh papokról, kik odaállottak a püspök hintója elé s meleg szavakban fejezték ki előtte, — ki magyarul, ki

a saját anyanyelvén — szeretetüket, ragaszkodásukat. Legmeghatóbb jelenet volt azonban, midőn egyik kis oláh község határában az ősz, fehérehajú, fehérszakállú lelkipásztor híveitől környezve latin beszéddel fogadta Majláth püspököt és elmondotta neki keresetlen szavakban, hogy ők szegény, egyszerű emberek, de szívük mélyéből ragaszkodnak Rómához s fel tudják érteni azt a magasztos eszmét, mely képes a különböző fajú és nyelvű népeket testvérekké forrasztani.

E barátságos viszony kifejlődése annál örvedetesebb, mert a román papoknak és tanítóknak a mai viszonyok között latin testvéreik támogatására nagy szükségük van. A jámbor, vallásosságáról híres román nép lelkét sok ellenség fenyegeti. A papság, melynek anyagi ereje csekély, alig tud gátat vetni e mozgalmaknak.

A vallás és nemzetiség kérdése oly problémák, melyeket csak *szeretettel, türelemmel, lankadatlan munkával s a félreértések kikerülésével lehet megoldani*. A keresztény szeretet vezet egyedül célra.

A romániai magyarokhoz.

Bukarest, 1903. Október 18.

Megindul a lelkem, könnyek gyűlnek szemeimbe, mikor rátok gondolok, nektek írok romániai magyar testvérek! Olyan nehezére esik az embernek a tudat, hogy azok, kik közel állanak lelkéhez, szívéhez, kiket összefűz nagy egészbe a közös, édes anyanyelv, messze tőle, messze idegenben, idegen nemzet körében, idegen szokások és erkölcsök között élnek napjaikat.

A magyar nemzet számra nézve sohasem volt jelentékeny. Csak ereje, vitézsége, kiváló tulajdonai emelték őt a többi népek fölé. Az évszázados küzdelmekben azonban a nemzet folyton sorvadt, apadt. S mikor elkövetkeztek a béke napjai, mikor elérkezett az az időszak, mely friss erőt öntött volna a nemzet elernyedt tagjaiba, akkor új baj jelentkezett, — a kivándorlás...

A gazdasági helyzet szomorú, a megélhetés nehéz. S a nemzet apraja-nagyja, főként azonban a munkabíró erős férfiak elhagyják a hazát, könnyes szemmel búcsút vesznek a kis falutól, melyben gyermekéveiket töltötték, egy imát rebegnek az egyszerű falusi templom küszöbén, hol annyi jóra, nemesre oktatták őket, s azután ... elmennek új hazát keresni, szebbet, jobbat, boldogabbat.

Egyik-másik meg is találja, de sokan elvesznek az idegen népek forgatagában.

A szegény magyar haza pedig siratja őket, siratja elveszett gyermekeit, kik az idegen hatás alatt kivetkőznek szokásaikból, erkölcsükből s végre nyelvükből is.

S hallunk hangokat, melyek azt mondják, hogy a mi véreinkkel az idegen országokban lelketlenül bánnak, elzárják előlük a megélhetés forrásait.

Hallunk hangokat, melyek azt híresztelik, hogy a mi véreink nem méltók hozzánk, csak szégyent hoznak a magyar névre; megveti, lenézi őket mindenki . . .

Olyan jól esik nekem, mikor olvasom a ti lapotokban, romániai magyarok, hogy mindez nem igaz, hogy mindez csak mese és túlzás. Igaz, vannak közöttetek gyengék is, hisz hol ne volnának ilyenek. De ti azért nem riadtok vissza a komoly munkától. És amidőn egyik kezetekkel a megélhetés feltételeit teremtitek elő, a másikkal nem szüntök meg fáradhatatlan dolgozni azon, hogy épségben megőrizzétek édes anyanyelveteket, szokásaitokat, a magyar hazához való ragaszkodástokat. Tömörültök, egyletekbe álltok nemes, szent célok elérésére s dicsőséget szereztek ott, a messze idegenben, a magyar névnek!

Oh, hogy örül a mi lelkünk, hogy ujjong, ha lélekben legalább veletek ünnepelhet, mikor egy-egy lépéssel ismét közelebb juttok a nagy célhoz.

Testvéri szeretettel gondolunk rátok, kik egy bár jóindulatú, de mégis idegen nemzet körében éltek. Ez a testvéri szeretet s közös származásunk, közös anyanyelvünk tudata lelkesítsen, erősítsen bennünket. Titeket, hogy az idegenben el ne tántorodjatok; minket pedig, hogy meg ne feledkezzünk rólatok, kik az édes haza földjétől távol olyannyira rászorultok a mi szeretetünkre, a, mi meleg, odaadó lelkesedésünkre;

(Bukaresti Magyar Újság.)

Sinaia.

Budapest, 1903. november 6.

Fenyvesekkel koszorúzott, égbetörő magas hegyek között fekszik Sinaia, a román királyi pár csodaszép nyaralója. Valóban fenséges hely, méltó a költő királynőhöz, Carmen Sylvához.

Már a hozzávezető út is gyönyörű. Elhagyva a tömösi honvéd- emléket, melyet a határőrző vitéz székelyeknek emelt a nemzet kegyeletere, szebbnél-szebb képek tárulnak szemeink elé. Elérjük Prédeált, majd Romániába visz utunk. A vonat dübörögve rohan lefelé a magas sziklabércek között. Feltűnj a Bucsecs, a maga impozáns nagyságában. Elragadva nézzük. A hatalmas fenyőerdő közepette, melyen keresztül haladunk, egy-egy kis várost érint a vasút. Pompás villák sorakoznak egymás mellé, egy-két gyár kéménye füstölög mellettünk. Bizony a románok kiaknázzák hazájuk kincseit, élvezik szépségét...

De legeragadóbb, legbájosabb köztük mégis csak Sinaia, ez a kis elrejtett paradicsom, melynek megteremtésére kezet fogott a nagy természet az emberi észszel, emberi munkával. Gyönyörködünk a vidék vad szépségében; rengeteg erdők, égbenyúló magas hegyek vesznek körül és amellet feltaláljuk egy világváros pompáját, kényelmét.

A szebbnél-szebb villákkal, hatalmas szállodákkal keveset törődve, siettünk kitűzött célunk, a Peles-kastély felé. Megtekintve, jobban mondva megbámulva a királyi istállókát, csakhamar kiértünk arra a kis fensíkra, melyen a palota fekszik. Gyönyörű látvány tárult szemeink elé! Fejünk felett az azúr-kék égbolt; körös-körül rengeteg erdők, hatalmas sziklabércek, köztük ősz, koronás fejével a Bucsecs..És e szépségében is zord vidék közepette a pompás

stílusos épület, színgazdag falfestményeivel, számos tornyával, balkonjával. Előtte gyönyörű virágoskert, tó, melyben hófehér hattyúk úszkálnak. Nem csoda, ha király választotta lakóhelyéül!

A palota előtt, egy-egy vasráccsal elzárt helyiségben régi fegyvereket látunk: páncélok, kardok, láncsák; majd néhány öreg ágyú, mellettük garmadába rakva a különféle ágyúgolyó. Egy kis felirat megmagyaráz mindent: *Plevna 1878.* Ime, milyen büszke a fiatal román királyság dicső hadjárataira!

A kastély belseje mesébe illő fényvel és pompával van berendezve. Keresztülmenve a lépcsőházon, a villanyfényben úszó előterembe érünk, hol két óriási, egymással szemben álló tükör fogad. Innen az ebédlőterembe jutunk, melynek falait pompás fafaragványok díszítik. Ezek képezik tán a kastély főekességét; mindenütt megtaláljuk, a legszebbek azonban mégis az ebédlőben vannak. Mi szürke, hétköznapi emberek sok mindent megbámultunk még itt, főként az asztal közepén levő szökőkutat. Azután a 'billiárdterembe, majd a dohányzóba mentünk. Mindkettőnek valóban királyi a berendezése. Nagyon szépek a pipázóterem színes ablakai. Gyönyörű a török szoba színgazdag, pompás szőnyegeivel, bútoraival. A szokatlanság ingerével hat a szemlélőre. A mellette levő szobában egy fehér láda magára figyelmünket. „A kis hercegek játéka”, monda vezetőnk. Felnyitottuk: közönséges gyermekjátékok voltak benne. Bizony, a gyermek csak gyermek marad, akár bíborban, akár a föld porában született.

Áthaladva azon a terrászon, ahol a királyi család oszonnálni szokott, gyönyörű, rococo-ízlésben berendezett szobába jutottunk. Megbámultuk a pompás tükröket, a bájos festményekkel díszített, meissenai porcellán asztallapokat, melyeknek mindegyike kincset ér. Feltárult előttünk a zeneterem ajtaja. A piros függönyökön átderengő fény csak alig világította meg a faburkolattal és faragványokkal körülvett termet. A különféle hangszerek, a terem fődíszje: a pompás orgona, aranysípjaival, mellette szétszórva számos hang7 jegy: eszünkbe juttatta a költői lelkű királynőt. Olyan komor, fájdalmas érzést keltett bennünk ez a terem minden pompája mellett is. Odaképzeltük a királynőt az orgonához és szinte hallottuk a panaszos, szomorú dallamot . . .

Még csak a színház megtekintése volt hátra. Azután végig-haladtunk az ősök képeivel díszített folyosón és búcsút mondtunk a tündérszép Peles-kastélynak.

Éppen leáldozóban volt a nap. Elmerengve néztük a nagyszerű tájképet. Az erdő halk zúgása és a tovarohanó Peles-patak moraja titokzatos dallammá olvadt össze. Ezt hallgatta egykor Carmen Sylva, elmerülve a bájos vidék szemléletébe. És a Peles mesélt, mesélt. . . Caraiman óriásról, a tündérekről, a szegény, egyszerű emberekről. Nem értette meg szavait senki, csak a költői lelkű királyasszony . . .

Jól esik nekünk, magyaroknak, szeretettel gondolni Erzsébet román királynőre. Mert nekünk is volt királynőnk, őt is Erzsébetnek hívták. Szomorú idők jártak akkor! Az erdő zúgása, a patak moraja elbeszélte, elsuttogta, hogy volt egy nemzet, mely sokat szenvedett, ártatlanul. Nem értette meg szavait senki, csak az áldott lelkű királyasszony ...

(Alkotmány.)

Nemzetiségi diákpolitika.

Kolozsvár 1904. május

Azt mondják a komoly nagy emberek, hogy a politika nem az ifjúságnak való. Az ifjúság lobbanékony természete, nyugtalan vére nem tudja higgadtan megítélni az eseményeket s nem tud azokkal szemben józan álláspontot elfoglalni, mikor keblében a szenvedélyek vihara dül s a lelkébe plántált eszmék sérelmét látva, ökölbe szorul a keze. Hagyjuk a politikát másoknak, tapasztalt embereknek, kik láttak már nagyobb viharokat is s tisztában vannak a történeti fejlődés követelményeivel.

S ha nem való egyáltalában a politika az ifjúságnak, úgy legkevésbé való az az ága, melyet a nemzetiségi kérdés neve alatt szoktak emlegetni. Ami gyűlöletet ember ellen csak érezni szokott, az mind e téren jut kifejezésre. E téren csapnak össze a szenvedélyek legvehemensebb erővel s komoly tudósok és békés foglalkozást űző polgárok közé áthidalhatlan, legyőzhetlen akadályokat gördít az erős, lángoló, izzó, mindent fölemésztő fajszeretet.

Mit keresnél itt te tüzesvérű ifjúság, hol amúgy is igen erősek a szenvedélyek s a túlfeszített lelkesedés extázisba ful bele?

Miért beszélünk tehát mégis nemzetiségi diákpolitikáról? Beszélünk róla, mert létezik, mert nem ábrándkép, fantazmagória, hanem valóság, melyet ismernünk kell. Tavalyelőtt, 1902-ben nemzetközi diákkongresszust akartak összehívni Budapestre. A kongresszust Rómában előértekezlet előzte meg, melyen feltűnő nagyszámban jelentek meg a romániai diákok, kik Budapesten a nemzetiségi kérdést akarták felvetni; politikai vitákat szerettek volna provokálni s ehhez olasz testvéreik segítségét és támogatását kérték. Az értekezleten ott volt három magyar diák is s a magyar

lapok tudósításai a románok kudarcáról beszéltek nekünk. Rövid idő múlva azonban a nagyszebeni Tribuna hatalmas vezércikket hozott egy Lucián Bolcaç nevű román diák tollából, ki a magyar álláspontnak homlokegyenest ellenkezőjét vitatta s állításait igyekezett a legszélesebb körű bizonyítékokkal erősíteni. Annak idején ismertettem e cikket a budapesti lapokban, de cáfolat rá nem érkezett.

Pár hónap múlva híre jött, hogy a kongresszust nem tartják meg, mert nemzetiségi és politikai vitákra van kilátás, főként román részről, ezekre pedig a magyar diákság alkalmat adni nem akar. Szóval *a budapesti nemzetközi diákkongresszus megbukott a román kérdés miatt.*

íme, a nemzetiségi diákpolitika széles, nemzetközi keretben, az egész művelt Európa színe előtt! Kétségtelen, hogy e kongresszus elodázása által olyan bonyodalmakat kerültünk ki, melyek esetleg igen súlyosak lehetnek volna a magyar ifjúság reputációjára nézve. De az is bizonyos, hogy *ha a magyar diákságnak csak csekély töredéke ismerte volna a fölvetni szándékolt román nemzetiségi kérdés lényegét, történeti alapját és kellő alapossággal, megfelelő készütséggel válaszolhatott volna az ellenünk emelt vádakra, az üdvös és kedvező eredmény semmiesetre sem maradt volna el.*

Azonban nemcsak a nemzetközi életben, hanem a mi portánkon is igen sok volna a tennivaló, ha egyrészt a kellő ismeretekkel rendelkezni, másrészt pedig nem szakítottunk volna meg minden érintkezést társadalmi téren a nemzetiségi ifjakkal.

Kolozsvárt, 1903. szeptemberében, a Biasini-szállóban ismerkedési estélyét tartotta a román ifjúsági egyesület. Hivatalosak voltak oda a szász, a szerb, a tót s talán a horvát ifjúsági köröknek a kiküldöttei is; kik csakugyan meg is jelentek, lelkes beszédekben buzdították egymást a további küzdelemre s barátságos testvéri egyetértésre sok tekintetben koordinált céljaik érdekében.

És nem akadt egyetlen magyar ifjú, akit meghívtak volna maguk közé, aki elment volna körükbe!

Ne hibáztassunk senkit, ne mentegessük magunkat! Hallgassuk meg mit mond Moldován Gergely, ez a lelkes, bátor politikus, ki szembeszállott a félvilággal s akit renegátnak deklaráltak és megtagadtak saját fajrokonai, mert a magyar-román barátság érdekében mert agitálni.

„Kijelentem, *mi románok nem szeretjük és nem szeretjük a magyart!* Oly reális valóság ez, amit sem elmagyarázni, sem elpalástolni nem lehet. *Vájjon a jövőben szeretni fogjuk-e? Minden attól függ, lesz-e szüksége a magyarnak a mi szeretetünkre; igyekezni fog-e azt megnyerni s a maga számára állandóan meg is tartani. Eddig nem volt s talán ma sincs; a jövő az Isten kezében van!*”

Ha szükségünk van a barátságokra, ha nem akarunk velük ellenségeskedésben élni, akkor nem szabad elzárkóznunk előlük.

Mi tehát az egyedül helyes nemzetiségi diákpolitika?

Első feladatunk az, hogy lerázzuk nyakunkról a tétlenség jármát, munkába kezdjünk és igyekezzünk végre beletekinteni abba a kohóba, ahol a nemzetiségi eszmék forrnak, izzanak. *Minden magyar diáknak meg kellene tanulnia legalább egy nemzetiségi nyelvet, melynek segítségével azután behatolhatunk tudományos és társadalmi életükbe.* Ki ismeri ma közülünk a román irodalmat? Melyikünk tudna szabatos felvilágosítást adni a görög keleti szerb egyház jogi helyzetéről? Pedig, ha megismerkednénk a szerbek és tótok, a románok és szászok külön speciális történelmével, irodalmával, egyházi életével, ha tisztában volnánk azzal, hogy mik a vágyaik, törekvéseik, követeléseik, bizonyára közelebb juthatnánk a nagy célhoz és sokkal könnyebben megtudnók érteni egymást. Sok igazsága van a francia közmondásnak: *Tout comprendre c'est tout pardonner!*

A tudás azonban még csak félsiker. Nem szabad kezünkől kisiklani hagyni azt a hatalmas fegyvert, melyet a társadalmi érintkezés útján szerezhetünk meg. Ismerek vidéki városokat, ott van pld. Nagyszében és Brassó, hol a magyar, román és szász ifjúság között, ha barátság nem is, de udvarias, rokonszenves ismeretség áll fenn, melynek üdvös hatása mindkét félre nézve érezhető. Mi csak annyit tudunk, hogy van valahol egy „oláh kaszinó”; a szász, szerb, tót egyletek már ismeretlenség homályában leledzenek s arról még álmodnunk sem lehet, hogy valami nagyobb szabású ünnepélyen, mulatságon udvariasságból legalább kölcsönösen megjelenjünk.

Pedig a közvetlen érintkezés útján több tapasztalatot szerezhetünk igen gyakran, mint amennyit hosszas, éveken keresztül folytatott tanulmányaink eredményeképen fölmutatni képesek volnánk.

Erre kell törekedni a magyar ifjúságnak! Ennyit meg kell tennünk, ha az idegen népek tengerében elveszni nem akarunk!

Tovább mennünk azonban nem szabad. Nem szabad politikai s főként nemzetiségi kérdésekben döntő faktorként szerepelni, nem szabad felkorbácsolnunk a szenvedélyeket s ifjú lelkünk tüzétől, túlbuzgóságától elragadtatva határozatokat hoznunk, vagy kényszerítenünk, melyeket később megbánhatnánk.

1889-ben a kolozsvári ifjúság nagy románellenes mozgalmat rendezett, mely impozáns tüntetéssel végződött; különféle könyveket megégettek stb. A gyűlés” szónokai kikeltek az ellen is, hogy a tudomány-egyetemen a román nyelv professzora románul tartja előadását és követelték e rendszer megváltoztatását. Kívánságuk teljesült. S manapság Budapesten Heinrich Gusztáv németül, Kolozsváron Gráf franciául, Papp József olaszul ad elő, de Moldován Gergely magyarul tartja előadásait s ha valamelyikünknek kedve kerekedne románul megtanulni, vagy magát e nyelvben gyakorolni, akkor keressen más professzort, mert a katedráról legfeljebb idézőjelben hallhat nagy ritkán egy-egy román szót. így akarta ezt az 1889-iki tiltakozó ifjúsági gyűlés . . .

Ezért mondtuk, hogy a tüzesvérű, lobbanékony ifjúság ne elegyedjék bele a nemzetiségi politikába. Hagyjuk ezt a komoly, nagy embereknek.

Mi gyűjtsünk erőt, tanulmányozzuk a kérdést mindenoldaláról, ne zárkózzunk el társaink elől azért, mert más nyelven beszélnek s ha majd így széles ismeretkörrel és biztos tudással kilépünk az életbe, a tettek mezején is megmutathatjuk, hogy a magyar hazának hú fiai vagyunk.

(Egyetemi Kör Évkönyve)

A román görög katolikusok hitélete.

Budapest, 1904. február 15.

Ismételten szó volt újabban arról a szomorú széthúzásról, idegenkedésről, mely a latin és görög szertartás hívei között kisebb-nagyobb mértékben mindenütt fennforog. Kétségtelen, hogy ezt a feszült viszonyt egyrészt a különálló történelmi fejlődés, másrészt a görög egyház néhány jelentős kiváltsága idézte elő; de ennek kialakulására bizonyára igen nagy befolyással voltak a politikai viszonyok és a nemzetiségi ellentétek is.

Az egyház és az állam közötti viszony helyes szabályozása a legnehezebb problémák egyike, melyet a különböző korszakokban a legkülönbözőbb módon igyekeztek megoldani. Míg azonban Nyugaton sikerült az egyháznak többé-kevésbé megóvnia függetlenségét az állammal szemben, addig Keleten a görög egyházban már Nagy Konstantin utódai alatt igen megnövekedett az állam befolyása. Ez a befolyás megmaradt a görög császárság bukása után is a történelmi fejlődés folyamán egyrészt az állami mindenhatóság elismeréséhez vezetett, midőn Oroszországban a cár kezébe juttatta egyháziakban is a legfőbb hatalmat; másrészt a mindinkább kiélesedő nemzetiségi ellentétek következtében az egyház fajok és nyelvek szerint több apróbb részre tagozódott, melyeknek összefüggése egymással és a közös fővel, a konstantinápolyi patriarchával mindig igen laza volt s jelenleg már csak külsőségnek tekinthető.

Ilyen állapotban találta az elszakadt görög egyházat az unió. A katholicizmus a legmesszebbmenő engedékenységet tanúsítja minden intézménnyel, minden ősi szokással szemben, mely nem érinti a lényegét s a hitéletnek és az erkölcsiségnek ártalmára nin-

csen. Ha elhagyjuk hazánk határait, Romániában, Törökországban szakállas papokat találunk mindenütt; a templomokban keleties vonásokat fedezhetünk fel; Chinában a mandarinok ruhájába öltözködik a jezsuita hittérítő; Afrikában leereszkedik a műveletlen néger gondolkozásmódjához. Az unió megkötésénél is egyedül a lényegre voltak tekintettel s a szertartásokat, az egyházi szervezetet s az ősi szokásokat átvették változatlanul. Az engedékenység egyfelől s a tradícióhoz való ragaszkodás másfelől oly nagymérvű volt, hogy még az ó-naptár sem küszöböltetett ki, melynek fenntartása pedig a tudományos igazsággal ellenkezik.

Kétségtelen, hogy ily körülmények között a politikai viszonyok és a nemzetiségi ellentétek a két egyház szempontjából egészen más elbírálás alá estek. És ebben rejlik nézetem szerint a legfőbb oka annak, hogy a közfelfogás még ma sem ébredt eléggé tudatára a hitettségnek. Természetesen, amint ennek az idegenkedésnek oka a politikai viszonyokban keresendő, úgy annak mérve is a politikai körülményekhez képest különbözik.

A szorosabb értelemben vett Magyarországon, hol a görög katolikusok egyrésze színmagyar, másrésze a magyarsággal érzésben összeforrt rutén s ahol a görög szertartású egyházmegyék latin érsekség alá tartoznak, az érintkező pontok sokkal könnyebben föltalálhatók, mint például *Erdélyben, hol a felekezetek majdnem teljesen a nemzetiségek szerint oszlanak meg*. A kálvinista és unitárius magyar, a lutheránus szász, a görög keleti és görög katolikus román, a katholicizmus pedig a magyarok és németek között toborozza híveit. Természetesen *ilyenformán a vallási érdek teljesen összeforr a nemzetiségivel, sőt annak sok esetben alá is rendeltetik*.

E nemzetiségi érdek követelménye volt az, hogy a gör. kath. román egyház, elkülönözten a magyar és rutén görög katolikusoktól, különálló érseki megyét alkosson, mondhatni nemzetiségi alapon és a magyar hercegprímás fennhatósága alól kivonva, közvetlenül Rómának rendeltessék alá. *E történelmi alakulatok természetesen megnehezítették annak a barátságos viszonynak a kifejlődését, melynek a két szertartás hívei között fenn kell állania s közelebb hozták a román görög katolikusokat görög keleti fajrokonaikhoz, kik pedig tőlük igen lényeges hittételekben különböznek.*

A népek magának „a két oláh vallás” közötti különbség lényegéről alig van helyes fogalma s azt leginkább az egyházi adó szempontjából szokta mérlegelni. De számos példát hozhatnánk fel

erre a felsőbb, műveltebb körökből is. Vannak katolikus papok, kik görög keleti templomban görög keleti híveknek szolgálnak misét; énekkarok, melyek felváltva énekelnek a két templomban s hogy még a legfelsőbb körök is inkább a nemzetiségi, mint a hitbeli különbséget tartják lényegesnek, arra nézve szolgáljon például Radu Demeter nagyváradi gör. kath. püspök intézkedése, ki alapítványt tett le, melynek kamatait görög katolikus és görög keleti, tehát román ifjak élvezhetik.

A jobbagyság hosszas, nyomasztó terhei s a papság fogytékos műveltsége következtében igen sok helyen a román nép lelkülete kivetkőzött bensőségéből; elterjedt közte a babona; inkább a külsőségeknek hódol. Az oltári szentség imádása és tisztelete minimális; ellenben a szenteket tán túlságos buzgalommal tisztelik.

Reméljük, hogy sikerülni fog a hitélet bensőségét minél teljesebbé tenni s a politikai fejlődés folyamán megszüntetni azokat az okokat, melyek nehézségeket, félreértéseket idéztek volt elő.

A macedóniai románok és az unió.

Budapest, 1904. július 1.

Ha behatóbban szemügyre vesszük azt a forrongást, mely jelenleg Macedóniában három népelem, a görög, a szláv és a román között dúl és ha beletekintünk abba a kohóba, melyben a különböző nemzetiségi, vallási, faji ellentétek izzanak, egyházi szempontból is igen érdekes jelenségeket fogunk konstatálhatni.

Alkalmam volt már kifejtetni, hogy a Szent-Péter székétől elszakadt görög egyház a latintól nemcsak szertartásban, nyelvben és fegyelemben különbözik, hanem igen lényeges a különbség annak elbírálása tekintetében is, hogy az egyháznak, ennek a világraszóló, minden ember egyetemes célját előmozdító intézménynek minő álláspontot kell elfoglalnia az állammal s annak alkotó elemeivel, a nemzetiségekkel szemben. *A görög egyháznak meg volt az a szerencsétlensége, hogy örökös belviszályai, a folytonos meghasonlások, fondorkodások következtében elveszítette azt az erőt és tekintélyt, mely a mindinkább előtérbe nyomuló állami befolyást ellensúlyozni tudta volna.* Ennek következtében a közép-korban, az abszolút uralkodók alatt kifejlődött az a visszás, korrupt, szégyenteljes állapot, melyet bizantinizmusnak neveznek, napjainkban pedig, a nemzetiségi eszme kialakulásával olyan beharcok dúlják a görög egyházat, melyek nemcsak annak egységét és tekintélyét, hanem hitéletét is teljesen tönkreteszik.

Állításaink igazolására igen érdekes példákat szolgáltatnak a macedóniai események, hol a helyzet jelenleg körülbelül a következő:

A keleti egyház, az állami befolyás által meggyöngítve, nem tudta biztosítani beléletében és szertartásaiban a görög nyelvnek

azt a szupremáciát, melyet Nyugaton a latin nyelv élvezett, dacára annak, hogy különösen az újabb korban a konstantinápolyi patriarkiák és a görög főpapok a hellenizmusnak lángoló terjesztői voltak, igen gyakran az egyház érdekeinek hátrányára is. Így nevezetesen, hogy csak Macedóniát tartsuk szem előtt, minden erőfeszítés, kiátkozás, fanatizálás mellett sem tudták megakadályozni, hogy a bolgárok jelentékeny különállásra ne tegyenek szert, keresztülvívén egyházi nyelvük elismerését és Konstantinápolyban felállítván a külön, független bolgár exarkátust, melyet az ökuméni görög patriarkátus hívei schisznatikusnak tekintenek.

A török birodalomban lakó, körülbelül egy millió főnyi románság csak a keleti egyházban általánosan elfogadott elvet követte, midőn a bolgár, illetőleg görög befolyás megszüntetését és önállóságának s a román egyházi nyelvnek elismerését sürgette. A görög egyház fejei azonban, ámbár a különböző önálló államokkal, Oroszországgal, Romániával, Szerbiával, Bulgáriával szemben elismerték, mert el kellett ismerniök a tartományi különállás és a nemzeti nyelv használatának jogosultságát: a török birodalom jogara alatt élő keresztény népek fölött, melyeket állami hatalom nem támogatott, továbbra is fönnt akarták tartani a görög hegemoniát. Első rést ütötte e hegemonián az önálló bolgár exarchátus föllállítása, melyet a nemzeti aspirációkon kívül előmozdított az a körülmény is, hogy a görög papság jelentékeny része a hellenizmusnak volt buzgó, sőt fanatikus híve és egyházi állása folytán bírt tekintélyével és befolyásával a görög faj érdekeit szolgálta.

A macedóniai románság látván a görög papságnak túlságba menő, sőt igen gyakran botrányokat okozó nemzetiségi agitációját, a bolgár exarchátus föllállítása után ehhez való csatolását kérte, ármely kérése hosszas utánjárás után 1876-ban teljesült is. A bolgár "fennhatóság azonban egyáltalában nem volt kedvezőbb, mint a görög. Ugyanaz a lángoló, szenvedélyes fajszeretet, mely a görögöket vezérelte, midőn egyházi átkot mondtak a románul beszélő, imádkozó papra és a fölszentelendővel esküt tettek a görög nyelv érdekeinek megóvására, ugyanaz megvolt, sőt talán fokozott mértékben a bolgároknál is, úgy hogy ez a különben is ideiglenes, átmeneti állapot csakhamar megszűnt.

A nép szívós ragaszkodása ősei nyelvéhez és a görög főpapok erőszakoskodásai számos esetben botrányokra, sőt vérengzésekre adtak alkalmat, nem kiméivé, meg ezektől a templomot és az isten-

tiszteletet sem. Az ellentétek annyira kiélesedtek, hogy az év tavaszán a konstantinápolyi pátriárka szigorúan megtiltotta a román nyelv használatát a templomokban, mely intézkedésnek a következetlensége nyilvánvaló, miután Romániában ez oltárnyelv régen elismertetett és azért e rendelkezést, mint kiváló értelemben politikai jelentőségűt annak idején nagy szenvedelemmel tárgyalta a bukaresti országgyűlés.

Jelenleg folynak a tárgyalások a konstantinápolyi ökuméni patriarkátussal az iránt, hogy Macedóniában külön román egyházi tartomány állíttassák föl és a román nyelv liturgikus nyelvnek elismertessék. A török kormány, mely a görögökkel és bolgárokkal szemben álló románok ügyét természetes rokonszenvvel kíséri, már Románia diplomáciai befolyása következtében is ennek érdekeit igyekszik előmozdítani. A szláv szívósság és a görög taktika azonban valószínűleg meg tudja akadályozni a románok céljainak megvalósulását.

A sok nehézség, huzavona közepette a belföldi és romániai sajtóban, de különösen a macedóniai románok körében mind sűrűbben és sűrűbben hangzott fel az a nézet, hogy „nemzeti egyházunknak elismerése érdekében a konstantinápolyi pátriárkával folytatott oly sok küzdelem és hiábavaló fáradozások után nem marad számunkra egyéb hátra, mint *megszakítani egyszer és mindenkorra összeköttetéseinket ezzel az egyházi hatósággal és másfelé fordítani tekintetünket, Krisztus igaz, isteni egyháza, Róma, a románság anyja felé*”. „Ezekkel a páratlan üldözésekkel szemben nem marad más hátra, mint a római egyházzal kötendő unió, mely egyedül tudja biztosítani a román elem életképességét és fejlődését Macedóniában.”¹¹ (A balázsfalvi *Unirea* 1904. 16. sz.)

Az eszme mindenesetre igen érdekes. És minél behatóbban vesszük szemügyre a viszonyokat, annál inkább meggyőződhetünk annak reális és célszerű voltáról. Egészen természetesnek, a viszonyok szükségszerű fejleményein alapulónak kell tekintenünk, ha a macedóniai románok tekintete a kereszténység ősanja, Róma felé fordul annak láttára, hogy minden erőfeszítésük mellett sem tudják megakadályozni azokat a politikai törekvéseket, melyek a vallás köpenyébe burkolózva, a fensőbb egyházi hatóságok részéről nemzetiségüket és fajukat fenyegetik.

Az egyház és az állam közötti viszony szabályozására nézve, felfogásunk szerint azt az álláspontot kell elfoglalni, melyet Róma

tett magáévá és követett a különböző ingadozásoktól eltekintve hosszú évszázadokon keresztül.

Róma egyrésztől fölvetta a küzdelmet a német-római császársággal szemben, mert helytelenítette azt a törekvést, mely a kereszténység összes népeit egységes, theokratikus birodalomban akarta Összeforrasztani és a hit egységében megszüntetni a fajoknak, nemzeteknek individuális sajátságait. Másrészt pedig meg tudta őrizni tekintélyét az állami befolyással szemben s a jelenleg oly vehemens nemzetiségi ellentéteket az egyházi életben, nem föl-korbácsolni, hanem lecsöndesíteni törekedett.

A theokratikus államnak ellensége volt. De állami, nemzeti-ségi aspirációk rabszolganőjévé sem stílyedt alá.

Ez az összhang, ez az egyenes céltudatos, minden nemzetet magához ölelő szeretet egyenlítheti ki csak az egymásratörő népfajok ellentétes érdekeit.

(Egyházi Közlöny.)

Dr. Daianu Illés kolozsvári esperes lapja, a „Revasul” 1904. július 9-iki számában e cikkről a következőket írja:

— „Româniî din Macedonia ci Unirea eu Roma.” Sub acest titlu publica „*Egyházi Közlöny*”, escelenta revistă maghiară, un frumos prim articol în favorul fra[^]ilor nostri din Macedonia, cei atât de master trataji de Patriarchul „ecun'emic” din Jarigrad. Autorul, dl. *Gyárfás Elemér*, un tiner foarte cetit si de serioasă gândire, nu crede, că Româniî îsi vor putea înfinfa biserică româneasca sub cârmuirea patriarchului. Cu tot spriginul României, Grecii si Slavii, vor zădărnici emanciparea lor. De aceea zice, că el cu totul firesc, dacă în urma desvoitărei lucrurilor „Româniî îsi indreaptă privirile spre marna străbună a crestinătăfei, spre *Roma*, vâzend că nici cu celé mai mari înçordâri nu pot împiedeca nisuintele politice, cari învalite în haine religiunei, le amenină, prin clerul superior, *naşionalitatea si neamul*”.

— Rar se pot ceti în foi ungesti, idei asa de juste si corecte asupra Românilor, ca si cum scrie dl *Gyárfás*, care la virsta sa tineră face o esceptie asa de minunată, alătura cu batrânul *Mocsáry*. In contra proiectelor lui Berzeviczy a scris dl *Gyárfás* doi articoli foarte buni, ear în nrul delà 6 Iulie al lui „*Ellenzék*” din Cluj se apăra foarte bine contra atacurilor, la cari a fost espus pentru vederile sale obiective si desigur mai patriotice, decât a le mul-timei de ziaristi si „pedagogi”, cari supralicitează pe Berzeviczy.

Egységes orthodox egyház

Budapest, 1904. augusztus 16.

Délszláv főpapi körökben fölvetették azt az eszmét: Egyesíteni kellene az osztrák-magyar monarchia területén levő, nemzeti-ségi és faji szempontok szerint széttagolt görög keleti egyházakat egységes hagy egészbe, mely a karlócai metropolitában közös fővel bírjon. Ennek az uniónak bevallott célja a katholicizmus terjeszkedésével szemben való védekezés volna; tényleg azonban a nagy délszláv állam kiépítésének egyik fundamentumát óhajtának ezáltal megvetni.

Mielőtt azonban az eszme tetté érlelődése csak szóba is kerülhetett volna, megjött Konstantinápolyból a vétő: a görög egyház szellemével ellenkezik, hogy több ország területén levő püspökségek közös fő alatt, egységes egészbe olvadjanak. És csakugyan, ha a konstantinápolyi patriarchátus önmagához következetes akart maradni, más választ nem is adhatott. Mert a nagy egyházszakadás megtörténte óta a keleti egyház politikája sohasem tudott arra a magaslatra emelkedni, hogy az egyházat az államtól különválasztva és ne mint annak alárendelt szervét szemlélje.

A tervbe vett orthodox unió katolikus szempontból egyáltalában nem mondható kívánatosnak. Mert bármilyen véleménnyel legyünk is a görög-keleti egyháznak életképessége és terjeszkedésére nézve, annyi kétségtelen, hogy az egységes szervezet révén igen sokat nyerne erőben, súlyban, tekintélyben, ami pedig nemcsak katolikus, hanem magyar nemzeti szempontból sem mondható előnyösnek.

Ettől eltekintve azonban, egy más, igen fontos körülményt sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Dalmácia és Bosznia

esetleges visszakapcsolásával meg volna adva az 'állami alkat, melyben az egységes orthodox egyház megalakulását Konstantinápolyból sem néznék rossz szemmel. Ebben az esetben azonban, éppen azért, *mert az unió létrehozásában nem annyira egyházi és vallásos, mint inkább nemzetiségi törekvések működnének közre*, az így létrejött egységes orthodox egyház nemcsak a vallási, hanem elsősorban a nemzetiségi érdekeket fogja előmozdítani, a déli népek szemei előtt lebegő nagy szláv állam eszméjének szolgálatába szegődik.

Az egységes orthodox egyház felvetett eszméjével kapcsolatban nem mulaszthatjuk el, hogy ki ne terjeszkedjünk az 1868. évi IX. törvénycikk rendelkezésére, mely jóváhagyja a magyarországi görög-keleti egyháznak két önálló, román és szerb részre való különválasztását. Törvényhozásunknak ezt az intézkedését több szempontból elhibázottnak kell tekintenünk. Helytelen egyházi szempontból, mert megbontja az egységet; helytelen a konstantinápolyi politika szempontjából, mely az egyházi tartományokat mindenütt az államok szerint igyekezett kikerekíteni; de legfőképpen helytelen magyar nemzeti szempontból, mert fölszabadított és érvényesülésre juttatott két ellenséges erőt, amelyek eddig egymást lekötve tartották és létrejönni engedte azt a hatalmas, izzó fajszeretettől áthatott autonóm szervezetet, melyet jelenleg a szerb, de különösen a román görög-keleti egyház alkot.

Az egységes orthodox egyház, melyet tervezői ott lenn Cattaróban kizárólag a délszlávok számára kontempláltak, csak akkor nem lesz többé veszedelmes és válik célravezetővé, helyessé, üdvössé katólikus és magyar nemzeti szempontból egyaránt, *ha beleolvasztatik abba az erdélyi görög-keleti román egyházi tartomány is*.

A több millió főnyi románság csatlakozása megfosztaná ezt az egyházat attól a vonzerőtől, melyre kizárólagos szláv jellege révén remél szert tenni; a két nemzetiségnek sok tekintetben ellentétes érdekei megakadályoznák azt, hogy per eminentiam vallási intézményekben faji szempontok domináljanak, mint eddig és ezáltal visszaadnák az egyházakat eredeti rendeltetésüknek: Isten igéje, hirdetésének.

(Alkotmány.)

A közoktatás ügye Romániában.

Budapest, 1904. október 12.

A legutóbbi időben a „Notre Dame De Sion” éupácák ügyével kapcsolatban ismét szóba került a felekezeti oktatás kérdése Romániában. E kérdésnek ilyen vagy amolyan megoldása reánk nézve egyáltalában nem közömbös. Érdekel minket, mint katolikusokat is, mert hiszen a katolicizmusnak a legszebb jövőre van kilátása a román faj körében, mely büszkén vallja magát a rómaiak utódainak és lelkesedéssel karol föl mindent, ami római.

À romániai iskolák ügye azonban elsősorban a magyarság szempontjából érdekel bennünket. Sok-sok ezerre tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik Romániában s különösen annak fővárosában megtelepedtek. Ezekre a magyarokra nézve egyenesen életkérdés az, hogy a felekezeti oktatás legalább az eddigi szűk mederben tovább folyhasson. A katolikus és református iskolák bezárásával megszűnnék az az utolsó intézmény, mely eddig megakadályozta, hogy a kivándorolt magyarság mindjárt az első generációban el ne oláhosodjék.

Mit tanítottak a Notre Dame De Sion apácái és mit nem, miáltal vonták magukra oly nagy mértékben a hivatalos körök ellenszenvét, azt mi innen, szűkszavú, ellentmondó tudósítások alapján meg nem ítéelhetjük. *Ismerve azonban a romániai viszonyokat, merjük állítani, hogy az esetleg felmerült szabálytalanságok csak ürügyül szolgáltak a kormánynak arra, hogy ismét egy lépéssel haladjon előbbre a maga következetes, intranszigenz nemzeti politikájának az útján.*

A bizottság, melyet az apácák iskoláinak és az ellenük felmerült vádaknak megvizsgálására küldöttek ki, a napokban fejezte

be tárgyalásait és a következő, két szótöbbséggel elfogadott javaslatot terjesztette a közoktatásügyi miniszter elé: 1. Egy év leforgása alatt az összes apácaiskolák bezárandók. 2. A tanító személyzet, mely ezekben az iskolákban alkalmazva volt, veszítse el tanítói jogosultságát. 3. Szélesebb hatáskört biztosítsanak a miniszternek a felekezeti és magániskolákkal szemben, úgy hogy azokat, melyek nem teljesítik legpontosabban a törvények és rendeletek előírásait, önhatalmúlag be is zárhassa.

Mint láthatjuk tehát, meglehetősen szigorúak, sőt erőszakosak a tervbevett rendszabályok. És miért mindez? Az apácaiskolákkal szemben felhozott vádak és rágalmak közül a tárgyalás folyamán egy se bizonyult valónak. A nővérek csak annak a legújabb intézkedésnek nem tudtak vagy nem akartak eleget tenni, mely elrendeli, hogy a felekezeti iskolákban a *román nyelvet, a román irodalmat és történelmet meghatározott, nagyobb heti óraszámú bejáró, görög-keleti vallású román állampolgárnak kell előadnia román nyelven*, ezenkívül az iskolafenntartónak gondoskodnia kell arról, hogy a görög-keleti vallású tanulók az intézetben nyerjenek hitoktatást.

Talán fölösleges mondanunk, hogy e rendelet teljesítése mily óriási áldozatába került az. iskolafenntartó magyar hitközségnek és mily illuzóriussá tette azt a küzdelmet, melyet óriási fáradtsággal, kevés reménnyel, de sohasem lankadó lelkesedéssel folytattak. A Notre Dame De Sion apácai ennek az intézkedésnek nem feleltek meg; talán, mert úgy gondolták, hogyha azt teljesítik, akkor minden fáradozásuk és munkájuk kárba vészett. A román hivatalos köröknek és a román társadalomnak mostani állásfoglalása azonban világosan bizonyítja, hogy ebben a kérdésben odaát nem ismerik a tréfát és hogy a legmesszebbmenő eszközöktől sem riadnak vissza céljaik megvalósítására.

Ilyen körülmények között még nagyobb aggodalommal tölt el minket romániai testvéreink sorsa, akikkel a magyar társadalom édes keveset törődik. Amerikát egy világtenger választja el tőlünk, Románia a tőszomszédságunkban fekszik és mégis elhagyatoíbbak a romániai kivándorlottak, mint az amerikaiak. Amerikában rendeztebbek, kedvezőbbek „a viszonyok; bárki szabadon alkothat egyesületeket, hitközségeket, tarthat fenn iskolákat; Románia kormánya intranzigens nemzeti politikát követ. Sok-sok csángó falu van Moldvában, melyekben hírét sem halottak a magyar iskolának;

a papjuk katolikus ugyan, de olasz és egy szót sem tud magyarul és szinte matematikai pontossággal ki lehetne számítani azt az időt, — húsz, harminc, legföljebb *negyven* év, — amikor egészen beolvadnak a románságba.

Menjünk el Bukarestbe, járjuk be az utcákat. Találni fogunk nyolc-tízéves gyerekeket, akik talán még Magyarországon születtek, az anyjuk bizonyosan tősgyökeres magyar lány volt s akik ma már alig tudnak egy-két magyar szót motyogni. Járjuk be az elhagyott utcákat, ismerkedjünk meg a nagy város minden társadalmi rétegével. *Mindenütt fogunk találni magyarokat, mindenütt lealázó, szolgai helyzetben, elerkölcstelenedve, kiforgatva őst szokásaikból és anyanyelvükből.* Így néz ki az a nemzedék, mely kinn a messze idegenben, katolikus templom és magyar iskola nélkül nőtt fel!

A helyzet azonban még sem oly reménytelen, a kép nem annyira sötét. A bukaresti magyarok között ma már hála Istennek, igen sokan vannak, akik tudatára ébredtek rendeltetésük, helyzetük fontosságának. Egyesületekbe állottak, daltársulatokat, önképző-köröket, betegsegélyző pénztárakat alkottak; van emeletes „Társulati Ház”-uk, hatalmas díszteremmel, melyet szegény kézművesek összerakott filléreikből emeltek. Van lapjuk, a „Bukaresti Magyar Újság” s annak szerkesztője elnöke az ez év elején megalakult különálló magyar katolikus hitközségnek. Van magyar református és katolikus iskola, szép helyiségekkel, melyek azonban, sajnos, távolról sem képesek befogadni az összes magyar növendékeket.

Ha az ember látja azt az áldozatkészséget, azt a jóakaratot, buzgó lelkesedést, melyet ezek a tudatlan, kérges tenyerű, egyszerű iparosok tanúsítanak és látja másfelől gyámoltalanságukat, látja, hogy egy kis áldozattal, támogatással, körültekintő vezetéssel milyen szép eredményeket lehetne itt felmutatni, igazán nem tudja, hogy örömeiben vagy bánatában fakadjon-e sírva.

Ezeknek a becsületes, derék, székely embereknek a gyermekeit fenyegeti a román kormány közoktatási politikája. Arról van szó, hogy szűk határok közé szorítsák azt a távolról sem elégséges, szegényes magyar nevelést is, amiben eddig részesültek.

Németországban több százezer márkára rugó összeget vesznek föl évenként a költségvetésbe, a külföldi német iskolák fenntartása címén. Minálunk ilyesmire nem futja a pénz. Társadalmi úton juttatunk csak néhány fillért romániai testvéreinknek, az is édes kevés. Van egy intézményünk, a Szent-László-Társulat, melynek

elsősorban a Keleten tartózkodó magyarok szellemi művelése volna a feladata. E feladatnak rendkívüli fontosságát mindnyájan átérezzük és mindnyájan átérezzük annak szükségességét, hogy a Szent-László-Társulat minél intenzívebb és szélesebbkörű működést fejtsen ki. Ha szüksége van új *tagokra*, új segédforrásokra, szerezze meg azokat, ha nehézkes a szervezete, alakítsa át, de a küzdelmet ne adja fel soha.

(Magyar Állam.)

A román görög-katholikusok.

Budapest, 1904. október 4.

Mikor ez év tavaszán kezembe került az országos eucharisztikus kongresszus programja, csodálkozva láttam, hogy résztvesznek azon a román főpapok is. Ismerve, a magyar katolikusokkal szemben eddig követett politikájukat, csak úgy tudtam megmagyarázni magamnak a dolgot, hogy ők ezt tisztán vallásos jellegű ünnepségnek tekintik, melyen résztvehetnek elveik fentartása mellett, ha az okosság politikája úgy követeli.

Mily nagy volt azonban meglepetésem, mikor az ezidei katolikus nagygyűlésen, mely már nem nevezhető tisztán vallásos ünnepségnek, a román püspöki kar nemcsak teljes számban megjelent, hanem aktíve részt is vett abban. Hosszú Vazul lugosi püspök felszólalása, ez az okos, higgadt, becsületes, igazán szép és hazafias beszéd, mintha egy új korszak, egy új, szebb politikai irány körvonalait jelezte volna.

Oly ritkán és olyan régen hallottunk ilyen jóleső, rokonszenves hangokat tiszta magyar nyelven, hogy egészen elszoktunk tőlük. A román püspöki kar és az egész román görög-katholikus egyház állásfoglalása magyar hittestvéreikkel szemben mindenki előtt ismeretes. Ők még ma is arról az alapról szeretnének tárgyalni, melyet az abszolút kormány konstruált volt, mikor 1853-ban felállította a román érseki tartományt és kieszközölte annak teljes függetlenségét az esztergomi érsektől. Ez a jogi helyzet s az ehhez fűződő merész következtetések okozták azután, hogy a katolikus autonómiai kongresszuson még csak meg sem jelentek, magyar hittestvéreikkel tárgyalásokba sem bocsátkoztak a román egyházmegyék kiküldöttei.

Ez a politika természetesen valami fényes eredményeket nem volt képes felmutatni. S a román püspöki karnak legújabb állásfoglalása, mintha arra mutatna, hogy az értelmesebb vezetőkörökben nem idegenkednének a szakítástól ezzel a politikai iránnyal. A román közvélemény azonban, mely annak idején tapssal, ujjongással bátorította a főpapokat, hogy ne csüggedjenek „nemzeti jogaikért” folytatott küzdelemben, most úgy látszik, teljesen ellenük fordult.

Az elmúlt héten át az összes román lapok a legbehatóbban, nagy szenvedelemmel s bizony nem épen a legrokonszenvesebb hangon foglalkoztak főpapjaik s különösen Hosszú Vazul püspök szereplésével a katolikus nagygyűlésen. A brassói „Gazeta Transilvaniei” hosszú cikksorozatokban tárgyalta a kérdést; a nagy-szebeni „Telegraful Roman”, a gör. *keleti* érsekség hivatalos lapja természetesen tökélet kovácsolt belőle az *unitusok* (Rómával egyesültek) hazafisága ellen, akik „ellenségeinkkel paktálnak”. Valamennyi közül kiválik azonban éles hangjával és merész következtetéseivel a Hosszú Vazul püspök székhelyén, Lúgoson megjelenő „Drapelul”.

E lap elítéli elsősorban Hosszú püspök felszólalását, elítéli azt, hogy a román főpapok az eucharistikus kongresszuson s különösen a katolikus nagygyűlésen megjelentek; sőt megbotránkozik még afölött is, hogy rendesen eljárnak a hercegprímás elnöklete alatt tartott *püspöki konferenciákra*, holott az ő érseki tartományukat „a császár és a pápa egyező akarata mindenkorra kivonta az esztergomi primás joghatósága alól és megszüntetett minden közösséget köztük és a magyar katolikusok között”.

A „Drapelul” nyíltan kimondja, hogy a román főpapoknak, egyházuk, de különösen nemzetük, fajuk érdekeire való tekintettel, *nem az érintkező, hanem az elválasztó pontokat kellene keresniök a magyar katolikusokkal szemben*; nem volna szabad még szorosabban hozzájuk láncolniok magukat, hanem ellenkezőleg, arra kellene törekedniök, hogy a magyar befolyás alól teljesen emancipálódjanak. Azt a merész állítást kockáztatja, hogy: „Mi románok egyesültünk ugyan *Rómával* azaz elismertük, hogy a római pápa Szent-Péternek az utóda, de *nem egyesültünk a római katolikus egyházzal* s különösen semmiesetre sem egyesültünk *a római katolikus magyarokkal*”.

Ennek a fölfogásnak helytelen és téves voltát úgy elméleti alapon, mint historiéé igen könnyen ki tudnók mutatni. De ez a

nézet nem is támaszkodik elméleti vagy történeti bizonyítékra, hanem *a nép érzelmeire, a román közvélemény felfogására*. S ezért oly veszedelmes, ezért tulajdonítunk neki oly nagy fontosságot.

Az egész kérdés különben nem volna nagyobb jelentőségű, nem volna egyéb közönséges kanapéprocessusnál, ha nem függne a legszorosabban össze a katolikus autonómia problémájával. A katolikus autonómia kérdésében a román görög-katolikus egyház, a püspökök, az alsó papság és a világi hívek, mind egyetértőleg a legintranzigensebb álláspontot foglalták el. Követelték egyfelől, hogy a „közös” katolikus alapokból mindnyájan egyenlő mértékben részesüljenek; követelték, hogy az ő nyomorral küzködő, *családos* papságukat ugyanolyan anyagi helyzetbe juttassák, mint a latin szertartású papságot; ami horribilis összegeket emésztene föl. E követelések mellett azonban egy hajszálnyira sem akartak eltávolozni arról az alapról, melyet az abszolút kormány, „a császár és a pápa egyező akarata” konstruált számukra; nem akartak semminemű közösséget a magyar katolikusokkal és olyan különálló, független „nemzeti” autonómiát óhajtottak, amilyen a görögkeleti románoknak van.

Ilyen körülmények között természetesen, hiába ment el az autonómiai kongresszus az engedékenység legvégső határáig, meggyezés nem jöhetett létre.

A román főpapoknak a legutóbbi időben tapasztalt barátságos közeledése és különösen az a magas szárnyalású, okos beszéd, melyet Hosszú püspöktől hallottunk, mintha arra engedne következtetni, hogy maguk az intelligensebb románok kezdik belátni követeléseiknek szerénytelenségét és lehetetlenségét.

Mikor azonban olvastuk azokat a vehemens támadásokat, azokat a megalkuvást, engedékenységet nem ismerő fejtegetéseket, melyekkel a román sajtó összes orgánumai főpapjaiknak közeledését kísérték, mélyen megszorodott szívvel kellett tapasztalnunk, hogy a minden katolikust egyesítő országos autonómiának ezen katolikus és magyar nemzeti szempontból egyaránt rendkívül fontos problémáját megoldani a közeljövőben aligha fog sikerülni.*

* *Szerkesztői megjegyzés.* „Ne lássunk oly sötéten. Az orsz. autonómia és a kongrua rendezés a román szertartású gör. katolikusok nélkül is megoldható. Ők lássák mire mennek politikájukkal. *Szerk.*”

(Magyar Állam.)

Az eredmény megmutatta, hogy nem én láttam sötéten, hanem ők nézték Budapestről rózsaszín szemüvegen át a kérdést.

A magyarországi és erdélyi románok egyházi élete.

Dr. Bunea Ágoston balázsfalvi kanonok, theol. tanár könyve.

[Dr. Augustin Bunea: Ierarchia Românilor din Ardeal si Ungaria. Blaj, 1904.]

Budapest, 1904. november 4.

Păcătian Tivadar, a nagyszebeni gör. keleti érsekség hivatalos lapjának, a *Telegraful Român*-nak szerkesztője nemrég tanulmányt tett közzé, melyben *az állítólagos ősrégi román metropolia kérdésével foglalkozik*. Értekezése a görög-keleti álláspontot van jlvatva védelmezni az unióra áttért románokkal szemben. Păcăfian könyve a román sajtóban és a román olvasóközönség körében nagy érdeklődést és mozgalmat támasztott és fejtegetései súlyos :sapást látszottak mérni az unió híveire.

Ekkor jelent meg a román könyvpiacra Dr. Bunea Ágoston balázsfalvi kanonok vaskos, 300 oldalas könyve, melyben bámuíatos történeti tudással szállítja le a maguk értékére a görög-keletiek legendaszerű meséit, melyek egyaránt alkalmasak arra, fgyog az unió iránt az ellenszenvet növeljék és másrészt a román-ságnak amúgy is túlcsigázott nemzetiségi önérzetét még jobban fölizgassák.

A szőnyegen forgó kérdés már azon szoros viszonynál fogva, piely a román görög-katolikusokat hozzánk fűzi, de magyar nemzeti szempontból is megérdemli, hogy röviden és főbb vonásaiban foglalkozzunk vele.

A görög-keletiek ugyanis különböző hiteles és nem hiteles történeti adatok alapján azt állítják, hogy amint Traianus császár második században elfoglalta Dáciát, e tartományban csakhamar terjedni kezdett a kereszténység és néhány évszázad alatt nemcsak

virágzó hitélet, hanem teljesen kifejlődött hierarchia keletkezett Dáciában, melynek élén állott a gyulafehérvári (Aiba-Iulia) érsek metropolita és suffraganeus püspökei. E hierarchia, mely természetesen tetőtől-talpig *román* volt, fenntartotta volna magát a népvándorlás viharai között is és a magyarok bejövele után ennek kebeléből indultak volna ki az első kísérletek megtérítésükre. Ezt a nagy, hatalmas, *minden ízében román* görög-keleti egyházat áruták el a XVII. század végén az unióra tért püspökök és papok, kik nyakukba véve Róma rabigáját, idegen szellemet importáltak az egyházba, két táborra osztották a románságot és számos bevizszálynak lettek okozóivá.

Conclusio: Te jámbor román testvér, aki tudsz még lelkesülni nagy elődeink példáján, térj vissza az ősrégi, kétezeréves, görög-keleti román metropolia kebelébe, melyet űaguna püspök 48-ban követett politikájának jutalmazásaképen romjaiból helyreállított „a császár” és hagyd oda az uniót, mely idegenek talál-mánya!

Hogy ez nem történetírás, hanem politika, azzal minden józan ember tisztában lehet. Nem könnyű azonban megcáfolni azokat az állításokat, melyek már-már kezdenek átmenni a köztudatba és nem könnyű különösen azért, mert e tárgyra vonatkozólag sem a magyar történetírásban, sem másutt nem igen lehet biztos, elfogadható adatokat találni. S ha Bunea Ágoston dr. e feladatra mégis vállalkozott, ezt csak azon páratlan történeti készség birtokában tehetette, mellyel rendelkezik.

A görög-keleti illúziókkal szemben Bunea szigorú történeti kutatásainak eredményei a következőkben foglalhatók össze: A gyulafehérvári *metropolia* e nevet jogosan csak 1853. óta viselheti, amikor érseki rangra emeltetett és a nagyváradi, lugosi és szamosujvári püspökségek neki alárendeltettek; azelőtt 'csak *egyszerű, püspökség* volt; mely azonban nem Traianus császár korában keletkezett, hanem *1599-ben, az erdélyi fejedelemmel kötött egyezés értelmében alapította és jószágokkal fölruházta Vitéz Mihály oláh vajda. Ezt megelőzőleg voltak ugyan a románoknak püspökeik, de ezeknek egyike sem székelt Gyulafehérvárt, sem gyulafehérvári metropolitának nem nevezte magát.*

Megállapodott román hierarchiáról tehát 1599-et megelőzőleg szó sem lehet. Amint az idők és a körülmények megengedik, találkozunk itt-ott Erdély egyik-másik részében vagy Máramarosban

egy-egy oláh püspökkel, aki a moldvai, havasföldi, târgoviçtei, vagy az ipeki szerb metropolitának van alárendelve. Ezek azonban inkább csak a mohácsi vész után jelentkeznek. Mert azelőtt, míg a katolikus magyar állam ép erőben volt, a királyok és főpapok a görög szertartású lakosokat mind az unióra kényszerítették; ezeknek pedig, gyakran a pápák utasításai ellenére, nem engedélyeztek külön püspökséget, hanem az 1915. évi IV. laterani zsinat határozata értelmében csak vikariátusokat alkottak számukra.

Amint tehát nem létezett gyulafehérvári görög-keleti metropolia és nem léteztek neki alárendelt suffraganeus püspökségek a mohácsi vész után, úgy nem léteztek ezek azt megelőzőleg, az Árpád és vegyesházi királyok korában, már csak azért sem, mert 1053, a nagy egyházszakadás megtörténte óta Magyarország területén nemcsak schismatikus, de még unitus görög püspökséget sem engedélyezett a katolikus magyar állam.

Mindez állításokat a legmesszebbmenő bizonyításokkal igazolja Bunea Ágoston dr. és ellenfeleinek összes érveit kiváló sikerrel cáfolja meg. Kimutatja, hogy a gyulafehérvári kétezer esztendő metropolia legendájának alapját a görög-keletiek, de különösen a szomszéd szerbek beteges címkórságában kell keresni, akik a metropolitákat patriarchának, a püspököket metropolitának címeztették. Kimutatja okmányok alapján, hogy az állítólagos gyulafehérvári érsekség, majd a târgoviçtei, majd az ipeki érseknek volt alárendelve, ami merő egyházi abszurdum. Kimutatja, hogy azok a püspökségek, melyeket a gyulafehérvári metropolita suffraganeusaiként szeretnek feltüntetni, vagy nem léteztek, vagy más érseknek voltak alárendelve.

E kutatások alapján nem nehéz megkonstruálni a gyulafehérvári román metropolia történetét, melynek keletkezése nagyon is szerény. Legelőször egy szűk hegyes-erdős völgyben, a csicsói uradalomhoz tartozó Vád község mellett épül egy kolostor, mely 1575. óta a moldvai vajdák tulajdonát képezi. Itt jelenik meg 1523. körül az első oláh püspök; 1566-ban azonban már Vád püspöke, György, híveivel együtt a kálvinizmusra tér. Ezzel egyidejűleg Tövis közelében, Diódon is alakul egy oláh püspökség, mely azonban 1566-ban, a kálvinizmus befolyása következtében szintén megszűnik.

1572-ben Báthori István fejedelem Szilváson, Hátszeg közelében alapít az oláhoknak püspökséget, melynek püspökei már 1579.

és 1585. között kezdenek betelepüdni Erdély akkori székvárosába, Gyulafehérvárra, míg végre 1599-ben, Mihály vajda fejedelmi alapítványának hatása alatt székhelyüket állandóan Gyulafehérvárra teszik át.

Ez Bunea kutatásainak summája.

A román nép történetéből kevés adat ismeretes előttünk s a meglévő adatok is tendenciózus feldolgozásban a magyar nemzetet és a katolikus egyházat igyekeznek kedvezőtlen színben feltüntetni a nép előtt. Ezért oly tiszteletreméltó Bunea Ágoston dr. történetírói működése, aki nem törődve legendákkal és illúziókkal, fáradhatatlanul kutatja és őszintén kimondja a történeti igazságot, ha mindjárt népének egy-egy ábrándját kell is ezáltal sírba tennie.

Mert az ábrándok nem az életbe valók.

Az erdélyi kérdés.

Budapest, 1904. november 8.

Szombaton, november 5-én kezdte meg az Országos Nemzeti Szövetség első felolvasó sorozatát. E felolvasó ciklusnak célja \ megismertetni Erdély szomorú nemzetiségi viszonyait a magyar közönséggel és mint a Szövetség elnöke, Esterházy János gróf találóan kifejtette, a szorongatott vidék érdekében fölhívni, kikérni annak a fővárosi polgárságnak támogatását, melyet a vidék nevelt nagygyá, mely a vidék életerőinek elvonásával lett erőssé, gazdaggá, hatalmassá.

Ez első alkalommal ismert nevű, híres statisztikusunk, Balogh Pál fejtegette az erdélyi magyarság helyzetét és számbeli viszonyait. Adatai, melyeket nagyban-egészen úgy főmunkájából, mint a tuznádi székely kongresszuson tartott előadásából már ismerünk, mindenesetre nagy figyelmet érdemelnek.

Felolvasásával kapcsolatban azonban felvetődött egy másik kérdés is, melyet azután az eszmecsere folyamán Sándor József, az Emke főtitkára világított meg behatóbban. Ez a kérdés: *az erdélyi unió problémája*. Arról van szó: *Volt-e haszna Erdélynek abból, hogy 48-ban, illetőleg 67-ben unióra lépett Magyarországgal? Volt-e haszna belőle kulturális, politikai, nemzeti és gazdasági szempontból? Hol volnánk ma, ha a magyarországi politikusok ahelyett, hogy e két országot mindenáron egyesíteni törekedtek volna, Erdély függetlenségét írják zászlójukra?*

Ennek megvilágítására legyen szabad visszamennünk Erdély múltjába.

Vegyük elő és lapozzuk át ennek a kicsinységében, bénaságában, gyöngeségében is oly nagy és oly hatalmas Erdélynek

történetét. Kezdetnek *Fráter Györgynél* és rámutathatnánk arra az alkotmányra, melyet a tordai országgyűlés konstruált s amely a nehéz, viszontagságos körülmények között is szilárd alapja lön Erdély fejlődésének. Kezdetnek *Báthory Istvánnal*, a nagy fejedellel, kit a testvér Lengyelország emelt trónjára.

A történelem lapjairól azonban egy hatalmas, imponáló egyéniség lép *élőnkbe*: *Bethlen Gábor*, aki minden elődénél és minden utódánál tisztábban és világosabban ismerte föl Erdély helyzetét, politikai rendeltetését s aki átértette, hogy amíg osztrák fejedelem viseli a magyar koronát, addig Magyarország alkotmánya, szabadsága csak akkor nem lesz üres papiros, ha a szabad, független Erdély ellenőrzi és védelmezi ezt.

S hogy ez a felfogás nem volt egy nagy ember nagy tévedése, azt bizonyítja Pázmány Péter híres mondása, aki intette híveit, hogy ne bántsák az erdélyi fejedelmet, mert ha Erdély hatalma megtörik, bizony-bizony „a gallérunk mögé pökik a német!” A két Rákóczy Györgynek uralkodása, akik mindketten Bethlen Gábor politikájának alapján állottak; az a korszak, melyet méltán neveznek Erdély fénykorának, igazolta ezt a politikát a gyakorlati téren is. S a nagy Rákóczy Ferenc, mikor a hosszas, nehéz küzdelemben fogytán volt már ereje s ismételten felajánlották neki a békét, egy követelését nem adta fel soha: *a szabad, független Erdély elismerését*.

Rákóczy elbukott és vele együtt elbukott a Fráter György és Bethlen Gábor politikája; elbukott Erdély önállósága. És 1713-tól 1848-ig, a másfél százados török uralom után másfél százados német uralom következett.

A hatalom minden eszközzel oda törekedett, hogy az uralmába került Erdély erejét megtörje és teljesen képtelenné tegye annak a politikai feladatnak teljesítésére, melyet helyzete, múltja s a két testvérország érdeke kijelölt számára. Fölléptette a történelem színpadára az oláh népet. Bevette őket a katolikus egyházba; helyet biztosított nekik az alkotmány sáncaiban: kulturális, gazdasági téren megerősítette őket. Az oláh-kérdés összebogozódoit szálai is Bethlen Gábor politikájának bukásánál futnak össze.

A másfél százados tespedés ideje alatt Erdély hivatásának, rendeltetésének tudata kiveszett az elmékből. Az önálló, független Erdély eszméje meghalt, elhantolták, el is feledték. A hirtelen fellobbanó lelkesedés lángjában megszületett az 1848. évi kolozsvári II.

és pozsonyi VII. törvénycikk. Úgy látszott, mintha az idő nem igazolta volna Bethlen Gábor politikáját.

És ma, mikor az ország fővárosában komoly, tudós politikusok összeülnek tanácskozni a magyar faj védelméről, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület vezetője kimondja nyíltan, őszintén, hogy *Erdély nem találta meg az Unióban azt, amit remélt tőle, hogy a magyar államférfiaknak*, nem véve ki még a haza bölcsét, Deák Ferencet sem, *nem volt érzékük Erdély bajai iránt* és hivatkozik Cserei Mihályra, aki megmondotta, hogy *Erdély minden romlása Magyarországról származik*,

Sándor József álláspontjának igazolására csak egy körülményre hivatkozott: *szerencsétlen vasúti politikánkra*, mely a leghathatósabbban mozdította elő a nemzetiségek érdekeit, a magyarságot s nevezetesen a Székelyföldet ellenben elzárta a nagyvilágtól, elterelte a forgalom útjából.

Ezenkívül azonban rámutathatnánk arra a szerencsétlen politikára, mely felidézte a hetvenes években a *román vámháborút*, ezáltal tönkretette a székely háziipart, okozójává lett oly sok nyomornak, szegénységnek; a székely nép folytonos kivándorlásának, szétzüllésének.

Rámutathatnánk arra a *szerencsétlen nemzetiségi politikára*, melynek iránya homlokegyenest ellenkezik az erdélyi politikusok felfogásával, akik elsősorban a magyarságot erősíteni és nem a nemzetiségeket támogatni, ingerelni, titokban pedig kezökre játszani igyekeztek. Az események itt is fényesen igazolták az erdélyi politikát.

Nem, ebben igaza van Sándor Józsefnek, *a magyar államférfiaknak nem volt és nincsen érzékük Erdély bajai iránt*.

Az osztrák kormány, mely a nemzeti fejedelmektől Erdély igazgatását átvette, nem felelhetett meg, mert nem is akart megfelelni azoknak a követelményeknek, azoknak a kívánságoknak, melyeket az erdélyi magyarság kormányával szemben támasztott. De a magyar kormánytól elvárhatta és el is várta mindenki, hogy e feladatot teljesíteni fogja. Az események azonban mintha a Bethlen Gábor politikájának adnának igazat. Mintha igaz volna az az állítás, hogy Erdély ma már ahelyett, hogy beteg testvére segítségére, támogatására sietne, oda van láncolva, hozzá van forrasztva ahhoz a beteg testhez, kénytelen beszívni annak miazmás lehelletét és a beteg test romlott vére, egészségtelen nedvei átjárják és elernyesztik edzett tagjait.

Elismerjük, természetesnek találjuk, hogy *egy ország, melynek háromszázados múltja van, mely százados intézmények hatása alatt élt önálló életet, megrázkódtatások nélkül nem olvadhat bele egy másik országba, bármily természetes, a viszonyokból szükségképen következő legyen is ez az egyesülés.*

De ha e viszony természetes alapokon nyugszik, ezeknek a megrázkódtatásoknak, zavaroknak az idő folyamán el kell simulniok.

Ezek a megrázkódtatások és súrlódások azonban az idők folyamán mintha szaporodnának, erősödnének. Mintha egy nagy világtörténeti igazság bontakoznék ki előttünk: *Minden ország csak úgy lehet nagy, hatalmas, csak abban a keretben fejthet ki eredményes működést, melyet helyzete, múltja, történeti rendeltetése jelölt ki számára.*

(Ellenzék.)

Az erdélyi románok.

Budapest 1904. november 17.

Az Országos Nemzeti Szövetség második felolvasó ülésén a román kérdés ismertetése került sorra. A vita folyamán egyik fel - szólaló azt mondta, hogy a román kérdéstről ma már mindenki beszél, azt ma már mindenki ismeri. Mi bátrak vagyunk így fel - állítani a tételt: *A román kérdéstről ma már mindenki beszél, de ismerni nagyon, nagyon kevesen ismerik.* Ez állításunk megvilágítja azt is, hogy mi a véleményünk azokról az ismertetésekről, fölszóla - lásokról, hírlapi cikkekről, melyekkel a sajtóban és a közéletben nap-nap után találkozunk s amelyek éppen azért, mert nem nyug - szanak biztos, alapos történeti tudáson, igen ritkán alkalmasak arra, hogy a kérdés megoldását csak egy lépéssel is előbbre vigyék.

A románság jelenleg hazánk lakosságában a magyar elem után a legjelentékenyebb helyet foglal el. *Hárommillió ember, egy - séges nyelvvel, egységes faji jelleggel, szokásokkal, erkölcsökkel, , nemzeti egyházak szerető, gondos vezetése mellett, ugyanazon tör - téneti eszmék hatása alatt és ugyanazon politikai célok szolgálata - ban.* Keveset mondunk azzal, hogy a román elem ma hazánkban tényező, mellyel számolnunk kell.

Ezekkel a törekvésekkel, ezzel a faji öntudattal a román nép nem fér el a magyar nemzeti állam mai kereteiben. *De ebből nem az következik, hogy a magyar nemzeti állam eszméjét fel kellene ad - nunk.* Mert ha ezt feladnók, azáltal a magyar faj létjogosultságát tagadnók meg. *Az sem következik másfelől, hogy a magyarságnak most már irtóháborút kellene proklamálnia a román néppel szem - ben és hogy a helyzet egyetlen kulcsa: a román nép leverése, le - igazása.*

Az erőszak vértanúkat szül s a mártírok véréből új nemzedékek sarjadjanak, melyek fölemelik és diadalra viszik az elejtett, sárbatiport zászlót.

A helyzet egyetlen megoldása, az egyedüli kivezető út, az egyedül helyes cél, amelyet a magyar nemzeti politika maga elé kitűzhet: a magyar népfaj öntudatának, politikai meggyőződésének megváltoztatása.

A nemzetek életében a nép köztudata sorsuk, jövőjük irányításában elsőrendű jelentőségű. E köztudat kialakulása hosszú évszázadok lassú munkája. Amely népnek életében ilyen egységes köztudat kialakulni nem képes, az beleolvad az őt környező népek tengerébe. — Amint beolvadnak például a délvidéki svábok a magyarságba.

A román népnek van ilyen egységes faji öntudata. Az egyszerű földműves és a városi ügyvéd, a sovinszta professzor és a hírlapíró, a falusi pópa és a vladikka *mind át vannak hatva attól a meggyőződéstől, hogy népi, faji jellegük érvényesülésének egy akadálya van: a magyarság és hogy szebb, dicsőbb jövőt csak annak a hatalomnak bukásától, megdőlésétől remélhetnek, amelyet magyar államnak szoktak nevezni.*

Hogy ez a felfogás meg van és hogy ez öntudatosan vagy kevésbé öntudatosan, de áthatja a román nép minden rétegét, ez tény, melyet letagadni nem lehet, nem szabad és nem is volna helyes. Öntsünk tiszta bort a pohárba. *Hamis az a közkeletű frázis, hogy a népet el kell választani a vezetőktől, hogy a jó népet tejjben vajban kell fürösztetni; az izgatókat pedig kőpadra vonni. Kik az izgatók? Oda fogják kiáltani a románok mindannyian, mint a régi keresztények: vigyetek minket is, mi is hozzájuk tartozunk!* Ez az állítás üres axióma, melynek mélyebb alapja nincsen és igazán csodálkozunk afölött, hogy Tisza István miniszterelnök, aki mégis csak érthetne ezekhez a dolgokhoz, ilyen tételekben formulázza a maga nemzetiségi politikáját.

Ha tehát ez az egészséges faji öntudat megvan és ha ez az öntudat miránk nézve a lehető legkedvezőtlenebb, akkor azzal szemben *a mi feladatunk nem rekrimináció és nem fenyegetőzés, hanem cselekvés, komoly munka.*

Elsősorban *is vissza kell mennünk a múltba és kutatnunk kell azokat az okokat, megvilágítanunk azokat a tényezőket, melyek e faji öntudat kialakulására befolyással voltak. Ahol félrevezetést,*

elámítást, eszközül való felhasználást látunk, rá kell mulatnunk arra; ahol helytelen politikát, tévedéseket, durva erőszakot veszünk észre, nem szabad ezt eltitkolnunk. És nem szabad szem elől téveszteniünk a népeteknek azt a törekvését, hogy érvényesülésre, uralomra vágyik

És ha így tisztában leszünk a faji öntudat kialakulásával, ha *mintegy* szemeink előtt folyik majd le a küzdelem, melyet különböző ellentétes tényezők a román nép lelkének bírhatásáért, befolyásolásáért folytattak egymással, akkor *sokat meg fogunk érteni és sokat meg fogunk bocsátani.*

És ha ismerjük az okokat, melyek a múltban a román nép lelkületére, meggyőződésének kialakítására maradandó hatást gyakoroltak, akkor képesek leszünk megtalálni az eszközöket is, melyek a jövőben közelebb vihetnek bennünket célunkhoz.

A románoknak a magyarság iránti ellenszenvé, idegenkedése elsősorban azon a felfogáson alapszik, hogy amit ők eddig nemzetiségi, faji jellegüknek érvényesíthetése érdekében ki tudtak vívni maguknak, azt mind úgy tekintik, mint Bécs ajándékát, a bécsi kormány jóindulatának tanúbizonyságát. S ezzel szemben a magyar nemzetet tekintik a legfőbb akadálnak céljaik elérésében. S talán felesleges mondanunk, hogy e felfogás megerősítésére legtöbbet tettek azok, akik a divide et impera elvet alkották az elméletben és valósították meg a gyakorlatban, az oláhok uniója, a Supplex Libellus Valachorum, Hóra és Kloska, a szabadságharc idején.

Ma már kétségtelen, hogy a Deák és Eötvös liberális nemzetiségi politikája a mi viszonyaink között nem vezethetett eredményre. A liberalizmusnak ezek az előbajnokai azt hitték, hogy ha megadják a népnek a teljes szabadságot, a teljes egyenlőséget, ezekben a magasztos eszmékben fel fog olvadni minden ellentét, minden idegenkedés, gyűlölet.

Elfeledték, hogy a népeknek van egy kincsök, melyet a szabadságnál is sokkal többre becsülnek, amelyet a szabadság kedvéért sem hajlandók föláldozni és ez faji jellegüknek érvényesítése, nemzeti karakterük kialakítása. Elfeledték, hogy a liberalizmus elsősorban passzív jellegű. A liberalizmus széttöri a bilincseket, melyek lenyűgözve tartották az egyént, a társadalmat, osztályokat és nemzetiségeket; leveszi a jármot a nyakunkról, mely megakadályozott a szabad cselekvésben, de azután nem törődik velünk.

A passzív jellegű liberális politikát aktív nemzeti politikának

kell fölváltania, amely nem ingerel és nem fenyegetőzik öl betett kezekkel, hanem erejével, hatalmával, kulturális súlyával alkotni tud. A magyarságot kell erősíteniünk, fejleszteniünk, előbbre vinnünk. Mert a nemzetiségi kérdést bármily alapossággal és bármily éleslátással kezeljük is, csak akkor fog sikerülni megoldani, ha végleg kialakul a nagy, hatalmas magyar állam, mely anyagi, erkölcsi és szellemi erejével biztosítani képes magának a jelent és jövőjét. Akkor maguktól elsimulnak a nemzetiségi forrongások hullámai, melyek legbiztosabb jelei valamely állam gyöngeségének, vajúdásának, belső bajainak.

(Ellenzék.)

Az Országos Nemzeti Szövetségnek azon az ülésén, melyről fentti cikkemben a kolozsvári Ellenzékben beszámoltam, előkészületlenül és váratlanul magam is belesodrótam a vitába. Az ülésnek ezt a részét élénken kommentálta úgy a szász, mint különösen a román sajtó, minek illusztrálására álljanak itt az alábbi lapszemelvények:

A nagyszebeni „*Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*” 1904. november 19-iki számában ezeket írja:

„Unter dem Titel „*Országos magyar szövetség*” besteht in der Hauptstadt eine jener zahllosen magyarischen Vereinigungen, „Kulturvereine”, deren negative Tätigkeit intra et extra muros schon längst konstatiert und belächelt worden ist. Dieser Verein nun hat in letzter Zeit den äusserst lobenswerten Entschluss gefasst, das hauptstädtische Publikum über die „*Siebenbürger Nationalitätenfrage*” aufzuklären. Zu diesem Zwecke hält dieser Verein allsonnabendlich öffentliche Vortrags- und Debattenabende ab.”

„War der erste Abend (5. November) der allgemeinen Orientierung gewidmet, so kam man am 12. November sofort in medias res. Herr Edmund Sebestyén hatte sich die *Romänenfrage* zum Gegenstande gewählt. Das Leitmotiv seiner ganzen Auseinandersetzung bildete jenes Schlagwort, das, zumal seit es vom Ministerzitze herabgeklungen hat, Gemeingut eines gedankenlosen Journalismus geworden ist, *das Schlagwort vom guten, lieben und geduldigen Volk, das keinen sehnlischeren Wunsch kennt, als sich zu magyarisieren, und von den bösen Führern, von den „paar Wahnsinnigen-”, wie sich unser Vortragende ausdrückte, die das Volk „irreleiten”, „aufhetzen”, und die mit Stumpf und Stiel ausgerottet werden sollen und müssen.* Merkwürdig berührte nach dieser Lobeshymne auf das niedere Volk, als Herr Sebestyén verkündigte, das romanische Volk hätte *kein nationales Bewusstsein*, es wäre *kein freiheitsliebendes Volk*, hätte *keinen Bildungsdrang*, und noch mehr solcher höchst absonderlicher Behauptungen. Dann nahm er sich einen Anlauf zur Statistik, und bewies haarklein, das romanische Gesamtvolk sei nicht, wie behauptet werde, zwölf, sondern bloss acht bis neun Millionen Köpfe stark, wobei er von den Kutzowalachen und russländischen Romanen behauptete, diese gehörten nicht dazu. Warum? Das weiss der Himmel und Herr Sebestyén. Was übrigens damit bewiesen werden sollte, ist -nicht ganz klar. Nach einigen

verdächtig schmeckenden Reminiszenzen aus seiner Bukarestéi' Journalisten-
 fei't schloss Herr Sebestyén seinen Vortrag, der sich in nichts vom dem land-
 läufigen Nationalitätenleitartikel der hauptstädtischen Presse unterschied."

„Es war auch nicht der Vortrag, der des Berichtes wert erscheint, son-
 iern die Debatte, die sich ihm programmgemäss anschloss und die der be-
 kannte Schriftsteller Franz *Herczeg* in Vertretung des Vorstandes eröffnete.
 Mach einigen kleineren Wortgefechten ergriff *Herczeg* das Wort, um wieder
 das romanische Volk selbst bis über den grünen Klee zu loben und schliesslich
 in dem Ausspruch zu gipfeln, es sei das Volk von einigen hiruverbrannten
 Hetzern zu unterscheiden. Natürlich riesiger Jubel seitens der zahlreichen Zu-
 hörserschaft. Ein junger magyarischer Jurist, *Elemér v. Gyárfás*, stand nun auf
 und begann die *Irrtümer* des Vortragenden einzeln zu berichtigen. *Mit bewun-
 derungswürdigem Mut und grosser Beredsamkeit verteidigte er das romanische
 Volk gegen die soeben verhaltenen Angriffe*, gab auf Grund seiner eigenen
 Erfahrungen in Hermannstadt ein lebensstreuendes Bild von der zähen Ausdauer
 und dem eisernen Fleiss, mit dem sich die armen, bildungsunfähigen roma-
 nischen Schüler und Studenten den Weg zur akademischen Laufbahn er-
 kämpfen, und schob schliesslich die Schuld an der „Verhetzung“ des roma-
 nischen Volkes auf den österreichischen Absolutismus nach 1849, der, um
 seine eigenen Ziele: Verdrängung der Magyaren und Protestanten aus Sieben-
 bürgen, leichter zu erreichen, dem romanischen Volk unerfüllbare Wünsche
 gegeben, ihm phantastische Luftschlösser gebaut habe, auf deren Grund das
 Reussmärkter Programm und jene passive Resistenz entstehen konnte, an der
 das romanische Volk bis heute festhält."

„Nachdem sich die grosse Unruhe gelegt hatte, die diesen Worten gefolgt
 war, erhob sich Professor *Benedikt Janeso*, der Vater der ganzen Programm-
 idee, um vorerst dem Vortragenden das sichtlich gesunkene Selbstbewusst-
 sein etwas zu heben — *dann aber in allem und jedem dem Vorredner Recht
 zu geben*. *Janeso* bot einen improvisierten Vortrag, der an Gediegenheit, Ideen-
 reichthum und selbst in der Form die Arbeit des Vortragenden tief in Schatten
 stellte. Im Anschluss an die Worte von *Gyárfás* gab er einen Essay über die
 Entwicklung des Nationalbewusstseins der Romanen, der auf die Anwesenden
 gewiss einen tiefen Eindruck gemacht hat. Es würde zu weit führen, seinem
 Gedankengang zu folgen, es sei darum nur der Schluss seiner Rede erwähnt,
 in dem er die Berechtigung der ungarischen Nationalitätenpolitik ohne alles
 scheinheilige Wortgeklingel nackt und wahr als Ausfluss jenes nationalen Egois-
 mus hinstellte, der ohne übertriebene Rücksicht auf andere Nationalitäten die
 einzige Möglichkeit bietet, Ungarn magyarisch zu machen, was schliesslich
 der innerste Wunsch jedes ehrlichen Magyaren sei. Mit diesem diplomatischen
 Schluss erwirkte sich Professor *Janeso* die Verzeihung seiner chauvinistischen
 Zuhörer, die sich durch seine schwungvollen Schlussworte sogar zu stürmischen
 Eljens hinreissen liessen, beweisend, dass eine klangvolle Phrase mehr zu
 wirken vermag, wie hundert gute Gründe."

A kolozsvári *Revasul* „*O societate de maghiarisare si Români*“ cim
 alatt így emlékszik meg az ülés lefolyásáról:

„Este o societate ungurească „Országos Magyar Szövetség“, care are de
 scop se atragă atentiunea Maghiarilor asupra „primejdiei“ pentru tara a

nationalităților ci în deosebi a Românilor. În anul acesta societatea a rotârît, se lămărește conferințe despre *ceștiunea română în Ungaria*. În 12 Noembrie st, n. a fost o astfel de conferință ziaristul *Sebestyén Ede*, vorbind despre „*Punctele cardinale ale ceștiunii naționale române*”. Conferențiarul a zis despre Romani, că *nu le place cartea și că nu-s iubitori de libertate*. După el Românul nu e în stare a se gândi la lucruri mai înalte și nu se stie însufleți pentru-ce e frumos. Punctele cardinale ale *ceștiunii române* el le reduce la trei: 1. Gravitatea Românilor spre Viena, 2. Gravitatea Românilor spre București, 3. Unitatea politică a tuturor Românilor. — Cu alte cuvinte: Românii nu sunt patrioți buni, pentru-ce prea mult se uită spre Viena și tin la Imperatul și prea ochesc spre București, și visează un timp, când toți Românii vor forma un singur stat, — un stat național românesc.”

„La sfârșitul conferinței! s'a născut o discuție interesantă. A luat parte la discuție și iuristul *Gyárfás Elemér*. (Domnul *Gyárfás* e din *Husúsău*, lângă Blaj, și așa cunoaște bine pe Romani, cunoaște limba și datinele noastre. D-Sa în anul trecut a scris o carte, în limba maghiară, despre ceștiunea jidovească în România, despre care la tinutul său a amintit și „*Revasul*”). Dl *Gyárfás* a spus, că *nu-i adevărat, că Românilor nu le place cartea. Probă despre aceasta ne-o dă tinerețea română, care eu toate necazurile și lipsele materiale, își vede de studiu și face spor. Nici aceea nu e adevărat, că Românii nu-s iubitori de libertate. Ce alta dovedesc mișcările lor; decât iubirea de libertate?* Dl *Gyárfás* a descris pe Romani, așa după cum sunt: buni, pacinici și silitori. — A mai vorbit și *Herczeg Ferenc* (deputatul cercului românesc Pecica), care încă a trait printre Romani și deci ne cunoaște cu totul altcum, decât domni, cari fac politică, în Pesta și cari nici nu știu pe unde locuim. Acest deputat a zis, că poporul roman e un popor ideal în gândire, poetic, pacinic și iubitor de libertate. — Ca se nu se strice înse cu soviniști a acusat pe conducătorii Românilor, că *alături de poporul, care altcum e foarte mulțumit cu soarta sa, dar față cu conducătorii aceia, statul va purcede cu asprime și îi va înfrâna.*”

„Am adus aceasta știre, ca se se vădă, cum eugetă și cum vorbesc domni delă Pesta despre noi. *Între mulțimea de soviniști și descreeați, mai vedem și câte un bărbat cu idei sănătoase și cu vederi largi, cum e și dl Gyárfás.*”

A balázsfalvi „*Unirea*” ugyancsak november 26-iki számában ismerteti az ülés lefolyását és „*Ceștiunea română*” cím alatt ezeket írja:

Ceștiunea Română. Ori cât de tari și mari să fim compatrioții magiari, se vede, că tot nu se simt liniștiți! pân mai există și noi în aceasta patrie, în care ne-am născut și trait. Dovadă feluritele „szövetség”-uri construite, cu scopul, ca să studieze tot mai bine chestia română și în consecuență să afle mijlocele potrivite pentru dispariția noastră în naplunea magiară. Ci par'că e făcătura: rezultatele acestor societăți și reuniuni sunt așa de neînșamnate, cât nici nu mai face nime pomenire de ele.

Sambătă trecută în 12 Nov. „*Országos Magyar Szövetség*” a tinut ședință publică, cu care ocaziune ziaristul *Sebestyén Ede* a vorbit despre punctele cardinale a ceștiunii naționale române. Modul cum vorbitorul și-a

desvoltat teza și afirmațiunile eu cari a debutât, a dat anză la o discuție interesantă. Cel dintâiu a luat cuvântul Solymossy Elek, ardelean de origine, care a combătut pe vorbitor arătând falsitatea afirmațiunilor sale. De asemenea a luat cuvântul și tinerul jurist *Gyárfás Elemér, de toc din Hususâu de lângă Blaj, care a arătat, cât de netemeinic vorbește Sebestyén, când spune, că Românii fug de carte și nu doresc libertatea. Se înfelege că dl Gyárfás a fost mereu eu întrerupt, nu le convenia ascultătorilor vorbele sale. Gyárfás stie românește și frând printre Romani îi cunoaste deplin. Dl Iancsó Benedek „cunoscătorul cel mai espert a nizuintelor valahe,” — cum îl numeste „Magyar Közélet,” — luând cuvântul a dilucidat deplin chestia controversată. A pomenit de politica Vienei, care a avut o hotărîtoare influință la nasterea miseărilor natiunei valahe, cari sunt de un vădit caracter daco-român și a arătat, că nizuintele nationale valahe și celea magiare sunt diametral opuse, și de a ceea e periculoasă minciună politica a spune, că acestea doua s'ar putea împreună. Și pe această temă înainte dl Iancsó da pân ă mai departe firul fantastic a iridentei valahe, și apoi termina în mijlocul aplauselor și aprobărilor generale făcând conclusia, că contra acestor nisuinte, și statul și societatea magiară trebuie să se împotrivesca eu toată puterea.”*

„Conclusia dlui Iancsó nu poate fi de loc surprinzătoare pentru noi, cari ne-am dedat a auzi pe toți scriitorasii terminându-și cuvântările ori articolii eu această frază.”

„Ceea ce e remarcabil și ceea ce ridică importante vorbelor și alui Solymossy și mai aies alui *Gyárfás, e, că nu se ia notiță de ele în nici una din ziarele magiare. Se vede că adevărurile scoase la lumina de acesti doi vorbitori, nu plac, căci ele pun în adevărată lumiină utopicele nizuinte ale tuturor reuniunilor de acest soi.”*

Nemzetiségi politikánk és a válság*.

Kolozsvár, 1905. augusztus 14.

A nagy politikai átalakulások kemény próbára teszik a politikai elméleteket. Az a sok nemzetboldogító teória, mely a hosszas tespedés korszakában felburjánzott, most egyszerre eseményekkel áll szemközt, melyek vagy igazolják, vagy meghazudtolják. És nem kell nagyon csodálkoznunk afölött, ha az események rácáfolnak az elméletekre. A béke, a nyugalom napjaiban a politikai elméleteknek csak ellenérveket lehetett elébe állítani és politikai kérdésekben az ellenérvek súlya igen csekély. Mikor azonban az idő kereke fordul egyet, akkor egyszerre leomlanak a kártyavárak és egyszerre világossá lesz, hogy kik láttak tisztán és kik láttak csak rémképeket.

A hónapok óta húzódó válság világosságot vitt bele a mi politikai helyzetünkbe is. Ez a világosság sok politikusnak elégtétel, igazolás volt; soknak hozott azonban keserű csalódást is. Olyan nagy férfiak, mint Andrássy Gyula és Apponyi Albert, szakítottak politikai múltjukkal és új irányba tértek. Mi sem természetesebb tehát, minthogy az a politikai iskola, melyet az alakulófélben levő események igazolnak, teljes rokonszenvünket érdemli meg.

Ezúttal a bukott politikai irányzatnak csak egyik program-pontjával, a nemzetiségi politikával akarunk foglalkozni. Ki akarjuk mutatni, hogy mi volt a felfogásunk e kérdésben a válság kitörése előtt és mi volt a felfogása az akkor uralkodó többségnek. És ki akarjuk mutatni, hogy az események mennyiben igazolták a mi felfogásunkat.

Fejtegetéseinknek súlypontját képezi azon meggyőződésünk, hogy a bukott liberális párt részben öntudatosan, részben öntudatlanul a nemzetiségi politika terén hű letéteményese volt a

hagyományos osztrák politikának. Ugyanazt a rendszert követte más név alatt és más utakon; csakhogy e rendszer éppen leplezett volta miatt sokkal veszedelmesebb volt, mint a bécsi államférfiak politikája.

A szabadelvű párt vezére cikksorozatában a koalíció programjával szemben argumentációjának súlypontját arra helyezi, hogy mielőtt a nemzeti követelményeket a koronától kiakarnók erőszakolni, *előbb a kilenc-tízmillió magyarnak úrrá kell lennie saját hazájában*; előbb meg kell oldania a nemzetiségi kérdést Tisza István programja alapján, melynek első pontját, a Berzeviczy-féle népoktatási javaslatot még mindnyájan jól ismerjük.

Ez a program amilyen erkölcstelen, téves, hazug és lehetetlen, épp oly alkalmas arra, hogy az avatatlanokat megtévessze és a félénkeket elriassza a nemzeti ügy táborából. Sőt nemcsak az avatatlanokat téveszti meg; hanem volt idő, midőn majdnem az egész ország, beleértve még a függetlenségi párt vezérembereit is, a nemzetiségi politika irányítására nézve egy véleményen volt Tisza Istvánnal. A függetlenségi pártnak egyik tagja, Mocsáry Lajos volt az egyedüli, aki tisztán latolt ebben a kérdésben és aki fennen hirdette, hogy a magunk szabadságának biztosítékait nem a nemzetiségekkel való héccelődésben, hanem azoknak barátságában kell keresnünk. És fennen hirdette, hogy e barátságot csak akkor leúszunk képesek biztos alapokra fektetni, ha nemzet és nem néptörzs, állam és nem tartomány leszünk.

Mocsáry Lajos annyira egyedül állott a maga fölfogásával, — mely különben a Kossuth eszméinek szilárd talaján épült föl — hogy még politikai iskolát sem tudott alapítani. A liberális párt nemzetiségi politikája pedig hódított mindenütt az országban. Míg végre az események maguk diszkreditálták ezt a politikát, mely épp olyan erkölcstelen, amilyen lehetetlen és hazug.

A Tisza István argumentációja *erkölcstelen*. Mert mit jelent, hogy akasszuk szögre követeléseinket addig, míg a kilenc-tízmillió magyar úrrá lesz a saját hazájában? Mit jelent az, hogy a követelések elejtése fejében „Ő felsége szabad kezét biztosít kormányának belpolitikai téren”? Azt jelenti, hogy hajoljunk meg hódolat-teljesen Ausztria és az uralkodóház előtt, melyek minket századok óta kizsákmányolnak, mondjunk le államiságunk érvényesítéséről a hadügy, külügy és pénzügy terén, tehát azokban az intézményekben, melyekben egy állam önállósága kifejezésre jut. Cserében

azután megengedtetik nekünk, hogy Tisza István gusztusa szerint való nemzetiségi politikát csináljunk. Vagyis: *vállaljunk szolgágot és cserében azután urunk és parancsolunk megengedi nekünk, hogy mi is szolgásban tartsunk másokat.*

Hát hiszen szó sincs róla, politikában nem mindig szokták nagyon komolyan venni az erkölcs kérdését. Elég rosszul teszik. De aki ennek a politikának az erkölcstelenségétől sem borzad vissza, azzal csakugyan kár volna tovább vitatkozni.

Valamely politikai irányzatnak erkölcstelenségét azonban még meg lehet valahogy bocsátani, ha az a nemzet érdekét szolgálja. Ez a körülmény mentette a Bismarck erőszakoskodásait, aki jogtiprások útján teremtette meg Németország mai nagyságát, egységét. A bukott szabadelvűpárt nemzetiségi politikája azonban sem nem hazafias, sem célra nem vezető.

Nemzetiségi politikánknak arra az *érdekközösségre* kell támaszkodni, mely a magyar nemzet és a köréje csoportosult nemzetiségek között fennáll. Ez az érdekközösség meg volt már az Árpád-királyok korában és megvan ma is. Természetes következése ez geográfiai helyzetünknek és a magyar faj kiválóságának. Ez az érdekközösség azonban csak egy erős, önálló Magyarországgal szemben áll fönn, melytől félni lehet s amely védelmet tud nyújtani. Ellenben nincs érdekközösség a nemzetiségek részéről sem egy osztrák provinciává sülyedt Magyarországgal szemben, sem azzal az összetákolt birodalommal szemben, melyet monarkianak szoktak nevezni.

A legelső feladat tehát — a nemzetiségi feladat szempontjából is, — nem a nemzeti követelések elejtése, hanem államiságunknak minél teljesebb kidomborítása. Azután pedig az érdekközösségre támaszkodva, a nemzetiségekkel szemben *az érzelmi közösség* megteremtése.

Ezen az úton haladt a magyar politika hosszú évszázadokon át, Szent Istvántól Mátyás királyig. Ez volt az erdélyi fejedelmek politikája mindaddig, amíg Erdélyben magyar emberek ültek a trónon.

A magyar állam hatalma már a legrégibb időkben túllépte azokat a határokat, amelyek között a fajmagyar lakosság letelepedett és a szomszédos, csekélyebb műveltségű, gyöngé népeket fennhatóságának elismerésére kényszerítette. Bele tudta vonni őket politikájának érdekkörébe; támogatásuk fejében védelmet nyújtván nekik. De a *magyar* királyok *soha* meg nem kísérelték a meg-

hódított vagy bevándorolt népeket szokásaikban, vallásukban, nyelvükben megzavarni. Egyetlen esetet lehetne csak fölhozni, Nagy Lajos fáradozásait a délszlávok katholicizálása érdekében; azonban őt sem politikai indokok vezették, hanem inkább vallásos buzgóság és a törökök terjeszkedésétől való félelem.

Érdekközösségen alapuló érzelmi közösség, ez volt mindig a magyar politika vezető eszméje. És az oláhok akkor nem gyűlöltek a magyart, hanem hősielesen védelmezték a törökök ellen; a horvátok nem akartak mindenáron elszakadni és a szászok nem gravitáltak Németország felé, pedig Németország nagy és hatalmas volt akkor is.

A bécsi politikát azonban semmi sem jellemzi jobban, mint a jelszó, hogy: *divide et impera*. A bécsi politikusok megfordították Krisztus Urunk mondását: Arról ismerik meg az emberek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha *gyűlölitek* egymást. A bécsi politika szolgásgát és gyűlöletet vitt mindenüvé, ahová csak eljutott. Más államokban is találkozunk összeütközésekkel a különböző népfajok között, de az a végletekig menő elkeseredés, mely nálunk uralkodik, egyedül a bécsi politika bűne.

Nekünk erős meggyőződésünk, hogy a szabadelvűpárt nemzetiségi politikája csak abban különbözik a II. József rendszerétől, hogy József császár *németesíteni* akart mindenáron, Tisza István pedig a *magyar nyelv* leple alatt szeretne erőszakoskodni. Míg azonban József császárt Magyarország hatszázéves történeti múltja csak arra taníthatta volna meg, hogy *nyelvegység nélkül is, pusztán az érdek- és érdelemközösség alapján lehet nagy és erős birodalmat felépíteni*, addig Tisza István a József császár és a többi bécsi politikus kudarcából megtanulhatta volna azt is, hogy *a nyelvegységet semmiféle erőszakoskodással megteremteni nem lehet*. És ezért sokkal nagyobb a Tisza István bűne és nagyobb az ő politikai rövidlátósága.

Annnyit sikerült elérniök, hogy a nyelvegység utáni mohó, türelmetlen, mondhatni beteges vágyakozás mind általánosabbá és mind népszerűbbé lett az országban és annak megvalósítása érdekében az uralkodó párt részéről történtek is lépések. Ha azonban a nemzetiségi agitátorok díszes listáján végigtekintünk, nem a szegény földművesekkel és az egyszerű falusi papokkal fogunk ott találkozni, akik nem akartak, vagy nem tudtak magyarul megtanulni, hanem csupa olyan férfival, akik állami középiskolában és

állami egyetemen szerezték képesítésüket. *Annyit sikerült elérniök, hogy néhány száz ember megtanulta a magyar nyelvet; egy külsőséges jelentéktelen dologban, nyelvben sikerült közelebb hozniok a magyarsághoz néhány száz embert, de érzelemben mérföldekre távolítottak el milliőkat és hosszú időkre megingatták az érzelmi közösség alapjait.*

Nevetséges volna, ha nem volna kétségbeejtően szomorú, mikor Tisza István megfenyegeti a magyarságot a nemzetiségek mozgolódásával. És nevetséges volna, ha nem volna kétségbeejtően szomorú, mikor a nemzetiségi lapok dühtől tajtékzó ajakkal rohanak neki a magyarok zsarnok erőszakoskodásának. Csak a mi ázsiai nemtörődömségünk mellett lehetséges meg nem látni e két jelenség között az összefüggést, azt a titkos kezét, mely az egész játékot mozgatja.

Legyen végre elég bátorságunk és valljuk be nyíltan és őszintén, hogy tévedtünk, mikor az okozatot akartuk megszüntetni és az okkal nem törődtünk. Tévedtünk, mikor mindenáron *a nyelv-egység* megvalósítására törekedtünk és nem láttuk át, hogy ennek megteremtése egy lépéssel sem visz közelebb célunkhoz. Legfőképpen pedig tévedtünk akkor, mikor nem láttuk meg azt az *érzelmi közösséget*, mely ezeréves múltunkban a magyar nemzetet és a neki alávetett népfajokat mindenkor a legszorosabban összefűzte.

(Ellenzék.)

A cikket a nagyszzebeni „*Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*” a következőkben méltatja:

„Erfreulicherweise hat ein magyarischer Publizist den Mut, Mocsáry Recht zu geben. *Elemér Gyárfás* nennt im Klausenburger „Ellenzék” das von Tisza empfohlene Programm zur Lösung der Nationalitätenfrage, dessen erster Punkt das Berzeviczysche Volksschulreformprojekt bildet, „unmoralisch, verfehlt, verlogen und unmöglich”, und sagt dann von Mocsáry, er allein habe klar gesehen und habe gepredigt, die Bürgerschaft ihrer Freiheit hätten die Magyaren nicht im Kampf mit den Nationalitäten, sondern in der Freundschaft mit ihnen zu suchen. *Gyárfás* schliesst seinen Artikel mit folgenden Worten: „Haben wir doch endlich den Mut, aufrichtig anzuerkennen, dass wir gefehlt haben, als wir den Effekt zu vernichten suchten, ohne uns um die Ursache zu bekümmern. Wir haben gefehlt, als wir uns bemühten, um jeden Preis *die Einheit der Sprache* zu verwirklichen, und als wir nicht sahen, dass uns dies nicht um einen Schritt dem Ziel näher bringt. Aber ganz besonders haben wir damals gefehlt, als wir *jene Gemeinsamkeit der Gefühle* nicht sahen, die in einer tausendjährigen Vergangenheit die magyarische Nation immer mit den ihr unterworfenen (!) Völkern verbunden hat.”

A liberális párt bukása.

Kolozsvár 1904. november 19.

Tragikus, sőt megható jelenet lehetett, mikor a szabadelvű párt harminc esztendő uralom után kimondotta a saját halálos ítéletét és föloszlott. Ez a párthatározat utolsó akkordja volt annak a bomlási processzusnak, mely november 18-ika óta, alig másfél esztendő alatt ezt a pártot hatalma tetőpontjáról a megsemmisülésbe döntötte. Enyhe és jóindulatú ítéletet most, a teljes és végleges bukás után, nagyon nehéz mondani róla. Mert a politikában mindenkinek csak addig van igaza, míg az események igazolják, míg eredményeket tud felmutatni. Ha egy politikai irányzat megbukik, akkor felesleges minden elméleti okoskodás: rossz politika volt.

A szabadelvű párt a maga harmincéves uralmát nem saját érdemeinek, nem politikai programja népszerűségének vagy vezéremberei kiválóságának köszönheti, hanem a mi teljességgel speciális viszonyainknak, fura közjogi helyzetünknek. Mert nálunk, ahol mindenki olyan jókedvű, mintha az orra vére folyna, mikor arról beszélnek, hogy az a nagy liberális többség az ország akaratát képviselte; nálunk, ahol az utolsó zsidó korcsmáros és az utolsó csendőrkáplár is tudja, hogy miként választották ezt a kormányparti többséget; nálunk és ez az igazi ok, akik *nemzet vagyunk, de csak papiroson*, ha az összeütközéseket ki akartuk kerülni, okvetlenül szükség volt egy olyan lágy, puhagerincű többségre, milyen a liberális párt volt.

De annak a többségnek nem lett volna szabad hengegnie, ugrálnia és lármáznia, hanem szépen, csöndesen el kellett volna ismernie azt, hogy ő ugyan él és uralkodik, de nem azért, mintha valami nagyon üdvös és magasztos volna a politikája, hanem él

és uralkodik azért, mert a mi viszonyaink egészen speciálisak és uralkodik addig, amíg ezek a viszonyok speciálisak.

Azalatt pedig becsületesen dolgozni kellett volna azon, hogy ezek a speciális viszonyok megszűnjenek; nem pedig a saját uralmuk minél tovább való meghosszabbítása céljából akadályokat, gátakat vetni a természetes fejlődés útjába.

Nálunk az emberek nagy többsége tisztán látta azt, hogyha' a szabadelvű párt megbukik, akkor egyelőre és kísérletképpen legalább, az abszolutizmus fog jönni; Fejérváryval, vagy Kristóffyval, vagy Ferencz Ferdinánddal, ami teljesen mindegy. Ennek a köztudatnak köszönhetette a szabadelvű párt a maga harmincéves uralmát. De ennek az uralomnak meg kellett dőlnie abban a pillanatban, amikor súlyosabbá, erőszakosabbá és elviselhetetlenebbé vált, mint egy bekövetkező abszolutizmusnak mesterségesen kiszínezett rémképe.

És ez történt meg november 18-án. Csak az utókor fogja teljesen átérteni november 18-ának a nagy jelentőségét, ha majd az okokat kutatja, hogy miért is roppant össze olyan hirtelenül ez a hatalmas liberális párt, holott sem nemzetközi bonyodalmak nem jöttek közbe, sem belpolitikai intézkedéseivel nem hívta ki maga ellen ζ polgárok ellenszenvét; sőt ellenkezőleg üdvös és hasznos reformokat vett tervbe. S az utókor le fogja majd vonni azt a tanulságot, hogy Magyarország kormányának helyzete a huszadik század elején nem volt még eléggé erős és szilárd ahhoz, hogy kormánya opportunizmus és kölcsönös engedékenység nélkül boldogulhatott volna s az uralmon levő pártnak meg kellett bukni abban a pillanatban, mikor a nemzetet képviselő ellenzékétől megtagadta azt a méltányosságot, mellyel neki helyzetének gyöngeségénél fogva tartozott volna.

Mikor ama végzetes zsebkendő lobogtatás estéjén Apponyi Albert azzal fejezte be beszédét, hogy ennek a napnak halottja van, mert ezen a napon meghalt az opportunizmus; tisztán állott előttem, hogy november 18-ának még egy halottja van és ez a harmincesztendő liberális uralom.

A szabadelvű párt, ez a renyhe kolosszus megbukott, mert november 18-án magára akarta alkalmazni a többségi elvnek legvégsőbb konzekvenciáit, melyet még egészséges parlamenti viszonyok mellett sem merészelnék mindenütt levonni.

A ma uralkodó politikai közfelfogás szerint ugyanis, mely

körülbelül a politikai irodalom száz év előtti felfogásának felel meg, a nemzetet nem egy kormány vagy egy párt kormányozza, hanem a nemzet kormányozza önmagát. E két felfogás között a különbség nem szembeszökő, de következményekben igen lényeges és fontos.

Az első felfogás szerint az ország sorsát egy kormány intézi, amely kormány egy pártnak, egy osztálynak vagy egy rendnek túlnyomó befolyása alatt áll, amint ez a dolog természetéből következik. A kormány köteles az ország igazgatását minden mellétekintet és pártszempont nélkül, *becsületesen, igazságosan* intézni s ezért felelős Isten, a történelem és az ország színe előtt. A kormányzás egyetlen formája az uralom. Uralom pedig elképzelhetetlen uralkodók és alávetettek nélkül és képmutató minden teória, mely nemzeti összlélekről, az egész nemzet lelkének összefonódásáról zeng himnuszokat. Csak túlzás, de nem hazugság a szocialisták tétele, hogy minden uralom osztályuralom.

A másik elméletet a francia forradalom nagy álmadozói teremtték meg és azt hitték, hogy megújul a föld színe, ha törvénybe iktatják, hogy a nemzet szuverén, hatalmat maga fölött nem ismer s önmagát kormányozza. Mivel pedig ezt a nemzeti akaratot valamiképpen szervezni kell, kimondották, hogy a nemzeti akarat megtestesül az ország képviselőiben, akik megbízottai választóiknak s kötelesek szem előtt tartani választóiknak érdekeit és politikai felfogását. Felelősséggel sem ők, sem választóik nem tartoznak senkinek a világon. Ha többségre jutnak, kíméletlenül keresztülvizsik a többség elve alapján a saját fölfogásukat, mely tényleg, legjobb esetben is csak a nemzet nagyobbik felének a fölfogása és elnyomják a törpe minoritást, holott annak is éppen annyi joga van lármázni, mint nekik, csak véletlenül kisebb a torka.

A parlamentarizmus és a népképviselőlet óriási haladás volt. Meg kell kötni, aki ezt vissza akarja csinálni. De azért, mert a kormány alakulására a nemzet közvéleménye döntő befolyással van, nem szabad az országban uralkodó különböző pártfölfogásoknak, egyiknek a másik fölött kíméletlen, zsarnoki uralmat gyakorolni. Nem szabad arról diskurálni, hogy a nemzet el fogja söpörni a fölbujránzott gatz; nemcsak azért, mert a nemzet véletlenül szót talál fogadni és a liberális pártot söpri el, hanem azért sem, mert *az erőszak erőszakot szül és a diadalmas ellenzék a kisebbség terrorizálásában hű utódja talál lenni — elődjeinek. S ha ez rendszerré válik, az már nemzeti veszedelem,* (Ellenzék.)

A Szent Imre Egylet üdvözli a Bethlen Gábor Kört.

Kolozsvár, 1905. november 2.

Ez a mi Erdélyünk nem az az ország, melynek békéjét felekezeti viszályok képesek volnának feldúlni. Más itt a levegő, más itt a víz, más az édes anyaföld; az erdőkoronázta bércek, a csörgedező patakok mind szelíd, harmonikus, békés lelkületet fejlesztenek ki az emberben és elsimítják a lelkekben az irigységnek, gyűlöletnek hullámain.

Ez a mi Erdélyünk megszentelt földje a szabadságnak, a türelemnek, a szeretetnek.

Ez a mi Erdélyünk mindig meg tudta érteni, tudta méltányolni az egyes felekezetek, az egyes nemzetek különállását; meg tudta érezni azt, hogy mi az értékes ebben a különállásban és fel tudta használni ezt az értékes elemet az egésznek, a köznek érdekében.

Nemzetközi politikánk.

(Ezt a cikket a párisi egyetemen töltött esztendő impresszióinak hatása alatt írtam. Ma talán anakronizmusnak látszhatik gondolatmenete. De gondoljunk csak vissza a Mitteleuropa koncepcióra, mely pontosan 10 évvel e cikk megjelenése után élte fénykorát s akkor sokban igazat fog nekem adni az olvasó és megérti, hogy miért vettem fel e cikket is a kötetbe.)

Kolozsvár. 1906. május 31.

Magyarországon nagyon hálátlan mesterség nemzetközi kérdésekkel foglalkozni. Az ilyesminek nincs nálunk publikuma, — senki sem érdeklődik iránta. Az újságolvasó közömbösen lapozza át a nemzetközi táviratokat, melyeket más országokban a legnagyobb érdeklődéssel olvasnak. A jogi fakultásoknak legmostohább gyermeke a nemzetközi jog; kathedrája sincsen, külön tárgyként sem szerepel. Ezen különben nem is lehet csodálkozni. Magyarországnak nincs a nemzetközi koncertben jelentősége és még kevésbé szava; a nemzetközi politikát mások csinálják számára. Miért is törődnék tehát a magyar ember ezekkel a dolgokkal?

Pedig igazán nagyon jól tenné, ha kissé többet törődnek vele. Mert azok a bizonyos mások, akik a nemzetközi politikát csinálják helyette és az ő számára, ugyancsak nem törődnek a magyarság érdekével. Magyarország a nemzetközi politikában is, mint minden téren, német járszallagon vezeteti magát. Tudósaink német könyveket fordítanak forrás megnevezése nélkül, művészeink Münchenben járnak unos-untalan, — katonáinknak Moltke az ideáljuk, politikusainknak Bismarck. Csoda-e tehát, ha a nemzetközi koncertben diplomáciánk, mely csaknem kizárólag osztrák-németből áll, mozogni sem mer, hanem hű vazallusává szegődik Németországnak?

Magyarországot az érdekek egyetlen szála sem fűzi a német birodalomhoz. A németségnek egyetlen törekvése sem lehet rokon a mi lelkünkkel. Minden irányzat, mely ellensége a német omnipotenciának, természetes hű szövetségesre kell, hogy találjon a magyarságban.

A német birodalom Kelet felé való terjeszkedésének egyetlen számbavehető akadálya a mi létezésünk. A magyarság hatalmas védőbástyáján törött meg a német-római szent birodalom talpig vasba öltözött hadseregeinek az ereje. Ezt a bástyát a német fajnak államalkotásra legképesebb dinasztiája, a Habsburg-ház csak sanyargatta, de bevenni nem tudta. A Habsburgoknak, mint *német* dinasztiának az ereje már lehanyatlott s előbb-utóbb be kell látniok, hogy rájuk nézve életkérdés a magyarságra támaszkodni. Németországot ellenben a porosz-faj s a Hohenzollern-család soha nem remélt erőhöz, tekintélyhez és hatalomhoz juttatta. S mi ilyen körülmények között vállalkoznánk arra, hogy Németországnak hű szövetségesei s érdekeinek propagálói legyünk? Hisz ez egyszerűen öngyilkosságra vezetne!

A hármasszövetség akkor, amikor megkötötték, célravezető volt, mert sem Németország nem volt még annyira erős, sem Ausztria annyira gyöngé, mint ma; háta mögött pedig Oroszország állandóan fenyegette Európa békéjét.

Azóta azonban a helyzet alaposan megváltozott. Az orosz rémet a japánok ugyancsak ártalmatlanná tették. Egy ellenséggel tehát kevesebb van. Olaszország pedig már féllábával nincs benne a hármasszövetségben. Egy baráttal is kevesebb van tehát.

Csak ketten maradtunk: a hihetetlenül erős és hatalmas Németország s az elgyengült Ausztria. Velünk szemben sorakozik egész Európa, amint azt az algezirászi konferencián láthattuk. Ez különben még nem volna baj. Már sokkal komolyabb baj az, hogy minket egyetlen szövetségesünkhöz nem az érdekek közössége fűz, hanem az a körülmény, hogy vasmarkából nem bírunk szabadulni.

Ausztriának és különösen Magyarországnak egyáltalában semmi haszna sincsen abból, hogy mi Németországgal szövetségben állunk. Annál több haszna van azonban ebből Németországnak. A „monarchia” teljesen német befolyás alatt áll s a külfölddel szemben úgy szerepel, mint a német birodalom keleti expozitúrája. S ezen nem is lehet megütközni. Nemzetközi konferenciákon dip-

lomáciánk a németek után kullog, nemzetközi eseményekről a német lapok nyomán értesülünk, német szemüveggel vizsgáljuk a sejteket s német mintára rendeztük be társadalmunkat, köz- és magánéletünket. Annyira jutottunk már, hogy mire a magyar nemzet az elvéhédtt Ausztriával szemben biztosítani fogja teljes függetlenségét, akkorra arról lesz majd szó, hogy előlről kell kezdeni a négyszázados küzdelmet, most már *Németország* ellen. S teremt-e Isten annyi magyart, hogy kibírjuk még egy német imperiumnak a nyomását?

Egyáltalában nem rémlátás az, ha Magyarország függetlenségét féltjük a német birodalomtól. Azok az idők rég elmúltak, mikor Bismarck a Kelet felé való terjeszkedésért egy német gránátosnak a csontjait sem áldozta volna föl. Ma ellenkezőleg minden Kelet felé utalja Németországot. Franciaországtól Szedánnál mindazt megnyerték, amit kívántak, attól már nincs mit elvenni többé. ^NAnglia pedig elég határozottan megmutatta a marokkói kérdésben, hogy nem tűri tovább Németországnak Nyugat felé való terjeszkedését.

A németek legnagyobb része tisztában is van azzal, hogy nekik Keleten vannak életbevágó érdekeik. Ezért tartják olyan keményen markukban az osztrák-magyar „monarchiát”. Ezért kerítették teljesen német befolyás alá Romániát. Ezért olyan nagy barátja Vilmos császár Törökországnak.

Ezért ünnepelteti magát a Szentföldön és ezért fektetnek bele olyan óriási német tőkét a kisázsiai vasútakba és telepítvényekbe. Sőt újabban fölvetik még egy német-orosz-osztrák-magyar hármasszövetség eszméjét is.

Hiszen éppen még csak ez kellene, hogy az autokrácia uralma teljes legyen és biztosíttassék örök időkre az elgyöngült Oroszországgal szemben Németország hatalmi túlsúlya Keleten.

Azok a népek, melyek nem várhatnak semmi jót sem az oroszoktól, sem a németektől — a lengyelek, csehek, magyarok, horvátok, románok, szerbek, bulgárok, törökök és görögök — egyszerűen öngyilkosságot követnek el, ha helyet engednek az orosz és különösen a német befolyásnak csak azért, hogy egymás elleni kicsinyes küzdelmeikben diadalmaskodhassanak. A népeknek és nemzeteknek ez a konglomerátuma a népszabadság klasszikus hazája s az emberiség haladásának jelentékeny tényezője lesz, ha kivonja magát teljesen az ólomsúllyal ránehezedő két zsarnok ko-

losszus befolyása alól s a nagy, művelt, szabad nyugati nemzetek — a franciák és angolok — védelme és pártfogása alá helyezkedik. Gondoskodva van róla, hogy a fák ne nőjjenek az égig. Anglia és Japán megtalálták a módját annak, hogy letörjék szarvait az Ázsiában világalomra törekvő Oroszországnak. Németország hatalmi túlkapásai pedig a marokkói kérdésben egymás mellé sorakoztatták Angliát, Francia-, Olasz- és Spanyolországot. Legyünk meggyőződve róla, hogy *ezeknek a népeknek barátsága mindig előnyösebb ránk nézve, mint a német szövetség, mely elszívja vérünket, elsorvasztja erőnket és beletaszít egy feneketlen örvénybe, amit német imperializmusnak hívnak.*

(Ellenzék.)

Romániai képek.

Budapest. 1906. július 31.

Jövője nem mindig annak a nemzetnek van, amely fényes és dicsőséggel teljes múltja tekinthet vissza. Ischlben nemrég találkozott egy öreg császár és egy öreg császárné (Ferencz József és Eugénia). Ők sokat beszélhetnének arról, hogy csak félszázaddal ezelőtt kik voltak a világ urai s hogy azóta hány új hatalom ütötte föl gőgös, uralomra vágyó fejét.

A nemzetek jövőjének nagyságának záloga *nemzeti öntudatuk* és *erkölcsi erejük*. Ez emeli ki a kis nemzeteket a porból, s ez süllyeszti vissza az elvéhédett államokat a feledés homályába.

Románia fejletlen, elmaradott és elég jelentéktelen állam. E két erkölcsi tényező fejlődő csiréit azonban meg lehet találni benne. Lehetetlen is, hogy *egy* egységes nemzet, melyet nem tagolnak szét nemzetiségi villongások és felekezeti különbségek, amely a legbensőbbben össze van forrva uralkodóházával, ne legyen képes olyan alkotásokat fölmutatni, melyek barátságát a többi nemzetre nézve értékké teszik.

A nemzet és az uralkodóház bensőséges összefonódásának legszebb dokumentuma *Sinaia*. Itt írta meg Carmen Sylva, a költő királyné a Peles patak gyönyörű szép meséit; ide vonul vissza az ősz király, kifáradva az uralkodás gondjaitól és ide követi őt egész nemzetének ragaszkodó szeretete. Abban a kis völgyben, ott a Bucsecs alján, mely tündéerkert ma már, nemrég még csak néhány kalugyer lakott alacsony, szűk, zsindellyel fődött kolostorban. Carmen Sylva azonban nem kereste a csillogást, a föltűnést. A Peles-patak tovatűnő habjai sejtelmes, csodaszép meséket mondtak neki, az őserdők zúgása vonzotta, a Bucsecs szürkés-vörös

ormai kitárták előtte védőkarjukat s Carmen Sylva itt maradt népe ölen, a természet kebelén. Hálás népe elébe tárta kincseit, gazdagságait, hogy építsen belőle templomot, nagyot, fényeset a király és a nemzet együttérzésének dicséretére.

A sinajai kolostor gyönyörű új templomában a szenteket ábrázoló festmények között ott van a király és a királyné kéce is s az oltárral szemben a királyi trón is. Ismerve a görög-keletiek vallási exkluzivitását, kissé megütődve kérdeztem a kalauzoló szerzetestől?

— Milyen vallásúak ő felségeik?

— A király katolikus, a királyné protestáns.

Majd mentegetőzve hozzátette:

— Mi nem vagyunk fanatikusak és szeretjük a királyunkat.

Végignéztem rajta. Ez a szőrcsuhás, hosszúhajú kalugyer egyenesen a havasról került a kolostorba, emberhez nem méltó szűk lyukban lakik, a farizeusokhoz hasonló pontossággal tartja be a vallás külső parancsait, a fegyelmi szabályokat, a szigorú böjtöket, de azért elítélendő *fanatizmusnak* tartaná nem szeretni az eretnek királyt.

*

Aki komolyan tanulmányozni akarja Románia bámulatos haladását, fejlődését Károly király uralkodása alatt, az nem elégedhetik meg a bukaresti kiállítás megtekintésével. A kiállítások különben is meglehetősen sablonszerű és nem sokat mondó dolgok.

Románia közgazdasági fejlettségét is nem a kiállításra összeresgélte iparcikkekből, hanem az ország nagy közgazdasági alkotásaiból ítélni lehetjük meg legjobban. S ezek közül négyet emelhetünk ki különösen: a cernavodai dunahidat, a konstanzai, brailai és galaci kikötőket.

A cernavodai híd s a konstanzai kikötő ugyanegy gazdasági érdekkör szolgálatában áll: a Kelettel s elsősorban a Fekete-tengerrel teremt közvetlen összeköttetést. A cernavodai híd a hozzátartozó pályaépítményekkel együtt a kontinens leghatalmasabb műszaki alkotásainak egyike. A Duna hajzártól nézve este, mikor pilléreinek kigyúlnak a vörös lámpák, s egy-egy vonat rohog át rajta, festőibb látvány ez az emberkéz alkotta műremek, mint a természet szépségei.

Óriási technikai akadályokkal kellett megküzdeni a mocsaras talajon s rengeteg pénzt fölemésztett ez a híd, de ez volt a leg-

rövidebb és legegyszerűsebb útja Romániának a tengerhez. Pedig a tengert is meg kellett még hódítani, az sem adta meg önként magát. Konstanzában a kikötő-munkálatok szintén meglehetősen nehézséget okoztak. De ma már készen áll az impozáns, modern kikötő s körülötte jelentékeny kikötőváros keletkezett Ovidius száműzetésének helyén. Sőt a hazafias román arisztokrácia Konstanzát mint tengeri fürdőt is divatba hozta, s újabban a legelőkelőbb társaság tagjai találkoznak a Fekete-tenger partján.

Több figyelemben részesíthetné a konstanzei kikötőt Magyarország is, melynek küldetése a Kelet felé való terjeszkedés. Szimpátiákat kieroszakolni mindig nehéz, néha lehetetlen. De a közgazdasági érdekek azonossága legtöbbször magával hozza a szimpátiát is. Egy nagyon rövid kis vasúti vonalat kellene csak kiépíteni Buzeu román állomástól a» bodzái-szoroson keresztül Sepsiszentgyörgyig, innen esetleg Marosvásárhelyig, hogy meg legyen a közvetlen, nyílegyenes összeköttetésünk a Fekete-tengerrel. Jöhetnek idők, mikor ez az összeköttetés nekünk megbecsülhetetlen szolgálatokat fog tenni.

Ebből a szempontból is sajnálatos, hogy Magyarországon zsákutcában végződik a gyimesi vasútvonal, mely egyenesen Galacra és Brailába vezet. Ez a két dunai kikötő ma még kereskedelmi szempontból sokkal jelentékenyebb Konstanzánál. Egészen idáig feljönnek a Dunán a nagy tengeri hajók s az óceánjáró gőzösök. Galacon van rakodóhelye a Groedel-féle faszállító vállalatnak, mely a székely havasok fáit szállítja ki Amsterdamba, Londonba s még tovább. A román kormány mindkét helyen nagy befektetéseket tett, szép tágas kikötőt épített, a gabonaszállítás céljaira teljesen modern berendezésű elevátort emelt és igyekezett a két város kereskedelmi forgalmát mindenképpen fejleszteni, ami jórészt sikerült is. Braila és Galac, ha lakosságuk számára nézve nem is, de külső csín, rendezettség és jómód tekintetében versenyezhetnek Bukaresttel.

A romániai magyarokról is illő és érdemes megemlékezni. Nagy számban vannak a bevándorlóit magyarok, kiket munkakeresés és a könnyű megélhetés vágya vonzott Romániába. De vannak igen sokan benszülött, magyar anyanyelvű román állampolgárok is, a moldvai csángók, akik ember-emlékezetet meghaladó idő óta laknak mai hazájukban.

A bevándorlott magyarokról sok jót és sok rosszat el lehet

mondani. Annyi bizonyos, hogy túlnyomó többségük azért vándorol ki, mert Magyarországon alig, vagy egyáltalában nem tud megélni. Ott kinn pedig szorgalmasan dolgozik, mert különben elpusztul. Sajátságos jelenség, hogy Bukarest társadalmában a magyarok körülbelül ugyanazt a szociális és közgazdasági szerepet töltik be, mint nálunk a zsidók. A harminc-negyvenezer bukaresti magyar mind iparos és kereskedő. Földműves nem lehet, mert földbirtokot csak állampolgár szerezhethet; az állampolgárságot pedig Romániában nehezebb elnyerni, mint Franciaországban a becsület-rendet.

Aki az extravaganciák iránt érdeklődik, Romániában láthat nem tíz, nem száz, hanem sok ezer magyar embert, aki iparból és kereskedésből él és igen jól megél belőle. A jómóddal együtt jár azután, hogy ezek a derék emberek nem idegenkednek tőle, ha kulturális, vagy nemzeti célokra kell valamicskét áldozniok. Számos egyesületük, díszes társulati házuk, több daloskörük van és virágzik valamennyi. A kiállításon a magyar pavillon háta mögött egy kis tulipános házikóban igen figyelemreméltó tanúbizonyosságait gyűjtötték össze kulturális fejlettségüknek.

Iskolájuk, templomuk is volna, de a román kormány kezében tartja vasmarokkal valamennyinek a sorsát. Elbeszélgettünk az iskolatestvérekkel, ezekkel a derék szerzetes tanítókkal, akiknek szintén van magyar iskolájuk Bukarestben. Sokat panaszkodtak. Valami csekély támogatást kapnak a Szent-László-Társulattól, még kevesebbet a magyar kormánytól – talán. Különben pedig egészen a hívek könyöradományaira vannak utalva. S mégis kénytelenek keservesen összegyűjtött filléreikből nagy fizetést adni annak a görög-keleti vallású, román anyanyelvű, román állampolgár világi tanítónak, aki a katolikus magyar iskolában a román nyelvet és történetet tanítja. Pedig az iskolatestvéreknek maguknak is van államilag érvényes tanítói oklevelük.

A magyar kultúra szempontjából nem vigasztalóbb bizony a moldvai csángók helyzete sem.

Fönn a moldvai havasok között végigsétáltunk egy ilyen csángó községen. Valami Târgu-Trotus volt a neve. Első utunk a templomnak és a papnak szólt. Bezörgettünk a parókia ajtaján. Hosszas várakozás után jól megtermett, szakállas olasz minorita nyitott ajtót. Latinul köszöntünk, előadtuk, hogy magyarok vagyunk s célunk idegenbe szakadt honfitársainkat meglátogatni. A pap kissé csodálkozva, de elég szívesen fogadott. A latin nyelvtől azonban,

mint az olasz papok általában, húzódott kissé. Megkíséreltük olaszul beszélgetni, de ez meg nekünk ment nehezen. Végre is ő oldotta meg a problémát, román nyelvre terelvén a beszélgetést, amely nyelven ő híveivel érintkezik.

Megmutatta azután a paplakot s a templomot, amelyen igazán nem volt semmi nézni való. Ünnepnap volt éppen, Péter és Pál ünnepe, melyet ott az ó-naptár szerint két héttel később ülnek s a nép már gyülekezni kezdett a templom elé. Elvegyültünk a község vénei között s kikérdeztük őket apróra. Nem is fukarkodtak a szóval, mint a pap. Elmondották, hogy a papjuk áldott jó ember, de magyarul nem tud egy szót sem. Oláhul gyóntat és prédikál.

Iskola minden faluban csak egy van: a román állami iskola. Minden szülő köteles oda küldeni a gyermekét s a csak románul beszélő állami tanító oktatja őket a betűvetésre. Magyarul — ha ugyan érdemes azt is megtanulni — megtanul a gyermek otthon, meg aztán télen esténként összehívja a gyerekeket egy kis magyar szóra a kántor uram, aki derék, értelmes magyar ember.

— És mondja csak bácsi, mindenütt ilyen oláh viseletben járnak maguk és katrincát viselnek mindenütt a magyar menyecskék és leányok?

— Hogyne kérem. Hiszen Románországban vagyunk s itten román viselet járja. Ha át megyek a hegyen, én is fölveszem a magyar gúnyát. De itten nekem se volna jó, ha mindjárt tudná mindenki, hogy magyar vagyok.

(Budapesti Hírlap.)

Szerkesztői üzenet.

Dicsőszentmárton, 1907. október 20.

A román kérdéshez véleményünk szerint nem a politikai oldalán kell hozzányúlni. Nekünk mindig vezérelvünk volt az *érzelmi közösség* megteremtése az ország különböző nemzetiségei között. Mi a régi, szabad és független Erdély történetének iskolájába jártunk s onnan mentettük azokat az alapelveket, melyek szerint a nemzetiségi kérdést kezelni óhajtanok.

Közös társadalmi, szociális problémák, irodalmi kérdések megvitatása, egymás nyelvének, gondolkozásmódjának, lelkivilágának és *múltjának* tanulmányozása, ismertetése és tisztelete által több eredményt vélünk elérni, mint ezer szitkokkal és gyalázásokkal teljes, nagyhangú sovinszta dikció és vezércikk által. Dicsekvés nélkül elmondhatjuk, hogy ez irányban végzett munkálkodásunk, néhány határozott föllépésünk a *jog* és *méltányosság* érdekében, nem remélt barátságos és jóindulatú fogadtatásra talált — éppen az ellenfélnél.

Pünkösöd.

Kolozsvár, 1908. június 8.

Az Úr mennybemenetele után a tizedik napon össze valának gyűlve mindnyájan az apostolok és várták a Szentlélek eljövetelét, aki megígértetett nekik.

És akkor egyszerre nagy zúgás hallatszott az égből és a Szentlélek tüzesnyelvek alakjában alászállott mindnyájukra.

És ők elkezdenek beszélni mindenféle nyelveken, hirdetve az Úr igéjét.

Péter pedig kiméne a templom oszlopcsarnokába s az össze-gyülekezett sokaságnak hirdeté az evangéliumot.

Az emberek pedig álmélgodának, mondván:

— Nemde ezek az emberek Galileából valók? Miként lehet-séges mégis, hogy mi, akik Syriából és Chaldeából valók vagyunk, értjük az ő nyelvüket?

És megtére még azon a napon tízezer ember.

*

A gyarló embert, aki elkábultan nyüzsög, mozog abban az undorító sáros hangyabolyban, amit életnek neveznek az álmodozók, lekötik, leláncolják teljesen a kicsinyes, önző törekvések, harcok es küzdelmek. Csak néha-néha, ha a sorsnak valamely szeszélyes hulláma fölveti azt a szegény emberkét egy magas hegycúcsra, ahonnan letekinhet a lábainál futkározó embersokaságra, csak olyankor van alkalma elmélyedni önmagába, értékelni a dolgokat a maguk értéke szerint s az egész világot sub specie aeternitatis, az örökkévalóság látószögéből szemlélni.

Azok az emberek, akiknek kiváló gyakorlati érzékét szokták

hízelgőik magasztalni azért, mert elméleti tudásukról hallgat a krónika, lóhátról szokták ezeket a problémákat elintézni.

Pedig nincsen igazuk.

Mert bármily paradoxonnak tűnjék is föl ez az állítás, még egy fogyasztási szövetkezettel szemben is más álláspontot fog elfoglalni a fatalista török, a praktikus angol, a hangyaszorgalmú német és a tunya magyar.

Tekintettel arra, hogy a szellemi mozgalmak terén mi körülbelül egy félszázaddal a művelt Nyugat után kullogunk, nálunk még ma is homloktérben áll a *nemzetiségi kérdés*. Ezért forrongunk, ezt akarjuk megoldani, ennek a kérdésnek vannak nálunk még ma is fanatikus prófétái, haszonleső képmutatói és naiv, vagy ha jobban tetszik, kitűnően spekuláló vértanúi.

Magyarország közélete, mióta a külső nyomás alól felszabadult, két táborra szakadt. Az egyik a maga képére és hasonlóságára akar átgyúrní mindeneket, a másik megtagadja a küzdelmet, a munkát a köz érdekében azért, hogy a maga faji egyéniségét érvényesíthesse. Mindkét táborban vannak okos, haszonleső gazemberek és ostoba idealisták. Ez különben lényegtelen. Mert a* haszonleső gazemberek csak ideig-óráig veszedelmesek, az ostoba idealisták ugyan valamivel tovább, de azok sem sokáig.

Az okos idealistáké a jövő. És azok bár kevesen vannak, de itt vannak.

A nemzetiségi kérdés, sajnos, sokkal komolyabb és veszedelmesebb probléma, hogy sem azt prédául oda lehetne dobni az okos gazembereknek s az ostoba idealistáknak, hadd marakodjanak fölötte.

Itt arról van szó: *Joga van-e egy népfajnak, mely véletlenül az államhatalmat kezeli, keresztülgázolni mindenén, családi életén, szerzett jogokon, valláson, tudományon a maga faji araima érdekében?* És másfelől: *Jogában áll-e egy népfajnak, melynek alárendelt szerep jutott az államban, megtagadni a vállvetett munkát, az együttműködést a kultúráért, a művelődésért, az emberi eszméért azért, hogy a maga önző faji érdekeit biztosíthassa?*

— És alászalla a Szentlélek tüzes nyelvek alakjában mindnyájukra.

— És ők elkezdenek beszélni *mindenféle* nyelveken.

— És megtére még ama napon tízezer ember.

Az a hatalom, mely a földi élet gépezetét megindította s annak hatalmas kormányrúdjához a gyöngye, törekeny emberkét odaállította, megkívánta, hogy az a gépezet a maga célja, *az erkölcsi tökéletesedés felé haladjon.*

Minden, ami e cél felé vezet, erkölcsös, jogos és helyes. Minden, ami e céltől eltávolít, annak útjában áll, erkölcstelen, zsarnoki és téves.

Nemzetek jönnek, nemzetek mennek. Az emberi eszme a nemzetek lelkén átszűrődve alakul ki valósággá, élő, fogható, érzékelhető valósággá.

Amelyik nemzetben van erő, van kiválóság és van hivatottság ahhoz, hogy megvalósítsa, kialakítsa önmagában az *emberi eszmét*, arra rászáll a Szentlélek tüzes nyelvek alapján és hirdetni fogja az igazságot, mely az *ő igazsága*” is, minden nemzeteknek.

Ha van benne erő, kiválóság és hivatottság . . .

Ha nincs, akkor *annak az igazságnak a tüze, melyet hirdetni gyáva és megvalósítani gyöngye, őt fogja porrá hamvasztani.*

(Ellenzék.)

Román békemozgalom

Kolozsvár, 1908. június 20.

Nem lehet, nem szabad lekicsinyelni azt a mozgalmat, melyet Dr. Babes Emil indított meg a nagyszebeni „Telegraful Român” hasábjain. Már magában az a tény, hogy ilyen hangon és szellemben megírt cikket román lap közlésre elfogad s hogy az a lap éppen az eddig legintranzigensebb görög-keleti érsekségnek hivatalos lapja, különös súlyt és tekintélyt ad minden egyes kijelentésének.

A magyar társadalom, mely a román kérdést étidig csak azzal „szakszerűen”, jobban mondva, kenyérkereseti szempontból foglalkozó sovinizta politikusok szemüvegén keresztül nézte, bizonyára jóleső csodálkozással hallja azt a hangot, melyet Babes Emil intonált.

Pedig a hang nem új. Csak mi dugtuk be előle füleinket, vagy ha jobban tetszik, *túlharsogta azoknak lármája, akik csak addig lehettek valakik, míg azt a hangot sem a magyar, sem a román társadalom meg nem hallja.*

A béke eszméjének egyrésztől Mocsáry Lajos, másrésztől Moldován Gergely voltak talán a legelső képviselői. Akkor nem hallgatott rájuk senki s akik hallgattak rájuk, azok sem értették meg őket. Ők azonban jobban jártak, mint Mózes, mert még életükben láthatják, hogy vetésük mindenütt kiütögeti üde zöld fejét a fekete anyaföldből.

Meg vagyok győződve róla, hogy ők sohasem is kételkedtek eszméik győzelmében. A társadalom, melynek az eszméket először hirdették, még túlságosan a múltak eseményeinek hatása alatt állott s nem volt képes mérlegelni a megváltozott erőviszonyokat. Az

utókor azonban kénytelen nekik igazat adni, mert az a ballépés, melyet a román nép vezetői a XIX. század első felében elkövettek azáltal, hogy népük érdekeivel ellentétes fegyverbarátságot kötöttek Béccsel, megingathatta ugyan a köztünk fennálló érzelmi közösséget, de nem semmisíthette meg azokat az elvitázhatatlan tényeket, melyek ennek az érzelmi közösségnek alapját képezik.

A román nép szellemi és politikai életének vezérei a XVIII. és XIX. század első felében a Rómában és Bécsben végzett papok voltak. Ezek egyrésze magával hozta Rómából a római leszármazás ábrándos és valóságos esetén is teljesen irreális eszméjét; másik részük pedig Bécsből a császári hatalom mindenhatóságának érzetét. A román nép lelki világát, mikor a közéletbe kilép, két érzelm tölti be: a Traján dicsőségéről való ábrándozás s az a tudat, hogy egyetlen reális államhatalom lebeg fölöttünk: az osztrák császáré. Mátyás dicsőségét akkor már elfeledték s az erdélyi fejedelmek erős karja is lehanyaglott volt régen.

És akkor jött a nagy krach, mikor a magyar államhatalomból látszólag még az is megsemmisült, ami eddig fennállott. Bécsben azonban tudták, hogy ez csak látszat s szövetségesek után néztek. Hogy milyen árban, milyen politikai ábrándok legyezgetésével, azt csak Saguna András püspök tudná megmondani, ő pedig nagyon csendes férfiú már. Egyszóval Traján dicsősége révén sikerült beleugratni a román nép vezetőit a forradalomba. Magát a román népet azután egészen más módszerrel ugratták bele a mozgalomba. A jobbágyság intézménye ellen való izgatással. S így előállott az a sajátságos helyzet, hogy a vezetők, egy Janku például, ostoba idealisták voltak, akik Traján dicsőségéről álmodoztak; magának a román népnek mozgalma pedig közönséges parasztforradalom volt, a maga összes borzalmaival, kegyetlenségeivel és osztálygyűlöletével.

Már most nézzük a szegény, ezer sebből vérző erdélyi magyar társadalmat, mely kénytelen volt végigszenvedni azt a kettős gyötrelmet, hogy az osztrák hatalom lesújtó keze mellett saját fiai is rátörjenek, felgyújtják házáat, lemészárolják asszonyait!

Vannak dolgok, melyeket meg lehet bocsátani, de nehéz elfeledni.

5 aki ezt az egész ördögi munkát véghez vitte, büszkén elmondhatta, hogy kőnél maradandóbb emléket emelt magának G népek gyűlöletében,

Nincs nagyobb ostobaság, mint az érzelmi politika. A politikához nem érzelmek szükségesek, hanem éleslátás. De minket ma is érzelmek vezérelnek s ezért nem tudunk dülőre jutni sem Ausztriával, sem a nemzetiségekkel. És a nemzetiségek is ilyenformán vannak velem.

Pedig be kellene látniok, hogy az osztrák császári hatalom karja már sokkal gyöngébb, hogysen Magyarországot is át tudná fogni. Ellenben a magyar államhatalom karja alaposan megerősödött azóta.

Mi pedig? Ugyan vegyük a kezünkbe Európa térképét. Amúgy is látszik rajtunk, hogy az iskolában nem tanultunk nemzetközi jogot. Mire való is volna az nekünk, akik a kutyabagosi kaszinó kalaberasztala mellől nézzük a világot s onnan követeljük a katonai vívmányokat!

Két népfajocská húzódik meg szerényen Európa kellős közepében. Két gyöngé, elmaradt, fejletlen népfaj. Évszázadokon át kitaposott országúttja a török hordáknak s kiérdemesült játéklabdája az osztrák császári hatalomnak. Köröskörül mindenütt, mint fojtogató vasgyűrű, gazdag, művelt, hatalmas szomszédok vesznek körül.

Egyikünknek sincs kire támaszkodnia, nincs hová kacsintgatnia. Berlin épp oly végromlás mindkettőnknek, mint Szentpétervár. Lengyelországon már megosztzkodott a germán és a szláv hatalom és mi, kénytelen-kelletlen átvettük ettől a szerencsétlen országtól a Puffer-Staat szerepét.

Pedig mindketten érezzük, hogy van jogunk az élethez. Érezzük, hogy amióta szabadon föl tudunk lélekzeni, nagyot, nagyot haladtunk előre műveltségben, gazdagságban, hatalomban.

Két szegény kis népfaj Európa kellős közepében. Két árva, elhagyott gyermek, ezer ellenség közepette.

Ha tapogatózva is, de meg kell találunk egymás kezét, hogy együtt erősebbek lehessünk!

(Ellenzék.)

II. A gyakorlat erőpróbája.

A népoktatás reformja.

I

Kolozsvár, 1904. j. június 16.

Berzeviczy miniszter nemrég benyújtott törvényjavaslatával kapcsolatban folyó vita három felfogást domborított ki.

Az egyik a sovinizmus álláspontja, mely a nemzetiségek megmagyarosítását tűzvén ki minden úton-módon elérhető céljának, *a népoktatást is úgy akarja átalakítani, hogy az elsősorban a magyarosodás érdekeit szolgálja.*

Ezzel szemben a nemzetiségek, melyeknek fölfogását leghatározottabban és legnagyobb súllyal a gör. keleti és gör. kath. román főpapok juttatták kifejezésre, tiltakoznak minden magyarosítási törekvés ellen; a törvény több pontját a felekezetek autonóm jogkörébe ütközőnek tekintik és hangsúlyozzák, hogy *helytelen politika volna a népoktatást saját, eredeti céljától és rendeltetésétől elvonni és más céloknak rendelni alá,* legyenek azok azután akár nemzeti-ségi, akár vallási vagy politikai természetűek.

A két ellentétes álláspont között áll a Berzeviczy miniszter által hangoztatott nézet, hogy *a törvény nem a magyarosítást célozza, hanem csak alkalmat akar nyújtani arra, hogy a hon minden pontján megtanulhassák a magyar államnyelvet* és így az érintkezés megkönnyítettén, közeledjenek egymáshoz érzésben, felfogásban s a haza szeretetében.

E felfogás, amely higgadt és mérsékelt a nemzetiségek természetes és a felekezeti autonómiában lefektetett jogaival szemben, épp oly üdvösnek, helyesnek mondható magyar nemzeti és általános politikai, államjogi szempontból. Elfogadása egyáltalában nem

érinti sem a sovinizmus álláspontját, mely a magyarosítást tűzi ki céljául, sem pedig azokét, kik nem tartják megengedhetőnek, hogy a népoktatás eredeti céljától elvonva, melléktekinteteknek rendeltessék alá.

Mint láthatjuk tehát, elvi nehézségek a miniszter álláspontjának elfogadását nem akadályozzák. S ha mégis azt tapasztaljuk, hogy a törvényjavaslat ellen igen sokan, néha szinte feltűnő animozitással küzdenek, ennek okát elsősorban a *gyakorlati nehézségekben* kell keresnünk és abban, hogy sokak véleménye szerint *e törvény végrehajtása nem fog az abban lefektetett elveknek megfelelő eredményhez vezetni.*

A törvény bevallott célja csupán a magyar nyelv beható tanítása volna oly módon és *olyan intenzitással, hogy a népiskolából kikerülő idegen nemzetiségű tanuló magát e nyelven kifejezni tudja.*

A törekvés mindenesetre elismerésre méltó. De ha szemügyre vesszük a tényleg uralkodó állapotokat s különösen a mi speciális erdélyi viszonyainkat, indokoltnak kell elismernünk azok felfogását, kik e cél elérését a jelen körülmények között alig tartják lehetségesnek.

Elsősorban a népoktatásnak az a végtelenül alacsony színvonal, mely különösen a gör. keleti és gör. kath. népiskoláknál tapasztalható, a tanítást mondhatni, minden irányban eredménytelenné teszi. *Mindaddig, míg népoktatásunkat nem emeltük föl legalább arra a nivóra, hogy írni és olvasni anyanyelvén mindenki megtanuljon s a számolás és a földrajz elemeit elsajátítsa, nem álmodozhatunk arról, hogy az a népiskola, mely e könnyen megszerzhető elemi ismeretek birtokába sem tudta juttatni a tanulót, egy teljesen idegen nyelv szövevényes, bonyolult rejtelmeibe képes legyen őt bevezetni.*

Annak igazolásául, hogy egy idegen nyelvnek sikeres tanítása az iskolákban minő nehézségekbe ütközik — elégséges lesz talán középiskoláinkra utalnunk, hol a latin nyelvet 8 éven át heti 5 órában, a német nyelvet 6 éven át heti 3 órában tanítják s ugyan bizony tud-e, nem a hajdúdorogi vagy debreceni, hanem a kolozsvári diák németül? Avagy — személyes tapasztalatok alapján beszélve — a kormány sok utánjárásának, annak a sok vesződésnek, kínlódásnak dacára tud-e a Balázsfalván, Naszódon, Medgyesen, vagy Besztercén *érettnek* nyilvánított ifjú magyarul?

Bizony, ha magánúton nem nyílt alkalma e nyelv megtanulására, aligha fogja magát megértetni.

Pedig mennyivel intelligensebb, képzetesebb, kiválóbb anyag a középiskolai ifjúság, mint a népiskolák növendékei! S ha ezzel 12 év alatt nem tudunk kellő eredményt elérni, vájjon az az oláh paraszt gyerek 6 év alatt megtanul-e magyarul?

Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy felesleges a magyar nyelv oktatását a népiskolákban intenzívebbé tenni. Mert hiszen különösen vegyesnyelvű vidékeken a teljesen magyar állami iskola óriási szolgálatokat tehet s ezért elsősorban ilyenek fölállítására kellene a kormánynak törekednie. De felfogásunk szerint *egyáltalában nem fog a kívánt eredményre vezetni, ha a sok helyütt amúgy is rendkívül alacsony színvonalon álló felekezeti iskolát, az az anyanyelvén sem tud megfelelni rendeltetésének, a magyar tan nyelv részben vagy egészben való elfogadására kényszerítjük.*

Ennek az elvnek következetes keresztülvitele különben jelenleg egyszerűen lehetetlen, miután *számos- tanító és pap még az intelligensebb szász községekben is egyáltalában nem bírja a magyar nyelvet* s ezeket a szegény családapákat csak úgy rövidesen elbocsátani még a magyar nyelv érdekében sem lehet. Meg fog történni léhát az, ami nálunk különben már bevett szokás, hogy meghozzák a törvényt s a végrehajtó közegek azután, kinn a perifériákon „tisztelettel” félreteszik. S ha jól meggondoljuk a dolgot, talán nem is fogjuk őket ezért elítélni.

Ilyenformán azután jövőre is csak az fog magyarul tanulni, aki akar, vagy akinek szüksége van a magyar nyelvre.

Mint láthatjuk tehát, a népoktatási törvény végrehajtásától várható eredmény fölötte problematikus értékű. Dacára ennek azonban, olyan hátrányokkal van összekötve, melyek figyelmet érdelnének akkor is, ha a javaslat keresztülvitelétől valamely fontos jnmzeti érdek előmozdítását remélhetnők.

A tervezet ugyanis belenyúl a felekezeti autonómia jogkörébe, a nemzetiségi jellegű felekezeti iskolákba — papiroson legalább — beviszi a magyar tannyelvet s érzékenyen érinteni látszik bizonyos érdekeket, melyeknek védelmére a nemzetiségi reakciónak szükségszerűleg fel kell támadnia. Nem lesz nehéz megítélni, hogy e reakció felébresztése egyenértékű-e az elérendő és remélhető eredménnyel.

Ha pedig a törvény csakugyan végrehajthatnék, abban az esetben indokoltnak kellene tekintenünk az ellenvetést, hogy a népoktatás érdekei alárendeltek a magyar nyelv tanításának. Mert, mint már említettük, a felekezeti iskolák jelentékeny része még az anyanyelven sem képes az elemi ismeretek birtokába juttatni a tanulót s ennél fogva, ha a magyar nyelv tanítása erőszakoltatik, ez csakis a legszükségesebb ismeretek hátrányával és mellőzésével vihető keresztül.

A javaslat tehát, dacára azoknak a helyes, jóindulatú intencióknak, melyeknek Berzeviczy miniszter kifejezést adott, a mostoha körülményeknél fogva nem alkalmas ugyan arra, hogy a magyarosodás érdekeit a kellő intenzitással szolgálja, de azért a nemzetiségek részéről mégis maga után fogja vonni azt az ódiumot, melyet csak egy következetes, célravezető intézkedés tudna némileg ellensúlyozni.

Nemzetiségi politikát két irányban lehet folytatni: szabadelvű, és nemzeti alapon. Haladhatunk a Kossuth Lajos által kijelölt úton, jóindulatú barátságot, szabad mozgást, békés, korlátlan fejlődést biztosítva a nemzetiségeknek. Vagy pedig követhetjük azt a céltudatos, határozott nemzeti irányt, melyet Németországban inauguráltak a lengyelekkel szemben s amely nem ismer kíméletet, nem ismer más érdeket, mint a nemzet nyelvének, faji tulajdonságainak megőrzését, fejlesztését.

A mi nemzetiségi politikánknak az volt mindig a szerencsétlensége, hogy nem tudott következetesen, határozottan az egyik vagy a másik irányhoz csatlakozni. Mi meghoztuk a teljesen szabadelvű alapon nyugvó nemzetiségi törvényt, melynek enyhe, jóindulatú intézkedéseit a gyakorlat erőszakoskodásokkal torzítá el és másrészt adtuk ki rendeleteket,, állítottunk fel követeléseket, melyeknek keresztülvitelére nem volt elegendő erőnk és tekintélyünk.

(Ellenzék.)

A népoktatás reformjához.

Kolozsvár, 1904. július 5.

A kolozsvári Újság július 1-i számában e cím alatt foglalkozik Balogh Endre igen tisztelt barátom az Ellenzékben megjelent két cikkemmel s az ezekhez fűzött refleksiók kényszerítenek arra, hogy a't. szerkesztőség engedelmével pár megjegyzést tegyek álláspontom védelmére.

Elsősorban is hangsúlyozni kívánom, hogy én cikkemben a magyarosítással, a sovinizmussal, mint politikai iránnyal nem foglalkoztam, azt sem el nem ítéltam, sem nem helyeseltam, mert meggyőződésem, hogy e kérdésnek, mint akár a liberalizmusnak vagy antiszemitizmusnak tárgyalása sokkal szélesebb látókört, bővebb megvitatót, higgadtságot s a politikai tudományokban való jártasságot követel, semhogy azzal egy újságcikk keretében végezhethetnénk.

Nem mondtam sehol sem, hogy Berzeviczy javaslata jó törvény volna; sőt éppen ennek ellenkezőjét igyekeztem bizonyítani. Egyedül a miniszternek azt a nemes intencióját méltányoltam, hogy a haza minden polgárát a magyar nyelv birtokába akarja juttatni. *De bármilyen szép, helyes törekvés legyen is ez, annak minden úton-módon megvalósítandó céljá való kitűzését a mi viszonyaink között elhamarkodottnak vagy legalább is korainak tartom.*

Ennek indokolására számtalan tapasztalataim alapján két körülményre mutattam rá.

Az első az, hogy a népoktatás, legalább itt nálunk Erdélyben, végtelenül alacsony színvonalon áll, *rendeltetésének még az anyanyelven sem tud megfelelni*, úgy, hogy az analfabéták száma tetemesen nagy. Ilyen körülmények között nem lehet helyeselnünk

azt az intézkedést, mely a feladatainak megfelelni amúgy sem képes népoktatást arra kötelezi, hogy a rendes tantárgyakon kívül még egy idegen nyelvre is megtanítsa az egyszerű falusi gyermeket. Ez az intézkedés, ha végrehajthatnák, a népoktatást melléktekinteteknek rendelvén alá, elvonná eredeti rendeltetésétől, az életben feltétlenül szükséges alapismeretek hátrányára volna; azt a néhány magyar szót pedig, amit ennek fejében megtanulna a gyermek, amúgy is elfelejti, ha az életben e nyelvre nincs szüksége.

Kormányunk számtalan fáradozásai, Wlassics személyes utánjárásai dacára a felekezeti tanítóképzőkben, gimnáziumokban *érettnek nyilvánított ifjak* nem bírják a magyar nyelvet. Ennek igazolásául személyes tapasztalataim mellett vagyok bátor nagyságos Apáthy István rektor úrra hivatkozni.

En azt hiszem, hogy mindaddig, míg a *középiszkolát* végzett ifjú a magyar nyelvben való jártasságát egy lepuskázott fordítással vagy egyszerű fogalmazvánnyal tartozik csak igazolni, nem lehet attól az *elemi* iskolás parasztgyerektől megkövetelni, hogy „*folyékonyan tudjon magyarul beszélni, olvasni és helyesen írni*”. Évtizedek mulasztásait egy nap alatt helyrehozni nem lehet. S bármennyire óhajtjuk is a magyar nyelv terjedését, a fokozatosságot szem elől tévesztenünk e tekintetben sem szabad.

Felfogásunk szerint a helyes tanügyi politika feladata első sorban az volna, hogy a középiszkolákban, tanítóképzőkben, papnevelőkben biztosítsa a magyar nyelv intenzív oktatását, úgy hogy ne kaphasson ebben az országban érettségi bizonyítványt, tanító, papi hivatalt az az ifjú, aki a magyar nyelvet nem bírja. Számtalan adattal tudnám igazolni, hogy még ennek elérésétől is mily végtelen messze vagyunk.

Az elemi iskola az adott viszonyok között eleget tesz rendeltetésének, ha a feltétlenül szükséges alapismeretek birtokába juttatja a tanulót. Ám tessék statisztikát kérni az írni-olvasni nem tudókról, a tankötelesek iskolamulasztásairól, tessék személyesen meglátogatni a szűk, fülldt, egészségtelen falusi iskolákat, végignézni a szegény tanítók munkáját, kik 70—80 gyerekkel vesződnek s be fogjuk látni, hogy e téren is van elég tennivaló. Mert *talán a magyarosítás mellett a humanizmus, a művelődés érdekei is tekintetbe jöhetnek!!*

Milyen égető szükség volna négy-ötszáz állami iskolára, olyan helyeken, hol a magyarság jelentékeny kisebbséget alkot,

de támogatás nélkül beleolvad az idegen népek tengerébe. Milyen üdvös működést fejthetnének ki vegyes vidékeken az állami kisdud-óvók! És megtörténhetnék mindez anélkül, hogy bárki valódi vagy képzelt jogaiban sértve érezné magát, anélkül, hogy bárkinek a feltékenységét felhívónk magunkra.

Még egy szót. Megérdemelném, hogy Nagy Ernő professzor úr kitörülje indexemből a második alapvizsgálat eredményét, (pedig letettem volna én is annak idején) ha cikkemben valahol *nemzeti-ségi autonómiáról* beszéltem volna. A tételes magyar közjog nem ismer nemzetiségi autonómiákat és én ilyenről nem is beszéltem. Én a felekezeti autonómiában lefektetett nemzetiségi jogokról beszéltem. Mert ilyenek is vannak. Elég hiba volt megengedni, hogy a vallás misztikus dicsfényétől körülvelt nebántsvirág felekezeti autonómiába nemzetiségi jogok csússzanak bele. De megtörtént és így például a nemzetiségi érdek követelménye volt a hitegység hátrányára, hogy a szerb és román gör. keleti egyház különválasszassék, a gör. kath. érseki tartomány az esztergomi érsektől függetleníttessék stb.

Ebbe a felekezeti autonómiába ütközik bele a megalkotandó törvényjavaslat több intézkedése, pl. midőn szűkebbre szorítja az iskolafenntartó, a gondnok és az iskolaszék hatáskörét stb. és anélkül, hogy valamely fontos nemzeti érdeket hathatósan előmozdítani képes volna, fölkelte a nemzetiségek körében az ódiumot, feltékenységet és gyűlöletet, melynek felébresztése legfeljebb egy helyes irányban kontemplált, kellő eréllyel és tekintéllyel támogatott magyarosítás) akció esetén volna indokolt.

Nem a túlságos óvatosság és az ultraliberálizmus indikálja nekem ezt a felfogást, hanem a személyes tapasztalat s a nemzetiségi viszonyok ismerete. Ha terem engedné, igen érdekes és tanulságos adatokat közölhetnék erre nézve a kezeim között levő román és szász lapok alapján. Meggyőződésem, hogy *Berzeviczy javaslata* a mi erdélyi viszonyaink között *nem fogja egy lépéssel sem előbbre vinni a magyarosodás ügyét, de arra igen is alkalmas lesz, hogy fölkelte az amúgy is könnyen lángrollobbanó fajgyűlöletet.*

(Ellenzik.)

A népoktatás reformja és a románok.

Budapest, 1904. Julius 12.

A román görög katolikus érseki tartomány félhivatalos lapja, a balázsfalvi *Unirea* legutóbbi száma hozza befejező közleményét annak a cikksorozatnak, melyet Berzeviczy reformjavaslatáról írt *Lemény Jenő* dr. nagyszebeni ügyvéd. A cikkíró kiváló egyénisége s az a tekintély, mely az Unireát félhivatalos jellegénél fogva körülveszi, csak fokozza érdeklődésünket a máskülönben is nagy horderejű és súlyú fejtegetések iránt.

A cikk elsősorban azokra az eszközökre mutat rá, melyeknek segítségével meg lehetne akadályozni, hogy a népoktatási javaslat törvényerőre emelkedjék; azután pedig vázolja azt az álláspontot, melyet a román hivatalos köröknek és az egész román népnek el kell foglalnia, ha a ”javaslat, mint szentesített törvény, végrehajtásra kerül.

Az *Unirea* reméli, hogy a javaslat tárgyalására csak a jövő általános választások után fog kerülni a sor s mivel ez alkalommal *a passzivitást sutba dobva, legalább 15 román képviselő bejut a Házba]* ezeknek teszi feladatává, hogy „a Kossuthisták példájára” annak keresztülvitelét *obstrukcióval akadályozzák meg, melyet a főrendiházban támogatni fognak a román főpapok is, kik már az ankéten határozottan síkra szállottak a javaslat ellen.*

Ha mindez nem használna, akkor *hatalmas peticionáló küldöttséget menesztenének ő Felségéhez* azzal a kérelemmel, hogy tagadja meg a szentesítést. Ennek a küldöttségnek, melynek vezetését a görög katolikus és görög-keleti főpapok vállalnák magukra, feladatává tétetnék azután, hogy úgy ő Felségénél, mint a kormánynál a lehető leghatározottabb formában jelentse ki e két

„nemzeti” egyház nevében és megbízásából, hogy abban az esetben, ha a javaslatot mostani formájában végrehajtják, *a két egyház lemond iskolafenntartási jogáról.*

Dr. Lemény számítása szerint *a román nép jelenleg körülbelül 4000 népiskolát tart fenn, melyek 17,420.000 koronányi horribilis összeget emésztenek föl évenként.* Felfogása szerint ilyen óriási befektetés a román nép szűk anyagi viszonyai között csak abban az esetben indokolt, ha az a román kultúra terjedését, fejlesztését szolgálja. A Berzeviczy-féle javaslat azonban egyrészt korlátozza az iskolafenntartó egyházi hatóságok jogkörét, másrészt pedig a magyar nyelv intenzív oktatása által (hogy minden 12 éves parasztyerek folyékonyan beszéljen és helyesen írjon magyarul) háttérbe szorítja a román kultúra fejlődését.

Ilyen népoktatásra pedig, Dr. Lemény és az *Unirea* szerint, egyáltalában nem volna indokolt, ha a román nép évente sok milliót költene.

E fejtegetések kiváló figyelmet érdemelnek úgy természetes, súlyuknál, mint a helynél fogva, honnan elhangzanak. Mert kétségtelen, hogy 4000 román népiskolának bezárása az állam kulturális és pénzügyi életében óriási rázkódtatásokat idézne elő.

Ezúttal azonban még csak arra a sajátos helyzetre akarunk rámutatni, melyet a román nép életében az egyházak elfoglalnak.

Egyéb külső szervezet hiányában ugyanis a görög-keleti és görög katolikus egyház képezi azt az összekötő kapcsot, mely a román nemzetiség tagjait egymáshoz fűzi. És a román nemzetiségre nézve éppen ezen szempontból bírnak olyan nagy jelentőséggel az 1868. IX. és XXXIX. törvénycikkek, melyeknek elseje a magyarországi görög-keleti egyházat két teljesen független és önálló, román és szerb részre szakítja szét; másodika pedig becikkelyezi a különálló, az esztergomi érsektől függetlenített román görög katolikus érseki tartomány felállítását. Ily módon a nép egyházi élete mindkét irányban olyan megoldást nyert, mely román faji szempontból a lehető legszerencsésebbnek mondható.

Hieronymi intézkedése, mely megtiltotta a politikai szervezkedést nemzetiségi alapon, ráutalta és ráutalja a jelen esetben is a románokat arra, hogy fokozottabb mértékben vigyék be a politikát *egyházi* életükbe, mely jelenleg egyedüli külső szervezete a nemzetiség tagjainak. Ha már most meggondoljuk, hogy az az óriási anyagi erő, mely jelenleg román kulturális célokra van le-

kötve, a népiskolák bezárásával át fog menni ezeknek a román nemzetiségi, faji érdekeket szolgáló egyházaknak kezébe és ezeket erősekké, anyagilag függetlenekké fogja tenni, akkor be fogjuk látni, hogy az erdélyi viszonyok között a legbuzgóbb sovínisztának is elleneznie kell a Berzeviczy-féle javaslatot még akkor is, ha azt máskülönbén helyesnek, célirányosnak s a vele szemben felhozott, meg nem cáfolható nehézségeket alaptalanoknak tartanók is.

(Alkotmány.)

A cikket méltatja és leközli a nagyszebeni „*Telegraful Roman*” 1904. július 16-iki számában a következőkben:

Cum se ne apărăm? Ziarul „*Alkotmány*” luând act despre articolii ellui Dr. *Lemény*, publicati sub titlul de sus în ziarul nostru, si publicati si în „*Unirea*” din Blaj, ajunge la următoarele conclusiuni:

„ . . . Argumentările acestea mérita deosebită atentiune atât din cauza ponderosității lor, cât si din cauza locului de unde vin ele. Căci e fără îndoelă că *închiderea celor 4000 de scale populare romane ar provoca sguduiri uriase în viefa aüturală si financiară a statiiui.*

De astădată înse voim se mai îndigităm numai la acea specială situatie, pe carea o au în vieta poporului roman bisericelē.

În lipsa altei organisări esterne adecă, biserica gr. ortodoxa si cea gr. catolică formează legătura care tine la olaltă pe membrii nationalității romane. Si pentru nationalitatea romána tocmai din acest punct de vederé au asa mare însemnate art. de lege IX. si XXXIX. din 1868, dintre cari cel dintăiu desface biserica gr. ortodoxa în douē parti complet îndependante si de sine stătătore: în biserica romána gr. or., si biserica serbă gr. or., ear' celalalt inarticulează în lege înfiintarea provinciei archiepiscopesti gr. catolice de sine-stătore, scóle de sub dependenta fată eu archiepiscopul din Strigoniū. În modul acesta vieta bisericescă a acestui popor a primit în ambe directiunile o asa solutiune, despre care se pote zice că din punct de vederé etnic românesc e cea mai norocosă.

Dispositia lui Hieronymi, care a interzis organisarea politică pe basa nationalistică, a îndrumat si îndruma pe Romani si în casul present, ca în mesura potentate se întroduca politică *în viefa lor bisericescă*, de present unica organisais esternă a membrilor nationalității acesteia. Dacă luam acum în socotintă, că uriasa fortă materială care de present e angajată pentru scopuri culturale, prin închiderea scólelor populare va trece în înăna acestor biserici ce servesc interesele romane nationale, etnice, si le va face puternice, materialiceste independente, — atunci vom înțelege, „că între referintele ardelene *chiar si cel mai zelos soven trebuie se fie contrar proiectului lui Berzeviczy*, chiar si în casul că — de altcum — l'am considăra ca fiind corect, oportun, ear' dificultătile invocate contra lui si imposibile de combătut le-am considăra ca fiind nebasate.”

A nemzetiségi pénzüzetek.

Budapest, 1904. október 28.

E cím alatt hivatottak és nem hivatottak igen sok mindent összehordtak már, élénk színekkel lefestették az Albina és a szász bankok „üzelmeit” és kértek segítséget fűtői-fától: kormánytól, pénzemberektől, társadalomtól. Sok tekintetben új perspektivákat nyitott meg azonban előttünk az a felolvasás, melyet Barabás Endre tanár Budapesten a Közgazdasági Társaságban tartott és az ezzel kapcsolatban megindult vita folyamán különösen Sándor József Emke főtítkárnak fölszólalása. Másfelől egy-két fölszólalás és egyáltalában a közönség hangulata arra is engedett következtetni, hogy egységes, egyöntetű közvélemény e tekenteiben még nincsen kialakulva és hogy a kérdést különösen Magyarországon senki sem ismeri.

Barabás Endre mindenesetre nemes és tiszteletreméltó munkát végzett, mikor ezekre a bajokra az ország színe előtt ráterelte a közvélemény figyelmét. „Mint maga i: bevallja, szélesebbkörű pénzügyi tudással nem világíthatott bele e szövevényes probléma minden zege-zugába, hanem inkább az adatgyűjtésre, az ismertetésre, az érdeklődés felköltésére törekszik.

Felolvasott értekezésében két dolgot igyekszik statisztikai adatok segélyével beigazolni. Először azt hogy az arányosítás következtében amúgy is *nehéz helyzetbe ler ült székely népen a magyar bankok nemcsak segíteni nem tudtak, hanem sok helyt egyenesen kárára voltak.* Másodsor pedig azt, hogy *a nemzetiségi pénzüzetek kölcsöneikkel elárasztották a Székelyföldet* és ily módon hatalmas befolyásra tettek szert a nép köri

E két ténykörülménnel szemben szová tehetjük reflexióinkat.

Kétségtelen dolog először is az, hogy *itt nem valami haza- és nemzetellenes, a büntető törvénykönyv paragrafusaiba ütköző cselekménnyel állunk szemben, mint ezt sokan gondolják, hanem egy természetes gazdasági folyamattal, amely egyfelől a nemzetiségek nagyobb körütekintésére, takarékosására és élelmességére, másfelől pedig a magyar bankok kényelemszeretetére, gyöngeségére és sok esetben megbízhatatlanságára támaszkodik.* Céltudatos, következetes, okos nemzetiségi politika ez, mely nem sérelmekkel és izgatásokkal dolgozik, hanem csöndben, zajtalanul anyagilag igyekszik megerősödni és hatalma, befolyása alá keríteni minél több földet az ország területéből.

Kétségtelen dolog másfelől az is, hogy ezzel a látszólag teljesen gazdasági téren mozgó nemzetiségi akcióval egykönnyen elbánni, káros hatását ellensúlyozni nem lehetséges. Nemzetellenes iskolákat be lehet zárítani, veszélyes egyesületeket fel lehet oszlatni, izgatókat be lehet börtönözni; de *nem lehet az állampolgároknak megtiltani, hogy egyesületeket, pénzintézeteket alkossanak, nem lehet megtiltani, hogy polgártársaiknak kölcsönöket nyújthassanak, nem lehet megtiltani a megszorult embernek, hogy oda forduljon kölcsönért, ahol azt könnyebben, olcsóbban, enyhébb föltételek mellett kaphatja meg.*

A gazdaságilag erősebbek és gyöngébbek küzdelmével állunk itt szemben. A nemzetiségek teljesen modern, biztos fegyverekkel küzdenek ellenünk. Azokkal a fegyverekkel, melyeket a nagy Széchenyi István szeretett volna a nemzet kezébe adni s amelyeknek kezeléséhez mi még ma sem értünk.

Ezekkel a fegyverekkel szemben mit sem használ a panaszkodás, mit sem használ az erőszak. Itt csak egy segíthet: *az öntudatos, komoly, produktív munka és a józan takarékoság.*

A magyar pénzintézetek Erdélyben jelenleg nincsenek abban a helyzetben, hogy a nemzetiségi bankokkal szemben minden tekintetben felvehessék a versenyt. Hogy ez így van, azt nem kell csupán a magyar faj élheterettségének betudni. Nem tagadjuk, hogy kényelemszeretet, úrhatnamság, sok helyen patriarkális pajtáskodó kezelés igen sokat ártottak az ügynek. De különösen két főbaj bénította meg a magyar pénzintézetek működését. A Közgazdasági Társaság ülésén az elsőre Barabás Endre, a másikkra Sándor József mutatott rá.

Baj volt az, hogy *a magyar pénzintézetek ridegen elzárkózva minden magasabb erkölcsi céltől, kizárólag a meggazdagodásra törekedtek minden úton-módon. Az oláh, s különösen a szász*

bankok a kölcsönök nyújtásával a nép szorult helyzetén igazán segíteni igyekeztek s a befolyó nyereséggel nemcsak a részvényeseket gazdagították, hanem annak igen jelentékeny részét nemzeti-ségi kulturális célokra fordították és fordítják ma is.

A magyar pénzüzetek ellenben sok helyen a megszorult, bajba jutott szegény emberrel szemben nem ismertek kíméletet, halasztást: az igazgatóságban ülő vezéremberek barátjainak azonban hitelképességüket jóval meghaladó kölcsönöket nyújtottak. S mikor a közönség rokonszenve ennek következtében elfordult s a jövedelem csökkenni kezdett, hogy a részvényeseket elnémissék, a tartaléktökéből fizettek osztalékot.

Ez a patriarkális, vagy mondjuk ki nyíltan: megbízhatatlan kezelés okozta azután, hogy megbukott pl. a Székelyegyleti Takarékpénztár, tönkretette egész vidékek lakosságát s a bukás szélére jutott sok más magyar pénzüzet.

Kulturális célokat, a magyar faj érdekét ilyen eszközökkel szolgálni nem lehet.

Sándor József mutatott rá arra, hogy olyan egyének, akik. erőt és hivatást éreznek magukban pénzüzet kifogástalan vezetésére, *ismételten megkísérelték Erdélyben egy független, életképes magyar bank megalapítását.* E cél elérésére többször megindultak a tárgyalások a külföldi pénzüzetekkel. Megírta azonban már néhai jó Cserei Mihály, hogy Erdélynek minden romlása Magyarországról származott. Csakugyan a jelen esetben is, *a pesti magyar bankok, melyek egyedáruságra törekszenek az országban, ismételten megtudták akadályozni egy ilyen független, önálló erdélyi pénzüzet keletkezését.*

A szász bankok főerősségét a németországi pénzpiac támogatása képezi. *5 az erdélyi magyarság nem tudja megalapítani pénzüzetét, mert félnek konkurenciájától a pesti magyar bankok.*

Mint láthatjuk tehát, itt nem helyi jellegű múltó bajjal van dolgunk; ez a probléma nem fekély a nemzet testén, melyet ki lehetne onnan metszeni. Beteg egész közgazdasági rendszerünk. Védekezni is alig képes, nem hogy hódítani tudna. S így azután nem csoda, hogy azok, kiknek az anyagi segélyeszközök rendelkezésére állanak, erőfeleslegüket terjeszkedésre, hódításra használják.

A baj csak az, hogy akik gyarapodnak, erősödnek, terjeszkednek, azok idegenek; az az elszegényedett, veszélyben forgó néposztály pedig a mi édes székely vérünk. (Ellenzék.)

Érzelmi közösség.

Dicsőszentmárton, 1907. november 3.

Gyászos esemény színhelye volt múlt vasárnap egy liptóme gyei kis falu, a Rózsahegyhez közel fekvő Csernova, amelyben alig ezerháromszáz ember lakik. A kis falut utóbbi időben Hlinka András rózsahegy plébános révén emlegették, aki izgatásra használta fel papi állását s mikor emiatt elítélték két esztendei államfogházra, megszökött. A konkoly azonban, melyet elhintett Rózsahegyen és környékén, felburjánzott s meghozta szörnyű gyümölcsét egy zendülésben, melynek elfojtása alkalmával a csendőrök tizenkét embert agyonlőttek s még többet megsebesítettek.

Íme, véres virága az izgatásnak! Ez lett eredménye annak a műnek, melyet Hlinka és társai Isten nevében, az egyházzal kapcsolatban, a vallás örve alatt végbevittek. Mert immár világos dolog, hogy összes nemzetiségeinket nem nemzeti, nem faji, nem gazdasági kérdésekkel bolondítják el. Ezek iránt a naiv nép nem fogékony. Hanem vallásukkal, templomukkal viszik őket örjöngésbe s papjuk áll az izgatás élén.

Ez a sajnálatos eset ismét élőkbe tárja a nemzetiségeknek a felekezetekkel való szoros kapcsolatának problémáját. Ez a csernovai eset igen komoly gondolatokat ébreszthet bennünk. íme, *milyen féktelensége/ere ragadtatja magát a nemzetiségi izgatás a vallás leple alatt ott is, ahol a vallás nem képez válaszfalat a nemzetiségek és a magyarság között és ahol a felettes egyházi hatóság magyar érzelmű, színmagyar gondolkozású.*

Képzeljük már most el, hogy micsoda veszedelmes izgatásokat lehetne elkövetni felekezeti alapon vármegyénkben, ahol a két nemzetiség, a szász és a román, vallási szempontból teljesen izolálva

van a magyarságtól s amellet rátámaszkodik, ha nem is magyar-ellenes, de nem is magyarbarát felettes egyházi hatóságaira.

Újra kibontakozik előttünk a maga egész súlyával az a nagy egyházi jogi probléma, melyet a magyar törvényhozás 1867. után megkísérelt ugyan megoldani, de igen kevés sikerrel. Mert ma már társadalmi, egyházi és nemzetiségi bajaink orvoslása közben minduntalan beleakadunk *ebbe a szerencsétlen rendszerbe, mely szoros, szervi kapcsolatba hozta majdnem mindenütt hazánkban az egyes nemzetiségeket egy vallásfelekezettel, hogy a külön vallás hatása alatt annál jobban elszigetelhetők magukat egymástól.*

Tessék csak körülnézni az országban. Minden nemzetiségnek a felvidéki tótokat kivéve, *meg van a maga külön vallása, vagy legalább is egyháza. S ott, ahol két nemzetiség között nincsenek sem dogmatikus, sem egyházszerkezett különbségek, megteremtette azokat a magyar államhatalom azáltal, hogy külön szervezetet adott a görög-keleti románoknak és szerbeknek és teljesen függetlenítette az erdélyi szász luteránusokat magyar hitrokonaiktól.*

Ezeket a dolgokat nem szabad és nem lehet lekicsinyelni, semmibe venni. Csak egy-két lelkiismeretlen ember szükséges hozzá, hogy véres következményei legyenek, ha nem törődünk velük.

Nálunk szeretik az emberek ilyesminek hallatára vállukat vonogatni s azt mondani, hogy Küküllőmegye oly messze van az eszmék ütköző vonalától, hogy ide még zaja sem hallatszik el a nagyvilágban folyó küzdelmeknek.

Noshát, mi tényekre fogunk rámutatni és tényekkel fogjuk beigazolni, hogy aludnunk nem szabad.

Ismeretes vármegyeszerte a.....falvi keresztügy. *Ez év tavaszán a.....falvi gör. katolikusok a község határában, egyik gör. katolikus hívő telkén feszületet állítottak fel s azt egyházi szer-tartással felszentelték. Pünkösöd vasárnapján délután kivonult a falu református lakosságának apraja-nagyja, kiásták a keresztet s gúny-dalok és szidalmazások közben diadalmenetben körülhordozták a községben.*

A hivatalos apparátus megmozdult. *A közigazgatási hatóság mosta kezeit, nem akart semmit sem tudni az előzményekről s nem tartotta magát illetékesnek a döntésre. Az ügy a bíróság elé került. A vallás elleni kihágásért indult bűnügyi perben a vádlottakat bizonyítékok hiányában felmentették. A birtok háborításért indult polgári perben a keresetet elutasították.*

A..... falvi reformátusok a legmerevebb álláspontot foglalták el ebben a kérdésben. Kijelentették, hogy ők a kereszt felállításában a magyarság sérelmét látják, mert az a község oláh jellege mellett bizonyít. Éppen ezért nem fogják a keresztet határukban megtúrni soha, amint ez alkalommal is egyértelműleg határozták el és vitték végbe annak eltávolítását.

A románság szellemi vezetői tehetetlenségük érzetében csak annyit jegyeztek meg, hogy az ügy aktái nincsenek lezárva s hogy erről még beszélni fogunk. Más szóval: Cine mintye.

Mi nem beszélünk arról, hogy a kereszténység szent jelvényét egyik nemzetiség sem foglalhatja le a maga külön érdekei jelképezésére. Nem beszélünk arról, hogy ebben az országban, melyet Szent István alapított, Krisztus keresztjét joggal megilleti a védelem minden támadással, minden bemocskolással szemben.

Mi csak rámutatunk arra, hogy ez az ügy mennyire megzavarta azt az *érzelmi közösséget*, melynek a magyarság és a nemzetiségek között fenn kell állania.

(Kis_küküllő)

A közigazgatás és a nemzetiségek

Dicsőszentmárton. 1908 január 5.

Mint értesülünk, a belügyminiszter a következő rendeletet intézte a megyei hivatalok vezetőihez:

„Úgy a közigazgatás zavartalan menetére, mint a közlakosság érdekeire való tekintetéből *különös súlyt kell helyeznem arra, hogy azok a vármegyei tisztviselők, akik a néppel hivataluknál fogva folytonos és sűrű érintkezésben vannak, a lakosság nyelvét bírják, hogy a néppel akadálytalanul érintkezni, annak előadását megérteni, saját intézkedéseiket pedig megértetni képesek legyenek. Elengedhetetlen kívánalma ez a jó közigazgatásnak* s egyúttal nélkülözhetetlen előfeltétele ama nemes hivatás sikeres teljesítésének, mely a nép érdekeinek gondozása terén vár a tisztviselőkre. A lakosság nyelvének ismerete nélkül, idegenül áll a járási tisztviselő a gondjaira bízott néppel szemben, nem érintkezhetvén vele, nem ismerheti bajait és törekvéseit. Nem tehet szert bizalmára s nem rendelkezhetik azzal az üdvös befolyással, mellyel bírnia kell, hogy hasznos és eredményes működést fejthessen ki.”

Nem tudjuk elegendőképpen hangsúlyozni ennek a rendeletnek kiváló fontosságát különösen azon vármegyékre nézve, melyekben nem magyar anyanyelvűek nagyobb számban laknak.

Nem ismerünk közéleti tevékenységet, mely fontosabb és elsőbrendű szükségletét képezné az államnak, mint a közigazgatás. Az állam eszméjének, a nemzet törekvéseinek megvalósítása, élő valósággá tétele, belevitele az élet nyüzsgő-forgó zajába; az állam kulturális, gazdasági, erkölcsi feladatainak megvalósítása mind a közigazgatás vállaira nehezül. A közigazgatási hatóságok képezik az összekötő kapcsolatot az államhatalom és a nép között; bennük kell látnia a népnek az államhatalom letéteményesét.

Éppen azért *a közigazgatási hatóságok feladatuknak csak*

akkor felelhetnek meg, ha a nép bennük az államhatalom letéteményese mellett egyúttal természetes vezérét is látja, akinek szavára hallgat s akinek utasításait feltétlenül követi. Ezt azonban csak akkor érhetjük el, ha a nép nemcsak tisztelettel és félelemmel, hanem bizalommal és szeretettel veszi körül közigazgatási tisztviselőit. Ha a nép nemcsak azért követi őket, mert hatalmuk van hozzá, hogy követelésüket ki is kényszerítsék, hanem érzi, tudja, számtalanszor tapasztalta, hogy azok a közigazgatási tisztviselők csak az ő javát, az ő érdekeit szolgálják, soha el nem mulasztották jogos kívánságait felkarolni s a jogtalan törekvésekkel szemben őt megvédelmezni.

Sándor János, vármegyénk volt főispánja számtalanszor mondtotta, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása csak a jó közigazgatástól várható. Csodálkozunk fölötte és fájdalommal kell konstátálnunk, hogy ezt a mondást még ma is hangoztatni és bizonyítani kell, hogy ennek igazságától még ma sincs áthatva mindenki. Pedig megcáfolhatatlan, döntő bizonyíték erre nézve Kisküküllővármegye közléte.

Vármegyénk területén a magyarságot felülmúló arányban laknak nemzetiségek. Mindkét nemzetiségnek kulturális gócpontja egészen közel van, úgy, hogy nemzetiségeink annak közvetlen befolyása alatt állanak. S mégis büszkeséggel és jogos önérzettel elmondhatjuk, hogy nincs egyetlen nemzetiséglakta vármegye sem, melynek lakói oly tökéletes békében és harmóniában olvadnának össze a magyar haza szeretetében, mint éppen minálunk.

Ismételten volt alkalmunk mindkét nemzetiség legexponáltabb vezetőinek részéről vármegyénk egyes tisztviselőivel szemben a bizalomnak, odaadásnak és ragaszkodásnak olyan tanújeleit tapasztalni, melyekre méltán és teljes joggal felhívhatnók az egész ország figyelmét.

Pedig mi sem tettük meg mindazt, amit megtenni lehetett és kellett volna. Nálunk is voltak és vannak mulasztások, hibák e téren; talán a jelenben még több, mint amennyi a múltban volt.

S éppen ezért most, midőn Magyarország belügyminisztere nyíltan és határozottan szentesítette a mi politikánkat és rálépett arra az útra, melyet a múltban Küküllővármegye követett, nem mulaszthatjuk el, hogy fel ne hívjuk minden közéleti tényező figyelmét arra, hogy *kevés engedékenységgel és sok jóakarattal, egymás jogainak és egymás érzelmeinek kölcsönös tiszteletben tartásával, főként azonban becsületos, a közjót szolgáló munkássággal legtöbbször nagyobb eredményeket lehet elérni, mint véres áldozatok árán.* (KIS-KÜKÜLLŐ)

Nemzetiségi dolgok.

Dicsőszentmárton, 1908. március 22.

Nemrégiben igen figyelemreméltó tanulmány jelent meg egy Argus álnévű írótól, (Dr. Babes Emil) „*Nemzetiségi politikánk hibái és bűnei*” cím alatt.

Valamikor réges-régen, mikor a nevem még nem ékeskedett ennek a „széles körben elterjedt, kiváló” újság élén, hanem a gimnázium küszöbét koptattam, meg voltam győződve róla, hogy a nemzetiségek a mi engesztelhetetlen ellenségeink. *Nemzetiségi körben éltem, nevelkedtem s egy gimnazista gyerek előtt az emberek nem szoktak az érzelmeikből titkot csinálni.*

Már akkor, gyerekésszel is megértettem annyit, hogy itt nem komoly sérelmekről, hanem *érzelmi ellentétekről van szó, melyek a történeti fejlődés, a szerencsétlen viszonyok szükségszerűsége folytán alakultak ki.* S már akkor félig öntudatlanul, kialakult a lelkemben az a meggyőződés, hogy ezen az áldatlan visszavonáson csak úgy lehet segíteni, ha megeremtjük az *érzelmi közösséget* a magyarság és a nemzetiségek közt.

Ez a felfogás csak annál jobban megerősödött bennem, mikor láttam, hogy *a magyarságot és a nemzetiségeket közös gazdasági érdekük is egymásra utalja.* Korunk a gazdasági érdekek égisze alatt áll, közgazdasági jelszavak lelkesítik ma már a tömegeket is s ilyen körülmények között lehetetlen, hogy egymásra ne találjanak azok a kezek, melyek közös gazdasági érdekekért küzdenek.

Azóta volt alkalmam megfigyelni számos nemzetiségi heccet. Mert *bocsássanak meg nekem a magyar és nem magyar hazafiak és mártírok, de én egyebet, mint heccelődést, egyéni érdekhajhászást, népszerűségi vágyat és feltűnési viselkedést eddig a nemzetiségi*

mozgalmakban nem láttam. Pro és kontra beszélek. Soha sem lát-tam még a nemzetiségi heccék zavaros vizein komoly törekvést, mely igazán valamelyik népfajnak az érdekeit szolgálta volna.

Nem beszélek a székelyföldi kirendeltségről és nem beszélek a nemzetiségi pénzüzetekről. Azok tudják, mit csinálnak. De akik ma ezekben a mozgalmakban a főszínen úszkálnak, bizony Isten, nem tudják, mit csinálnak.

Ilyen körülmények között valóságos lelki felüdülés volt nekem, mikor Argus tanulmányát elolvastam. Elkoptatott frázis a zöldelő oázis a sivatag közepében. De ez igazán ilyen zöldelő oázis. Vajha az abból kiinduló zöldelő vegetáció befonna azt az egész szomorú sivatagot.

Becsületes törekvés jellemzi Argus egész tanulmányát. Minden során látszik, hogy írója átérzi teljesen a bajokat, melyek már-már veszedelemmé tornyosulnak. Kierzik belőle az aggodalom, mely elfogja annak láttára, hogy *a nagyfontosságú kérdést hivatlan kontárok és lelkiismeretlen heccelődő demagógok végképpen elfogják mérgesíteni.*

S van azután még egy jellemvonása Árgusnak, amit talán legtöbbször becsülök benne. Mikor látja a jégverés letarolta mezőket, nem kap ő maga is hadarót kezébe s nem kiált föl kétségbeesetten: Lássuk Uram Isten, mire megyünk ketten?

Hanem menteni igyekeznek azt, ami még megmenthető.

Nem szegődik ő is a túlzók pártjára, nem üvölt a farkasokkal, pedig ezen a réven népszerű ember, nemzetiségi vagy függetlenségi képviselő is lehetne s még szobrot is kaphatna a halála után.

Manapság a szélsőségek, a demagógia korszakát éljük. *Min-denki az ellentétek kiélesítésével akar érvényesülni és népszerűsége jutni. Hogy azalatt a közérdek csorbát szenved, ki törődne azzal?*

Argus komoly, becsületes szándékkal dolgozik *az ellentétek kiegyenlítésén.* S ezért tisztelettel és elismeréssel meghajtjuk előtte lobogónkat.

(KÍS-KÜKÜLLŐ)

A választás utóaktái.

Dicsőszentmárton, 1910. július 3.

A vármegyei román nemzetiségi párt vezetőségétől panaszos nyilatkozatot vettünk, melyet elveink fenntartása mellett közreadunk abból a kettős célból, mert véleményünk szerint egyfelől az erdélyi magyarságnak súlyos és szoros kötelessége, hogy a román nemzetiségi mozgalom irányáról és irányítóinak politikai felfogásáról teljesen tiszta képet alkosson magának, másfelől, mert úgy ítéltük, hogy sokkal célszerűbb, ha egy pártnak állítólagos vagy tényleges sérelmei a nyilvánosság színe előtt vitattatnak meg, mintha a nyilvánosságnak purifikáló és mérséklő befolyásától elzárva, hamu alatt ég az elkeseredés tüze tovább.

Nem állunk semmiféle összeköttetésben a román nemzetiségi párttal, sőt annak működését és programját részben céltalannak, részben túlzónak, kinövéseiben pedig egyenesen veszedelmesnek ítéljük, annak dacára, hogy talán sokaknál tisztábban látjuk azokat a hibákat, bűnöket és taktikai ballépéseket, melyeket a román kérdésben 1867 előtt Bécs, azután pedig az erdélyi viszonyokat nem ismerő magyar államférfiak elkövettek.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ez a kérdés *az erő kérdése.*

Az igazságtalanság és méltánytalanság azonban nem az erő, hanem a gyengeség jele. *Mindenkinek, aki igazságtalanságot panaszol, helyet és alkalmat kell adni arra, hogy panaszának jogosságát beigazolja. Ha ez sikerül neki, akkor — hacsak nem akarjuk erkölcsi fölényünket veszélyeztetni — meg kell tagadnunk minden közösséget azokkal a tényekkel és azokkal az emberekkel, kik az igazságtalanságot elkövették. Ha a bizonyítás nem sikerül, akkor a panaszkodó marad a porondon.* Mert a neveltségesség öl.

Ha azonban a panaszos hangok elől bedugjuk a fülünket, akkor kettős hibába esünk. Egyfelől hallgatólag beismerni látszunk a panasz jogosságát, másfelől azt a látszatot keltjük, hogy ezekkel a visszaélésekkel azonosítjuk magunkat.

Ezt a látszatot pedig mindenáron el kell kerülnünk. Megköveteli azt az ezeréves magyar faj politikai érettsége és méltósága.

(Vármegyei Hírlap.)

A tyúkszemrehágás politikája.

Dicsőszentnárton, 11908. Julius 17.

Nem mellőzhetjük hallgatással azt a nagyszabású, igazán történelmi esemény-számba menő beszédet, melyet Tisza István mondott a nemzetiségi kérdéstről.

Természetes, hogy ebben a beszédben, mely inkább politikai tanulmány, mint képviselőházi felszólalás benyomását teszi, vannak olyan tételek és állítások is, melyek csak azokra nézve újdonságok, kik ezt a kérdést lóhátról kezelik. így például már-már közfrázis, hogy nincs állam, mely olyan tapintatosan bánna el nemzetiségeivel, mint a magyar s azt a tételt is hirdetjük már jó pár év óta jó egynehányan, hogy magyarok és románok, *„mi ketten vagyunk csak azok, akiknek nincs hova csatlakoznunk, mi ketten vagyunk azok, akik természetesen arra volnánk hivatva, hogy kiegészítsük egymást, hogy vállvetve tartsuk fenn egymás függetlenségét, hogy vállvetve segítsük egymást nemzeti feladataink betöltésében ”.*

Ezek a tételek kétségtelenül nem újdonság és kétségtelenül igazak.. De kevesen ismerik el s még kevesebben követik. Ezért igaz van Tisza Istvánnak, ha arra a kifogásra, hogy e tételek hangoztatásával közhelyeket hirdet, azt válaszolja, hogy ezt szükséges hirdetni, mert nem elég mindezt tudni, de ezenfelül is kell cselekedni.

Kiszámíthatatlan jelentősége van annak, hogy a magyar képviselőházban, a többség vezérének ajkairól hallottuk elítélését az eddig követett helytelen nemzetiségi politikának Tisza István szavaihoz nem merünk kommentárokat fűzni; annyira igazak, annyira komolyak és fontosak e sorok:

„Nevetségesebb váddal nem lehet illetni nemzetet, mint a magyar nemzetet azzal, hogy bárkit elnyom, és zsarnokos-

codik. Hiszen egészen az élehetlenségig nem tudunk senkit elnyomni, nem tudunk senki felett zsarnokoskodni. Hanem azután egy dolog kétségtelen: *azt, amit a lényeg terén elmulasztunk, azt nagyon sokszor igyekszünk a látszattal pótolni. Teszünk egyes intézkedéseket, amelyek /elköltik a nemzeties jellegnek látszatát, teszünk nyilatkozatokat, amelyek bizonyos paprikajancsiskodás színezetével bírhatnak, amelyek azután feltámasztják nem magyar ajkú polgártársainknak nemzeti érzékenységét, feltámasztják a recenzust anélkül, hogy bármi tekintetben előbbre vitték volna a nemzet ügyét.*”

„Politikában egy akciónak csak kettős feladata lehet: *vagy növelnie kell a saját táborban rejlő erőt, vagy le kell törnie, gyengítenie kell a szemben álló erőt.* Valamely politika szempontjából helyes az egyik úgy, mint a másik. Helyes az, ami saját erőmet gyarapítja, vagy saját fegyverzetem növelése vagy attraktív hatás által, ami a nemzetiségi kérdések kezelésénél főleg döntő fontosságú, azáltal, hogy magamhoz vonok olyanokat is, akik eddig nem tartoztak e tábornak legalább küzdő elemei sorába. Es helyes az a politika is, amely letöri, megtöri, megveri, lesújtja a szemben állókat. Csak egy politika nem helyes: az a politika, amelyet már egy alkalommal a tyükszemrehágás politikájának neveztem, *az a politika, amely engem nem erősít, az ellenfelet nem gyengíti, hanem igenis felizgatja az ellenfelet, feltámasztja benne az indulatokat és az indulatok feltámasztásával növeli azt az energiát, amellyel ellentáll.*”

„Különösen a nemzetiségi kérdés kezelésénél ennek a tyukszemrehágás politikájának még sokkal végzetesebb következményei lehetnek. Mert ez nemcsak az erőt és azt az energiát fokozza, amely már szemben állott a magyar nemzeti állam céljaival, hanem ezen politikához való csatlakozáshoz indíthatja *széles rétegeit a békés honpolgárok olyan elemeinek is, akik eddig megvoltak békében és akiket csak ilyen egyes, az izgatók által igen nagy ügyességgel felhasznált tapintatlanságok hajtottak azután az izgatók karjaiba.*” Ezek a szavak az államférfíúi bölcsességnek és éleslátásnak olyan fokáról tesznek tanúságot, milyennel a nemzetiségi kérdésben még nem találkoztunk. Bizonyára meg is lesz ennek a beszédnek az üdvös hatása.

Széli Kálmán nemzetiségi politikája kimerült abban, hogy megalkotott egy frázist, amely azóta közhellyé vált. Ez a frázis *a magyar nemzeti állam kiépítésének* jelszava volt. A magyar közélet azóta ennek a frázisnak csömörlésig való hangoztatásánál nem jutott tovább.

Tisza István beszéde, mely őszintén feltárta a leplet az eltakart sebekről, határozottan előbbre viszi a probléma megoldását.

Egy kis nemzetiségi izgatás — nálunk.

Dicsőszentmárton, 1911. március 12.

Kis vármegye vagyunk, még a nevünk is ezt mutatja, kicsike kis emberek húzzák, taszigálják a közügyeinket, illő és méltányos tehát, hogy a mi nemzetiségi izgatási perünk — amivel minden jól nevelt erdélyi vármegyének illik rendelkezni — ne zaklassa fel az európai egyensúlyt s ne emlékezzenek meg róla a Times-ban, hanem legfeljebb a Vármegyei Hírlapban.

Ezt a nemzetiségi izgatási pert nem előzte meg forradalom és véröntás, nem követte golyó és akasztófa, még csak esküdszék sem bíraskodott benne.

De mert ez a perecske nálunk mégis csak esemény volt, nem hallgathatjuk el a dolgot. Okulva azonban a múltak tapasztalatain, miután nem ismerjük, sem a per előzményeit, sem a tárgyalás lefolyását, ezennel átadjuk a szót laptársunknak, az Erzsébetvárosi Hírlapnak, mely a következőket írja róla:

„A legutóbbi képviselőválasztáson Szancsal községben a nemzetiségi képviselőjelöltre szavazó oláh választópolgárok a választást megelőző este összegyülekeztek egy szavazó polgár házában és ott borozgatva várták a reggelt, hogy vonatra ülve bemenjenek Dicsőszentmártonba szavazni. Ide gyülekezett a falu lakosságának legnagyobb része, így a fiatalság is, amely az udvaron időzött az est folyamán. A falu lelkésze beszédet tartott ezeknek, melynek befejezése után körben állva énekelték a „Desteaptă-te Romane” című dalt. A hajnali órákban sorba állva mentek az állomásra, ugyancsak ezen dal éneklése mellett. A két cirkáló csendőr mindkét ízben hallgatásra intette őket, amit meg is tettek rövid időre.

A kir. ügyész vádat emelt 32 ember ellen, ezen dal éneklése miatt, tekintettel arra, hogy ez a dal alkalmas az

izgatásra *némely* alkalmakkor, lévén benne oly kitételek a magyarság ellen, amelyek a faji gyűlöletet előmozdítani képesek. ”

„A vádlottakat 5 ügyvéd védte, kik hosszas beszédeket tartottak védenek érdekében. Hangsúlyozták, hogy ez politikai per s ezzel a perrel csak szítják az ellenséges érületet.”

„Az ítélet felmentő volt a vádlottakra nézve. Indokolása röviden a következő: Tekintettel arra, hogy választások voltak és tekintettel arra, hogy más nemzetiség jelen nem volt ez alkalommal, csak oláh, de tekintettel továbbá arra, hogy csendőri felszólításra az éneklést mindannyiszor félbehagyta a tömeg — bár a bíróság azt elismeri, hogy a „Desteaptă-te Romane” *némely alkalmakkor és körülmények között* alkalmas nemzetiségi izgatás előmozdítására — a Btk. 171. és 172. §-ában előírt izgatást fennforogni nem látja.”

„A kir. ügyész felebbezést jelentett be, úgyszintén Dr. Boila ügyvéd is az indokolás azon része ellen, miszerint a „Desteaptă-te Romane” *némely alkalmakkor izgatásra alkalmas nóta.*”

„A tárgyalást körülbelül 200 oláh hallgatta végig és az ítélet kihirdetése után hangosan éljenzett.”

Eddig az Erzsébetvárosi Hírlap. Hogy azután a Tribuna mindezt egészen másképpen tudja s azt, amit ugyanígy is tud, egészen másképpen adja elő, azzal azt hisszük, semmi új dolgot sem mondunk. A paritás kedvéért illenék ugyan a Tribuna cikkét is leközoľni, de mert a puszta tényállás alapján amúgy is mindenki el tudja képzelni, hogy mit írhat a Tribuna, bőven elég lesz, ha a Tribuna cikkének csak befejező passzusát adjuk, mely a következőképpen hangzik magyarul, hallgassátok édes testvéreim ájtatos figyelemmel:

„Este társas vacsora volt, melyen résztvettek a védőügyvédek, az erzsébetvárosi intelligencia, a szanicsali vádlottak és egyrésze azoknak a földmiveseknek, akik megjelentek a tárgyaláson. Rázendítettek a „Desteaptă-te Romane” című dalra s több lelkes toaszt hangzott el. A multság s a jókedv a reggeli órákig tartott.”

Ha már ennyi ideig engedünk másokat beszélni, hadd fűzünk mi is pár megjegyzést ehhez a dologhoz.

Ugyan bizony mondja meg nekünk valamelyik bölcs férfiú, *mi értelme volt annak, hogy magyar csendőrség rendreutasítson*

ismételten egy csomó választásra kipreperált parasztot, magyar közigazgatás vallassa, faggassa, magyar ügyészség vádolja és tárgyalásra becsődítse őket olyasmért, amiről a magyar államhatalomnak egy másik szerve, a magyar bíróság kénytelen ítéletileg megállapítani, hogy nem bűncselekmény!

Mi is hallottunk valaha valamit nemzetiségi politikáról harangozni. *Van érzékünk az Eötvös József-féle tolerancia iránt is, de tudjuk respektálni az erős kéz politikáját is.*

Ha elhagyják annak idején, hogy azok az atyafiak addig ordítozzák a Desteaptá-te Romane-t, amíg úgy berekednek, hogy még a Boila Romulus nevét sem tudják a választási elnök fülébe súgni, ezen jót mulatott volna mindenki s bizonyára a kereszt sem görbült volna meg jobban Szent István koronáján. Hasonlóképpen azért sem fordult volna fel az európai egyensúly, ha ezeket a szopránénekeseket egy-egy évre beinvitálják Szamosújvárra vagy Nagyenyedre. Mert úgy éljen az ő lelkük, amilyen jóindulatú ragaszkodás és szeretet honolt szívében a magyar nemzet s a magyar faj iránt akkor, mikor karmesteri vezetésre ezt a kis énekpróbát rendezték.

De engedelmet kérünk: *kellemetlenkedni valakinek s aztán rámosolyogni, ezt a társadalmi életben is csak gyenge, gyáva, férfitatlan emberkék szokták. A politikában pedig ez súlyos taktikai hiba.*

Vájjon az a 32 tagú jeles énekkar *jobban fog-e szeretni miniket* azután, hogy magyar csendőrök megfenyegették, magyar főszolgabíró feljelentette, magyar ügyész vádolta s magyar törvényszék vád alá helyezte őket?

S viszont: vájjon milyen képet alkot magának az a szancsali paraszt a magyar államhatalom tekintélyéről a bíróság felmentő ítéletének kihirdetése után? *Vájjon mennyire fogja komolyan venni ezek után, mikor a magyar államhatalom közegei rendreutasítják, ha a magyarokat holmi hűséges házőrző állatokhoz kezdi hasonlítani.*

Erre megmondja a választ a Tribuna cikke: *„Rázendítettek a Desteaptá-te Romane dalra és több lelkes toaszt hangzott el.”*

A multság reggelig tartott Erzsébetvároson s a végén nagy bankóval fizettek az urak.

Egy darabocskával a magyarság tekintélyéből, mely már különben is eléggé ütött-kopott, foszladozott köpenyeg.

(Vármegyei Hírlap.)

Vármegyei közgyűlés.

Dicsőszentmárton. 1911. Június 4.

Kisküküllővármegye törvényhatósági bizottsága május 30-án tartotta meg tavaszi rendes közgyűlését. Az ülésterem képe eleven, színes volt. Az elnöklő főispán és az alispán díszmagyarban foglaltak helyet az asztalfőn. A birtokos-osztály nagy érdeklődést tanúsított; számos fogat állott a fellobogózott vármegyeháza előtt s a gyűlés fényét főuraink legelőkelőbbjei emelték jelenlétükkel. A nemzetiségi párt is teljes számban felvonult, úgy dr. Boila Romulus és dr. Morariu Sándor jegyzetekkel és könyvekkel meg-rakodva foglaltak helyet az asztal végén. Egyszóval nem hiányzott a kellő szcenéria az alább elmondandó dolgokhoz.

A gyűlés az alispán félévi jelentésének előterjesztésével kezdődött. Ezt természetesen Boila Romulus nem vette tudomásul.

Különböző sérelmei voltak. Elpanaszolta, hogy a hosszúaszoói járásban a hatóságok a közigazgatási és rendőri bíraskodási ügyekben politikai szempontok szerint járnak el. Nem volt megelégedve egyes községi választásokkal. Felhozta, hogy látott olyan főszolgabírói rendeletet, mely meghagyja a községi jegyzőnek, hogy a képviselő-testületben bizonyos ügyet szavaztasson meg s ha ez nem sikerülne, úgy felebbezze meg a határozatot. Az ilyen *visszaélések* meggátlására kasszálandónak véli a jegyzők felebbezési jogát. Tiltakozik az ellen, hogy a községi közlegelőket befásítsák, végül kifogásolta, hogy a közigazgatási hatóságok semmit sem tesznek a nép kulturális érdekeinek előmozdítására, mert — nem elég készségesek a végrehajtás elrendelésében az egyházi adók felhajtása körül.

No hát erre a legutolsó sérelemre meg kell jegyeznünk, hogy ünnepeyles „Te Deum”-ot kellene tartani a vármegye minden

templomában, ha a kulturális érdekek istápolása szempontjából ezen az egyen kívül elvégzendő, de el nem végzett teendőt föl nem lehetne fedezni.

Boila felszólalására báró Szentkereszthy György nagybirtokos válaszolt. Súlyos vádaknak tekinti azokat a dolgokat, amiket Boila szelid hangon előadott. Úgy van meggyőződve, hogy ha van az országban vármegye, ahol egyenlő mértékkel mérnek mindenkinek, úgy épen Küküllőmegye az. Utal arra, hogy az egyes konkrét esetekben, melyeket azonban Boila egyenként fel nem sorolt, módjában állott az érdekelteknek a jogorvoslatok egész sorozatát igénybe venni, ha érdekeikben sértve érezték magukat. Hiszen *jogállamban élünk s azt már csak még sem lehet állítani, hogy az egész közigazgatási gépezet, fel a miniszterig, ameddig a jogorvoslatokat fel lehet juttatni, az állampolgárok elnyomására volna berendezve.*

Az alispán hálás köszönetet mond az elismerő szavakért, tételenként válaszol Boilának s felhívja hogy lépjen konkrét és nem általánosságban tartott vádakkal elő. Minthogy Boila a választók névjegyzékének összeállítását is sérelmezte, főlemlíti, mint kuriózumot, hogy az elmúlt évben éppen a felszólaló körülbelül 300 felebezést adott be a névjegyzék ellen, de a felebbezések között nem akadt egyetlen-egy sem, melynek helyt adott volna — nem valamely közigazgatási hatóság — hanem a Curia!

Boila még felszólalt egyszer félreértett szavai helyreigazítása címén, azután megkezdődött a tárgysorozat lemorzsolása. A hivatalos jelentések pár perc alatt elintéződtek s a főispán felfüggesztette a gyűlést, míg a kandidáló bizottság a megüresedett árvaszéki ülnöki állásra a jelölést megejti.

Sok fejtörést a jelölés nem okozott. Egy pályázó volt csak: *Gerasim Laurean* árvaszéki jegyző, kit az újból megnyitott közgyűlés lelkes éljenzéssel megválasztott.

A községi számadásokkal kapcsolatban Boila kifogásolta, hogy a törvény rendelkezése ellenére több számadás nem lett a gyűlés elébe terjesztve. E panasz jogosságát az alispán kénytelen volt elismerni s intézkedést, esetleg megtorlást ígért.

Ezek után simán és egyhangúan letárgyalódott egy rakás községi ügy. A két tagból álló nemzetiségi párt azonban makacsul ragaszkodott az asztal végén elfoglalt pozíciójához s így kilátás volt újabb „viharakra”.

Erre meg is adódott az alkalom a szancsali községi tisztújítás ellen beadott felebbezéssel kapcsolatban. Ebben a felebbezésben sok mindenféle elő van adva Olyan kis sérelmi vegyeskereskedés az egész. Leglényegesebb azonban az az állítás és ezt hangoztatták Morariu és Boila is leginkább, hogy a megválasztott bíró nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény miatt két ízben jogerősen börtönbüntetésre lett ítélve s így nem volt megválasztható. A tisztí főügyész is ezt a sérelmet tekintette csupán számbavehetőnek, előadta azonban, hogy a felebbezőknek ezt az állításukat bizonyítaniuk kellett volna s megjelölniök, hogy mikor, hol, mi okból, milyen szám alatt hozott ítélettel lett az illető megbüntetve» Báró Bornemissza János rámutatott arra, hogy ugyanazt az egyént éppen a nemzetiségi párt választotta meg három cikluson keresztül községi bírónak s hogy most mégis ellene fordulnak, ennek az az oka, hogy az illető a legutóbbi képviselő-választás alkalmával a munkapárt jelöltjére szavazott. Dr. Morariu Sándor a felszólalásokra válaszolva, megjelölt egy, az erzsébetvárosi törvényszéknél fekvő iratcsomót, melyhez csatolva feltalálhatók volnának a községi bíró állítólagos elítéltetésére vonatkozó bűnügyi iratok; kérte ezeknek beszerzését s annak megtörténtéig a határozathozatal felfüggesztését.

A főispán szavazásra tette föl a kérdést. A többség elfogadta az állandó választmány azon javaslatát, hogy a felebbezés, miután az abban foglalt állítások be nem bizonyítottak, utasítsák el.

Szerény véleményünk szerint a közgyűlés többsége nem helyezkedett a helyes álláspontra s mindenestre rossz taktikát követett, mikor ezt a határozatot hozta.

Elismerjük, hogy igen nyomós okok szólnak annak a valószínűsége mellett, hogy az állítás nem felel meg a valóságnak. Mindennek dacára, sőt tán éppen ezért módot kellett volna nyújtani felebbezőknek arra, hogy ám bizonyítsák be állításaikat, ha tudják.

Éppen ezen a közgyűlésen vetettük a nemzetiségi pártnak szemére, hogy általánosságban vádaskodik. Itt most egy konkrét váddal állottunk szemközt. *E vádakra bizonyítékot kértek egyes bizottsági tagok. Ők megjelölték, hogy hol lehet ezt a bizonyítékot föltalálni. Nem lett volna szabad elmulasztani e bizonyíték beszerzését legalább megkísérelni. Ha csakugyan nem léteznek ilyen akták, akkor rájuk süthettük volna az alaptalan vádaskodás bélyegét. Ha pedig való a vád, akkor nem szabad Küküllővár megye törvényhatósága erkölcsi tekintélyének köpenyegével egy csirketolvajt eltakarni.*

Így azonban a nemzetiségiek azzal fognak ellenünk izgatni, hogy a kellemetlen igazságoknak bizonyítékait látni és hallani nem akarjuk s e határozat által sípot, nagydobot és trombitát adtunk azoknak az uraknak, akik pusztá szájjal is elég nagy zenebonát tudnak nekünk rendezni.

Ez az éremnek azonban csak az egyik oldala.

Mert másfelől el kell ismernie minden érzésű embernek, hogy a közgyűlés többsége teljes jóhiszeműséggel tételezhette föl, hogy az állítások a valóságnak nem felelnek meg. Hiszen ellenkező esetben pár percnyi fáradság árán beszerezheték volna a büntető ítélet irattári számát, sőt 2 koronás bélyeg ellenében magának az ítéletnek hiteles másolatát is. Micsoda hatalmas fegyver lett volna ez a kezükben. És csakis ez lett volna a logikus eljárás abban az esetben, ha felebbezésükkel komolyan célt akartak elérni.

Így azonban a bizottsági tagok túlnyomó többsége ma sem tudja, hogy miként is állunk tulajdonképpen azzal a bíróval. El volt-e ítélve, vagy sem?

Ha ártatlan az az ember, akkor a nemzetiségi párt vezetői alaptalanul rosszhiszeműen rágalmaztak. S akkor a vármegyei tisztifőügyészt illeti meg az első lépés, hogy egy megrágalmazott köz-tisztviselő védelmében a bűnvádi eljárást folyamatba tegye.

Ha pedig a vád tényleg megfelel a valóságnak, akkor csak két eset lehetséges.

Vagy azért voltak a nemzetiségiek olyan lanyhák és felületesek bizonyítékaiknak előterjesztésében, hogy kiprovokálják azok mellőzését s így újabb tápanyagot nyerjenek az izgatásra, vagy pedig azért, mert nem akartak komolyan kellemetlenkedni, hanem csak úgy, a látszat kedvéért, piszkálódni óhajtottak.

Sajnos, *a közgyűlés többségének ismertetett határozata, melyet éppen a kifejtett okokból magunkévá nem tehattünk, megfoszt minket annak a lehetőségétől, hogy tisztán lássunk ebben a kérdésben s megtudjuk végre, hogy kiket is tisztelhetünk a nemzetiségi mozgalmak vezéreiben: komoly politikusokat, izgatókat, vagy_m jámbor statisztákat!?*

Mire a szancsali bíróválasztással föl kavart vita hullámai elcsendesedtek, déli 12 óra volt már, megcsappant az érdeklődés, az előadók átvették csendes birodalmukat s nagy buzgósággal igyekeztek elérkezni a tárgysorozat utolsó pontjához.

(Varmegyei Hírlap.)

A forma.

Refleksiók az 1911. augusztus 8-iki vármegyei közgyűlésről.

Dicsőszentmárton, 1911 augusztus 13.

Kisküküllővármegye törvényhatósági bizottsága kedden, f. hó 8-án rendkívüli közgyűlést tartott, melyre a bizottsági tagokat igen ártatlan és közömbös tárgysorozat közlése mellett hívta egybe a vármegye alispánja. Már a közgyűlés megkezdése előtt azonban a megjelentek nagy számáról látni lehetett, hogy a héturi községi kézbesítő s a szőkefalvi főesküdt apró ügyein kívül egyébről is esik szó. Aminthogy esett is.

A zsúfolt folyosón a beavatottak suttogva imformálták a be nem avatottakat, hogy a közgyűlés állást fog foglalni a véderő-javaslatok mellett s az obstrukció ellen. Én, megvallom őszintén, hogy a legutolsó percig kételkedtem ennek a hírnek a valóságában, mert nagyon jól tudom, hogy *úgy az 1886. évi XXL t.-c. 46. §-a, mint Kisküküllővármegye közgyűlési ügyrendjének 8. §-a határozottan és félreértést nem tűrt módon megtiltja, hogy rendkívüli közgyűléseken, mint amilyen a keddi is volt, a tárgysorozatba föl nem vett ügyek tárgyalassanak.*

Ilyen körülmények között, a törvénykönyvvel és a vármegyei szabályrendelettel felszerelve, élénk érdeklődéssel és azzal az elhatározott szándékkal foglaltam el helyemet a közgyűlési teremben, hogy ha bármely oldalról proponáltatnék is ilyen törvénybe ütköző indítvány, úgy az ellen fel fogom emelni szavamat.

Az alkalom nem késett sokáig.

Báró Kemény Ákos főispán elnöki megnyitója keretében igen szépen átgondolt, alapos, higgadt, objektív beszédben kifejtette nézeteit a küszöbön levő politikai kérdésekről. A beszédet élénk

helyesléssel kísérték azok, akiknek politikai álláspontját földte; de nemes, tárgyilagos hangja megnyugtatta azokat is, akik ellenkező felfogást vallottak.

Az elnöki megnyitó elhangzása után felállott X. Y. bizottsági tag és indítványozta, hogy a megnyitó beszéd egész szövegében jegyzőkönyvbe vétessék. Ezt az indítványt a közgyűlés túlnyomó többsége magáévá tette. De — és most következik a *de*, s most következik a puccs — felmutatott egyben valami írást is, melyen több aláírás látszott s az abban kifejtettekre való hivatkozással indítványozta, hogy a vármegye közgyűlése kérje föl az elnökséget arra, hogy az obstrukció elítélése és a kormány iránti bizalom kinyilváníthatása céljából hívjon össze lehető rövid határidőre új rendkívüli közgyűlést.

Ez volt tehát a bomba. Ez volt a megoldási mód, amelyet bizonyára nem csekély szellemi erőfeszítés árán kisütöttek, hogy a flagrns törvénysértés mellőztessék, de amellet a politikai kérdésekben való állásfoglalás már e közgyűlésen megtörténhessen s így a messzi vidékről összegyűjtött bizottsági tagok ne jöttek legyen hiába.

Az indítványhoz először Boila Romulus szólott. Hogy el nem fogadta, azon senki sem csodálkozott. Kifejtette alaki aggályait, de amellet körülbelül oda konkludált, hogy miután a közgyűlés zömét hivatalnokok, községi jegyzők és más olyan egyének alkotják, akik szeretnék látni azt a kormányt, melynek bizalmat nem szavaznának, ez okból a kormányra nézve nem birhat értékkel ennek a legmamelukabb vármegyének bizalomnyilvánítása s éppen ezért kérte az indítvány mellőzését. Természetes, hogy a közgyűlés többsége ezt a beszédet igen élénk és heves tiltakozással kísérte.

Boilának ezúttal nagykaliberű ellenfele akadt. Maga Sándor János válaszolt neki. A közgyűlés többségének zúgó helyeslése és éljenzése mellett visszautasította Boila vádjait, védelmébe vette a vármegye hazafias vezetőségét s nem túlságosan hízelgő szavakban emlékezett meg arról a politikai működésről, a román népnek arról a „felébresztéséről”, melyről Boila, mint a saját és elvtársai működésének eredményéről beszélt.

Ezután Boila és Sándor János között személyes kérdésben folyt egy kis csetepaté, mely az elnöki csengettyű többszöri aktív szereplése után elsimulván, a vármegyei függetlenségi párt vezére, Pataky László emelkedett szólásra. Kifejezést adott ellenkező politikai meggyőződésének, de máskülömben magáévá tette azt az

indítványt, hogy a bizalomnyilvánítás kérdésében új közgyűlés hívassék össze.

Úgy látszott már, hogy a közgyűlés kizárólag az indítvány érdemére fekteti a fősúlyt s az indítvány előterjesztése s az afölötti határozathozatallal okozandó súlyos alaki jogsérelem ellen nem hangzik el más kifogás, mint Boila Romulus túlnyomóan szenvedélyes támadásokkal telített és túlzó nemzetiségi álláspontot kifejező beszéde.

Ilyen körülmények között erkölcsi kötelességemnek tartottam az indítvány formáságai iránti objektív aggályaimat már csak azért is kifejezésre juttatni, hogy ezeket a közgyűlés többsége elfogulatlan szájából ismerje meg.

Annak kifejezett hangoztatása mellett, hogy az indítvánnyal nem politikai szempontból helyezkedem szembe, már csak azért sem, mert felfogásom szerint ez az indítvány érdemi tárgyalás és határozathozatal alá a törvény rendelkezései értelmében nem kerülhet, igyekeztem kifejtetni azt, hogy *úgy az 1886. évi XXI. t.-c. 45. §-a, mint az ügyrend 8. §-a homlokegyenest megtiltja a határozathozatalt ennek, a tárgysorozatba fel nem vett indítványnak a kérdésében.* Ráműtattam arra, hogy még ha a törvény és a szabályrendelet nem is intézkednék ilyen félreértést nem tűrő módon/akkor is azt követelné a politikai előrelátás és a helyes taktika elve, hogy beteges óvatossággal kerüljünk minden olyan lépést, mely a törvénytelenységnek csak halvány színezetével is bír. *Mert féltő gonddal kell örködnünk afölött, hogy azt a történelmi osztályt, mely e vármegye sorsát intézte a múltban, intézi még ma is, s hogy a jövőben is intézhesse, leg forróbb vágyunk s szilárd törekvésünk célja, nemzetiségi és más ellenfelei soha meg ne vádolhassák azzal, hogy hatalmában bizakodva, túltette magát a törvény korlátain.*

S vájjon, olyan biztosak vagyunk-e abban, hogy ezt a vádat mindig csak egy kisebbség hangoztathatja? Vájjon mi, β fiatalabb generáció, nem érhetjük-e meg 20—25 év múlva azt, hogy egy diadalmas többség fog velünk mint kisebbséggel szemben erre a határozatra, mint precedensre hivatkozni? Igaz, ma csak kettenhárman ülnek a Boila Romulus háta mögött. De vegyük csak elő a virilisták névjegyzékét, hasonlítsuk azt össze a pár év előttivel, avagy töltsünk csak egy délelőttöt a telekkönyvi hatóság irattárában s akkor nem fog engem senki kinevetni azért az állításomért, hogy a vármegye történelmi osztályának a hatalom fokról-fokra siklik ki a kezéből,

Ezért terhel minket súlyos felelősség s ezért kell óvakodnunk minden erőszakos lépéstől, minden formasértéstől, mert félős, hogy jöhet idő, mikor a mi nadrágunkat fogják a saját elméletünkkel kiporolni.

Mindezek után az elnöklő főispán szavazásra tette föl a kérdést. És az emberek szavaztak. Hogy miként szavaztak, mire szavaztak, mit fogadtak el és mit nem, azt én itt elhallgatom. Az hivatalos titok.

Ám tessék egy kissé leleményesnek lenni és tessék utánna találgatni!

Hátha sikerülni fog kitalálni!

(Vármegyei Hírlap.)

Öntudat és önbizalom.

Dicsőszentmárton, 1913. május 1.

„Viri Galilaei, quid statis aspicientes in coelum?”

Mult héten ültük meg a mennybemenetel ünnepét. Közéletünknek mai sivár, reménytelen, szomorú állapotai közepette ennek a magasztos ünnepnek gondolatköréből önkéntelenül is megragadta az ember lelkét az a pár szó, amit a két angyal intézett a mennybeszállott Jézus után bámuló apostolokhoz.

„*Viri Galilaei, quid statis aspicientes in coelum?*” *Galilaei férfiak, mit álldogáltok itt és miért meresztitek semeiteket az égre?* Reátok munka vár, kemény, nehéz munka: apostolkodás, mártírhálál; nektek küzdeni, tevékenykedni, izzadni és szenvedni kell; *nektek nincs időtök arra, hogy az égre bámuljatok s onnan, csakis onnan várjatok mindent, ki a Jézus, aki most elment, vissza fog jönni. De addig, míg ez megtörténhetik, ti magatokra, saját erőtökre vagytok utalva.*

Ne bámuljátok tehát az eget, hanem lépjete ki az életbe s igyekezzetek minél teljesebben, minél alaposabban kivenni a magatok részét a reátok váró munkából, küzdelemből, szenvedésből.

Ezt az angyali szöveget, ezt az erős, határozott, kissé talán még gorombának is nevezhető felhívást meg kellene hallania a magyar társadalomnak is.

A mi társadalmunk is gyenge, fejletlen, műveletlen,, a kultúrától elmaradott elemekből alakult, éppen úgy, mint az apostolok tábora, akiket Krisztus Urunk az útszéli vámosok és halászok közül toborzott össze. Kislelkű, nagyot merni és akarni nem tudó társaság volt ez, akiket csak az Üdvözítő egyéniségének varázsa tartott össze. Nem csoda, hogy amikor magukra hagyta őket, megállottak égre meresztett szemmel és tanácstalanul bámultak az eltávozott Mester után.

Erős, goromba szózatnak kellett őket felriasztani s hivatásuk tudatára ébresztenie. Mit álldogáltok itt galilaei férfiak? Azt hiszitek, hogy akkor töltitek be a Mester akaratát, ha bámuljátok az eget?» Hassatok, alkossatok s ha eljön az ideje, visszatér majd az eltávozott Jézus.

A mi társadalmunkat is egy nagy központi erő, az államhatalom fejlesztette ki és szervezte meg. A régi Magyarország társadalma, a birtokos nemesség tönkrement, elpusztult. Akik helyükbe léptek, azokat több-kevesebb különbséggel az államhatalom hívta életbe s ő jelölte ki nekik működési körüket.

A mai magyar társadalom vezető osztálya többé már nem a birtokos nemesség, hanem a lateiner, hivatalnok-osztály, melyet az állam teremtett meg, mely az államhatalomtól várja boldogulását, feléje tendál, annak uszályán csüng.

De hatalmi körébe vonta az állam a társadalom más osztályait is. A lelkészeket a kongrua, az iparosokat a szubvenciók és az állami megrendelések, a mezőgazdákat különféle segélyakciók révén. Az addig gazdaságilag független és önálló vármegyék és városok túlnyomó többsége — mint a nemzeti ellenállás korszaka megmutatta — ma már egyenesen csődbe jutna az állami hozzájárulás nélkül.

Mindenki az államból akar megélni, mindenki az államhatalom jogosult vagy jogosulatlan támogatásával akar boldogulni. A legkevesebb ember gondolja meg és érzi át, hogy az állam tulajdonképpen mi vagyunk, az államnak semmi egyebe sincsen, mint amit tőlünk elvesz s hogy abban az esetben,¹ ha én többet kapok az államtól, mint amennyit én adok neki, akkor ezt a többletet vagy az egyik, vagy a másik szomszédomnak a zsebéből húzzák ki. S ha én törtetéssel, protekcióval el is tudom azt érni, hogy a szomszédaim zsebéből kihalászott adófillérek feleslege nekem, neked, nekünk, a hatalmon levőknek jusson, azért még nincsen okom örülni. Mert tempóra mutantur, az idők változnak s egy szélfiúvalat hatása alatt igen könnyen megtörténhetik, hogy én leszek a kizsákmányolt s a húsos fazéknál más foglalja el helyemet

Ez a rendszer amellest, hogy túlzásaiban erkölcstelen, a legnagyobb mértékben impraktikus és költséges is. Mert amíg az én pénzem a szomszédaim zsebébe jut, az bizony a nehézkes állami kezelés költségeinek levonásával alaposan megfogyatkozik, mert ebből kell a heréket is táplálnia az államnak.

Ez a rendszer és nem az elavult választási törvény az oka annak, hogy Magyarországon ma minden kormány tud többséget szerezni magának.

Közállapotaink javulását csak az intelligens, anyagilag független, kemény gerincű, öntudatos polgárság határozott állásfoglalásától lehet remélni.

A magyar társadalomnak meg kell értenie azt a határozott, erős, kissé gúnyos, kissé goromba szózatot: Galilaeai férfiak, mit álldogáltok itt égre meresztett szemekkel? Miért néztek epekedve az államhatalom felé? Az állam segít, segítsen is, ha feltétlenül szükség van arra, hogy felkarolja a gyengét s megjutalmazza az erősét.

De mindent csak felülről várni s ölhetett kezekkel lesni a sült galambot, nem méltó gerinces, öntudatos férfiakhoz.

Az eltávozott Jézus után báméskodó apostolok megértették az angyali szózatot. Lelkükben élt a remény, hogy visszajön az eltávozott Jézus, de nem ácsorogtak tovább az Olajfák hegyén, nem várták tovább, hogy visszajöjjön a megszokott vezető s tovább kalauzolja őket, tapasztalatlanokat, gyámoltalanokat, hanem munkába fogtak önállóan s munkájuk eredménye a világ legimpozánsabb építménye: a keresztény egyház.

A magyar társadalomnak is fontolóra kell vennie az evangéliumi szózatot: Viri Galilaei, quid statis aspicientes in coelum?

(Vármegyei Hírlap.)

A választások elvi alapkérdései.

Dicsőszentmárton 1913. január 19.

A francia forradalommal jutott nagykorúságra az az államjogi elmélet, melynek szükségszerű konzekvenciája és egyenes leszármazottja az *általános, titkos, sőt kötelező választójog*. Ez az elmélet a *contrat social*, a nép-szuverenitás s az emberi jogok teóriája.

E teória szerint az állam úgy keletkezett, hogy az ősidőkben az emberek szerződésre léptek egymással — ez a híres *contrat social* —, hogy alkossanak egy szervezetet, az államot, mely érdekeiket szolgálja és előmozdítsa. Ebből az elméletből önként következik a *népszuverenitás* elve, mert ha az állam az egyes polgárok önkéntes szerződése folytán jött létre s ha célja az, hogy az egyes polgárok egyéni érdekét és boldogulását szolgálja, akkor nyilvánvaló, hogy az államban a szerződő feleknek, vagyis az egyes polgároknak, összeségükben az egész népnek akarata legyen irányadó, melyet az államhatalom respektálni tartozik. Már most milyen úton ismeri meg az állam, hogy polgárainak mi az akarata? *A szavazati jog gyakorlása által* S minthogy minden egyes polgár szerződő fél, aki joggal megkövetelheti, hogy akarata figyelembe vétessék, ennél fogva a szavazati jognak *általánosnak, egyenlőnek* s hogy a polgárt senki se befolyásolhassa, *titkosnak* kell lennie.

Ez az államjogi elmélet, s amelynek végső konzekvenciája a köztársasági államforma, diadalát ülte a francia forradalomkor.

A politika tudományának mai színvonalán ez a francia államjogi elmélet már meglehetősen túlhaladott álláspont. Ma már mind többen és többen látják be, hogy a társasági szerződésre s a népszuverenitásra alapított állameszme csak csillogó dogma, melynek az élet realitása minduntalan ellentmond.

Az állam nem közkereseti társaság, melyet a polgárok *önkéntes szerződése* hozott létre egyéni érdekeik előmozdítása céljából, hanem az állam *maga a megszemélyesített nemzet*, melynek magas etikai célja az, hogy *a nemzetben rejlő kulturái gazdagság érvényre juttatása által igyekezzenek az általános emberi eszmét minél jobban megközelíteni, a nemzetet az emberi tökéletesség útján előrevetni.*

Ha pedig az államnak magasabb etikai célja és rendeltetése van, akkor az államhatalom nem lehet vakeszköze, alárendelt szolgálja az egyes polgárok egyéni érdekeinek, hanem ezeket az állam csak annyiban szolgálhatja, amennyiben ezek az ő magasabb céljaival párhuzamosak s ha ezzel ellentétbe kerülnek, megkövetelheti az egyéni érdekek teljes feláldozását is.

Ugyanezt a gondolatot megtalálhatjuk már Szent Pál apostolnál is, aki ezt mondja: „Non est potestas, nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinati sunt. Itaque, qui resistit potestati, Dei Ordination! resistit. Az államhatalomnak *magasabb erkölcsi rendeltetése van.* Ennélfogva, aki az államhatalomnak ellenszegül, az ennek a magasabb rendeltetésnek szegül ellene.

Erre az elvi álláspontra állva, magától elesik a népszuverenitás csillogó elmélete. Akkor nyilvánvaló lesz, hogy *sem a nép, sem a többség bizalmát bíró valamely politikai párt, sem pedig valamely népszavazás folytán korlátlan jogkörrel felruházott egyeduralkodó az állammal korlátlanul, kényre-kedvre nem rendelkezhetik. Aki államhatalmat kezel, azzal tetszése szerint nem rendelkezhetik, ha még oly impozáns túlnyomó többsége van is az országban, hanem csakis az állam céljai előmozdítására élhet a hatalommal. Aki alá van vetve az államhatalomnak, az viszont nem egy vak többségi akaratnak engedelmeskedik, hanem az állam magasabb rendeltetésének hódol meg.*

Minthogy tehát az állam organikus lény, mely csak a saját céljai irányában tud haladni s minthogy akkor, ha ebben akár egy zsarnokoskodó többség, akár egy zsarnok egyeduralkodó megakadályozza, az állam rendeltetésének megfelelni nem tud és tönkre megy, ennélfogva az állam jövője szempontjából a legfontosabb kérdések legfontosabbika az, hogy miként alkottassék meg az a szervezet, mely az állam hajóját irányítja.

És itt kell ismernünk a másik elméletnek egy nagy előnyét. Nekik nem kell töprengeniök afölött, hogy kinek adjanak szavazati jogot.

Szerintük minden egyes ember szerződő fél, tagja annak a társasági szerződésnek, mely az államot létrehozza, ennél fogva mindenkinek egyenlő szavazati joga van. Egész merevséggel azonban ők sem merik keresztülvinni teóriájukat és a 24 éven aluliaknak, a nőknek, katonáknak, fegyenceknek Franciaországban sincsen szavazati joguk, holott ezt a „jogfosztást” saját elvi alapjukon megindokolni nem tudják s kénytelenek arra azt felelni, hogy ezek az elemek *nem alkalmasak* a közfunkció gyakorlására.

És tényleg ez a szempont, az alkalmasság *szempontja a döntő abban a kérdésben, hogy kinek adassék meg a választójog és kinek nem.* Itt pedig nem lehet irányadó az állampolgárok számszerű többsége, mert Concha igen szépen fejt ki, hogy *nem a számszerű többség véleménye tesz valamely törvényt helyessé és kelt az iránt belső hódolatot, hanem annak belső igazsága.* Éppen ezért lehetnek esetek, midőn a többségnél megfelelőbb egy kisebbség, sőt egy ember uralma azon az alapon, hogy tisztább birtokában van az emberi eszmének, mint a többség.

Ez sem új dolog, megtaláljuk ezt a gondolatot már Aquinói Szent Tamásnál is, aki szerint az idő, hely és egyéb körülmények figyelembevételével egyenlően jogosult az adott viszonyokhoz képest úgy a monarchia, mint az arisztokrácia és demokrácia, aszerint, amint egy ember, egy előkelő kisebbség vagy maga a nép összege van a legteljesebb és legtisztább birtokában az emberi eszmének s az államalkotó képességeknek, míg ellenkező esetben, ha oda nem való elemek jutnak a kormányhoz, mindhárom államforma rossz és káros lehet. A monarchia elfajulhat tyranissá; az arisztokrácia elfajulhat oligarchiává; a demokrácia a csőcselék uralmává. Hogy ez az elfajulás megakadályozható legyen, már ő hangoztatja hogy *a polgárok* minél szélesebb rétegének *kell befolyást biztosítani a közügyekre.* Optima ordinatio principum est, ubi principals ad omnes pertinet, turn quia ex omnibus eligi possunt, turn quia ex omnibus eliguntur. Az a legjobb kormányforma, ahol *mindnyájan* részesei a közhatalomnak s a kormányzókat *az egész nép kebeléből, mindnyájan* választják.

Az ideál tehát az, hogy lehetőleg minden egyes állampolgárnak, aki elérte a szükséges értelmi fejlettséget, befolyást biztosítsunk a közügyekre.

De nem azért, mert minden egyes polgárnak már születésénél fogva *joga volna* a maga akaratát rá presszionálni az államra,

hanem az állampolgárok lehető széles rétegének a közügyekbe való bevonása azért kívánatos és szükséges, hogy így *minél tökéletesebben ellenőrizhető legyen a kormányhatalom gyakorlása és a kormányférfiak minden egyes ténykedése a nyilvánosság jótékony kritikája alatt álljon, mely elsöpörje őket, ha a hatalommal visszaélnék.*

(Vármegyei Hírlap.)

III. A történelmi fordulat.

Főispáni székfoglaló.

Dicsőszentmárton, 1917. augusztus 14.

Immár negyedik esztendeje áll fegyverben a nemzet.

Határainkon ma is folyik a harc, tombol az ádáz küzdelem; ellenségeink áradata ostromolja nap-nap után a hős védők öntéséből épült ércfalat; ma is dörögnek az ágyuk, lövedékeik felszántják a termő anyaföldet, halált, pusztulást visznek mindenüvé s akiket életben hagynak, azoknak is megőrlik idegeit, elfojtják életkedvét, megőrlik kedélyét.

Ma is még *milliók*, elvonva az alkotó munkától, testi és lelki energiájukat végsőig megfeszítve, éjjel és nappal, hóban és sárban, golyófütyülés és ágyúbömbölés közepette harcolnak, küzdenek, dolgoznak és töprengenek azon, hogy megvédhessék a hazát — *minket* — az ellenséggel szemben; ma is még mindennap száz-ezrek néznek szembe minden lépésüknél a halállal — *érettünk, helyettünk*; ma is még ezer meg ezer fiatal lélek törik derékon, ezer meg ezer gyermek, férj, családapa vére festi pirosra az árkokat.

Bocsássák meg nekem, ha ezt az ünnepélyes órát e komor képek felidézése netalán elhomályosítaná.

Tudom, hogy ma, a világháború negyedik évében a közvélemény — annyi viszontagság s oly sok szenvedés után — bizonyos tekintetben már elfásult ennek a titáni küzdelemnek még oly nagy eseményei és még oly ragyogó epizódjai iránt is. *De én most jövök onnan*; harmincöt hosszú, nehéz, keserves hónap küzdelmeinek hatása alatt állok ma is teljesen; az ott szerzett közvetlen impressziókkal ma is csordultig tele a lelkem.

Ha már a jó Isten kegyelme megengedte nekem, hogy — egyelőre legalább — nem kell folytonos életveszélyben, testi fáradság

és nélkülözések között, állandó idegfeszültségben teljesíteni kötelességemet, úgy ezzel szemben kötelességemnek tartom — és tartozom ezzel nemcsak lelkiismeretemnek, nemcsak a hazának, hanem tartozom vele annak a sok gyerekarcú hősnek, azoknak a meglett férfiakkal és őszhajú családapáknak, akikkel együtt annyi nehéz, viszontagságos hónapot, annyi keserves napot, annyi rettenetes, borzalmas órát éltem át, *ezeknek az én kedves jó bajtársaimnak tartozom azzal, hogy ami erőt adott nekem a jó Isten, ami hatalmat adott Őfelsége kegyelme, ami energiát ezzel az erővel és hatalommal bele tudok fogni a munkába, azt mind arra fordítsam, hogy ezt a titáni küzdelmet diadalmasan, dicsőséggel-teljesen, tisztességesen, a magyar állam jogainak, a magyarság erejének csorbítása nélkül, de mielőbb befejezhessük.*

Az a kormány, mely engem e vármegye kormányzásával megbízott, — *a demokrácia kormánya*. Az a ruha, melyet viselek, *a demokrácia ruhája*. Eddigi pályafutásom *a demokratikus polgári munka* jegyében folyt le. Nem fényes név és rang, nem előkelő rokonai összeköttetés, nem nagy vagyon juttatott engem ebbe a székbe, hanem — merem hinni — kizárólag csakis *demokratikus* egyéni tulajdonságok: *a munkabírási és munkaszeretet*.

Ezzel a múlttal, ezekkel az egyéni tulajdonságokkal, ezzel a szociális meggyőződéssel én e helyen is a *demokrácia* lelkes előharcosa leszek és maradok.

Ha valaha lehetett kétség aziránt, hogy illő és méltányos-e jogokat adni annak, akitől az állam szigorú kötelességteljesítést vár, úgy a világháború megadta e kérdésre a csattanó feleletet.

Sohasem felejttem el, hogy 1914. őszén, a háború legkeserve-sebb napjaiban, fenn a Kárpátokban, mikor az ellenség egyik pozíciót a másik után ragadta el tőlünk, s mi, nyári hadjáratra öltözve, havas esőben, feneketlen sárban, hat hét óta mosdatlanul, szennyesen, rongyosan vánszorogtunk egyik hegytetőről a másikra s megfogyatkozott sorainkat egyforma falánksággal pusztította az ellenséges golyó és kolera; ezekben a nehéz időkben hányszor elbeszélgettünk arról, hogy ha Európa összes diplomatáit, minisztereit, politikusait *csak egy órára* ki lehetne hozni ide közénk, ahol mi már oly régóta szenvedünk s az óra elteltével azután haza bocsátanánk őket, de azzal a kikötéssel, hogy a következő héten ismét el kell jönniök egy órára, akkor azon a héten egész bizonyosan megkötnék a világbékét.

A diplomataék nem jöttek ki a lövészárokból s a világháború most is folyik tovább.

S ma, a háború negyedik esztendejében, az államférfiak még mindig gondosan megfogalmazott körmondatokba, kínosan kicirkalmazott frázisokba rejtik el háborús céljaikat, mert jól tudják és érzik, hogy a felbőszült, vérig kínzott milliók haragja elsöpri őket akkor is, ha valami elérhetetlen imperialista hőbortért tették népüket szerencsétlenné s akkor is, ha valami jelentéktelen semmiségért ontottak annyi vért.

Csoda-e, hogy amikor a világháború ördöge milliókat tart olyan rabszolgaságban, melyhez képest az egyiptomi fáraók rabszolgái paradicsomi életet éltek, csoda-e, ha trónok dülnek le, államrendszerek bomlanak fel s a halálba küldött milliók mind fenyegetőbben kérdik: *miért és meddig?*

Ezt se legyen joguk megkérdezni?

S ha majd hazajönnek, akik hazajönnek, s itt azt látják, hogy azok, akiknek a kötelességekből a könnyebb rész jutott, hozzájuk képest kényelemben élnek, meggazdagodtak, elfoglalták a legjobb pozíciókat, s ha emiatt elégedetlenség támad az ő lelkükben, szabad-e megengedni, hogy ezt még az a tudat is tetézzé, hogy nekik jövőre sem lesz joguk a saját sorsuk intézésébe beleszólni?

Ha van» kivezető út ebből a világfelfordulásból, ha van mód rá, hogy ismét fölépíthessük a romokat, ha van olyan csodaszer, mely megakadályozhatja e világkatasztrófa megismétlődését, úgy ezt csakis a népjogok demokratikus kiterjesztésétől várhatjuk.

A kormány ezzel a nagy eszmével lépett az ország elé s ennek a megvalósításában nem ismerünk el más korlátot, mint azt, melyre a kormány elnöke, Gróf Eszterházy mutatott rá, s ez a korlát: *a magyar állam nemzeti jellegének megóvása.*

Ezt el sem lehet képzelni másképp. Lehetetlenség is volna, hogy a magyarságra káros javaslattal álljon elő az a kormány, melynek minden egyes tagja oszlopos előharcosa a magyarság jogainak s melynek kebelében tősgyökeres erdélyi ember, Ugrón Gábor foglalja el az egyik legelőkelőbb pozíciót.

Apponyinál, Andrásynál akar valaki magyarabb lenni? Ugrón Gábortól kell félteni az erdélyi magyarságot?

Ne ítéljük előre dolgok felett, melyeket nem is ismerünk ma még. A kormány egyes tagjainak kiváló egyénisége iránti bizalommal várjuk be higgadtan, nyugodtan az új választójogi javaslat

beterjesztését. Erős meggyőződésem, hogy az a hazára és a magyarságra káros semmi körülmények közt sem lehet.

Csak azt nem szabad elhinnünk a pesszimistáknak, hogy a magyarság uralma ebben az országban olyan virágházi növény, melyet üvegfalakkal kell óvni széltől, napsütéstől; olyan kártyavár, mely az első szélfúvásra összeomlik; olyan agyaglábakon álló alkotmány, melyet minden oldalról meg kell mesterségesen támogatni, hogy össze ne düljön.

Hiszen ellenségeink hirdették ezt s erre az állításukra cáfolt rá legvilágosabban a magyarságnak a háborúban megnyilvánult eleven ereje.

A magyarság uralma ebben az országban évezredek tölgy, mely gyökereivel mélyen belekapaszkodik az anyaföldbe, melyet nem tudtak megingatni évszázadok viharjai s melyet nem fog elfonnyasztani, kiszárítani a demokrácia friss levegője sem, sőt éppen eltenkezőleg, új rügyeket fakaszt majd rajta.

A demokráciának, a néptömegek egészséges uralmának éliető eleme a *közélet tisztasága*. *Demokrácia, melyben fészket tud verni a korrupció, rosszabb minden zsarnokságnál.*

Öfelsége a jelenlegi kormánytól tiszta közéleti tevékenységet vár; a kormány s annak minden egyes tagja ennek abszolút szükségességétől áthatva fogott hozzá az ország megszervezéséhez. De/ha ezt a gondolatot odafönn nem is hangsúlyoznák olyan különös nyomatékkal, én akkor is szükségesnek tartanám — midőn e helyről először nyilatkozhatom — fennhangon hirdetni azt a meggyőződésemet, hogy' *a közéletben csak becsületes fegyverekkel szabad küzdeni* s a nyilvánosság fórumán, a közpályán, semmi keresnivalója nincs annak, aki nem a közérdeket szolgálja, hanem *üzletek* után futkos; akinek nevéhez, egyéniségéhez nemhogy büntetőjogi, de csak gentleman felfogás szerint is a legcsekélyebb szenny, érdekelttség, elfogultság tapad.

Hiszem és bízom abban, hogy velem együtt mindenki átérzi azt, hogy a közéletben csakis puritán gondolkodású, abszolút tisztakezű férfiaknak van helyük.

A vármegye közönsége meg lehet [arról győződve, hogy ha van kérdés, melyben a tréfát nem ismerem, úgy ez az; semmiféle melléktekintet, sem egyéni szimpátia, sem terhes családi viszonyok, sem rokoni kötelék, sem pártérdek, sem szentimentális ellágyultság nem fog engem megakadályozni abban, hogy könyörtelen igazsá-

gossággal szét ne üssek azok között, akik netalán megkísérelnék a közélet templomát latrok barlangjává lealacsonyítani.

A munka embere voltam egész életemben, soha semmi nehéz, fáradtságos munkától nem húzódtam. A munka embere akarok lenni ezen a helyen is s a saját munkám bevétele mellett meg fogom találni a módját annak is, hogy mindazokat a munkaerőket, melyek rendelkezésemre állanak s amelyeknek működésére befolyást gyakorolhatok, egységesen, tervszerűen beállítsam a vármegye érdekeinek szolgálatába.

Én nem napról-napra tovább vegetálni, nem puhatolózni és kísérletezni, hanem *kész programmal* jövök a vármegye élére. A reám váró feladatok megoldására *kész terveim* vannak, melyeket a vármegye bölcs vezetői bizonyára értékes adatokkal, tanácsokkal fognak kiegészíteni. Tudom, hogy a tervek felvetésétől megvalósításukig hosszú út vezet; útközben egyes sallangok le-lemaradoznak róluk, más irányban viszont tartalmuk kibővül; a kitűzött *alapirányok* helyességéről azonban meg vagyok győződve s ezeket az irányokat meg is fogom tartani.

Gondosan fogom ápolni a vármegye békéjét, a felekezetek, nemzetiségek, társadalmi osztályok harmóniáját. Akik engem ismernek, különben is jól tudják, hogy e tekintetben velem szemben senkinek sem lehet aggodalma.

Béke alatt azonban én nem tétlenséget vagy álmos nemtörődömséget értek. Az élet — haladás, mozgás; a tétlenség, a tespedés — halál.

A béke nem lehet öncél.

A varjak is szeretnek békességben lakmározni a gazda learatott terméséből; az ökrök is szeretnek békességben heverészni az istállóban, de azért ostoba volna az a gazda, aki el nem kergetné a károkozó varjakat s munkába nem fogná a heverésző ökröket, pusztán csak azért, hogy a békességüket meg ne zavarja.

Az én békém, melyet hirdetek, a dolgozó méhkas békéje, ahol minden egyes a maga kiutalt hatáskörében serény buzgósággal teljesíti kötelességét s a munka súrlódás, zökkenés nélkül, tervszerűen folyik a nagy közös cél érdekében.

Ehhez a programhoz kérem a vármegye közönségének szíves támogatását.

Válasz a román küldöttségnek.

Dicsőszentmárton, 1917. augusztus 14.

Az a bizalom, mellyel Önök irántam viseltetnek, igazolása annak az álláspontnak, *a megértés* azon politikájának, melyet én hirdetek 15 éves gyermekkorom óta, mikor legelső cikkem meglátta a nyomdafestéket.

Én mindig azt hirdetem, hogy nekünk, akik egymás között, sőt valósággal egymásban élünk, meg kell értenünk egymást, *a szíveinket kell közelebb hoznunk egymáshoz*. Mindig azt hirdetem, hogy közöttünk komoly ellentét nincs, a megértésnek komoly akadályai nincsenek. Ami van s amit látunk, az csak *mesterséges* válaszi fal, melyet erős kézzel földre kell lökni s akkor rátalálhatunk egymásra, szemtől-szembe nézhetünk egymással.

Ezt a politikát azonban nemcsak az a bizalom igazolja, mellyel Önök irántam viseltetnek, hanem ezt igazolják a háború tapasztalatai is.

A román népnek látnia kellett, hogy ha nem ragaszkodik feltétlenül, minden kétséget kizáró hazafias hűséggel az államhoz, ha megtűri azt, hogy egyes tagjai szélső irányzatokat propagáljanak, ezzel külső beavatkozásokat provokál és saját népének okoz pusztulást, romlást, szenvedést.

De meg kell tanulnia a magyarságnak is azt, hogy ha nem akarja ismét meg ismét vérrel és vassal védeni Erdélyt, akkor törődnie, foglalkoznia kell a román néppel és meg kell akadályoznia azt, hogy ennek a jó népnek egészséges ösztöneit helytelen irányba vezessék.

Egy év múlva.

(Búcsú a törvényhatóságtól.)

Dicsőszentmárton, 1918. Július 31.

Az országos politikai helyzetben beállott változás erkölcsi kötelességemmé tette, hogy megváljak főispáni állásomtól, melyre most egy éve neveztettem ki.

A világháború könny- és vérzivatarából múlt év tavaszán üde, friss, demokratikus szellem áradt szét egész Európában.

Ez a szellem szülte nálunk Öfelsége közismert kéziratát, melyben sokat szenvedett népének széleskörű demokratikus reformokat ígért. Ez a szellem hívta életbe az Eszterházy-kormányt, melyben helyet foglaltak a nemzet érzelmeivel szoros kontaktusban álló pártok vezérei s amely teljes határozottsággal, nyíltan és elszántan tört lándzsát az új irányzat mellett.

A háború mielőbbi tisztességes befejezése, fejlett szociálpolitika, a népjogok demokratikus kiterjesztése, a közélet tisztasága s a magyar nemzeti hadsereg voltak a főbb pontjai annak a programnak, melyet a kormány zászlajára írt s melynek megvalósítása annak idején biztosítva is látszott.

Az új irányzatot képviselő férfiak bizalma szólított engem — akkor szürke katonát — a harctérről e nemes vármegye élére.

Háromévi frontszolgálatom ezer tapasztalata, könnye és szenvedése érlelte meg lelkemben a meggyőződést, hogy az emberiség s különösen a magyar nemzet csakis a demokratikus iránytól várhatja sorsa jobbra fordulását

Szíves örömet vállalkoztam tehát a reám bízott feladatra. Szép volt a munkakör, magasztos az elérendő cél; az ország sorsát

intéző férfiakkal teljes elvi harmóniában sikeresnek és gyümölcsözőnek ígérkezett a munka.

Valamely politikai irányzat benső értékét azonban nem programjának egyes hangzatos pontjai adják meg, hanem az az *erő* és *elszántság*, melyet kitűzött céljai érdekében ki tud fejteni. *Mit ér a leggyönyörűbb program, ha nincs meg az erő, mely azt végre is hajthatná; mit érnek a legszebb jelszavak, ha nem törekszünk kitűzött céljainkat minden nehézség ellenére is diadalra juttatni!*

Az Eszterházy-kormány magasröptű programja, mely egy csapásra meghódította a lelkeket, meggyőződés szerint alkalmas lett volna arra, hogy megvesse nemzetünk szebb jövőjének alapjait, ha ennek letéteményesei teljes határozottsággal biztosítják emberekben és intézményekben a program megvalósításának előfeltételeit.

A lefolyt év eseményeinek méltatása e helyen nem lehet célom. Csak rámutatni kívánok arra, hogy fontos külpolitikai események egész Európában ismét talpraállították az imperialista irányzatot s nálunk speciális belpolitikai körülmények is közrejátszottak abban, hogy a lelkesedéssel fogadott demokratikus kormány súlypontja fokozatosan jobbra tolódott el, olyannyira, hogy májusban, az immár negyedik kormányválság után, azok a férfiak, kiket vezéreimül ismerek és vallok, kénytelenek voltak megtagadni a közösséget a kormány politikájával.

A történelem ítélőszéke fogja eldönteni, hogy vajjon az ország mai súlyos helyzetében üdvös és célravezető lett volna-e széles néprétegek aspirációinak megfelelően erős lendülettel új irányba kormányozni az ország hajóját, vagy pedig azoknak volt-e igazuk, akik minden időleges izgalmat is perhorreszkálva, a jelenlegi parlament többségével kötött kompromisszum útján keresték a további kormányzás bázisát.

Ami engem illet, nemcsak a zászló becsülete s az érdemtelenül belém helyezett bizalomért járó köteles hálaadatosság, hanem elsősorban saját legjobb meggyőződésemmel tette erkölcsi kötelességemmé, hogy ebből a helyzetből a magam személyére nézve levonjam a konzekvenciákat.

Álláspontom az, hogyha már az akut politikai válság így dőlt el, bármiként vélekedjünk is a megoldás helyességéről, az ország érdekében az volna kívánatos, ha a kormánynak sikerülne a lelkekben harmóniát teremtenie és eredményes munkát kifejtenie.

Erre a feladatra azonban csak azok vállalkozhatnak, akik e

megoldást helyesnek ítélik és ezt a szituációt megteremtették, mert hiszen *ők viselik érte a felelősséget is.*

Úgy érzem, hogy az én személyem sokkal határozottabb, egyéniségem sokkal nyíltabb és egyenesebb, hogysen az így előállott nehéz helyzetben a kormány politikáját becsülettel képviselhetném.

E gubernamentális érdek felismerése volt döntő elhatározásomra nézve s ez a szempont fogja megszabni jövő magatartásomat is.

Nem búcsúzom a törvényhatóságtól. Generációk évszázados tradíciói fűznek ide s mint a vármegye szülőtte és közéletének régebben is egyik szerény munkása, részt kérek és vállalok jövőre is a törvényhatóság közéleti munkájából.

Elemi kötelességet teljesítek azonban, midőn a főispáni szék-ből való távozásom alkalmából a törvényhatóságnak őszinte szívből hálás köszönetet mondok azért, hogy törekvéseimet és intencióimat átértve és magáévá téve, hivatali működésem alatt engem oly odaadóan támogatni méltóztatott.

Mint a modern reformtörekvések harcosa, megütöttem néha egy-egy húrt, melynek hangja eddig a vármegyében ismeretlen volt. A törvényhatóságnak a haladás és fejlődés iránti eleven érzékét bizonyítja, hogy ezek az új hangok nem keltettek diszsharmóniát, hanem itt meleg érdeklődésre és fogékony talajra találtak.

Sokat szenvedett népünknek a háború alatt hozott mérhetetlen áldozatai s az államhatalom nap-nap után magasabbra csigázott követelményei kormányzati érdekből is kötelességemmé tették, hogy e nehéz időkben a megye békéjét fenntartsam s azt ne engedjem megzavarni semminemű disszonáns törekvések által. A törvényhatóság hazafias bölcsessége lehetővé tette célom elérését s visszatekintve a lefolyt esztendőre, büszkeséggel állapíthatom meg, hogy a vármegye méltóságteljes nyugalmát sohasem zavarta meg a szenvedélyek fölviharzása, sőt a latens ellentétek sem ütköztek ez idő alatt sohasem össze.

Válságos történelmi időkben, rendkívül nehéz körülmények között, a legsúlyosabb feladatok nehezdedtek vállaimra.

E feladatokat több élettapasztalattal, több rutinnal, jártassággal és körültekintéssel talán megfelelőbben lehetett volna megoldani.

Ami ez erényekből hiányzott bennem, nézze el nekem a törvényhatóság cserében azért, hogy fiatalságom egész idealizmusát, legjobb meggyőződésemet teljes elhatározottságát és becsületes magyar lelkem igaz törekvéseit állítottam a közélet szolgálatába.

†Dr. Bréda Emil.

Az 1918-ról 1919-re forduló tél állandó lelki izgalmakban telt el. A régi állam pilléreinek összeroppanása, a Budapestről fölcsapó vörös láng, a Mackensen hadsereg átvonulása s ezt követően a román impérium berendezkedése nem történhetett meg simán és zökkenők nélkül.

A kitavaszkodás relativ nyugalmat hozott végre a politikai helyzetbe. Ekkor azonban új probléma kavarta fel a szenvedélyeket: *a földosztás*.

Erdélyszerte újra fölcsapott a már-már elszunnyadt szenvedélyek lobogó lángja, ismét kiobbantak az osztályellentétek. A falu népe nap-nap után tömegbe verődve tárgyalta a földosztás módozatait, mérőlécekkel és ölekkel jurták be kisebb-nagyobb csoportok a földeket, bizalmi férfiakat választottak és ismét elcsaptak, messzemenő terveket kovácsoltak, elfojtott és el nem fojtott szenvedélyes szavak hallatszottak minduntalan.

A magyar birtokososztály ezalatt háza négy fala közé visszahúzódva, kis vagyonszáját, sorsát és övéi életét féltő aggodalommal figyelte, várta, hogy hol fognak megállni a felkavart népszenevedély hullámai. Megelégszenek a földéhség csillapításával, vagy belekap a vörös kakas az oltalmat nyújtó ősi kúria fedelébe is; megmarad-e legalább a széltől-esőtől oltalmat nyújtó ház vagy földönfutóként kell pusztá életüket megmenteni s vajjon sikerülni fog-e ezt is megmenteniük?

A szenvedélyek kitörése egyik helyen vehemensebb, másik helyen enyhébb volt, aszerint, hogy mennyi volt a felgyülemlett gyúanyag. A legtöbb helyen sikerült a józanabb vezetőknek a szenvedélyeket levezetni anélkül, hogy pótolhatatlan értékek s főként mindennél drágább emberélet esett volna áldozatul.

Küküllőmegye Erdőalja községében is magasra hágott a nép izgatottsága. Ennek lecsillapítása és a földosztási akciónak valamelyes mederbe terelése céljából szállottak ki oda 1919. március 10-én Dán Emil primpretor és dr. Bréda Emil ügyvéd. Sajnos, ezúttal jóindulatú törekvéseik tragikus balsikert eredményeztek. A feldühödött nép, abban a hiszemben, hogy a megjelent „urak” meg akarják hiúsítani földosztási ábrándjaikat, rájuk rontott és a szerencsétlen, jobb sorsra érdemes dr. Bréda Emil ügyvédet, ki már nem tudott elmenekülni előlük, kétségbeesett védekezés után botokkal, ásókkal, kapákkal agyonverte,

Ebből az alkalomból írtam az alábbi cikket, mely kortörténeti dokumentum abból a szempontból is, hogy a fenyegető közhangulat nyomása alatt a lap még érinteni sem merte a halál okát.

Dicsőszentmárton, 1919. március 15.

Csütörtökön, i 1-én reggel futótűzként járta át a várost a le-sújtó, megdöbbentő hír, hogy az éj folyamán dr. Bréda Emil ügyvéd hivatása gyakorlása közben Erdőalján szerzett sebeiben elhalt.

Az elhunyt ügyvéd vármegyénk szülötte volt s közönségünk széles rétegeiben osztatlan tiszteletnek és szeretetnek örvendett.

Bréda Tivadar marosdégi gör. kel. kántornak volt egyetlen fia; 1910-ben nyitott városunkban ügyvédi irodát s fáradhatatlan szorgalmával és lelkiismeretességével csakhamar virágzó klientelara tett szert. Pár évvel később nősült; mintaszerű, boldog családi életet élt, - kizárólag hivatásának és családjának szentelve magát.

A temetés.

Impozáns módon nyilvánult meg közönségünk részvéte a tragikus sorsú ügyvéd iránt a temetés alkalmával, mely szombaton, 13-án délután ment végbe.

Az elhunyt újabban városi tiszti ügyészként működvén, a tanács őt a város halottjának tekintette. A ravatal a városházán volt felállítva s itt folyt le a gyászszertartás is.

Dacára a lucskos, csatakos időjárásnak s dacára annak, hogy a közel két óráig tartó orthodox szertartás alapos próbára tette a közönséget, a városháza s a körülötte fekvő tér feketéllett a résztvevők tömegétől. Ezúttal valóban el lehetett mondani, hogy vallási, nemzeties osztálykülömbőség nélkül az egész intelligencia jelent meg a temetésen.

Valamiképpen mindnyájan azt éreztük, hogy — így vagy amúgy — minket is érintett a szerencsétlen fiatal ügyvéd tragédiája; hogy ennek a koporsónak egy virágszállal, egy utolsó Isten hozzáddal mi is adósai vagyunk.

A négy árva.

Elhangzik a városházán az utolsó beszéd és megindul tömött, zárt sorokban a temetési menet. Ekkor bontakozik ki valójában a gyászolók imponáló, hatalmas tömege.

A görög szertartás szerint a temetőbe vezető úton négy ízben meg kell állania a menetnek, mialatt a papság négy evangéliumot olvas föl.

Véletlenül történt-e avagy szándékosan — a második evangélium meghallgatása végett a menet éppen az elhunyt ügyvéd lakásánál állott meg.

A papság helyet foglal a házzal szemközt s belekezd az előirt imába. A körülállók tiszteletteljes csöndben, levett kalappal halgatják. Ekkor megjelenik a lakás ablakában egy őszhajú öregasszony és négy kis gyermek; a legnagyobb öt-hat éves, a legkisebb ölbeli pólyás baba. Nézik, hogy mi történik odakint.

Szegénykék! Talán azt sem tudják, hogy mit visz magával az a virággal borított fekete kocsi! Mit tudnak ők társadalmi, gazdasági problémákról! Csak azt tudják, hogy édesapjuk már harmadnapja elment s azóta még nem jött haza ...

Az özvegy az ablakra tekint és felzokog. Kérges szívű férfiak szemei megtelnek könnyel.

Látjátok, mennyi földre van
szükség-e egy embernek ...

A temetőben.

A koporsót leteszik a sírgödör szélén arra a három lépés hosszú és egy lépés széles földdarabra, mely egyforma osztályrésze mindnyájunknak.

Elhangzik a papság utolsó imája s akkor a búcsúztató szónok beszédében megüt egy mélyen rezonáló akkordot:

— Látjátok, emberek, testvéreim, ennyi föld az mindössze, amire egy embernek szüksége van . . .

Hiszen nem új igazság ez. Tanítottak erre nagyon régen az iskolában; hangoztatták előttünk a templomban; olvastuk számtalanszor nyomtatásban. Rég tudjuk mi, hogy minden földi kincs: arany és ezüst, legelő gulya és tele magtár, ezer holdas dominium és számlálatlan milliók — hiába szorongatjuk kapzsi markunkban, hiába nyulunk utánuk bűnös sóvárgással — mind elhagynak, mind itthagynak s nem marad egyebünk, csak az a sírgödör.

Tudjuk nagyon jól, hogy kincs és pompa, hatalom és dicsőség mind csalóka értékek, csillogó hiúságok. Tudjuk, hogy az igazi értékek nem ezek, hanem a szeretet, jóság, könyörület, önzetlenség, igazságosság ...

Tudjuk mi ezt régen. Rég tanultuk, rég el is felejtettük.

Igazán át nem érzi ezt az igazságot ma senki.

Ezért hatott mindenkire revelációként a szónok mondása.

Vajha a négy kis árva tragikus sorsa s a bánatos özvegy hulló könnyei megértetnék ezt a régi, de örökké új igazságot mindenkivel.

(Kis-Küküllő.)

Az át nem adott memorandum.

Az erdélyi románság vezetői a forradalom kitörésének órájától kezdve csak saját népük megszervezésével foglalkoztak. Az 1918. december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlésre csak az erdélyi román nép kiküldöttei voltak hivatalosak. A medgyesi gyűlés után bekapcsolódtak az erdélyi közéletbe a szászok is. Hogy azonban Erdélyben magyarok is laknak, azt a nagyszebeni kormányzótanács egyszerűen nem látszott tudomásul venni.

E taktikának mindkét népre végzetes következményeit éreztem és előre láttam. Ennek hatása alatt írtam meg az alábbi memorandumot Maniu Gvulához, a nagyszebeni kormányzótanács elnökéhez. Hogy megírtam és éppen ekkor írtam meg, arra nem csélfély befolyással volt az a véres esemény is, melyről az előző fejezet számol be.

A memorandumot személyesen vittem el Nagyszebenbe és Maniu Gvulától kihallgatást kértem vármegyém egyes fenyegetett közintézményei ügyében. Maniu lekötelező szívességgel fogadott, panaszaimat nyomban személyesen orvosolta, előterjesztett kéréseimet teljesítette.

A memorandumot azonban mégsem adtam át neki.

A közvetlen érintkezés s a Nagyszebenben uralkodó közhangulat, hatása alatt éreznem kellett, hogy a memorandum elkésett. A kocka el volt már vetve. Nemcsak az önálló, hanem az autonóm Erdély is túlhaladott álláspont volt már akkor.

Konkrét kívánságaim honorálása dacára rezignáltan tértem vissza Nagyszebenből.

Május havában ismét volt egy momentum, mikor úglátszott, mintha a nagyszebeni kormányzótanács a magyarországi események hatása alatt talán mégis hajlandó volna a megoldás valamilyen formáját akceptálni.

Ekkor bemutattam az általam kidolgozott kibontakozási tervet egy tekintélyes, idősebb magyar úrnak, kinek az nagyon megtetszett és elvitte Hátegan miniszternek, akkor már. Kolozsvárra.

A nagyszebeni hangulat hatása alatt semmiféle illúziókat sem tápláltam az eredmény tekintetében.

Háfegan tényleg azt mondta a tervezetre, hogy az „nagyon érdekes”.

S ezzel sorsa meg is volt pecsételve.

Nekem azonban mégis megmaradt az a kétes értékű vigasztalásom, hogy a kibontakozási tervzet eljutott felelős kezekbe. S így soha senki sem vádolhatja meg az erdélyi magyarságot azzal, -hogy nem kereste az erdélyi román-sággal az érintkezést s nem jelölt meg modus vivendit Erdély harmonikus újjászervezésére abban az időpontban, mikor ledőltek a régi államkeretek, de az új államalakulások kérdésében még nem döntött a nemzetek legfőbb ítélőszéke.

A Maniu Gyulának át nem adott memorandum a következő:

Elnök Úr!

Falusi magányomban sokat elmélkedem fajom, nemzetem és szép Erdélyországunk sorsa felett.

Nem ejtettek soha egy percig sem kétségbe a nehézségek, súrlódások, a kulturális és gazdasági fejlődés mai akadályai, melyek sok embert megzavartak, sőt egyesek erkölcsi világának egyensúlyát is megingatták.

Tisztában voltam és vagyok azzal, hogy mindez csupán természetes következménye a nagy átalakulással járó rázkódtatásoknak s annak az egymás iránti kölcsönös bizalmatlanságnak, féltékenységeknek és sok félreértésnek, melynek orvoslására a múlt férfiai semmit sem tettek, azzal soha komolyan nem is törődtek.

Nem zavartak meg ezek a bajok és nehézségek engem azért sem, mert tisztában voltam vele, hogy a mostani nehéz, súlyos közállapotoknak előbb-utóbb meg kell változniuk; a kormányzók és kormányzottak közötti viszonyban bizonyos modus vivendinek *kell* létre jönnie, -hiszen az Elnök Úr kormánya alatt élő milliányi magyarság nem *quantité négligeable*. Jól tudom azt, hogy szuronyokkal tartósan épp úgy nem lehet kormányozni, amint a kormányzottaknak sem lehet évtizedeken át állandóan a legmerevebb passzivitást és ellenszegülést tanúsítani. Személyesen ismerve és tapasztalva a kormányzótanács több tagjának s elsősorban Elnök Úrnak széles európai látókörét és modern, liberális gondolkodását, meg voltam mindig győződve arról, hogy ha más nem, úgy az *idő* előbb-utóbb meg fogja hozni e problémák megoldását, vagy legalább is a ma még égő, fájó sebek beheggedését.

Úgy ítélt meg a helyzetet, hogy az erdélyi magyarság nyugodtan, türelemmel várhatja az idők változását. Több veszíteni-valója már amúgy sincsen s bármely politikai változás csak enyhíthet, de többé már nem súlyosbíthat a sorsán. Ez a tudat nyugalmat és türelmet öntött a lelkembe s ugyanerre intettem mindazokat, akik sorsunkon kétségbeesve, elkeseredtek.

Ma azonban úgy látom és érzem, hogy a helyzet megváltozott.

Szabadjon egy több százados régi erdélyi román anekdotát felelevenítenem. Egy embert pokolba visznek az ördögök. Barátai, ismerősei sajnálkoznak rajta: No te szegény lélek, neked ugyan rossz sors jutott, rosszabb már nem is lehetne! Az elkárhozott nevetve válaszol: Dehogy nem, dehogy nem! Igaz, hogy a pokolba jutok s igaz, hogy a pokol a legnagyobb rossz, de mégis legalább *visznek* oda a hátukon az ördögök. Hátha megnyergelnének, a hátamra ülnének s nekem kellene őket is vinnem, akkor is csak a pokolba jutnék s bizony sokkal rosszabb sorsom volna!

Az erdélyi magyarság ma már nem ringathatja magát abban a hitben, hogy sorsa rosszabbra nem, hanem csak jobbra fordulhat s nem számíthat többé arra, hogyha egyéb nem, úgy lendít végül a sorsán az az előrelátás, mellyel a jó gazda saját érdekében kíméli, ápolja és gondozza nemcsak édes fiait és leányait, hanem igavonó marháját és fejőstehenét is.

Az okos, előrelátó gazda részéről számítani lehet erre a kíméletre. Az erdélyi magyarság azonban, ma az előtt a helyzet előtt áll, hogy ugyan így is, úgy is a pokolba jut, de oda nem kényelmesen a hátukon viszik őt mások, hanem megnyergelik, hátára ülnek s neki magának kell majd vinnie másokat, akiknek szintén ugyanoda vezet az útjuk.

Három évet töltöttem a harctéren katonák között, ismerem a legénység gondolkodását és lelkiállapotát. E tapasztalataim alapján eleve tisztában voltam azzal, hogy ha a mielőbbi béke meg nem köttetik, akkor okvetlenül katasztrófa lesz a dolog vége s ezért már annak idején illetékes helyen többször figyelmeztettem a következő veszedelemre, mely abban rejlik, hogy nagy embertömeget hadbaszólítani, felfegyverezni és harcba vinni ugyan szintén elég nehéz dolog, de még mindig aránytalanul könnyebb feladat, mint ugyanezeket azután leszerelni, lefegyverezni s békés polgári foglalkozásukhoz minden rázkódtatás nélkül visszavezetni.

A románság impériuma ma Erdélyben egyfelől a román királyságra, másfelől az erdélyi román intelligenciára s köztük elsősorban a papságra támaszkodik. Nem túlzás tehát, ha azt mondom, hogy egy esetleges bolsevik-szocialista agitáció ez ellen az uralom ellen harcbaviszi azt az egész fegyvertárát, mellyel — ma például Magyarországon — oly fanatikusan küzd a közélet minden

konzervatív, royalista, klerikális, imperialista és nacionalista jellegű vagy annak minősíthető megnyilvánulása ellen.

Elnök Úr ismer engem, ismeri a románság nagy kérdéseiről a múltban és a jelenben vallott álláspontomat; ezért bizonyára nem fog sem félreérteni, sem megneheztelni, ha nyíltan és őszintén ki mondom, amit hiszek és gondolok.

Az erdélyi magyarság eddig bizonyos fásult egykedvűséggel nézte a *román nacionalizmus* és a *magyarországi bolsevizmus* közötti harcot. Tisztában volt azzal, hogy egyiktől sem várhat sok jót és bármelyiknek a győzelme esetén egyaránt a pokolba viszik az ördögök. De érezte másfelől azt is, hogy egyik sem irányul egyenesen és első sorban ellene s változatos érzelmekkel reménykedett abban, hogy egyik vagy másik mégis csak kíméletesebb lesz iránta.

A *magyarországi bolsevizmus* Scyllája s a *román nacionalizmus* Charybdise között azonban ma egy új veszedelem tűnt föl s ez: *a román bolsevizmus réme*.

Hogy ez a veszedelem reánk — erdélyi magyarokra és románokra nézve egyaránt — mit jelent, azt nem kell bővebben fejtegetnem. S hogy egy román bolsevizmus veszedelmének eshetőségével igenis komolyan számolnunk kell, azt falusi magányomban és teljes visszavonultságomban is módomban állott megállapítani.

A veszedelem ma még nem imminens. Az októbertvégi budapesti forradalom kitörését sem hitte azonban senki közvetlenül küszöbön állónak. Szabadjon ezért — mint érdektelen külső személynek, aki *alulról* nézem ma a dolgokat — kifejezés-adnom azon meggyőződésemnek, hogy amint Károly király és Wekerle illúziókban ringatózva lekéstek az orvoslás történelmi pillanatát, úgy bekövetkezhetik az az idő s talán nincs is messze, midőn Elnök Úr kormányának nem annyira a magyar nacionalizmussal, mint első sorban ezzel a belső veszedelemmel kell számolnia.

Ismételten kérem, hogy a kultúrember komoly aggodalmától sugallt eme nyílt és őszinte szót ne méltóztassék félreérteni.

A kultúrember aggodalma adta kezembe a tollat, hogy rámutassak azokra az eszközökre, melyekkel nézetem szerint meg lehetne előzni Erdély összes kulturális és gazdasági kincseinek elpusztulását.

Ez az eszköz pedig: *az erdélyi magyarsággal kötendő igazságos és méltányos béke, a wilsoni elvek s a történelmi Erdély alkotmányrendszerének alapján.*

Igaz, hogy a két népfaj ideológiáját ma egy világ választja el. Igaz, hogy Nagy-Románia ideálja s Magyarország területi integritásának elve, mint a tűz és a víz, ma engesztelhetetlen ellenségekként állanak egymással szemben.

Végeredményben azonban mindkét ideál csak *távolabbi* végcélja a két erdélyi népfajnak és *sokkal közelebb állanak mindkettőjük lelkéhez azok az értékek, — saját tűzhelye, kultúrája, vallása, szociális rendje és kis vagyonkája — melyek most mind közvetlen veszedelemben forognak.*

Hiszem, hogy kölcsönös jóakarattal meg lehet találni a megértés útját. Minél hamarabb rálépünk erre, annál könnyebben; minél tovább halogatjuk, annál több új meg új függő kérdés mérgesedik el s annál több problémának a kiegyenlítésén kell fáradoznunk, amint pl. a tisztviselő-kérdés is napról-napra nehezebbé és bonyolultabbá válik.

Nem maradok a frázisoknál és bátor vagyok konkrét javaslatot terjeszteni Elnök Úr elé, kérném azonban, hogy azt kizárólag saját személyes tájékoztatására szolgáló, teljesen bizalmas_4ellegű közlésnek méltóztassék tekinteni.

Előre bocsátom, hogy csupán a saját iniciatívámból és kizárólag a magam nevében beszélek. Amit előterjesztendő vagyok, azt senki mással nem közöltem. Merem állítani azonban, hogy ismerem az erdélyi magyarság gondolkozását, lelkivilágát és tudom hogy mik a vágyai, törekvései, eszméi és sérelmei.

Az idecsatolt irat tizenkét pontjában foglaltam össze azokat az alapelveket, melyek alapján hitem szerint a román kormányzótanács és az erdélyi magyarság között meg lehetne teremteni azt a méltányos, igazságos, maradandó békét és egyetértést, mely nem abban áll, hogy a létező kormányrendszerbe egyik vagy másik népfaj a jobb jövő reményében fásultan *beletörődik*, hanem olyan impérium lenne, melyet *mindegyikük a magáénak vall és érez, ahhoz télies lelkéből ragaszkodik* s nemcsak, hogy nem törekszik, sőt nem is vágyik annak megdöntésére, hanem ellenkezőleg készségesen *hajlandó azt minden külső erkölcsi vagy fizikai támadással szemben megvédelmezni.*

Messze vezetne, ha 12 pontomat külön-külön kívánnám indokolni. A leglényegesebb szempont, amelyet éppen a magyarság ideológiájára s egész lelkivilágára való tekintettel nem mellőzhettem s hangsúlyozva ki kellett emelnem: *a jogfolytonosság elvének sértetlen fenntartása.* Ennek respektálását igen fontos gyakorlati érde-

kek is okvetlenül szükségessé teszik. A pesti forradalom nem tartotta a magyarság lelkének ütőerén kezét, mikor ezt az. elvet figyelmen kívül hagyta; ezért kudarca előre látható volt.

Ne tévessze meg Elnök Urat az, hogy akadnak magyar emberek, kik kevesebbel, talán lényegesen kevesebbel beérik. Sokkal többen vannak azok, akik egyáltalában semmiféle egyezségről nem akarnak hallani. A megoldásnak olyannak kell lennie, mely a magyarság zömének, nagy tömegeinek lelkében teremt megnyugvást. Az erdélyi románságnak a legutóbbi évtizedekben folytatott küzdelmei világosan bizonyítják azt, hogy egy pár gyöngébb gerincű, energiátlanabb ember csatlakozása valamely, a nép lelkétől idegen irányzathoz, csak azt eredményezi, hogy a mérsékeltbb gondolkozásuk valósággal kiközösítettnek népük érzelmi világából, mely ennek következtében mindinkább a szélsőséges elemek befolyása alá kerül. Míg ellenben az 1867-iki kiegyezés története azt igazolja, hogy a még oly népszerű szélsőséges politika is megbukik vagy legalább is évtizedekre ábrándképpé foszlik akkor, ha a nemzet érzelmeivel számolva, komolyan, őszintén, fenntartás nélkül rálépünk a megértés útjára.

A csalhatatlanságot természetesen nem arrogálom magamnak s távolról sem állítom, hogy tételeim nem volnának diskutabilisak, sőt kétségtelenül igen sok változtatáson fognak keresztül menni akkor is, ha itt is, ott is elfogadtatnak.

Én csupán az irányt kívántam megjelölni, az útvonal kitzése, az út traszírozása további feladat.

Ha Elnök Úr javaslataimat tárgyalásra alkalmasoknak s lényegükben elfogadhatóknak ítéli, úgy erre vonatkozó közléseinek és kívánságainak tudomásulvétele után én gondoskodnék arról, hogy összehívassék egy hét-nyolc tagból álló szűkebb bizottság, melyben résztvenne a három magyar egyház főpásztora, a katolikus, református és unitárius püspök, valamint négy-öt olyan független, tekintélyes vezető férfiú, kiket az erdélyi magyarság eddigi politikai múltjuk alapján őszintén, fenntartás nélkül, valóban vezetőinek vall és ismer. Ez a szűkebb bizottság volna hivatva arra, hogy az unió alapelveit a nagyszebeni kormányzótanáccsal egyetértésben véglegesen megformulázza; aminek megtörténte után összehívatnék egy 120-200 tagból álló magyar nemzeti tanács, mely a kötött megállapodást szankcionálná s a kormányzótanácsba a magyarság képviselőit megválasztaná.

Egy ilyen alapokra fektetett megállapodás nemcsak az Elnök Úr kormánya alatt élő magyarság helyzetét rendezné, de — amint Erdély történeti múltja igazolja — kiszámíthatatlan befolyással lenne a szomszédos — Szatmár, Debrecen, Nagyvárad, Arad stb. — vidékek magatartására is. Külpolitikai jelentőségét nem tudom ma innen megítélni, de bizonyára szintén nem volna lekicsinyelhető.

Ha Elnök Úr bölcs megítélése szerint javaslataim ezidőszerint nem képezhetik további tárgyalás alapját, — nos akkor egyszerűen korai volt még a galambot a bárkából kibocsátani. Ez esetben csak az az egy kérésem volna, hogy jelen közlésemet, mely teljesen magánjellegű és bizalmas természetű, ennek megfelelően kezelni és egyszerűen meg nem történtnek tekinteni kegyeskedjék.

Fogadja Elnök Úr kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Dicsőszentmárton, 1919. március 24.

A kibontakozási tervezet, melynek „*Az erdélyi nemzet uniójának alapelmi*” címet adtam, a következő 12 pontiban foglalja össze a kontemplált megállapodás körvonalait:

1. Erdély három nemzete: a *magyar*, a *román* és a *szasz....uçmzet* közös nagy érdekei: a közrend, személy- és vagyonbiztonság, a vallás- és lelkiismereti szabadság, a nyugodt kulturális és gazdasági fejlődés, a valódi szabadság és demokrácia védelmére s Erdély vérrel szentelt földjének jövő boldogsága érdekében *szoros, fölbonthatatlan uniót és egységet képez egymással.*

Magyarország területi integritásának és Nagy-Romániának az erdélyi nemzeteket ezidőszerint egymással szembeállító problémája *külpolitikai* kérdésnek tekintetik s mint ilyen fog annak idején Erdélyország arra hivatott legális orgánumai által végleges megoldáshoz jutni, a három nemzet ezen unióban biztosított autonóm jogainak teljes respektálása és intézményes védelme mellett.

3. Ugyancsak *külpolitikai* kérdésnek tekintetik s mint ilyen fog elbíraltatni az a további kérdés is, hogy mely

területek tartozzanak az ekként három nemzet szövetségéből álló Erdélyországhoz.

4. A három nemzet 24 tagból álló kormányzótanácsot alkot, mely 10 román, 10 magyar és 4 szászjagból áll, kiket saját nemzeteik ideiglenes képviselői delegálnak. Az így megalkotott kormányzótanács határozatait egyhangúlag vagy legalább kétharmad szótöbbséggel hozza.

5. A kormányzótanács tagjai töltik be részben miniszteri, részben államtitkári minőségben a szervezendő 12 tárcát, melyből 5 a román, 5 a magyar és 2 a szász nemzetnek jut akként, hogy a miniszter és az államtitkár egyik tárcánál se tartozzék ugyanazon nemzethez.

6. Mindazon szentesített törvények és egyéb jogszabályok, melyek Erdély területén 1918. október 31-én érvényben voltak, továbbra is teljes változatlansággal érvényben maradnak, azzal az egyetlen eltéréssel, hogy mindazok a jogok, funkciók és hatáskörök, melyek a tételes törvények értelmében eddig a királyt és a magyar kormányt illették meg, a törvényhozás további intézkedéséig a kormányzótanácsra szállanak át s Magyarország címere és jelvényei helyett Erdély címere és lobogója használandó.

7. A történelmi tradíciókra és az egyes nemzetek közötti féltékenységekre való tekintettel az erdélyi kormányzótanács *Gyulafehérvárt* választja székhelyéül.

8. Mindazon tisztviselők, kik 1918. október 31-én állásban voltak, állásukban, hatáskörükben és illetményeik élvezetében változatlanul megmaradnak. Előléptetésük, nyugdíjazásuk, fegyelmi eljárás alá helyezésük s elmozdításuk tárgyában a fennálló tételes jogszabályok irányadók. A nagyszebeni román kormányzótanács által eszközölt tisztviselői kinevezéseket az erdélyi kormányzótanács en bloc szankcionálja és megerősíti; amennyiben azonban ezeket nem kívánná jelenlegi szolgálati helyükön alkalmazni és

saját beleegyezésükkel nem volnának áthelyezhető, teljes illetményekkel rendelkezési állományba helyezhető.

9. Az erdélyi kormányzótanács tagjai s az ennek megalakulása után *újonnan* hivatalba lépő tisztviselők és egyéb közfunkcionáriusok a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy Erdélyhez hű leszek; Erdély alkotmányát, a három nemzet únióját és szabadságait, Erdély minden polgárának lelkiismereti, nemzeti és önkormányzati jogait tisztelem, megőrzöm, ahhoz teljes szívemből ragaszkodom; a törvényt megtartom, előljáróim törvényes rendelkezéseinek engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm s hivatalos kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segéljen!

10. A kormányzótanács megalakulásától számított 15 napon belül egybehívja az erdélyi országgyűlést akként, hogy az legkésőbb három hónapon belül összeüljön. A választások a kormányzótanács impériumának alávetett egész területen a fennálló törvények szerint érvényes szavazati jog és eljárás mellett s a ma érvényben lévő rendelkezések szerinti választókerületekben hajtának végre. Az országgyűlésre a választott képviselőkön kívül ülési és szavazati joggal meghívhatnak az erdélyi egyházak püspökei és egyházmegyénként egy-egy világi főemberük.

A választások szabadságáért és tisztaságáért a kormányzótanács tagjai egyéni reputációjukkal és politikai becsületükkel felelnek.

11. A kormányzótanács a következő törvényjavaslatokat terjeszti az országgyűlés elé:

- a) Erdély törvényhozó szerveinek organizációjáról és Erdély címerének, színeinek, valamint a három nemzet jelvényeinek használatáról;
- b) az általános választójogról;
- c) az agrárreformról;
- d) a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló 1868. évi

XLIV. t.-c. olyatén megváltoztatásáról, mely az unióban szövetkezett három nemzet jogainak és méltóságának megfelel;

e) a vármegyéknek a nyelvhatárokkal lehető összhangban való kikerekítéséről, ezzel kapcsolatban a közigazgatási és igazságszolgáltatási területek és választókerületek szoros összefüggésbe hozataláról;

f) a büntetőtörvénykönyv olyan módosításáról, mely szerint arra való tekintettel, hogy Erdélyország szuverenitásának a három nemzet a letéteményese, felségsértésnek minősítessék és aszerint büntetessék minden olyan cselekmény, mely a három nemzet bármelyikének becsüktét, faji öntudatát sérti, békés egyetértésük megbontására irányul és köztük gyűlöletet, visszavonást szít.

12. Erdélyi...állampolgárok azok, akik

a) 1918. október 31-e előtt Erdély területén születtek vagy itt közhivatalt viseltek,

a) akiket a törvényhozás honfűsít

c) az a) és b) alattiak törvényes leszármazol. Erdély területén csak az erdélyi állampolgárok viselhetnek közhivatalt, gyakorolhatnak politikai jogokat, bírhatnak ingatlant, lehetnek törvény által alkotott testületek és társadalmi egyesületek tagjai, valamint nyilvános számadásra kötelezett vállalatok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai s tisztviselői.

E pontozatok letárgyaltainak egy 7—10 tagból álló szűkebb bizottság által, mely a három erdélyi magyar püspök és a legtekintélyesebb erdélyi vezető férfiakból állítatik össze.

Amennyiben a bizottság és a szebeni kormányzótanács között a pontozatokra nézve végleges megállapodás jön létre, úgy összehívatik egy szélesebb magyar nemzeti tanács, mely ezeket ratifikálja s a közös kormányzótanácsba a magyarság képviselőit megválasztja. E nemzeti tanács körülbelül a következőképpen állítatik össze:

A püspökök és egy-egy világi főember.

A magyar|nemzetiségű és erdélyi születésű országgyűlési képviselők.

A legutolsó törvényesen kinevezett főispánok.

A kolozsvári egyetem rektora és dékánjai.

Az ügyvédi kamarák, kereskedelmi és iparkamarák, vármegyei gazdasági egyesületek, kir. törvényszékek és kir. ítélőtáblák elnökei.

A megsértés politikája.

— Az Új Világ programjához. —

1919. április havában megindult Nagyszebenben a hírhedtté vált *Új Világ*. Szerkesztőjét, *Márton Andort*, jól ismertem, úgy is, mint Teréz-árvaházi igazgatót, úgy is, mint a Hohenlohe herceg által alapított és nagy áldozatokkal támogatott, mindenben korrekt irányú *Nagyszebeni Reggeli Újság* szerkesztőjét. Az *Új Világ* ennek utódjaként jelent meg a nyilvánosság előtt, ugyanazon szerkesztővel. Felfigyeltem arra a hangra, melyet az *Új Világ* megütött s amely határozott céltudatosságot árult el. Hogy e tudatosság egyben jóhiszemű is, azt akkor — a legelső számokat olvasva még csak — nem mertem kétségbevonni. De épp oly világosan láttam azt is, hogy az *Új Világ* akciója időszzerűtlen, céltalan és szerencsétlen, mert az erdélyi románság akkori diadalérzete s az erdélyi magyarság akkori rezignációja egyáltalában nem tette fogékonnyá egyik oldalon sem a lelkeket a megsértés politikájára. Ennek a külömben általam annyira helyeselt irányzatnak ilyen alkalmatlan időben való hirdetése tehát a kívánt eredmény helyett csak *a megsértés politikájának hossza időre való diszkreditálását eredményezhette*. E megfontolások hatása alatt írtam az *Új Világhoz* az alábbi cikket, mely a postai közlekedési nehézségek miatt csak annak 18-ik számában jelenhetett meg. A cikknek — mint általában minden írásomnak — minden sorát ma is fenntartom. Akkor azonban sokan félreértették, félremagyarázták — különösen olyanok, akik el sem olvasták.

Nagyszeben, 1919. április 20.

Bizánc végnapjaiban Konstantin, az utolsó császár, tanácskozáásra hívta egybe birodalma nagyjait s föltette nekik a kérdést: Mi történjék az országgal, a fővárossal, a néppel, ha a török letiporja a bizánci császárságot? Együtt voltak a császári hercegek, a pátriárka, a nemesség és polgárság vezérei, de senki sem válaszolt. A császár ismét és ismét elébük terjesztette a kapitulációt és a vértanúhalált, a harcra szervezkedést és egy új haza alapítását, de a birodalom nagyjai hallgattak. Végre megszólalt egyikük;

— Uram, nagy császár! Bizáncnak élnie kell, mert Isten adta lelkébe az életet! Hogy mi lesz, ha megszűnnék a bizánci császárság?! ... *Akkor rombadől egy világ s hogy micsoda új fű nő majd a romokon, azt én nem tudom, kutatni nem is akarom!*

Ugyanez az elkeseredetten bizakodó, fásultan passzív hangulat üli ma meg az erdélyi magyarság lelkét.

Ebbe a hangulatba szólott bele az Új Világ s ezért érthető feltűnést váltott ki programja, mely azt hirdeti, hogy teremtsünk Erdély bérci között *megértést, békés együttélést s akkor nyugodtan nézhetünk a jövő elébe, bármiként forduljon is a sors kereke, bármelyik népfajnak jut is a hatalom és vezetőszerep.*

Mint az erdélyi közéletnek egyik munkása, jogot formálok magamnak ahhoz, hogy ehhez a programhoz hozzászólhassak, annál is inkább, mert ugyanazokat az eszméket látom itt viszont, melyeket közel két évtizede hirdetek, igen gyakran a közvéleménnyel szemben és többnyire egyedül.

Már mint gyerekifjúnak megkapta lelkemet a román probléma. Mélyére akartam hatolni. Nem értem be azzal, hogy sablon szerint átlapozzam Jancsó Benedek és Moldován Gergely munkáit. Megtanultam a nyelvet, olvastam az irodalmat, tudtam gyönyörködni Eminescu és Cosbuc művein, megismertem a nép szokásait és gondolkozásmódját. Le akartam vetkőzni minden előítéletet, minden dogmát, mely megzavarhatott volna a dolgok objektív megítélésében.

Ezzel az előkészülettel fogtam hozzá a románság históriájának és politikai törekvéseinek tanulmányozásához s igyekeztem megérteni mindazokat az eszméket, melyeket Sincai-tól Buneáig és Xenopoltól Jorgáig a román írók papírra vetettek.

Feleletet kerestem arra a problémára: *Mi távolította el ennyire egymástól, mi állította egymással szembe ezt a két népfajt, melyet a történelmi és földrajzi szükségszerűség Európa keletén szorosan egymásra utal? Áthidalhatatlan szakadék tátong-e köztük, avagy csupán mesterségesek a válaszfalak?*

Úgy éreztem, s úgy érzem ma is, hogy a problémára a feleletet megtaláltam. S a felelet az, hogy a magyarokat és románokat elválasztó okok között valóban reális a *nyelvi* különbség, kevesebb a *kulturális*, még sokkal csekélyebb az *ethnikai* ellentét; *ezen túlmenően azonban, mindazok az okok, melyek a két népfajt egymással szembeállítják, pontonként kimutathatóan csupán idegen érdekek külső, mesterséges szüleményei.*

A történelem és a közelebbi múlt politikája herosztráteszi elvetemültséggel és könnyelműséggel játszotta ki egymás ellen saját önző céljai érdekében a magyar és a román nép érzelmeit. Idegen külső érdekek szolgálatában, mesterségesen igyekeztek megakadályozni azt, hogy e két népfaj közös nagy érdekeinek tudatára ébredhessen és köztük a nyelvi különbséget könnyen áthidalható *érzelmi közösség* fejlődhessék ki.

S ha ez így van — amint így van — s ha másfelől épp ily kétségtelen igazság, hogy a történelmi és geográfiai törvények e két népfajt olyannyira egymásra utalják, hogy *mindegyikük egyenesen a saját sírját ássa meg, ha a másiknak érdekei ellen cselekszik, vagy annak fejlődését csak akadályozza is;* — akkor ebből le kellett vonnom magamra nézve azt a kötelességet is, hogy a felismert igazságot nyíltan és rendületlenül hirdessem mindenütt; hogy oda kiáltssam úgy a magyar, mint a román közvéleménynek:

— Az Isten szerelméért, nézzetek körül és lássátok meg végre, hogy a múltban és a jelenben *mindenkor idegen érdekek oltották telketekbe a gyűlöletet egymás ellen!* Értsétek meg, hogy e testvérharcban győztes egyikőtök sem lehet és ki-ki csak saját testén ejt gyogyíthatatlan sebet!

Tizenhét éve, 1902-ben léptem először a nyilvánosság elé ezzel a programmal egyik fővárosi lap hasábjain. A magyar közvélemény akkor teljesen a Bánffy-Szell-ideológia hatása alatt állott; de a román sajtóban az új felfogás, a merész új hang nem remélt visszhangot keltett. A „Tribuna”, a „Gazeta Transilvaniei” folytonos vezércikkekben méltatták fejtegetéseimet s megerősítettek abban a hitben, hogy ezek az eszmék előbb-utóbb megértésre fognak találni a magyarságnál is.

Erre azonban még várakoznom kellett.

Mikor 1904-ben Budapesten, a Jancsó Benedek és Herczeg Ferenc égisze alatt alakult Nemzeti Szövetség ülésén azt fejtegettem, hogy *a románság ellen nem kulturális és gazdasági küzdelemre, hanem megismerésre és megértésre kell szervezkednünk,* — bizony még alaposan lehurrogtak s a fiatalos naivsággal alkalmatlan helyen és időben elmondott igazságokért egyedüli elégtétel volt számomra az az osztatlan elismerés, mellyel a román sajtó kísérté fellépésemet.

Még-pár évvel később is, a Berzeviczy-féle népiskolai törvény kapcsán, hasztalanul fejtegettem az erdélyi sajtóban, hogy az ellen-

szentes magyarosítás nem megoldása a nemzetiségi kérdésnek. A megindult sajtópolémiában meg nem cáfoltak ugyan, de támasban bőven volt részem.

De az idők változtak. A románsághoz való közeledés jelszava mind népszerűbb lett a magyar közéletben, olyannyira, hogy 1912-ben maga Tisza István — egyrészt a külpolitikai helyzet nyomása alatt, másrészt a pártérdek szempontjaitól vezérelve — „tyúkszemrehágás politikájának” nevezte a románsággal szemben eddig követett rendszert.

Ekkor azonban már a megértésre irányuló törekvések a román közvéleményből nem váltották ki a remélt visszhangot. Az okok fejtegetése messze vezetne; elég leszögezni aényt, hogy a románság érzelmi világa — különösen a balkáni háborúk óta — fokozatosan eltávolodott, majd végül 1916-ban egyenesen szembehelyezkedett a magyarsággal.

Mikor 1917-ben háromévi harctéri tapasztalattal felelős állásba jutva, alkalmam nyílt személyesen befolyjni a közügyek vezetésére, elérkezettnek láttam az időt arra is, hogy a román kérdésben valóra váltsam hitvallásomat. Úgy éreztem, hogy az 1916. év keserű tapasztalatai mindkét oldalon fogékonytá tették a lelkeket a megértés eszméinek befogadására s azért tudatos célzatossággal figyelmeztettem egyfelől vármegyém románságát arra, hogy a harc és a vér — addig az óráig legalább — nem babért, hanem csak töviseket hozott számukra; másfelől pedig a magyarságnak elébe tartottam, hogy ha nem törekszünk megismeréssel és megértéssel közelebb jutni a velünk együttélő románság érzelmi világához, akkor hiába volt minden könny és véráldozat, mert a legközelebbi európai bonyodalom alkalmával ismét csak fegyverrel kell megvédenünk a magyarság érdekeit s kérdés, vajjon a Mindenható akkor majd ad-e karjainknak erőt s fegyvereinknek szerencsét?

Reméltem, hittem, bíztam abban, hogy a keserű tapasztalatok itt és ott jobb belátást szültek. Sok régi seb orvoslását vártam a demokratikus választójogtól, mert hiszen lehetetlenség volt a megértés és igazságosság politikáját érvényre juttatni olyan választási rendszer mellett, melynél pl. vármegyémben a szász községekben 1000 lakosra mintegy 200 választó esett, míg a magyar községekben 1000 lakosra csak 40—50, a román községekben pedig csak körülbelül 20—25 választó jutott.

Ennek dacára megtettem, ami a gyakorlati kormányzati poli-

tika terén módomban állott és ennek a politikának nem egy eredményét sok örömmel és meglelégedéssel láttam.

A magyar közvélemény jelentős része azonban akkor a magyar birtokpolitikáért, a magyar írás-olvasáshoz kötött választójogért s az annekszionista határkiigazításokért lelkesedett; a kormány rúdja pedig olyanok kezébe került, akik a nép akaratának szabad megnyilvánulásától félve, a demokráciával ismét csak a *nemzetiségi mumust* szegezték szembe.

A legutolsó félesztendő méltatása ma még korai. A szenvedélyek felviharzásában s a rohamosan száguldó események árjában higgadt, nyugodt, megértő politika nem érvényesülhet.

Az Új Világ hasábjain láttam eszméimet először viszont. *Nem tudom, hogy az a hang, mely e programmban megszólalt, a Jákob vagy az Ézsau hangja-e. Bárhonnán jöjjön azonban és bárhol hangozzék is el, a megértés és testvéri együttérzés elvét mindenkor csak helyeselhetem.*

Egészen más kérdés azonban az, hogy *időszerű volt-e most ez a zászlóbontás* és hogy *számíthat-e ez a program ma az erdélyi magyarság támogatására?*

Időszerű volt annyiban, amennyiben *az igazság mindig időszzerű*. Amit a magyarok és a románok egymáshoz való viszonyáról igazságnak felismertünk, az igazság kell, hogy legyen, akár Mackensen parancsnokol Bukarestben, akár Mosoiu tábornok Nagyszebenben. Bármiként alakuljon is a politikai helyzet, *bárhol vonuljanak is el Magyarország és Románia határai, ez mitsem változtat azon a földrajzi tényen, hogy e két népfajt hat-nyolc olyan ethnikai néptörzs veszi körül, melyek egyiküknek sem barátai; hogy egymás legyőzésére egyikük sem elég erős, szomszédaikkal szemben pedig külön-külön mindenikük gyenge* s hogy következéské az önfenntartás ösztönénél fogva előbb-utóbb meg kell találniok egymás baráti kezét.

Szabadjon azonban mindennek dacára rámutatnom arra, hogy *a megértés politikájának — a saját politikámnak — hirdetését, e program zászlóbontását ma még két okból is időszzerűtlennek ítélem.*

Először is nem szabad elfelejtenünk, hogy a magyarság ma nem a saját sorsának kovácsa, hanem a nagy nemzetek ítélőszéke előtt a *vádoltak padján ül*. Nem tudjuk, hogy az ítélet hogyan fog hangzani; nem tudjuk, hogy annak indokolása milyen szempontokra lesz figyelemmel. *Elzárkózottságunkban nem ítélni meg azt,*

hogy minden szó, mely akár hivatlanok vagy kevésbbé hivatottak ajkáról is a magyarság nevében, vagy a magyarság részéről elhangzik, ott Parisban milyen súlylyal esik a döntés mérlegének serpenyőjébe. Ez a tudat, ez a felelősségérzet magyarázza meg és indokolja azt a teljes passzivitást, melyet ma az erdélyi magyarság a közélet minden terén önkéntelen és öntudatlan egyöntetűséggel tanúsít.

A külpolitikai helyzettől egészen eltekintve is azonban, a megértés politikája csak akkor lesz időszerű, az erdélyi magyarság ennek csak akkor lesz megnyerhető, ha ezt nem mi, akik ma alul vagyunk s akiknek ma a közügyek intézésére semmi befolyásunk, semmi beleszólásunk nincsen, hanem *a közhatalom jelenlegi birtokosai hirdetik, dokumentálják és garantálják.* Hol, — a közeiét mely megnyilvánulásában mutasson ma közeledést és megértést az erdélyi magyarság? Hol és miként bizonyítsa be, hogy csupán élni akar, hogy csak a saját birtokállományát félti, hogy minden testvérét, aki megértéssel közeledik hozzá, szeretettel öleli magához?

Olcsó Jánosok nincsenek közöttünk. Ha akadnak is, azok sem mindig egészen olcsók. Minél többen lennének azonban az egyenként és elszigetelten fenntartás nélkül behódolok, annál nehezebb lesz a megértés politikáját *valósággal* életbehívni s annál inkább megszorodik másfelől azok száma, akiket viszont észérvekkel meggyőzni nem lehet s akik minden érveléssel szemben csak azt az egy argumentumot ismerik és hangoztatják, hogy: fessítsd meg, fessítsd meg!

A megértés politikájának kulcsa *ma* nem a mi kezünkben, nem az erdélyi magyarság egyes magánegyéneinek vagy orgánumainak, hanem *a nagyszabeni kormányzótanácsnak kezében van.*

Ha rá akar lépni erre az útra, megvannak rá a módjai és eszközei.

Nem mai keletű az a francia közmondás, hogy szuronyokkal mindent meg lehet tenni, csak éppen a hegyükbe ülni nem lehet. Ezért is hiszem, vallom és biztosan tudom, hogy *a közhatalom kezelőinek* — akár mi legyünk azok, akár mások — *előbb-utóbb rá kell lépniök a megértés útjára.*

De hogy ez *mikor*, mennyi nehézség és félreértés után, hány újabb és újabb probléma és komplikáció fölvetődése árán fog megtörténni, azt *ma* nem mi, a teljes passzivitásban élő erdélyi magyarság vagyunk hivatva megmondani.

Mikor a több mint százesztendőös vallásháború viharai kitörőben voltak, az 1540-iki tordai országgyűlés — korát évszázadokkal megelőzve — Erdély szabad földjén generációk sorozata 'számára lefektette a vallási béke biztos, állandó, szilárd alapjait. Az utókor, melynek fiai tisztelik és becsülik egymás vallásos meggyőződését, hódolattal adózik azok bölcseségének, kik a felvilágosodás, a megértés és szeretet e klasszikus művét Erdélyben 1540-ben megalkották és irtózáttal olvassa a történelem lapjain azt a sok vérengzést és rombolást, a kultúrának és emberi értékeknek azt a pusztulását, melyet más országokban az ellentétes vallási irányzatok intranzigens, fanatikus képviselői provokáltak.

Az igazságosság.

Sydney B. Snow és Joel Metcalf lelkészek és Witte egyetemi hallgató, az amerikai unitáriusok delegátusai erdélyi körútjukon 1920. május 13-án, áldozócütörtökön meglátogatták a dicsőszentmártoni unitárius egyházközséget is. Tiszteletükre a *Kisküüllő* hasábos angol-magyar számot adott ki. E reprezentációs ünnepi szám vezércikkében Cicero szavaival kíséreltem meg elmondani mindazt, aminek mi magunk akkor nem tudtunk hangot adni.

„... iniustitiae genera duo sunt
ununi eorum, qui inferunt, alterum eorum,
qui ab iis, quibus infertur, si possunt,
non propulsant iniuriam.”

Cicero, De Officiis Lib. I. Cap. VII. 23.

Mikor a külső viszonyok cselekvés helyett passzív szemlélődésre szorítják a gondolkozó embert, kimondhatatlan vigasz és gyönyörűség elmerengeni a múlt emlékein, beletemetkezni elsárgult könyvek lapjaiba s elmélyedni eszmék, világnézetek, filozófiai és etikai rendszerek fölött.

Az elmélkedésnek ilyen óráiban akadt hosszú évek után ismét kezembe Cicerónak *De Officiis* című műve.

A kétezer év előtt írt bölcseleti munkából üde, friss légáramlat árad felénk. A nagy római eszméi és gondolatai élesen megvilágítják az emberek együttélésének örök törvényeit és valóban érdemes — legalább egy részletét kiragadva, — rámutatni arra, hogy miként vélekedtek Rómában az *igazságosság* eszméjéről — kétezer év előtt.

Az igazságosság *virtutis est splendor maximus*, a legtündöklőbb erény — mondja Cicero — melynek az az első és legfőbb követelménye, *ut ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria*, hogy senki embertársának sérelmet ne okozzon, hacsak erre a vele szemben gyakorolt jogtalanság nem kényszeríti, a második pedig az,

hogy a közügyeket mindenki közügyek módjára intézze, magánügyekben pedig oly gonddal járjon el, mint saját dolgaiban. (Cap. VII. 20.)

Az igazságosság parancsa szerint *suum cuiusque fit*, mindenkinek megadatik a magáé, a közjavakból pedig mindenkinek annyi jut, amennyi őt megilleti, mert ha valaki a közjavakból ennél többet igényel a maga részére, úgy ezzel *violabit ius humanae societatis*, az emberi társadalom jogrendjét sérti meg. (Cap. VII. 21.)

Mert *non nobis solum nati sumus*, nemcsak a magunk kedvéért vagyunk a világon, születésünktől fogva részt követel magának belőlünk a haza, részt követelnek barátaink. Az emberek ember társaik miatt születtek a világra, hogy egymás között egyik a másikának segítségére legyen. (Cap. VII. 23.)

A szándékos jogtalanságot, a másnak szándékosan okozott jogsérelmet igen gyakran a félelem szüli; az, aki másnak ártani szándékozik, fél, hogy ha ezt meg nem teszi, a másik fog neki később kárt okozni. A legtöbb jogtalanságra pedig az ösztönöz, hogy ezen a réven akarják elérni az emberek azt, amire vágnak, amely bűn leginkább a kapzsiságban nyilvánul meg. (Cap. VII. 24.)

Az igazságtalanságnak két neme van: *az egyik azoknak a bűne, akik jogtalanságot követnek el, a másik pedig azoké, akik, — ha tehetik — nem hártják el a jogtalanságot azoktól, akik azt elszenvedni kénytelenek*. Mert, ha valaki igazságtalanul rátámad bárkire, az ugyanannyi, mintha kezét emelne az ő embertársára; aki pedig — ha teheti — a jogtalansággal szemben nem nyújt védelmet, sem nem szegül annak ellene, az épp oly bűnös, mintha szülőit, barátjait vagy hazáját árulná el.

E kötelesség teljesítésének s a védelem nyújtásának elmulasztása több okra vezethető vissza. Vagy nem akarják magukra vállalni az emberek az ellenségeskedést, munkát és fáradságot, vagy pedig hanyagság, restség, tétlenség avagy saját gondjaikkal való elfoglaltság okozza azt, hogy sorsukra hagyják azokat, akiket meg kellene védelmezniük. (Cap. IX. 28.)

Mert *difficilis est cura rerum alienarum*, nehéz feladat mások sorsának intézése! Sokkal inkább megértjük és átérezzük azt, hogy nekünk magunknak mi előnyös avagy kedvezőtlen, mint azt, ami másokat érdekel, mert ez utóbbi úgy áll előttünk, mintha bizonyos távolságról szemlélnők; *aliter de illis ac de nobis iudicamus*, különbözőképpen ítélünk másokról és önmagunkról. Éppen ezért

helyesen oktatnak azok, akik megtiltják, hogy bármit is tegyünk, amire nézve kétségben vagyunk, hogy jogos-e avagy jogtalan.

Aequitas lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniuriae, a jogosságot megvilágítja saját fénye; a kétség a jogtalanságra figyelmeztet. (Cap. IX. 30.)

De gyakran elkövetkeznek olyan idők, mikor ellenkezőre változik az, amiről azt tartottuk, hogy leginkább méltó az igazságos emberhez és a derék férfihoz.

Ilyenkor vissza kell térni ahhoz, amit az előzőkben az igazságosság alapjaként — *fundamenta iustitiae* — megjelöltem; hogy elsősorban senkinek se ártsunk, *ut ne cui noceatur*, azután pedig, hogy cselekedetünk a közérdeket szolgálja, *deinde ut communi utilitati serviatur*. (Cap. X. 31.)

A nagy római filozófusnak e pár kiszakított gondolata is markáns vonásokkal rajzolja élönkbe a kétezzer év előtti Rómát és annak gyönyörű jogrendjét. Ez a jogrend vaserővel, kérlelhetetlen szigorúsággal sújtott és védelmezett. Törvényeit feltétlenül és egyenlő mértékben kellett respektálnia mindenkinek. De másfelől az államhatalom féltő gonddal őrködött, *ut ne cui noceatur*, hogy senki jogsérelmet ne szenvedjen.

Az igazságosság alapelveihez való törhetetlen ragaszkodás tette Rómát valóban a világ urává.

S a nemes római polgár hódolattal eltelve hazája dicső intézményei iránt, büszkén és öntudatosan mondhatta el:

Justitia regnorum fundamentum!

(Kis-Küküllő.)

Milyen értékeket veszélyeztet az elhibázott agrárreform?

**Megrendült a jogbiztonság. — Nincsen termelés. — Ismét
felborul a társadalmi harmónia.**

Kolozsvár, 1930. december 5.

Immár egy esztendeje sírjuk el keserves panaszainkat, minden hatóság és az egész közvélemény előtt. Eddig sajnos sehol megértésre nem találtunk. Legtöbb helyen közöny vagy egyenes rosszakarát fogadott. Ma végre a közvélemény kezd felfigyelni panaszainkra. A többi társadalmi osztályok is kezdik saját kárukon belátni, hogy az, ami agrárreform címen történik, nemcsak feudális nagy urak érdekeit sérti, hanem belevág az egész közgazdasági élet eleven húsába.

Nem beszélek itt a speciális kisküküllői állapotokról, melyekről az Erdélyi Szász Gazdasági Egylet igazgatója, dr. Fritz Konnerth képviselő is elismerte, hogy páratlanok és egyedülállók a maguk nemében. Tudtommal csak Kisküküllőben történt meg az, hogy utolsó holdig elvettek 50 holdas kisbirtokokat, melyek generációkon keresztül házi kezelésben voltak; csak itt történt meg, hogy 8 holdas kisgazdát utolsó barázdáitól is megfosztottak s arra sem tudok máshol példát, hogy szőlőket is kényszerbérletbe vettek s szegény falusi papok eklézsiái földjei is áldozatul estek volna a földosztási buzgóságnak.

Ha másutt nem is jártak el ilyen vehemenciával és kíméletlenséggel, de máshol is bőven kijutott a megpróbáltatásokból a birtokos osztálynak.

Elérkezett tehát a legfőbb ideje annak, hogy a közvélemény — melyet hamis jelszavakkal elaltattak — tudatára ébredjen mielőbb

annak, *milyen értékeket fenyeget elpusztítással az az akció, mely a birtokreform hangzatos jelszava alatt megindult*

Három nagy érdek: *a jogbiztonság, a mezőgazdasági termelés s a társadalmi harmónia forog ma elsősorban kockán.*

Mindnyájunknak emlékezetében van még az a nemrég letűnt idő, mikor egy-egy elszántott barázda, egy-egy kerítéscövek odábbhelyezése fölött két ügyvéd disputált néha hónapokon át s a jogorvoslatoknak egész arzenálját vonultatta fel a valódi vagy vélt sérelmek megtorlására. Egy-egy határrész vagy pláne egy vasútvonal területének kisajátítása évek minuciózus munkáját igényelte, nehogy bárkit is jogsérelem érhesen. Ma a birtokreform következtében százezer holdak cserélnek gazdát, sok-sok ezer családnak a betevő falatot ütik ki a szájából s történik mindez egy királyi rendelet alapján, melyet még a parlament nem ratifikált s olyan eljárás rendjén, melynél igen sok helyen 600—800 hold elvételéről még csak jegyzőkönyv sem vétetett fel. Nem túlzás, hanem szomorú valóság, hogy mindennek következtében a birtokviszonyok terén a jogbiztonság alapjaiban megrendült.

Ha felütünk bármely közgazdaságtani tankönyvet, minden második lapon azt olvassuk, hogy a munkakedv, a termelés, a forgalom, szóval a gazdasági produkció minden fázisának és minden megnyilvánulásának fejlődése *a jogbiztonságtól függ. Ahol a jogbiztonság hiányzik, ott a termelés összezsugorodik a legminimálisabb életszükségletek szűkös kielégítésére.*

Az ok az adott esetben is megszülte az okozatot; mezőgazdasági termelésünk az idén a kitűnő gazdasági esztendő dacára óriási mértékben esett vissza. Városaink lakossága már is érzi, hogy ez év tavaszán a szántás-vetési munkák helyett, a birtokosok és kiscsordák kényszerbérletezéssel voltak elfoglalva. Ez természetes is, mert hiszen éppen azok a gazdaságok voltak a hajsza céltáblái, melyek eddig nagy tömegben produkálták a gabonát a városi lakosság részére. De most még csak a tél kezdetén vagyunk s több mint félesztendő van hátra az új termésig. Ne feledjük azonban, hogy tavaly ősszel még nem volt kényszerbérlet, egy évvel ezelőtt még a birtokosoknak meg volt a rendes őszi vetésük. Hogy a mezőgazdasági termelésnek ez ijesztő visszaesése milyen veszedelmeket rejt magában az államra és társadalomra, azt mindenki beláthatja.

Az agrárreform mellett a leghatalmasabb argumentum, a lát-

szólagos ütőkártya az az állítás, hogy a földosztást *a nép követeli* s hogy *a falu békéje, a nép hangulata miatt nem lehet előle kitérni.*

Tény és való, hogy 1918. őszén, a forradalom hónapjaiban volt izgatottság a falukon. Okairól beszélni messze vezetne. Ez az izgatottság azonban 1919. tavaszán, a gazdasági munkák felvételével, lecsendesedett s 1919. nyarán már a falu el is feledte a földosztást. Ezt a nyugodt hangulatot teljesen felkavarta 1920. tavaszán a kény-szerbérletekre vonatkozó rendelet s még inkább az a mód, ahogy azt a vidéki hatalmasságok értelmezték és végrehajtották. Azóta ismét közel egy esztendő telt el. *A falu ismét megnyugodott.* A társadalmi béke, az osztályok közötti harmónia ismét automatikusan kezd helyreállni. *Minden újabb kény szerbér létezés, minden újabb ígéretés és hitegetés ezt a nehezen helyreállott társadalmi békét fenyegeti teljes felbontással.* Hogy népünk lelkivilága kibír-e még egy megrázkódtatást, hogy egy újabb lázas állapot után a nép egészséges életösztone megtalálja-e ismét a megnyugvást, azt csak a jó Isten tudja!

Ezért meggyőződéssel állítom, hogy a jelenlegi pongyola, felületes, kétértelmű agrárreformrendeletnek az eddigi kíméletlen, sőt tendenciózus metódussal való végrehajtása biztos tönkretétellel fenyegeti legnagyobb értékeinket: *a jogbiztonságot, a mezőgazdasági termelést s a társadalmi békét és harmóniát*

(Ellenzék.)

IX. Kisebbségi fronton.

A kolozsvári zászlóbontás.

Dicsőszentmárton, 1931. január 1.

A kolozsvári napilapok karácsonyi számában megszólaltak az erdélyi magyarság vezetői és kitűzték az utat, melyen a megváltozott viszonyok között haladnunk kell.

Vannak, akik régen vártak erre a megnyilatkozásra; lehetnek mások, kik úgy ítélik, hogy most is még túlkorán léptünk ki a fórumra. Mindez azonban ma már túlhaladott kérdés. A zászlóbontás megtörtént és ránk csak az az egy kötelesség vár, hogy *egységesen, tömören, megbonthatatlanul sorakozzunk vezetőink mögé.*

Az akció kettős alapgondolatból indul ki.

Az első az, hogy a békeszerződést a magyar állam ratifikálván, nálunk *Erdélyben új közjogi helyzet teremtődött, melynek le kell vonnunk konzekvenciáit az egész vonalon.* Ezt diktálja hagyományos jogérzékünk s ezt parancsolja az észszerűség is. De nem kivannak tőlünk egyebet a csonka Magyarország vezetőférfiai sem, akik unos-untalan hangoztatják, hogy a trianoni béke jogi alapján állanak és elítélnék minden kalandos vállalkozást. Az adott jogi helyzet elismerése pedig azt jelenti, hogy Erdély földjének magyar lakossága Románia állampolgárává válván, most már elismeri és respektálja a román államhatalmat minden törvényes közjogi megnyilvánulásában, a címer, zászló, katonáskodás, hivatalos eskü stb. tekintetében egyaránt. Ebből az elismerésből viszont szükségszerűen következik, hogy *abban az államban, melynek struktúrájába a magyarság ekként organikusán beilleszkedik, mi másodrangú állampolgárok nem lehetünk s azon a címen, hogy államellenes, rendbontó, irredenta elem volnánk, ellenünk többé kivételes rendszabályokat senki, sehol nem alkalmazhat.*

Ez vezet el az akció másik bázisához, mely a békeszerződés-

ben részünkre kikötött *kisebbségi jogok kivívását és biztosítását* tűzte ki célul. A kisebbségi jogok, az önrendelkezés elve, a gyulafehérvári határozatok olyan közhelyek, melyeket ma már mindenütt fanyar mosoly és rezignált vállvonogatás fogad. A cél éppen az, hogy ezek a hangzatos jelszavak és üres frázisok rövidesen élő valóság, hús és vér, gránit és kőszikla legyenek, melyeket intézmények biztosítanak és nemcsak a Népek Ligája garantál, hanem a nemzetek lelkiismerete s a megbonthatatlan táborban szervezett magyarság eleven ereje is örködik azok épsége fölött.

Mert egy dologgal tisztában kell lennünk. Mindenesetre nagyon jó és üdvös, ha nemzetközi szerződések garantálják a mi kisebbségi jogainkat. Még többet ér, ha Románia ezeket — mint a gyulafehérvári határozatokat is — intézményesen beiktatja törvényei sorába. *Mindez azonban csak üres szólam és értéktelen papirrongy lesz akkor, ha mi- magunk, kiket a jogok illetnek, nem tudunk azokkal élni, nem tudjuk azokat érvényre juttatni és másokkal is megtartatni. Nekünk magunknak kell e jogokat tartalommal kitöltenünk; nekünk kell azokat elsősorban megbecsülnünk; nekünk kell örködnünk éber szemmel azok megtartása fölött: egész erkölcsi erőnkkel megvédelmeznünk s a közélet minden megnyilvánulásában érvényre juttatnunk.*

Minderre csak úgy leszünk képesek, ha erős, egységes szervezetben tömörülünk; ha mindnyájunk nevében egy fej gondolkozik, egy szív dobog s egy akarat intézkedik. Ezt a közös intéző szervet meg is kell alkotnunk s fenn is kell tartanunk egységes állásfoglalással és kitartó, öntudatos támogatással.

Csak az a kérdés, hogy meg van-e a lélektani és személyi lehetőség annak, hogy ez a szervezet most megalkottassék?

Lélektani lehetőség alatt azt értjük, hogy eljutott-e az elszakított magyarság lelki világa abba a stádiumba, hogy szíve egy akarrattal dobbanjon össze s a fórumra lépését disszonáns akkordok meg ne zavarják? Úgy hisszük, hogy igen. A kétéves passzivitás alatt tanúsított gyönyörű magatartás a legfényesebb bizonyítéka ennek az érzelmi egységnek. Igaz, hogy a régi széthúzás, viszálykodás, pártoskodás ütötte sebek még nem hegyedtek be teljesen. Igaz, hogy ma is még érezhetők a régi nagy ellentétek kilengései s felekezetek és osztályok szerint is szét vagyunk tagolva. Mindezek az ellentétek azonban előbb-utóbb el fognak simulni s ha részben fennmaradnak is, többé nem veszélyeztethetik érzelmi egy-

ségünket abból az egyszerű okból, mert *mindezek már csak reminiscenciák vagy nüanszok, de nem reális érdekellentétek*. Az adott viszonyok között emberi számítás szerint ki van zárva a lehetősége annak, hogy a magyarság egyik vagy másik rétege Romániában a kormányzás aktív részese lehessen. Már pedig a koncon igen könnyű összeveszni, de *a munka, a küzdelem száraz kenyéréért nem nagy a tülekedés*.

Ami pedig a személyi előfeltételeket illeti: a legteljesebb bizalommal viseltetünk azok iránt, kik a mozgalom élén állanak. Olyan férfiaknak ismerjük őket, kik minden tekintetben méltók és hivatottak arra, hogy az egész Romániába szakadt magyarság bizalmának mandatáriusai legyenek. De ha nem ők állnának is az akció élén, ha a megalkotandó szervezet autonóm működése rendén később más férfiak kerülnének is majd előtérbe, azokat is ragaszkodással, bizalommal fogjuk támogatni fajunk érdekében kifejtendő minden becsületes törekvésükben. Sokkal jobban kidomborodtak ma már céljaink, sokkal tisztábban látjuk a követendő utat, sokkal egységesebb érzelmi közösségben forrtunk már össze a szenvedések súlya alatt, hogysen kicsinyes személyi szempontok egységünket megbonthatnák. S azt hisszük, a békebontástól, az egyéni akcióktól, az érzelmi egység kikezdésétől örökre elriaszt mindenkit azoknak szomorú, tragikomikus sorsa, akik a legutóbbi két év alatt ilyen akciókkal — saját romlásukra kísérleteztek „Aki az egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és publikánus” — mondotta a világ legnagyobb szervező tehetsége. Ezt a fegyvert mi is ismerjük. Ennek súlyát ma is érzik már saját fejükön a megtévelyedettek. Jövőre is fogunk tudni élni vele.

Az államhatalom s a román közvélemény is minden oldalról szimpatikusán fogadja a magyarság kilépését. Ez természetes is, mert ez *az aktivitás jelentős étape Nagy-Románia konszolidálásában*. A magyarság erkölcsi és gazdasági erejét a román állam tartósan nem nélkülözheti. S azzal tisztában van náluk is mindenki, hogy egy kisebbség, [mely internacionális és közjogi aspirációk helyett a saját közigazgatási, kulturális és gazdasági érdekeiért ”küzd nyílt sisakkal, értékes produktív tényező minden államban. Ha ellenben ez a kisebbség ugyanezen életérdekeiért az államélet keretén belül nem munkálkodhatik és azoknak megvalósítását csak külső segítséggel remélheti, úgy matematikai kényszerűséggel beletaszítatik a kalandos aspirációkba.

(Kis-Küküllő)

Felekezeti iskoláink jövője.

Beszámoló a magyar egyházak képviselőinek Goga Oktávián kultuszminiszterrel és Prie közoktatásügyi államtitkárral folytatott tárgyalásairól.

Dicsőszentmárton, 1921. Június 19.

Az iskolai év befejeztével kezdetüket veszik az előkészületek a jövő tanévre. Elsőrendű fontosságú tehát, hogy mielőbb tisztába hozassanak azok az alapelvek, melyeken a romániai magyarság oktatásügyét felépíteni szándékozunk.

Az első és főkérdés *iskoláink működési lehetőségének állami elismerése*. Ez alatt nemcsak azt a szűkebb értelemben vett működési lehetőséget értjük, amint az a régi királyságban volt érvényben, hol a nem állami iskolák szabadon létesülhettek és működhettek ugyan, de csupán *magániskola* jellegével bírtak. *Állami elismerés* alatt mi iskoláinknak az állami intézetekkel való *teljes egyenjogúságát* és *egyenrangúságát* értjük és pedig gyakorlatilag elsősorban az iskoláink által kiadott bizonyítványok s a letett vizsgálatok érvénye és hatálya tekintetében.

Noha a régi királyságbeli politikusok az ottani rendszert óhajtánák nálunk is bevezetni, ennek dacára az illetékes tényezők — Goga és Groza miniszterek és Prie államtitkár — nyilatkozatai alapján remélhetjük, hogy e tágabb értelemben vett állami elismerés nem fog számbavehető nehézségekbe ütközni.

Természetes, hogy az állami elismerés ellenében nekünk is bizonyos garanciákat kell nyújtanunk. Egyházainknak a kormánnyal folytatott tárgyalásai rendén meglehetősen határozottsággal leszögeztett, hogy általunk két irányban nyújthatók és nyújthatók garanciák az államnak: elsősorban *mindennemű államellenes tendenciák teljes kizárása*, másfelől iskoláink *kulturális nivójának* az államiak-

kai egy színvonalra emelése érdekében. Mindkét irányban egyházaink vezetői maguk ajánlották fel a kormánynak legmesszebbmenő készségüket s minthogy ezeken túlmenő követelések velünk szemben nem támasztattak, remélhető, hogy iskoláink elismerése és bizonyítványaik érvényessége kérdésében teljesen kielégítő megoldásra juthatunk.

Sokkal nehezebb kérdés már *iskoláink állami segélyezésének* dűlőre juttatása.

A kormány készségesen elismerte és elismeri ma is, hogy úgy a kisebbségi szerződés 9. és 10. pontja, mint a gyulafehérvári határozatok értelmében a kisebbségeknek nemcsak joguk van iskolákat felállítani, hanem igényelhetik azt is, hogy iskoláik a közpénzekből arányos támogatásban részesíttessenek.

E kötelezettséget azonban a kormány eddig úgy értelmezte, hogy *magyar tannyelvű állami iskolák felállítása és fenntartása* alakjában nyújtja a kisebbségeknek anyanyelvükön való oktatásuk tekintetében a kívánt és ígért anyagi támogatást.

Pár hónappal ezelőtt, püspökeink eskütétele alkalmával, a kormánynak ez az álláspontja oly erős és határozott volt, hogy felekezeti iskoláink állami segélyezése kérdésében az illetékes tényezők érdemleges tárgyalásokba sem voltak hajlandók bocsátkozni.

Örvendetes jelenség, hogy az azóta lefolyt pár hónap alatt is már a kormány lényegesen engedett merev álláspontjából s ha az államsegély kérdése ma még biztosítottnak nem is mondható, mégis határozott jóindulatot tapasztalhattunk ebben a kérdésben is, úgy, hogy remélhetőleg sikerülni fog ezt a nagy problémát kölcsönös megértéssel rövidesen szintén megoldásra juttatnunk.

A kormány felfogásának megváltozása több okra vezethető vissza. Ilyenek: a magyar tannyelvű állami iskolákkal szerzett tapasztalatok, a magyar szülőknek ez iskolákkal szemben való idegenkedése, *egyházainknak az a határozott és megalkuvást nem ismerő elszánt akarata, hogy felekezeti iskoláikat minden körülmények és nehézségek között is bármi áldozattal fenntartják*, valamint — last not least — pénzügyi szempontok és azok a nagy anyagi áldozatok, melyeket az egész iskolaügy állami kezelésbe vétele igényelne s amelyekkel szemben a meglévő s a társadalom által amúgy is energikusan támogatott felekezeti iskolák legbőségesebb állami segélyezése is aránylag csupán jelentéktelen összeget emésztene föl.

Mindezek a szempontok arra vezették a kormányt, hogy *már a folyó évi április 1-ével* kezdődő költségvetésbe *évi 20 millió leit* vegyen fel a magyar felekezeti iskolák segélyezése céljaira.

A tárgyalások főanyagát tehát ezen összeg kiutalása, szétosztása és mikénti felhasználása képezte. A megoldás előreláthatólag az lesz, hogy lélekszám, vagy az iskolák száma szerinti arányban ez az összeg három részre osztatik és pausáltételben fog az egyházaknak kiadatni utólagos elszámolás kötelezettsége mellett.

A megoldás egyelőre csak egy évre szólna, míg a nagy elvi kérdések tisztázatlanok. Kétségtelen ugyanis, hogy mivel egyfelől a közelgő új tanévre a legsürgősebben meg kell tenniök az egyházaknak az előkészületeket, másfelől pedig az egész tanügy államosítása szeptember 1-ére amúgy sem volna keresztülvihető, azért még az államosítás legbuzgóbb híveinek is bele kell nyugodniok abba, hogy legalább is egy év tartamára bizonyos provizórium teremtsék.

E fontos kérdés eldöntésénél nagy súllyal esik latba az erdélyi gör. kath. és gör. keleti egyházak állásfoglalása. Sajnálatos, hogy az aradi gör. keleti szentszék már az államosítás mellett foglalt állást. Ezzel szemben viszont pl. Frenfiu Valér lugosi gör. kath. püspök s a karánsebesi gör. keleti püspök határozottan a felekezeti iskolák fenntartása mellett van. Nagyjelentőségű lesz e kérdésben a balázsfalvi szinódus állásfoglalása, melyet a kormány a végleges döntés előtt bevárni szándékozik.

Nagy Károly református püspök teljes határozottsággal kiemelte a kormány előtt, hogy az egyházak iránt a jelenlegi kormány részéről megnyilvánuló elvitázhatatlan jóakarát nem szolgálhat alapos indokul a felekezeti iskolák feláldozására, mert hiszen az egyház és állam közötti viszony, mint eminenter politikai kérdés, a mindenkori politikai irányzatok változásainak van alávetve s az egyház a maga hajóját ily erős hullámszónak kitett irányzathoz véglegesen és teljesen hozzá nem kötheti.

Eldöntetlen még az a kérdés, hogy a költségvetésbe felvett 20 millióból kiadandó pausálösszegeből segélyezhetők e a középiskolák is, avagy ez csupán az elemi oktatás céljaira fordítandó. Az intenció úgy az egyházak, mint a kormány részéről mindenestre az, hogy elsősorban az elemi iskolák szükségletei nyerjenek kielégítést.

Amennyiben a beindított tárgyalások teljes eredményre vezetnek — amire már reményünk van —, úgy az elemi iskolai feleke-

zeti tanerőknek a megejtett számítások szerint a jövő tanévre a következő havi díjazás volna biztosítható: törzsfizetésben falun 400, városban 650 lei; 5 évenként 25% korpótlék a törzsfizetés maximális magasságáig, 15—25% lakbér és esetleg még havi 300 lei drágasági segély.

Ezek az illetmények már kétségtelenül elégségesek volnának arra, hogy a felekezeti tanítóság jelenlegi nehéz helyzetét ha nem is fényessé, de elviselhetővé tegyék és rekompenzációt nyújtsanak nekik fáradtságos nemzetnevelő munkájukért.

Az az új politikai irányzat, melyet a magyarsággal szemben Groza miniszter inaugurált, remélünk engedi, hogy ezúttal nem üres ígérekkel állunk szemben s hogy egyik legégőbb sebünk, legfontosabb problémánk és legföltettebb kincsünk: hitvallásos iskoláink a jövő tanévben *megerősödvé* foghatnak hozzá kulturális missziójuk teljesítéséhez.

A boldog fa és a küzködő fa.

A Magyar Szövetség kükülővármegyei tagozatának Dicsőszenmárton főterén
1921. június 28-án megtartott nyilvános népgyűlésen elmondott beszéd.

Testvéreim!

Köszönöm a bizalmat.

Köszönöm, hogy nem felejtettetek el. Köszönöm, hogy megbíztok bennem most is.

Én is hiszek nektek, én is bízom bennetek. Én sem kételkedtem soha egy percig sem, hogy beborulhat az ég, jöhet vész és vihar, jöhetnek konkolyhintők és mézesszavú csábítók, ha elérkezik a perc, mikor egymás szemébe nézünk, akkor összedobban a szívünk, ismét együtt leszünk, egyek leszünk, testvérek leszünk és azok maradunk mindhalálíg.

Testvéreim!

Amióta nem láttuk egymást, nagyot haladt az örökkévalóság óramutatója. Vihar száguldott el fejkünk fölött s amikor elült, mi, egy kis nemzet ideszakadt töredéke, itt maradtunk magunkra -Erdély bércei között. Itt maradtunk egyedül, viharverten, könnytől-vértől ázva s tanácstalanul, félve néztünk föl az égre is.

Keserűen csalódtak azok, akik az égtől, felülről vagy kívülről vártak csodát, vártak segítséget.

Isten örök törvényekkel kormányozza a nemzeteket s úgy tesz csodát, hogy önbizalmat, életerőt ad a lelkekbe.

Bármi történt és bármi történjék, bármit veszítettünk el eddig s bármily szenvedések várjanak még reánk ezután, *nem fogunk elpusztulni, nem fogunk elveszni, mindent kipótolhatunk, minden sebet begyógyíthatunk, unokáinknak napfényes, mosolygó jövőt teremthetünk, ha hiszünk magunkban, ha bízunk egymásban, ha mindnyájan egy akarattal, együtt dolgozunk.*

Ennek a munkának a megkezdésére választottatok ki most minket.

Nehéz munkát, nagy feladatot biztatok reánk.

Testvéreim!

Boldog az a fa, melynek koronája szabadon fejlődhetik, melyet minden oldalról napsugár csókol s rügyei, zöld ágai szabadon terjedhetnek mindenfelé.

De ha az a fa szűk helyre szorul, ha egyik oldalról kőfal, másik oldalról idegen fák zárják is el tőle a napsugarat, azért annak a fának még nem kell elpusztulnia.

Ha van benne életerő, akkor új ágakat bocsát ki és új irányokban keres magának utat az éltető naphoz.

Ilyen ágak vagyunk mi is, akiket ti ma kiküldöttetek, hogy megkeressük az utat, mely a napsugárhoz vezet.

Tudjuk, hogyha nem jutunk ki a napfényre, mint korhadt száraz ágnak kell lehullanunk.

De meg kell találnunk az utat!

Keresni fogjuk azzal a komolysággal, mellyel a tudós fürkészi a csillagok világát. Keresni fogjuk azzal a hittel, mellyel a vallásos lélek mélyed bele a hit titkaiba. Keresni fogjuk azzal a szorgalommal, mellyel a hangya épít, azzal a csüggedést nem ismerő elszánt akarattal, mellyel a pók századszor is újraszövi elszakított hálóját.

Ezzel a hittel, ezzel a buzgósággal, ezzel a csüggedést nem ismerő elszántsággal *meg fogjuk találni az utat a napsugárhoz.*

Meg kell találnunk azt az utat, amelyen mi, erdélyi magyarok, mindenkivel békében és mindenkivel barátságban, mindenkit tisztelve és mindenkit testvéri szeretettel ölelve, a magunk hite szerint, a magunk nyelvén imádhathjuk a mi Istenünket.

Ezt ígérem nektek cserében a bizalomért.

A nagygyűlés tanulságai.

Dicsőszentmárton, 1921. Julius 10.

A Magyar Szövetség alakuló gyűlésén szerzett impressziók friss benyomása alatt első kötelességemnek tartom beszámolni az ott végzettekről vármegyénk magyarságának, melynek megbízásából a munkában résztvettünk. Midőn ezt teszem, szeretném a bizalom viszonzásául csokorba kötni mindazt a sok szépet, jót, üdvöset és biztatót, amit tapasztaltunk s ami alkalmas arra, hogy reménységet, erőt, önbizalmat öntsön a lelkünkbe.

Felemelő volt az alakuló gyűlés minden külsősége. Csak politikailag érett, életerőtől duzzadó, történelmi hivatottsággal bíró nemzet tud sorsa kritikus fordulataiban olyan önuralmat és fegyelmet, olyan méltóságot és komolyságot kifejteni, amilyen a nagygyűlésen megnyilvánult.

A legelső és legfontosabb eredmény *maga a megalakulás ténye*. Többé nem mondhatja senki azokról, akik érdekünkben szót emelnek, hogy erre nincs megbízásuk, hogy csupán egy osztályt vagy klikket képviselnek. A romániai magyarság egyeteme alkotta meg most a képviselőt s akik ennek nevében beszélnek, azoknak két millió magyar áll egységesen a háta mögött.

Jelentős *gyakorlati* eredmény, hogy a gyűlés *megalkotta azokat a kereteket és formációkat*, melyekben a magyarság közéletének le kell folynia. Kétségtelen, hogy a szervezeti szabályzathoz egyszerűség és gyakorlatiasság szempontjából sok szó fér. Hangzott is ellene több kifogás az előértekezleten. Végeredményben azonban mellékes, hogy az egyes szervek miként választatnak és hány tagból állanak. A lényeg az, hogy van egy keret, amelybe most már mindnyájan beletartozunk s amelyen csak az marad kívül, akinek semmi közössége nincs a magyarság egyetemével.

Nem kevésbé fontos konkrét tény volt a magyarság legfőbb sérelmeinek és kívánságainak 21 pontból álló *programmban* való összefoglalása, mely ünnepélyes deklarációként erős visszhangot fog kelteni fent és lent, kinn és idebenn.

E manifesztációnál természetesen nem szabad megállanunk, hanem minden igyekezettel arra kell törekednünk, hogy a program egyes pontjait s azt a sok programmpontot, ami ebben felsorolva nincsen, mielőbb valóra váltsuk. Kétségtelen, hogy ez nemcsak tőlünk függ. Lehet, hogy a most deklarált pontokból egyelőre semmit sem lehet megvalósítani, de viszont a közélet más tereimain fogunk tudni eredményeket elérni. Ez mindig az adott viszonyoktól s a Szövetség vezetőinek érzékétől függ.

A lényeg az, hogy a program megalkotásával deklaráltuk, hogy itt vagyunk, élni akarunk, mint élő szervezetnek igényeink és szükségleteink vannak. Ezt a tényt a program világosan és ünnepélyesen manifesztálja.

Ha ehhez a méltóságteljes megnyilatkozáshoz párosul az az *elszánt akarat*, — *mely nélkül minden program csak üres frázisok tömkelege*, — hogy jogainkért, kívánságainkért dolgozni és küzdeni fogunk, akkor bizalommal és reményteljesen tekinthetünk a jövő elébe.

A negyedik fontos alkotása volt a nagygyűlésnek a *vezetőség megválasztása*. Ez volt az a pont, melynél leginkább tartanunk kellett attól, hogy az ősi turáni átok: a széthúzás, pártoskodás felüti a fejét. Büszkeséggel és örömmel mondhatjuk el ma már, hogy e rendkívül kényes kérdés minden nehézsége fölött diadal-maskodott a magyarság egészséges életösztone, mely parancsolóan követelte, hogy akarata ebben a kérdésben is minden disszonáns akkordot kizáró, impozáns egységgel nyilvánuljon meg.

De nemcsak annak örülhetünk, hogy egységünket semmi meg nem zavarta, hanem a legnagyobb megnyugvással, büszkeséggel és örömmel konstatalhatjuk azt is, hogy a választás mindenképpen szerencsés volt s a magyarság sorsának intézése a legalkalmasabb kezekbe van letéve.

Áll ez elsősorban magának az elnöknek, *Báró Jósika Sámuelnek* személyére, kit valósággal az isteni gondviselés ajándékozott és tartott meg e nehéz időkben a vezetők nélkül maradt erdélyi magyarságnak. A Kárpátoktól az Adriáig nincs egyetlen magyar politikus, aki olyan súllyal és méltósággal képviselhetné elárvelt érdekeinket, mint Báró Jósika Sámuel. Az ő elnöklete alatt egybegyűlt testületről

egyaránt tudja Királyunk Őfelsége Bukarestben, Horthy Miklós Budapesten, Károly exkirály Svájcban és tudják az összes utódállamok politikusai és államférfiai, hogy e testületnek csakis *komoly* céljai lehetnek, melyeknek elérésére kizárólag *becsületes* eszközökkel fog törekedni. Jósika Sámuel egyénisége megvéd attól, hogy a Magyar Szövetséget irredenta mozgalomnak minősíthessék Bukarestben, nemzetárulással vádolhassák Budapesten és semmibe vehessék Parisban. A múltban viselt magas közjogi állása és méltósága kizárnak minden egyéni ambíciót; születése, vagyona, társadalmi súlya minden önző anyagi érdeket. Bámulatos éleslátása, páratlan diplomáciai érzéke, hosszú közéleti pályáján szerzett politikai rutinja s aggkora dacára csodálatraméltó energiája impozáns erővel és mindenkit lebilincselő méltósággal nyilvánult meg már a keddi előértekezleten, a letagadhatatlan ellentéteknek és kiforratlan álláspontoknak első megütközése alkalmával. A Románia területén élő két millió magyarnak nem lehet ma forróbb kívánsága, mint hogy a Gondviselés a Báró Jósika providenciális képességeiben rejlő nagy erőt és megbecsülhetetlen értéket minél tovább tartsa meg épségben a mi számunkra.

Nem kevésbé szerencsés volt az elnök két főmunkatársának kiválasztása. *Haller Gusztáv* ügyvezető alelnök hosszú ügyvédi munkásság után Erdély fővárosának, Kolozsvárnak volt közel egy évtizedig polgármestere s ez állásában osztatlan tiszteletet és népszerűséget szerzett nevének Erdélyszerte. Higgadt megfontoltsága, harmonikus életfelfogása, nyugodt komolysága a legszerencsésebben párosul a tehetséges és ambiciózus *Kos Károly* titkár fiatal energiájával, szép tehetségével és páratlan agilitásával. S a többiek is mind, az elnökség, a direktórium s a választmány tagjai egytől-egyig olyan nevek, melyeket ma Erdélyben mindenki ismer s amelyek mindenki előtt munkát, tehetséget, érdemet, programot reprezentálnak.

Nyugodtan számolhatunk tehát be megbízóinknak: jó munkát végeztünk, a reánk bízottakat teljesítettük.

Igaz, hogy ami eddig történt, az nem betetőzése, hanem kiinduló pontja annak a munkásságnak, mely hivatva van a romániai magyarság szebb jövőjének alapjait lerakni. A legnehezebbjén, a legkritikusabb mozzanatokon azonban túl vagyunk s úgy hiszem, többé már nem kell tartanunk attól, hogy elvi ellentétek vagy személyi ambíciók szétrobbantják *eddig* tiszteletet parancsoló egy-

ségünket. Mert hiszen *programmpontok fölött lehet összeveszni, alelnöki és direktóriumai állásokért lehet tülekedni. De ha egyszer kezdetét veszi a gyakorlati munka*, amikor törvényjavaslatokat kell tanulmányozni, memorandumokat, cikkeket megírni, előszobákban deputációzni, faluról-falura szervezkedő munkát végezni, *itt már oly tág tér nyílik minden tehetség érvényesülésére, minden ambíció kielégítésére, a legellentétebb elvi felfogású egyének és csoportok céltudatos és tervszerű foglalkoztatására*, hogy a vezetőségnek módjában lesz mindenkit a maga helyére állítva, levezetni minden ellentétet és alkotó munkában összekapcsolni azokat is, akik ma még érzésben vagy gondolkozásban idegenekként állanak egymással szemben.

Miként a zenekarban gyönyörű akkordban csendül össze síp és hegedű, dob és hárfa, úgy kell a közéletben nekünk is egyesítenünk önálló egyéniségünket, meg nem tagadott eszményeinket, munkánkat és verejtékünket, küzdelmeinket és fáradásainkat s talán külön utakon, talán különböző módokon és eszközökkel, de egy lélekkel és egyöntetű buzgósággal kell teljesítenünk azt a kötelességet, mely reánk bízott, azon a helyen, ahova állíttattunk.

(Kis-Kisküküllő.)

Gyakorlati programmunk.

Kolozsvár, 1931. július 34.

A Magyar Szövetség alakuló nagygyűlésén röviden rámutattam arra, hogy elfogadott programmunk, mely ünnepélyesen deklarálja azt, ami fáj s amire szükségünk van, *csak manifesztáció jellegével bír, de nem kormányprogram, nem munkaterv*, mert hiszen nem a mi kezünkben vannak az eszközök annak életbehívására. Hangsúlyoztam, hogy e szollemnis deklaráció mellett a Magyar Szövetségnek van egy másik, *gyakorlati* programja is, melynek irányát az államélet jelenségei, a kormány mindenkori programja és intézkedései szabják meg s amely éppen ezért pontokba nem szedhető. Kiemeltem, hogy e gyakorlati programmban harmonikusan egybefoglalhatók a legkülönbözőbb irányzatok; latba vethető minden érték, mellyel rendelkezünk és a gyakorlati munka terén korlátlanul érvényesülhet minden tehetség, összefoghatnak legellentétebb felfogású férfaink.

A nagygyűlés megnyilatkozás szerű jelentősége indokoltá tette hogy ezek az irányelvek már a kiinduláskor leszögeztessenek. De viszont a hely és az alkalom komoly ünnepélyessége nem engedte meg részleteikben való fejtegetését és megvilágítását.

A Szövetség megalakulása — mint minden nagy esemény — alkalmat adott az ellentétes felfogások megütkezésére. Nézetek és elvek, irányzatok és emberek, kik a három évi hallgatás alatt a tájékozódás és kölcsönös meggyőzés lehetőségét s a sajtó és közvélemény kritikáját nélkülözték, most a fórumra kerültek s ennek kohójában megindult az eszmék tisztulásának egységes folyamata. Mindez magában csak örvendetes jelenség volna. A sajnálatos csak az, hogy felmerültek a processzus természetes lefolyását zavaró

jelenségek is. Mindazok az irányzatok és emberek, akiknek lábai alól a létalapot húzza ki a Szövetség létrejötte, fel akarják használni az eszmék eme forrongását egy végső támadásra. Sajtóorgánuk Bécstől Bukarestig visszhangzanak a Szövetségben dülő ellentétekről; konzervatív és demokrata, feudális és radikális csoportosulásokról olvasunk, nevek röpködnek, egyéni hiuságot, egyéni ellenszenvet kerülnek ellentétbe.

A Magyar Szövetség ma már túl van azon, hogy ezek a mesterkedések komolyan árthassanak. Ennek dacára, azt hiszem, elérkezett az ideje, hogy kifejtsük azt a másik, *gyakorlati programunkat* s ezzel elejét vegyük, hogy a kívánatos kapacitáció ledorongolássá s a nélkülözhetetlen új erőknél a munkába való bevonása bomlasztó tülekedéssé fajulhasson.

Két kérdésre kell megfelelnünk: Milyen *eszméknek* és *irányzatoknak* adjunk praedomináló szerepet a Magyar Szövetség gyakorlati munkájában és *kik*, milyen társadalmi körből való, milyen politikai múlttal és világnézettel bíró férfiak *állíttassanak az akció élére?*

Már a nagygyűlésen is kiemeltem, hogy tulajdonképpeni célunk csak egy lehet: *a magyar kisebbség érdekeinek a közélet minden terén, minden eszközzel való megvédése és érvényesítése.* Erre a főcélunkra tekintettel kell megadnunk a feleletet e kérdésekre.

Hogy rendezzük be tehát a Magyar Szövetség jövő életét? Konzervatív avagy haladó irányban? A nagy háborúk után szükség-szerű jelentkező imperialista és nacionalista eszmék után induljunk, vagy az általános emberi eszmét- állítsuk-e előtérbe s a népek testvériségében s a demokráciában rejlő nagy erőkre támaszkodjunk? A felelet igen egyszerű: *Nem tőlünk függ az irány megszabása.* Egy politikai párt, mely a kormányképeség előfeltételeivel rendelkezik, leszögezheti előre, hogy milyen elvek szerint fogja irányítani az állam életét, ha a közhatalom birtokába jut. Nekünk azonban, mint népi kisebbségnek, ez a lehetőség nincs megadva. Romániában a dolog természete szerint az államalkotó román faj szolgáltatja azokat a politikai pártokat, melyeknek konzervatív vagy liberális elvei az állam életét irányítják. A legnagyobb mértékben elhibázott dolog volna tehát tőlünk, ha e körülményre nem lennénk figyelemmel s mi magunk akarnók előre ilyen vagy amolyan irányban leszögezni magunkat.

Egészen más magatartást kell ugyanis tanúsítanunk egy olyan

kormánynyal szemben, melyet imperialista és sovinszta ábrándok fűtenek és másként kell viselkednünk akkor, ha demagóg jelszavak, unifikálás, szocializálás és áldemokrácia fenyegetik felforgatással intézményeinket. Az előbbi esetben a nemes liberalizmus s a valódi demokrácia fegyvertárából kell védekezésre alkalmas eszközöket keresnünk, az utóbbi esetben pedig egyházaink évszázados bástyái, részvénytársaságaink és szövetkezeteink nemzetközileg elismert külső formái s főként népünk egészséges konzervatív érzéke lesz az a talaj, melyen sikeresen megvethetjük lábunkat.

Elvek és eszmék azonban csak elméletileg szemlélhetők önmagukban. A gyakorlatban mindig más elemekkel szaturálva jelentkeznek. A legvadabb autokrácia is elismer bizonyos szabadságjogokat s a legszélesebb demokrácia is honorál bizonyos központi tekintélyt. Emellett pedig tapasztalati tény, hogy egészséges államban a konzervatív és liberális irányzatok kilengéseinek egymást követő hullámlásával, váltakozásával kell számolnunk. Ha tehát adott esetben kénytelenek leszünk egy sovinszta irányzattal emberi szabadságjogainkat szegezni szembe, ezt sohasem fokozhatjuk oly szélsőségig, mely egyértelmű volna fajfenntartó intézményeink létalapjának megtagadásával. S amikor másfelől árkokkal és drótsövénnyel óvatosan körülbástyázzuk magunkat, nem szabad elfelednünk, hogy ez nemcsak annak akadály, aki falaink közé be akar hatolni, hanem akadályunk lehet nekünk magunknak is az előhaladásban.

Nem az tehát itt a kérdés, hogy demokrata irányba rángassuk-e a Magyar Szövetség szekerét, vagy pedig a konzerváló erőket gyűjtsük-e halomba, hanem nyitott szemmel, feszült figyelemmel kell vizsgálnunk a közélet jelenségeit, a kormányzat bevallott és titkos intencióit s ehhez alkalmazkodva kell megválasztanunk azt az eszközt, mely támadások ellen megvéd és érdekeinket előbbre juttatja.

Hogy melyik irányzat tehet nagyobb szolgálatot ügyünknek, azt mi előre nem dönthetjük el. S ha sejtenők is, azért még nem mondhatunk le a másik segítségéről, mert nem a mi hatalmunkban van az állami élet. fő irányának meghatározása. Ennek a gondolatnak akartam kifejezést adni, mikor a nagygyűlésen a bibliai szavakat idéztem: „*Eddig szabad voltál, felövezted magad és jártál, ahol akartál; most kiterjeszted kezeidet, más övez fel téged és oda visz, ahová nem akarod*”.

Ha ilyen gyakorlati szempontból fogjuk fel a Magyar Szövetség feladatait, akkor a követendő alapirányzat kérdése nem fog egymással szembeállítani, mert éreznünk kell, hogy munkánkban mindegyik komoly irányzat megbecsülhetetlen szolgálatokat tehet.

S ugyanez a szempont megadja a feleletet arra a másik kérdésre is, hogy kikre van a Magyar Szövetségnek szüksége, kik álljanak élére, kik irányítsák munkáját és kiknek ne legyen beleszólásuk ügyeibe?

Szüksége van a Magyar Szövetségnek *elsősorban 10—12 szenátor- és 40—50 képviselőjelöltre, akiknek mindegyike az államélet valamelyik ágazatában perfekt szakember*, akik között az egyes szakokat tervszerűen fel lehet osztani s akiknek mindegyike vállalkozik arra a halálosan komoly feladatra, hogy a saját szakmájában aggódó figyelemmel áttanulmányoz minden törvényjavaslatot, kormányintézkedést s szóban és írásban, parlamentben és azon kívül rámutat arra, ami sérelmes s megjelöli az orvoslás útját és módját. Szüksége van publicistákra, akik irányítsák a romániai magyarságot és publicistákra, akik megértetik törekvéseinket a román közvéleménnyel, a testvér nemzetiségekkel s a külfölddel. Szüksége van főurakra, kik a bécsi Burg parkettjén szerzett rutinjukkal szimpátiákat szereznek nekünk Sinaiban és szüksége van erőslelkű, megingathatlan demokratákra, kik a radikális román pártok rokonszenvét biztosítják jogainknak. Szüksége van a Magyar Szövetségnek finanszírozásokra, kik a pénz nemzetközi erejével bekapcsolódnak úgy a régi királyság, mint a külföld közigazdasági életébe és szüksége van szocialistákra, akik előtérbe állítják a magyar munkásság érdekeit. Szüksége van sima, vasalt nadrágú és modorú urakra, kik otthonosan mozognak az előszobákban és szüksége van nyakas magyarokra, kik nem hajlíthatók és nem kapacitálhatók.

S kikre nincs szükségünk? Kiket kell kizárnunk a Magyar Szövetség munkájából?

Talán a volt munkapártiakat, akik „a magyar nemzeti állam kiépítésének” eszméjéért lelkesedtek s akikről az mondatik, hogy ők idézték elő a világháborút? Vagy a volt Károlyi-pártiakat és radikálisokat, kik a nemzetiségi egyenjogúságot hirdették s akik ellen az a vád, hogy ők okozták az összeomlást? Kizárjuk-e azt a mágnást, aki a hadbavonult zsellér feleségét zsandárokkal hajtatta ki krumplit kapálni? Vagy bélyegezzük meg azt a hazatérő katonát, aki lerongyolódott háztáját, megbecstelenített asszonyt és éhes po-

rontyokat találva itthon, feldúlta az első házat, melynek falai között jómódot látott? Kiknek kiáltunk vétót? Akik talán gyávaságból, talán opportunitásból, alkalmazkodtak a változott viszonyokhoz, vagy azoknak, akik ellenállást hirdettek, a megalkuvást megbélyegezték s koldusbotra juttattak ezreket? Kiket zárjunk ki sorainkból?

Hétesztendős világszenvedés van mögöttünk. Százados, sőt évezredes bástyák dőltek le, népek és nemzetek sülyedtek és emelkedtek fel. Milliók vére folyt el százmilliók keservei közepette. Kinek volt itt igaza és ki tévedett? Ki követett el igazságtalanságot és ki szolgáltatott igazságot? Nem mi, nem ez a nemzedék, a történelem fogja megmondani.

De egyet mi is tudunk. *Aki haladni akar, annak nem hátrafelé kell néznie, hanem előre.* Aki élni akar, annak nem szabad a múlt romjaiban piszkálnia, hanem kezébe kell vennie a szerszámot. *Ott, ahol áll; azt, ami van; úgy, ahogy lehet.*

(Újság)

Ami összefűz.

Kolozsvár, 1931. július 31.

János apostolról mondatik, hogy mikor nagyon megöregedett és nem tudott már hosszabb beszédet mondani, folyton csak e szavakat hangoztatta hallgatóinak: *Fiacskáim, szeressétek egymást!* S a kérdésre, hogy miért ismétli ugyanazt, azt felelte, hogy ennél szükségesebbet hosszú szónoklatban sem köthetne lelkükre.

A kereszténység nagy gondolkodói mindenben igazat adnak János apostolnak. t) e gondolkozhatunk fölötte mi is, akik nem a hit világát, hanem az emberek együttélésének törvényeit tanulmányozzuk.

Mit jelentett akkor ez a figyelmeztetés?

A kereszténység új eszmeáramlat volt, mely szembenállott a pogány ókor bölcsészeti, államjogi, közigazdasági berendezéseivel. Egy maroknyi ember — tizenkét tudatlan halász — indult meg, hogy a világot meggyőzze eszméi igazságáról. S akik csatlakoztak hozzájuk, azok is kevesen, szétszórta, befolyás és hatalom nélkül állottak. Mit jelentett az, hogy szeretniök kell egymást?

Azt jelentette, hogy nem elveik és előítéleteik, életmódjuk és foglalkozásuk, rokonaik és ellenségeik szerint kell differenciálódniuk, hanem mindezen különbségeken felülemelkedve, ki kell domborítaniuk magukban a keresztény ideált. Azt jelentette, hogy energiájukat nem fordíthatják többé kizárólag vagyoni és társadalmi érdekeik kimélyítésére, hanem bele kell azt állítaniok egy közös cél szolgálatába. Jelentette az addig oldalra ható erőknél közömbösítését s a felfelé ható erőknél koncentrációját.

A nagy organizátor, Pál apostol, világosan figyelmeztet erre: *supportantes invicem et donantes vobismetipsis* — elszenvetvén egymást és engedvén egymásnak.

A fiatal kereszténység egyesített, de nem egységesített. Nem akarta letörni a differenciákban rejlő értékeket; Sebestyén a testőrkapitány s Ágnes, a patrícius szűz, egyéniségük feláldozása nélkül megtalálták az érzelmi közösséget a görög rabszolga s a zsidó hálófoltozó törekvéseivel. *Elszenvedték egymás különbözőségeit, engedtek egymásnak, mert csak így egyesíthették erőiket.*

S ha nézzük azóta is az emberiség tömegmozgalmaival, mindenütt a siker kulcsa, az akció intenzitásának titka abban rejlik, hogy *van-e olyan eszme, mely összefűzi az emberek sokaságát és az elég erős-e arra, hogy érette elszenvedjék egymást és engedjenek egymásnak azok, kiket foglalkozásuk és érdekeik, előítéleteik és hajlamaik egymás elleni küzdelemre ösztökélnek.*

Az eszmének ez a munkája annál könnyebb és állandóbb, minél kevesebb uniformizálást követel, minél kevésbé tesz erőszakot az egyéni meggyőződéseken és törekvéseken, minél több lehetőséget nyújt az individuum érvényesülésére. Nagy tömegek tartósan csak oly eszmét követnek, mely összhangba hozza ugyan, de nem nyűgözi le egyéni tehetségeiket.

Alkalmas-e a Magyar Szövetségben rejlő alapgondolat arra, hogy a romániai magyarság tömegeit hosszú éveken át tömör egységben összetartsa? Össze tudja-e fűzni az egymás ellen ható erőket és nyújt-e elegendő szabad teret a differenciálódásra? Ez a kérdés, mellyel a megindult akció áll vagy bukik.

Vizsgáljuk meg in concreto: alkalmas-e a Magyar Szövetség arra, hogy annak keretében közös munkára egyesüljenek a konzervatív és radikális gondolkodású magyarok. Tegyük fel másként a kérdést: Eltaszíthatják-e ezek vagy amazok a mozgalom irányát annyira jobbra vagy balra, hogy az ellentétes felfogásúak kénytelenek legyenek az egész akcióval minden közösséget megtagadni s új utakon keresni az érvényesülést?

Minden, még oly szélső irányzat is tud szimpátiákat kelteni, amíg *előretörőben* van, amíg küzd egy erősebb hatalommal igazai elismeréséért. *Ellenszenvenné csak akkor válik, mikor célját elérte,* a hatalmat kezébe kerítette s ennek birtokában most már a saját képére akar mindent átformálni. Amíg Franciaországban nem volt parlamentarizmus, a Montesquieu és Voltaire tanait érdeklődéssel olvassgatták a Lajosok udvarában és francia arisztokraták voltak e

törekvések első zászlóvivői. A régi rend hívei a mozgalommal csak akkor helyezkedtek szembe és tagadtak meg vele minden közösséget, mikor ez, a hatalommal kezében, kezdte átültetni elveit a gyakorlati életbe.

A Magyar Szövetség nem kezel közhatalmat s így ha vezetését ma kizárólag konzervatív, vagy kizárólag radikális férfiak vennék is a kezükbe, ez a tény egymagában még nem adná meg a lehetőséget egyik irányzatnak sem arra, hogy a másikkal érvényesülését megátolhassa. Lehetséges, hogy az előbbi irányzat pl. kizárólag a felekezeti iskoláknak követelne államsegélyt, az utóbbi pedig valami laikus iskolatípusért küzdene; valószínű, hogy pl. az~ agrárreformnál az előbbi a magyar földbirtokosok érdekeit védelmezné, az utóbbi pedig a magyar kisembereknek igyekeznék földet szerezni. Hogy azonban magyar iskolákat felekezeti vagy laikus vezetés alatt tudunk-e sikeresebben fenntartani, hogy a magyarság mezőgazdasági birtokállományát a magyar birtokos vagy a magyar kisgazda kezében tudjuk-e eredményesebben megvédelmezni, az *nem tőlünk függ*, hanem a román állam sorsát intéző kormányok és többségi pártok alapirányzatától, melyre mi, mint népi kisebbség a dolog természete szerint *nem gyakorolhatunk döntő befolyást.*

Ne tekintessünk tehát sanda szemekkel egymásra, egyikünk sem fog leülni a hatalom terített asztalához.

Másrészt azonban nincs magyar ember, intézmény vagy irányzat, mely ne tehetne értékes szolgálatokat ügyünknek még akkor is, ha látszólag csak egyoldalú működést fejt ki. Egy konzervatív román kormánytól a konzervatív magyar férfiak joggal remélhetik a konzervatív magyar intézmények támogatását. Viszont pl. a modern gondolkozású Goga Oktáviántól a radikális Janovics Jenő az általános emberi kultúra nevében sikeresen kérte a magyar színházak működési engedélyét.

A sorompók föl vannak húzva, a pálya szabad. És akár Bi-harnak, akár a székelységnek; akár a magyar lutheránusoknak, akár a fogyasztási szövetkezeteknek szerez valaki valamely előnyt, kedvezményt, támogatást, az összmagyarságot erősíti ezzel. Szerteágazó céljaink bármelyikéért folytatott komoly munka megérdemli osztatlan elismerésünket.

Ne törődjünk tehát sokat azzal, hogy milyen elveket gyűjtsünk programmunkba és kiket válasszunk meg vezetőknek. *Az irreális programmpontok amúgy is elfakulnak s a nem arravaló emberek*

hamarosan háttérbe szorulnak. Az ezrek s a százezrek ahhoz az irányzathoz fognak csatlakozni, amelyik a *legtöbbet hozza* fajunknak, kultúránknak s azokat fogják vállalkra emelni, *akik a legtöbbet dolgoznak értük.*

Legyen ezért nekünk is erőnk — *supportare invicem* — elszervenvedni egymást. Higyjük el, hogy minden lépés, bárki teszi is, minden talpalattnyi föld, a közélet bármely terén hódítják is meg, az egész magyarság birtokállományát gyarapítja.

Csak egyet ne: *csak ölbe ne tegyük a kezünket, mert akkor az élet keresztülrohan rajtunk.*

(Keleti Újság.)

A hitvallásos iskola típusa.

Indítvány az erdélyi római katolikus Státus 1921. november 10-iki közgyűlésén.

Ha iskoláink jelenlegi, kultúrúzóját fenn akarjuk tartani, az államsegélyt ezidőszert nem nélkülözhetjük.

Mindaddig azonban, míg mi magunk az iskolaügyben precíz, határozott álláspontot nem helyezkedünk, nem várhatjuk és nem remélhetjük, hogy az állam a segélyezés kérdését végleges megoldásra juttassa.

Ismeretes a gyulafehérvári határozatoknak s a békeszerződésnek a felekezeti és nemzetiségi kisebbségek iskolaügyére vonatkozó állásfoglalása.

A kérdés világos és egyszerű ott, ahol — mint pl. az erdélyi szászoknál — felekezet- és nemzetiség az embereknek ugyanazon csoportját Öleli fel. Az erdélyi szászokra nézve esetleg közömbös lehet az, hogy a békeszerződésben biztosított iskolai autonómiajukat lutheránus felekezeti avagy szász nemzetiségi szervezetben gyakorolhatják-e.

Egészen más azonban a helyzet a magyarságra nézve, mely 3—4 felekezetre oszlik s más reánk katolikusokra nézve, akik — a csanádi egyházmegyét is ideszámítva, — körülbelöl egyenlő erős két nemzetiségre tagozódnak.

A békeszerződésnek a kisebbségek iskolai autonómiajára vonatkozó rendelkezései — mint látható — a földrajzi és ethnografiai viszonyok kellő ismerete nélkül állapítottak meg s a kormány a kontemplált intézmények étetbehívása elől kitérhet azzal az érveléssel, hogy a rendelkezés szószerinti végrehajtása lehetetlen, oly megoldási módot pedig, mely az összes érdekeket kielégítené, maguk a közvetlenül érdekelt kisebbségek sem jelöltek meg. Ennek tulaj-

donítható, hogy a kormány több-kevesebb őszinteséggel bevallott végcéljává tűzte ki az egész oktatásügy államosítását s a békeszerződés kikötéseinek magyar, illetve némettannyelvű *állami* iskolák felállításával óhajt eleget tenni.

Ma ez még csak pium desiderium és nem kormányprogramm. Ma még csak erkölcsi eszközökkel s a felekezeti iskolák segélyének megvonásával vagy késedelmes folyósításával törekszik a kormány ezt a célját elérni vagy legalább is arra a talajt — különösen' a nehéz helyzetben sínylődő felekezeti tanerők lelkében — előkészíteni. Számolnunk kell azonban azzal, hogy ha a kérdés helyes megoldását nem siettetjük, előbb-utóbb nyílt programmá válik az államosítás, melynek keresztülvitele érdekében az államhatalom összes tényezői teljes energiával sorompóba fognak lépni.

A kisebbségek iskolaügyének megoldására a kormány által kontemplált magyar tannyelvű állami iskolák mellett fölvetettek egy másik tervet is: a magyar kisebbség iskolai autonómiáját.

E tervvel részletesebben most nem kívánok foglalkozni. A magam részéről a romániai magyarságot, mint nemzeti kisebbséget, — elvi szempontoktól egészen eltekintve — nem tartom *sem elég erősnek, sem elég egységesnek, sem eléggé szervezettnek arra, hogy egy ilyen halálosan fontos ügyet, minő a kultúrpolitika, egyedül ennek kezeibe letehetnének.*

Elérkezett tehát a tizenkettedik órája annak, hogy az erdélyi katolikus Státus, mely nemcsak történelmi jogon, de demokratikus összetételénél fogva is hivatott képviselője az erdélyi katolikusoknak, e nagy kérdésben szavát hallassa, álláspontját leszögezze és azt mindenütt és mindenkinek félreértést nem tűrő módon tudomására adja.

Ebben a testületben bizonyára nem szükséges argumentumokat felsorakoztatni amellet, hogy mi katolikusok, ifjúságunknak hitünk szellemében való oktatását és nevelését semmi körülmények között senki kedvéért áldozatul nem dobhatjuk. Az „Euntes, docete omnes gentes!” *mandátum* is, minden emberi jognál erősebb felhatalmazás és *kötelezettség* is, melynek teljesítése alól senki minket fel nem oldhat.

Midőn tehát katolikus iskoláink mellett a legteljesebb határozottsággal állást foglalunk, nézetem szerint ki kell domborítanunk ezen állásfoglalásunknak eminenter *katholikus* és *univerzális* indokait, mert hiszen nyilvánvaló, hogy *ha nem kisebbség, hanem*

államalkotó faj volnánk is, ha nem léteznének gyulafehérvári határozatok és kisebbségi klauzulák, mi akkor is ugyanazon energiával ragaszkodnánk katolikus oktatásügyünkhöz, amely határozottsággal lépett fel a katolicizmus a fajilag egységes Németországban Bismarck és Franciaországban Combes iskolapolitikája ellen s amely energiával küzdöttünk a magyar kormányok államosító tendenciáival szemben.

De ha szükséges már elvi szempontból a katholikumnak ez a kidomborítása, fokozottan szükséges a mi helyzetünkben, mert;

a) sem a magyar, sem a német katolikusok nem képeznek zárt ethnográfiai egységet,

b) a kormánykörök jól ismert mentalitására tekintettel ezt követeli tőlünk az okosság elve,

c) iskolaügyünk részére a világhatolizmus erkölcsi és esetleges anyagi támogatását csak így szerezhetjük meg és biztosíthatjuk.

E szempontok bővebb indokolása a helyzet ismerősei előtt felesleges.

Ha tehát így áll a helyzet, akkor ebből le kell vonnunk a konzekvenciákat s ez elsősorban abban áll, hogy félreértést nem tűrő, határozott formában le kell szögeznünk katolikus iskoláinkhoz való feltétlen ragaszkodásunkat.

E nyilatkozatunkat pedig oly formában kell megtennünk s annak oly módon kell nyomatékot adnunk, hogy komolyságát senki kétségbe ne vonhassa.

Üres szavaknak ilyen nyomatékot csak tettekkel lehet adni.

E tetek pedig a jelen esetben azt jelentik, ha Erdély katolikusai egy akarattal, egy szívvel és végsőkig menő áldozatkész-séggel kijelentik, — amint kijelentette ezt pár nap előtt a nagy-szebeni szász egyházi kongresszus — hogy addig is, mig az állam belátja iskoláink támogatásának kényszerűségét, *iskoláinkat mi magunk fenn akarjuk és fenn fogjuk tartani.*

Mondja ki ezért a Státuszgyűlés, hogy:

1. A katolikus ifjúság oktatásának és nevelésének ügyét a Státusz a saját elsőrendű feladatának ismeri fel és kijelenti, hogy katolikus iskoláihoz feltétlenül ragaszkodik, azokat sem az államnak, sem semminemű más testületnek át nem adja s a legnagyobb erőfeszítéssel és minden nehézségek dacára is fenntartja.

2. Indokolt és az ügy fontosságának megfelelő módon elő-terjesztendő kéressel fordul a kormányhoz aziránt, hogy a katolikus

tanerőknek az államiakkal egyenlő javadalmazáshoz szükséges összeget államsegélyként folyósítsa.

3. A békeszerződés rendelkezései és az igazságosság és méltányosság elvére támaszkodva azt kívánja, hogy a katolikus állampolgárok által fizetett adókból befolyó közjövdelem arányos része a katolikus intézetek céljaira intézményesen engedtesék át.

4. Széleskörű akcióval felhívja Erdély katolikusainak figyelmét iskolaügyünk fontosságára és arra a parancsoló szükségre, hogy addig is, míg e kérdéseket az állam intézményesen szabályozná, a hívek maguk hozzák meg a legmesszebbmenő anyagi áldozatokat az iskolák érdekében.

A Státuszgyűlés az indítványt egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

A magyarság egysége.

Dicsőszentmarton, 1921. december 18.

Itt válaszolok egy levélre.

Én is „halálos ellensége vagyok mindenkinek és mindennek, mi a magyarság közé konkolyt hint, széthúzást szít”. De hát, édes jó uram, jöjjünk végre tisztába azzal, hogy mi az „*a magyarság egysége*”, amit annyian hordoznak az ajkukon s olyan kevesen a szívükben.

Ebereket egységbe egyetlen érzelem tud összefogni s ez a szeretet. Az a szeretet, melyről írva van, hogy „nem irigykedik, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágó, nem keresi a magáét, nem gondol rosszat, mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszened”. Aki dolgozik abban a munkakörben, ahova állították; aki béketűrőssel át adja másnak az első helyet s elfogalja az utolsót; aki nem akar a mások munkájából saját hiúságának bálványt állítani; aki meghallgatja az ellenvéleményt s nem ragaszkodik makacsul a saját légváraihoz, aki tud túrni félreértést, megszólást, gúnyt, rágalmat és nem veszi föl a kezeügyébe eső furkósbotot — ezek a csendes, szerény, meg nem látott emberkéek azok, akiknek köszönhetjük, hogy embereket egyáltalában lehetséges egységbe összefogni.

S mi bontja meg a magyarság egységét?

Azzal a naivitással, azt hiszem, már az elemi iskolások is leszámoltak, hogy itt a nagy- és kisantant, Bratianu, Goga és »Maniu naponta milliókat áldoznak erdélyi magyarok megvesztegetésére s hogy százával és ezrével rajzanak körülöttünk emberek, akik súlyos fizetést élveznek azért, hogy közöttünk „konkolyt hintsenek és széthúzást szítsanak”. Aki ezt hiszi, aki ennyi alávalóságot

tételez fel honfitársairól, ilyen ostoba bőkezűséget ellenfeleinkről, aki ennyire nincs tisztában a mi jelenlegi, sajnos, másodrendű jelentőségünkkel; aki nem tanulta meg a történelemből, hogy fizetett ügynökökkel pillanatnyi zavarokat lehet csinálni, de azt sohasem lehet elérni, hogy egy nép megtagadja a saját egészséges életosztónét, azokkal, akik az ilyen vádakát nemcsak mondják, de el is hiszik, én nem vitatkozom.

A magyarság egysége ellen azok vétkeznek, akik hatalomvágyukkal, irigységükkel és türelmetlenségükkel lehetetlenné teszik, hogy a magyarság körében gyökeret verjen és megerősödjék az érzelmi egység. Akik az egységbontás mumusával ijesztgetnek mindenkit, aki kérdezni meri, hogy milyen érdemek és képességek révén igénylik éppen ők a vezéri pálcát; akik árulót kiabálnak, mihelyt valaki számon kéri tőlük tétlenségük, tehetetlenségük és tudatlanságuk hibáit és mulasztásait; akik ellenérvekre gyanúsítgatásokkal felelnek; akik utat mutatni nem tudnak, de a más célkitűzéseit lemosolyogják; akik nem dolgoznak, de a más munkáját elgáncsolják; akik kíméletlen harcot hirdetnek az újtjokba állók ellen, de a saját hiúságukat a magyarság egységének pajzsával akarják megvédelmezni. Ezek az emberek vetik el a széthúzás bomlasztó csiráit.

Nem, édes jó uram, a magyarság egysége nem azt jelenti, hogy három, tizenhárom vagy ötvenhárom ember kiálljon a fórumra, kezébe vegye a vezéri pálcát, összehordjon ott tücsköt, bogarat, harcot hirdessen vagy megalkuvást prédikáljon s mi többiek, jámbor megadással bólogassunk hozzá és a szent egység nevében utánuk induljunk, bárhova visznek, akkor is ha tudjuk, hogy pusztulásba megyünk; akkor is ha tudjuk, hogy a nagybotosok már jóelőre biztonságba helyezték magukat.

A magyarság egysége azt jelenti, hogy becsüljük meg egymást, becsüljük meg minden értékes emberünket. Ne legyünk erőszakot senki lelkiismeretén. Hallgassuk meg türelemmel és szeretettel az ellenvéleményt. Ha azt akarjuk, hogy mások higgyenek a mi önzetlenségünkben, akkor mi se kiabáljunk megvesztegetésről. Ha szeretünk gyönyörködni abban, mikor az emberek a mi trónusunk körül gyülekeznek, akkor ne dugjunk dinamitot a mások széke alá.

Az olyan egységből, mely nem ezeken az érzelmeken alapul, melyet csak úgy lehet fenntartani, ha hazaárulóknak deklarálják, aki

a program 14-ik pontjának b) alpontját nem tartja időszerűnek s társadalmi bojkottot hirdetünk mindenki ellen, aki Ypszilanti úrnál alkalmasabb segédtitkárt mer javaslatba hozni, az ilyen egységből én a magam részéről nem kérek. S higgye el nekem, hogy ha közös szenvedéseink testvéri szeretettel való átérzése nem tud minket egységbe kovácsolni, a gyűlölet és gyanúsítás korbácsával sem fog soha senki egy nyájba összeterelni.

„Azért többé egymást ne ítéljük; hanem inkább arra határozatok el magatokat, hogy akadályt vagy botránkozást ne tegyetek atyátokfiának.” (Róm. 14. 13.)

(Kis-Küküllő.)

A demokrácia.

Fájdalommal láttam azt az éles harcot, mely a Magyar Szövetség megalkulását követő hónapokban visszhangzott az erdélyi magyar sajtóban s amelynek nyomai érezhetőek voltak már az erdélyi közvéleményben is. Az egyik oldalon destruktívnek, hazaárulónak, vörösnek s minden egyéb rossznak deklaráltak s társadalmi bojkott alá vetnek embereket azért, mert *demokraták*. A másik oldalon ugyanakkor a közéletből legszívesebben kiradíroztak volna érdemes férfiakat, — mert *nem elég demokraták*. Holott éppen a demokrácia körül — mely nem szélsőséges világnézet — nem lett volna szabad ilyen harcnak folynia. Ha mégis folyik, annak csak az volt az oka, hogy félreismerték a demokrácia alap gondolatát itt is, ott is. S mert itt volt a baj gyökere s mert a disputában csak hangos jelszavakat hallottunk minden oldalról, de sehonnan sem nyugodt, objektív hangot, azért ítélem szükségesnek, hogy rámutassak az alábbiakban annak a jelszónak alap gondolatára, melynek nevében oly elkeseredetten csatáztak az erdélyi magyar sajtóban.

Reméltem, hogyha egy-két újságcikk nem is alakítja át a közvéleményt, de talán mégis akadnak, akik a felvetett eszméken elgondolkozva, revízió alá veszik szélsőséges felfogásukat s jövőre, ha összevesznek a rabbiválasztásán vagy a tűzoltóőparancsnokságon, talán mégis kevesebben fogják egymást demokratának gazemberezni.

Cikkemet ugyan alaposan lerántotta egyik kolozsvári lap, de pár hónap alatt azért mégis elült a demokrata-harc s ma már talán nem köveznek meg azért, ha tárgyilagosan kijelölöm a demokrácia elvének alapirányát és működési körét az egymásra ható társadalmi erők kiegyenlítése és egyensúlyba hozatala terén.

Kolozsvár, 1921. december 35.

A demokrácia sokat hangoztatott, sokat magasztalt és ócsárolt jelszó. Alap gondolatát épp úgy félreértik azok, akik nevében minden meglévőnek hadat üzennek, mint akik az eszme híveit legszívesebben börtönbe vetnék.

Szembe kell néznünk e problémával, ha tisztába akarunk jönni lényegével.

Minden emberi alkotás *erők és energiák koncentrációját* igényli. A legegyszerűbb emberi célok megvalósítása a legkülömbözőbb nyersanyagok, természeti erők, eszközök és szerszámok használata mellett sokoldalú munkát, figyelmet, tapasztalatot, ügyességet követel. Fokozott mértékben érvényesül ez az energiakonzentrálás akkor, mikor a tervezett alotáshoz egy ember ereje nem elegendő, hanem annak érdekében több ember együttműködését kell biztosítani.

Van és létezik ilyen *erő*, mely képes *több ember tevékenységét* egy közös cél érdekében *egyesíteni*. Bármerre tekintünk az életben, *mindenütt ott látjuk ezt az erőt működésben*. Ez az erő fogja össze vaskapcsokkal az emberek tömegeit állami alakulásokba. Ez az erő mozdit meg s küld halálba vagy győzelembe hadseregeket. Ez alkot, fejleszt és tart üzemben nagy ipartelepeket. Ez gyűjti irodalmi társaságba a tudósok és írók csoportját. Semmi nagy alkotás nélküle létre nem jöhet. Egy jótékony célú színelőadás, egy vasárnap délutáni séta épp úgy nem sikerülhet nélküle, amint államok és hadseregek, évszázados intézmények és milliós vállalatok korhadttal szembeállanak, ha ezt az *összefogó erőt* elveszítették.

Nevezhetjük ezt az erőt sokféle néven; hívhatjuk imperializmusnak, uralom elvének, autokráciának és diktatúrának, vagy enyhébb kifejezésekkel szervező erőnek, népszerűségnek, vezetésnek, irányításnak, fődolog, hogy lényegével tisztában legyünk. S ez abban áll: *egyesíteni, összefogni, ravaszsággal vagy meggyőzéssel, meggyőzésrel vagy reális előnyökkel, szabad egyezkedéssel vagy kényszerítéssel reábirni az emberek bizonyos csoportját arra, hogy egyéniségük egy részét, munkájukat, tehetségüket, javaikat, erejüket egy közös célnak alárendeljék, ennek rendelkezésre bocsássák*.

Az emberiség egész történelme nem egyéb, mint ennek az erőnek folytonos küzdelme a minden ember lelke mélyén szunnyadó *önzességgel*, mely saját magát tekinti öncélnak s csak akkor dolgozik és küzd idegen célokért, ha beláttatjuk, elhíttatjuk vagy rákényszerítjük, hogy azt saját céljának tekintse. De ennek a behatásnak folytonosnak kell lennie. Mert abban a pillanatban, amint intenzitásából enged, amint elveszíti meggyőző erejét, amint megszűnik a kényszer hatalma, nyomban működésbe jön az addig egy célra tömörült emberek lelkében egy *másik erő*, melyet nevezhetünk anarchiának, liberalizmusnak, fegyelmezetlenségnek, szabadságnak, önállóságnak vagy emberi méltóságnak — az elnevezés itt is mellékes —, amely erő *kivonja az embereket az eddigi befolyás alól*,

szétbontja az összekötött kévét, kijelenti, hogy: Non serviam! s megtagadja a további munkát és áldozatokat a közös célért.

Már most: minél erősebb volt az összetartó erő, minél nagyobb nyomás kovácsolta össze az embereket; minél kevésbé felelt meg tényleg a kitűzött közös cél valódi érdekeiknek, annál vehemesebb erővel megy végbe az összetartó kötelékek szétszakítása s az így felszabaduló energia gyakran romba dönti magát az előbb közös célként felismert, közös verejtékkel létrehozott alkotást is.

Ha végig kísérvük az emberiség történetén e két ellentétes erő küzdelmét és látjuk, hogy annyi erő és energia, vér és könny, munka és fáradozás, amit egyes emberek és népek céljaik elérésére feláldoztak, mint vált semmivé a lenyűgözve tartott ellentétes erők kirobbanása következtében, kétségbe kellene esnünk az emberiség jö-vője és fejlődési lehetőségei fölött, ha nem volna egy biztató momentum, melyben megfogózhatunk.

Az emberiség a fejlődés bizonyos fokán eljutott arra a belátásra, hogy amikor egy közös célra verbuválják, célszerű nyitva hagyni a hátsó ajtókat és amikor egész energiával fűti a kazánt, akkor sem szabad megfélekednie a biztonsági szelepekről.

Ezt a gondolatot a kereszténység vitte bele először az emberiség öntudatába, mikor az állami omnipontenciával szemben kiemelte a vallás szuverenitását. Sem a római vallás, mely az állam-eszme idealizációja volt, sem a többi pogány vallások nem rendelkeztek azzal az erkölcsi bátorsággal, hogy a lelkiismeretlen erőszakot tevő államhatalomnak odakiáltás: *előbb kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek!* A kereszténység adta meg az emberiségnek az első hátvédet a hatalommal szemben s állított fel szabályokat, melyek alól királyok és hadvezérek, urak és parancsolók sem voltak kivéve s ha vétkeztek ellene, bűnhődniök kellett nekik is, még pedig a legkeservesebben akként, hogy népeik feloldattak hatalmuk alól.

A kereszténységnek ezt a nagy gondolatát a francia forradalom két irányban bővítette és mélyítette.

Először leszögezett bizonyos emberi jogokat, melyeket semmiféle cél érdekében semmiféle hatalomnak érintenie nem szabad. Ez voltaképpen csak laikus kodifikációja volt annak a keresztény elvnek, mely az emberi lélek egyenlő értékén alapuló erkölcsi törvényt a világ hatalmasaira is kiterjesztette.

Új azonban a másik gondolat, hogy *az emberek saját maguk*

illetékesek meghatározni azt, hogy energiáik, mely közös célra, milyen mértékben és mennyi időre egyesíttessenek. Ez az elv, amit parlamentarizmus, önkormányzat s hasonló jelszavak alatt igyekeztek azután több-kevesebb sikerrel életrehívni.

Mi a célja és gyakorlati jelentősége ennek a nagy gondolatnak?

Közébe állni az ellentétes erőknek.

Megakadályozni azt, hogy *igazságtalan, önző célokra, igazságtalan, erőszakos eszközökkel* koncentráltassanak a néptömegek energiái.

Biztosítani az emberi jogoknak olyan *minimumát, megvédeni az emberi méltóságnak néhány olyan postulatumát*, melyeket semmiféle földi hatalomnak semmiféle cél érdekében semmibe venni, lábbal tiporni nem szabad. *Vétó és jajkiáltás a „cél szentesíti az eszközt”, a „salus rei publicae saprema lex” s hasonló jelszavak ellen*, melyekkel minden idő zsarnokai a maguk erőszakoskodásait indokolták.

Jogot és befolyást juttatni azoknak, kik energiájukat egy közös cél érdekében állították, hogy e cél kitűzésébe, elérési lehetőségeibe és megvalósítási módjaiba befolyhassanak.

S mindezt azért, hogy ha elfakul a közös cél, ha meggyöngül az összefogó erő, ha atomjaira bomlik a fáradtságosan kiépített szervezet, ez ne legyen *katasztrófaszerű összeomlás*, mely maga alá temet korhadt romokkal együtt reális értékeket is, hanem legyen *fejlődésszerű átalakulás*, mely a múlt értékein építi fel a jövő hajlékát.

Ez az a demokrácia, melyet nyugodtan vallhatunk magunkénak.

Nem ennek feladata nagy alkotásokat életbe hívni, hiszen lényegében negatívum. Ezt más eszmének kell elvégeznie helyette. Arra sem alkalmas, hogy leküzdhetlen vehemenciával máról-holnapra ledöntsön korhadt, igazságtalan intézményeket.

Ezért van az, hogy a két ellentétes erő nyílt összecsapásánál senkid sem hallgat szavára. A zsarnok rebellisnek bélyegez minden ellenkező véleményt s a rombolásra felemelt ököl nem áll meg hideg argumentumok előtt.

Az emberiség fejlődését azonban mégis csak az a kéz szolgálja, mely olajat csöpögtet a csikorgó tengelyre, hogy ne törjön össze az egész gépezet.

(Ellenzék.)

A parlamenti aktivitás.

Kolozsvár, 1921. december 5.

Az erdélyi magyarság legfontosabb teendőjének ítélem, hogy minél előbb, minél több és minél arravalóbb embert juttasson be a parlamentbe.

Az érvek egész sorozata nyomul a pennám alá. Csak három szempontot emelek ki.

Először: Ha valahol, úgy Romániában elsősorban áll az a tétel, hogy *ügyeket gyorsan és eredményesen csak közvetlenül és szóbelileg lehet elintézni*. E feladatra kiszemelt férfiainknak megfelelő *anyag bázis* s a kormánnyal szemben *kellő súlyt és tekintélyt* kell biztosítanunk, ha eredményeket várunk tőlük. Mindkettőt ma a mi helyzetünkben *csak a parlamenti mandátum* nyújthatja.

Másodszor: A magyarság szervezkedési vajúdásaiban kezd már egyenesen undorító lenni az a *tülekedés*, mellyel fő- és alvezérek, konzervatívok és destruktívok, Budapest és Bukarest felé orientálódnak, aktívok és passzívok, sovinszták és megértők egymást a fórumról leráncigálni és saját becses személyüket előtérbe tolni igyekeznek. A választás megoldja ezt a kérdést is. *Aki a magyar nép bizalmából bejut a parlamentbe, az vezér lesz. A többi meg — legalább is egyelőre — szépen visszavonul a magánéletbe*, lesz egyházi főgondnok vagy tűzoltóegyleti elnök, meg fogja ismét az eke szarvát vagy tovább spekulál a valutával.

Last not least — ha az erdélyi magyarság megválasztott vezetői felveszik a komoly parlamenti munkát, akkor minden idejüket és energiájukat lekötik majd azok a *konkrét problémák*, melyek a parlamentben eldöntésre kerülnek. Ők maguk — már csak a saját tevékenységük aláfestése érdekében is — ezekre a gyakorlati pro-

blémákra fogják terelni a magyar közvélemény figyelmét és remélhetőleg nem áll majd elő az a ferde helyzet, hogy amikor az agrárreform gyökerében átalakítja a magyarság birtokállományát, akkor a székely és magyar autonómia elvi szempontjai fölött disputáljunk s amikor a Titulescu adójavaslati új alapokra fektetik az egész közgazdasági életet, a magyar közvélemény egy színházi díszelőadás külsőségeinek kritikájától visszhangozzon s annak dinasztikus, arisztokratikus és demokratikus vonásait boncolgassa.

Ha patkóra van szükségem és kezembe veszem a kalapácsot és addig ütöm a vasat, amíg legalább egy patkószeg kikerül a kezemből, akkor egy lépéssel mégis csak közelebb jutottam a célomhoz. Ha azonban ehelyett el kezdek távvitákat folytatni a szomszédommal afölött, hogy melyik boltban lehet a patkócsináláshoz jobb vasat szerezni s ha érvekkkel őt meg nem győzhetvén, kalapácsommal fejbeütöm, akkor nemcsak őt tettem akcióképtelenné, hanem saját magamat is.

Közben pedig a patkót majd] felveri egy másik kovács a ló lábára.

(Napkelet.)

Bernády Györgyről.

Dicsőszénimárton, 1922. január 6.

Bernády Györggyel behatóan tárgyaltuk a magyarság változott feladatait s a Magyar Szövetség teendőit. Felfogásunk teljesen egyező három főkérdésben:

Hogy a magyarság érdekeit csak a parlamentben lehet sikeresen megvédelmezni és előre vinni.

Hogy az erdélyi magyarság orientációját csak a saját speciális viszonyaiból merítheti s minden külső befolyás csak káros lehet.

Hogy a Magyar Szövetség — ha nem akar tápot adni a fajunkat jellemző terjengős és szétforgácsolásra vezető vitákra — egyelőre csak egy pontot vegyen fel programjába: a romániai magyarság érdekeinek szolgálatát s a részletkérdéseket bizza a gyakorlati életre, mely amúgy is özönével fogja felvetni a problémákat.

Egyetértésünk e három főkérdésben — melynek kardinális jelentősége csak most kezd kibontakozni — már akkor világossá tette előttem, hogy bármiben térjenek is el egyébként utaink, a legközelebbi jövőben egy úton fogunk haladni.

Hogy e főkérdésekben ilyen könnyen jutottunk egy álláspontra, az csak megerősíti azt az ismételten hangoztatott állításomat, hogy a programpontok feletti veszekedések s a személyi tülekedések nyomban megszűnnek, amint kézbe kell venni a gyakorlati munkát. Mert a gyakorlati élet elénk adja a megoldandó kérdéseket s a munkáért, fáradságért és áldozatért nem szoktak az emberek tolazkodni.

Bernádyra — éppen mert ily világosan látja a teendőket — kétségkívül jelentős szerep vár. S megvannak az összes kvalitásai ahhoz, hogy e szerepnek meg is felelhessen.

(Kis-Küküllő.)

A magyarság és a választások.

Kolozsvár, 1922. február 10.

A küszöbön levő választások a fontos kérdések egész sorozatát állították a magyarság elé.

Bármily nehézségek vannak is előttünk, bármily kedvezőtlen előfeltételek mellett kell is a küzdőterre lépnünk, ma már meg van a reményünk arra, hogy egy lépéssel legalább előbbrevihetjük elárvult ügyünket.

Az előttünk álló kérdések közül a két legfontosabb alapvető kérdést megoldásra juttatta a Magyar Szövetség intéző-bizottsága február 5-én hozott határozataival.

A Magyar Szövetség intéző-bizottsága elsősorban is kimondta, *a magyarság parlamenti aktivitásának felvételét*. Meghozta az intéző-bizottság ezt a fontos határozatát annak dacára, hogy eredetileg a nagygyűlés hatáskörének volt fenntartva e kérdésben a határozás. Az intéző-bizottság egyhangúlag úgy ítélte, hogy miután az idő rövideje miatt már lehetetlen a nagygyűlés egybehívása, a kialakult közvéleményre támaszkodva, magára vállalja a felelősséget e nagyjelentőségű politikai lépésért.

A Magyar Szövetség második határozata veto és jajkiáltás azokkal a bomlasztó, széthúzó tendenciákkal szemben, melyek különböző pártalakítások és pártmozgalmak leple és jelszava alatt a magyarság kebelében bizonyos elvitázhatlan felfogásbeli, társadalmi, gazdasági és főként személyi ellentéteket kiegyenlítés helyett kiélecsínének, elsimítás helyett kimélyítenek s ezzel előbb-utóbb oly szakadékokat támaszthatnak, melyek későbbi akciókra végzetes hatással lehetnek.

A Szövetség felhívással fordult az egész magyarsághoz, hogy

a veszélyeztetett nagy érdekekre való tekintettel egységesen vegyen részt a választásokon.

Most, a választási küzdelem megindulása előtt, nincs fontosabb érdekünk, minthogy a Magyar Szövetségnek ezt a halálos komolysággal deklarált figyelmeztető szavát meghallják és meg is hallgassák mindenütt, ahol magyarok laknak s minden erőt egységbe fogjunk össze.

Ezeknek az alapvető kérdéseknek a megoldásával a Magyar Szövetség megvetette az alapot, melyen az eredményes munka a siker reményével megindulhat.

Megalakult a választásokat intéző egységes vezérlőbizottság s az megtette a szükséges előkészítő intézkedéseket.

Most már a magyarság józanságán és fegyelmezettségén múlik, hogy a beinduló választási küzdelemben tanúbizonyságot tegyen életképességéről, erejéről és politikai súlyáról.

(Magyar Nép.)

A magyarság- és a választások.

Dicsőszentmárton, 1922, március 12.

A küszöbön álló választások a legnehezebb feladatok elé állították az erdélyi magyarságot. Szükségünk van egész erőnkre, fegyelmezettségünkre és egészséges életöztönünkre, hogy a választási küzdelmekből megerősödvé s ne legyengülve kerüljünk ki.

A Magyar Szövetség központi intéző-bizottsága február 4-én tartott ülésében a *parlamenti aktivitás* mellett foglalt állást s ezzel véglegesen eldöntötte azt az alapvető kérdést, mely annyi szócsatára adott alkalmat.

A meginduló választási küzdelemben most már legfontosabb az *egység* biztosítása.

Erről az egységről nagyon sok szó esett az utóbbi időben. Nekem is volt már alkalmam elmondani a magam véleményét. Ma sem mondhatok egyebet, mint azt, hogy egység csak ott van, ahol közös célok, közös érdekek fogják össze az embereket oly erősen, hogy ez az összefogó erő legyőzi a szétválásra húzó külön törekvéseket. Mikor fogja legyőzni? Akkor, ha az emberek látják, hogy csakis arra a célra tömörítik őket egybe, melyet mindnyájan közösen elismernek s ha a közös cél leple alatt nem kívánják tőlük olyan érdekeik és meggyőződéseik feláldozását, melyek a közös céllal nincsenek összefüggésben, arra nézve indifferensek.

Sajnos, ma a legsúlyosabb aggodalmakkal kell kísérnünk éppen az egység szempontjából a magyarság politikai megnyilvánulásait.

Pedig erre az egységre elengedhetlen szükségünk van. Nem csak azért, mert ha szétforgácsolódunk, akkor még azt a néhány kerületet is elveszítjük, amit a mai névjegyzék mellett megszerez-

hetnénk. Még az sem a legfőbb ok, hogy a turáni átok csak még jobban megtépázza a magyarság tekintélyét a minket környező fajok előtt. Az egység hiányának legkárosabb következményeit én abban látom, hogy a meginduló választási küzdelem olyan *mély szakadékokat* támaszthat a magyarság *egyes rétegei és vezető egyénei között*, melyeket azután évek munkájával is *alig tudunk beheggeszteni s e szakadékok későbbi munkánkban állandóan hátráltatni fognak*,

A Szövetség intéző-bizottsága teljes tudatában e kérdés óriási horderejének s a reá nehezedő súlyos felelősségnek, február 4-én és 5-én tartott üléseiben a legnagyobb erőfeszítéssel igyekezett az egységet veszélyeztető momentumokat kiküszöbölni.

Így legelőször is február 4-én tartott ülésében kimondotta, hogy miután a Magyar Szövetség működésének engedélyezésével megszűnt annak indoka, hogy a magyarság politikai életének irányítására más szervek alakuljanak, ennél fogva a Magyar Szövetség, mint politikai szervezet maga veszi kezébe a választások irányítását és felhívja az egész magyarságot, hogy mindennemű további párt-mozgalmaktól tekintsen el.

Mínthogy pedig kívánatosnak mutatkozott, hogy az ügyek intézésében az összes árnyalatok résztvegyenek, február 5-én tartott ülésében a mostani választásokra az érdekelt frakciók reprezentánsainak bevonásával *egységes vezérlő bizottságot* alakított, mely Jósika Samu báró elnöklete alatt ugyanaz nap formálisan megalakult, megejtette a legsürgősebb jelöléseket s tagjai írásban köztették le magukat a további teendők egységes intézésére.

Felhatalmazást nyert ez az egységes vezérlő bizottság arra is, hogy amennyiben a létező frakciók egyesítésével vagy anélkül politikai párt alakítását látná szükségesnek és célravezetőnek, erre nézve a szükséges intézkedéseket megtehesse.

Sajnos, úgylátszik, az egységes párt megteremtésére vonatkozó fáradozások nem vezettek eredményre.

Így áll ma a helyzet.

Legyen szabad most befejezésül, kéréssel fordulnom mindenüvé, hova szavam elhat, mindazokhoz, akik hallgatnak reám.

Ha vannak közöttünk ellentétek, ha vannak ellenvélemények a követendő taktikára nézve, ha vannak egyeseknek vagy csoportoknak fájó sérelmeik, ne szögezzük az ellentéteket *most szembe egymással, némuljon el az ellenvélemény és hallgattassuk el a sérelmek panaszos hangját*.

A romániai magyarság most lép a politikai élet nyilvánosságára. Minden egyéni, társadalmi és pártérdeknél fontosabb, hogy e föllépésében *erőről* és *fegyelmezettségről* tegyen tanúbizonyságot.

Négy hétről van mindössze szó. Ha elült a választások harci zaja, ha elsimultak a felkavart hullámok, akkor ám csatázzanak tovább az elvek, disputáljunk ismét a taktikáról s keressünk orvoslást a sérelmeinkre.

De addig — együtt kell maradnunk, össze kell tartanunk, egy utón kell haladnunk.

(Kis-Küküllő.)

Csikszeredai programbeszéd.

Csikszereda, 1924. február 19.

A régi rómaiak hite szerint az embernek, mielőtt belépett a másvilágra, keresztül kellett mennie a Léthe-folyón, melyet a *feledés* vizének hívtak s aki abban megfürdött, elfeledte egész előző életét: a Léthe vize lemosta régi vágyait és törekvéseit, régi örömeit és gondjait. Csak így átalakulva léphetett be az Elysëumba, s csak így tudott belehelyezkedni a másvilági életbe.

Nekünk, akik ma Romániában magyar politikát csinálunk, bizonyos tekintetben *szintén keresztül kell mennünk a Léthe vizén.*

Mindent elfeledni — oh, azt nem! Vannak édes és fájó emlékeink, melyeket ép oly kegyelettel őrzünk, mint édesapánk jegygyűrűjét vagy nagyanyánk menyasszonyi fátylát.

De *vannak előítéleteink, melyeket le kell vetköznünk; vannak mentalitások, melyek nem e világba valók;* revízió alá kell vennünk egész életfelfogásunkat, gondolkozásmodunkat; nyitott szemmel kell magunk körül néznünk s nem belénk nevelt képzetek s fantazmagóriák, hanem a *való tények* alapulvételével kell kijelölnünk cselekvésünk irányát.

Erdély csak nemrégiben egy hatalmas, kultúrált, iparilag fejlett középeurópai monarchiának *legkeletibb, kultúrában legelmaradottabb, iparilag legfejletlenebb* szöglete volt. Ma *legnyugatibb, legműveltebb, iparilag legfejlettebb* része egy új keleti államnak, mely a fejlődésnek még kezdetleges fokán áll ugyan, de Kelet felé irányadó szerepre van kiszemelve.

Az erdélyi magyarság az *uralkodó* nemzet tagja volt; közgazdasági életét és kultúráját Budapestről irányították és támogatták; minden igazságos törekvésében *biztonsággal számíthatott az állam-*

hatalom segítő kezére. Ma nemzeti kisebbség vagyunk, melynek jogait a békeszerződés s a gyulaféhevári határozatok paragrafusokba foglalják ugyan, de e paragrafusok s a való élet között óriási szakadék tátong, melynek áthidalását hiába várjuk, sőt — a ki nem egészített választói jegyzékek tanúim reá — *ez a szakadék csak folyton szélesbedik.*

Látunk és éreznünk kell: megváltozott a föld színe körötünk. Trónok dőltek le, országok sülyedtek el s mi, egy maroknyi nép, szétszórta Erdély hegyei között, most kezdünk csak itt-ott összeverődni, mint a szétszaladt nyáj a zivatar elültével.

De hiába dugjuk össze riadtan fejünket, hiába tekintgetünk vissza fájdó szentimentalizmussal a letűnt múltba.

Ha élni, fejlődni akarunk — s ezt akarjuk — szét kell néznünk magunk körül, hogy megláthassuk, milyen nehézségek állanak utunkban s merre találunk kivezető ösvényt. Azután pedig bele kell néznünk önmagunkba s tisztába kell jönnünk azzal, *mennyi erőt, lelkesedést, elhatározottságot és energiát meríthetünk a saját lelkünkéből* az előttünk álló küzdelemre.

Helyzetünket legtalálósabban ahhoz a gyermekhez hasonlíthatnám, aki váratlanul elveszítette gondos szüleit s most itt áll tanács-talanul az élet piacán. Magának kell megküzdenie a mindennapi élet gondjaival s gyámolító, tanácsadó támasz nélkül kell helytállania az emberek rosszakaratával s az élet csábos kísértéseivel szemben.

Jól ismerjük az életből ezeket az apa nélkül felnőtt fiúkat. Egyrésztük megtántorodik, letörik, elsülyed, mielőtt célhoz érne. *De aki igazi acél, az csak megedződik az élet küzdelmeire.*

Én hiszem és meggyőződéssel vallom, hogy a Romániába szakadt magyarság lelke is *acélból* van kovácsolva. Vallom, hogy mi nem vagyunk itt Erdélyben melegházi növény, melyet mesterséges, féltő gonddal kell óvni a szabad levegőtől s amely elpusztul az első fagyos éjszakán, ha idegen kéz összetöri az üvegház ablakait. Hiszem és vallom, hogy az erdélyi magyarság évszázados erős gyökerekkel van odanöve Erdély földjéhez, s jöhetnek viharok, megtépázhatják koronáját, letörhetnek arról száraz ágakat, letörhetnek azokkal együtt néhány zöldelő galyat is, de külső erő minket el nem pusztíthat, el nem sorvaszthat soha.

S ha így van — és hinnünk kell, hogy így van — akkor föl a fejjel!

Ha felhők takarják is a verőfényes napsugarat, ha meredek, göröngyös is az út, melyen haladnunk kell, azért *csak ne ülünk kétségbeesetten, összetett kézzel, csak ki ne ejtsük rezignáltan a szerszámot kezünkéből!* Nincs olyan nehéz, kilátástalan helyzet, melyen céltudatos, tervszerű munkával ne lehetne javítani. *Nem lehet olyan vigasztalan a mi sorsunk, hogy ne változhassék még szomorúbbá, ha mi magunk sem hiszünk a jövőnkben, ha mi magunk is feladtuk annak reményességét.*

Ilyen munkatér kínálkozik nekünk a parlamentben. Egyelőre csak kis rés nyílt meg számunkra. Ma még a 2 milliányi magyarság alig tud több embert beküldeni, mint a kétszázezer száz. De mégis egy rés, melyen a szabad levegőhöz juthatunk. Egy magaslati pozíció, ahol észrevesznek. Egy trombita, mellyel felhívhatjuk magunkra mindazok figyelmét, akik ma nem vesznek vagy nem akarnak tudomást venni rólunk.

Ennek a magaslatnak az elfoglalására, ennek a messzehangzó trombitának a megszólaltatására jelöltek ki Önök engem. S ha e nagy, nagy kitüntetés örömmel és büszkeséggel tölt el s meghatott szívvel keresem a szavakat, miként tudnám hálámat és köszönetemet legméltóbban kifejezni, az elmélyedés óráiban *megborzadok* annak a *súlyos, nagy felelősségnek* terhe alatt, mely reám várakozik s kérnem kell, hogy ne legyenek egy szegény, gyarló embernek túlszigorú ítélőbírái.

Elmondani mindazt, ami fáj egy népnek, melynek testét véres cafatokra tépték a világháború borzalmái, elmondani akkor, ott és úgy, hogy ez hasznára és ne ártalmára legyen annak a népnek. Éber szemmel, lábhoz tett fegyverrel őrködni azon, hogy hol, mikor, mely oldalról fenyegeti veszély annak a népnek valamelyik kincsét s annak a veszélynek elébe állani, ha kell, saját testével kivédeni. Fűrésző, átható tekintettel körülnézni, hogy hol, merre kínálkozik annak a népnek egy elfoglalható új pozíció, valamely előny, egy szilárd pont, melyen megvethetné a lábát s azt a pozíciót, azt az előnyt, azt az előretehető lépést nyomban birtokba venni, elfoglalni és irigyekkel, ellenségekkel szemben megvédelmezni. Küzdeni idegen nyelvvvel, idegen nyelven, idegen rendszerekkel. Egyszer hallgatni, mikor szólani kellett volna; egyszer elkélni, mikor az őrhelyen kellett volna állani; egy helytelenül alkalmazott szó, mely onnan a magasból százszoros visszhanggal dübörög vissza; egy elhamarkodott támadás, vagy egy ügyetlen védekezés — és annak az egy

embernek gyarlóságait, hibáit, fogyatkozásait egy nép sorsa sínyli meg.

Nem, Önök nem vehetik rossz néven tőlem azt, ha e lenyűgöző, borzasztó felelősség terhe alatt most, mikor a meg nem érdemlett, kitüntető bizalomért hálatelt szívvel mondok köszönetet, hangzatos ígéretek és büszke fogadkozások helyett arra kérem, ne legyenek túlszigorú bírám!

Nem ígérhetem meg a bizalomért cserében, hogy ha bekerülünk a parlamentbe, egyszerre meggyógyul minden, ami ma fáj, elcsitul minden panaszos hang, orvoslódik minden sérelem, beteljesül minden jogos és titkos vágyakozás. Lelkiismeretlen emberek, hazug emberek szoktak ilyesmit ígérni.

Én csak egyet ígerek.

Lelkiismeretemre és becsületemre ígérem — arra a lelkiismeretemre s azzal a becsületemmel, amellyel eddig az élet ezer változata között teljesítettem kötelességemet, — hogy a mandátum birtokában soha egy percig sem fogok megfélemlkezni arról, hogy ennek a nemes székely vármegyének nincs más szava, mellyel a nagy világ előtt megszólalhatson, csak az én szavam, nincs aki megvédelmezze, ha én ezt elmulasztom; nincs aki igazságát kivekedje, ha én gyáva vagy gyöngé vagyok hozzá.

Nekem kell elmondanom, hogy állambontó, veszélyes elemként kezelnek egy népet, mely maga a munka, a becsületes nyíltság, az államfenntartó erő. El kell mondanom, hogy anyanyelvünk száműzve van a hivatalokból, hogy tanítóink éheznek, iskoláinkat erőink megszakadásával tartjuk fenn, közintézményeink szétzülnek, gabonánk, állataink értékesítésére kufároknak van elsőbbségük.

El kell mondanom, hogy itt egy agrárreformot csináltak, mely kétféle mértékkel mér Erdélynek és a regátnak; elveszi a magyar birtokostól a földet, de a székely kisembernek nem juttat belőle; elveszi kulturális intézményeink, egyházaink egyetlen fenntartási alapját; felosztja a csikmegyei magánjavakat, de érintetlenül hagyja a beszercei határőrvidéket.

S mindezt s azt a sok-sok egyebet, ami fáj nekem, neked és mindnyájunknak, ezt *mind el kell mondani* s el kell mondani úgy, hogy *meghalljak odafent és ideleln, odakünn és idebenn*, arra a sok panaszra mind orvoslást kell találni.

Hát azt ígérem én meg, hogy *soha meg nem feledkezem róla, hogy mindezt a munkát a bizalom ellenében tőlem várják, hogy*

mindezt a felelősséget nekem kell viselnem, hogy ezek függesztik rám tekintetüket s ezek kérik majd számon tőlem, miként teljesítettem kötelességemet.

Hogy le ne roskadjak a borzasztó felelősség alatt, hogy szavamnak súlya legyen, hogy eredményeket érhessek el, ehhez szükséges az Önök osztatlan támogatása. Mert minél erősebben, minél határozottabban állanak választóim a hátam mögött, annál több joggal remélhetem, követelhetem, hogy meghallgassák a szavamat.

S végül még egyet.

Ha a saját népi helyzetünk legtárgyilagosabb, leghiggadtabb mérlegelése s a fajunk életerejébe vetett törhetetlen hitünk is cserbenhagyna, ha hasztalan néznénk körül, mert *mindenütt csak vigasztalan képeket* látnánk s hasztalan tekintenénk *önmagunkba*, mert *ott sem találnánk elég energiát a nehézségek leküzdésére*, akkor még mindig van egy hely, ahova feltekinthetünk erőért s ez *Erdély múltja*.

Ez a kis ország keresztül ment a viszontagságok tengerén az utolsó évszázadok alatt, s amíg körülötte török hódoltság és vallásháborúk dúltak, *tudott bércei között kultúrát, műveltséget teremteni*. Ami sikerült a múltban, az nem lehetetlen ma sem. S ha megtudtak birkózni elődeink a vésszel, viharral, megbirkózunk mi is. Menjünk Erdély múltjához iskolába s ott útmutatást fogunk találni a mi bajainkra is.

Csak bízunk egymásban, bízunk önmagunkban; *csak azt nem szabad hinnünk, hogy most már minden oda van, hogy most már csak mások, csak kívülről segíthetnek rajtunk. Senki sem segít, ha mi magunk nem vesszük kezünkbe a sorsunkat. Mindenki segíteni fog, ha erőnkben bízva, jövőnkbe vetett hittel jelenünk meg a világ előtt s azt mondjuk: Itt vagyunk mi is, részt kérünk, követelünk mi is Isten napjának verőfényéből, a jogokból, a munkából, a szabadságból!*

Az 1922. évi általános választásokkal kapcsolatos jelölések benyújtása február 26-án, szombaton volt egész Erdélyben. Három kerületben — Csík-szeredán, Gyergyószentmiklóson és Sepsiszentgyörgyön — különböző kicsinyes ürügyek alatt, hat vagy hét jelölési ívet utasították vissza a választási elnökök, egyidejűleg kivégezve hasonló módszerrel rajtam kívül a Magyar "Szövetségnek még 8—10 jelöltjét.

Mialatt a sorozatos visszautasítások processzusa folyt, ellenjelöltem *Çtefan Bogdan* bukaresti professzor, hosszasan kapacitált, hogy lépjek vissza

a csíkszeredai kerületben, engedjem azt át neki kardcsapás nélkül s akkor viszont szavával garantálja, hogy akár a gyergyószentmiklósi kerületben, akár a szenátorválasztásnál elfogadják jelölésemet.

Hasztalan igyekeztem a leglojálisabb formában megértetni velem, hogy milyen *ordító politikai erkölcsstelenség* volna az én tölem, "ha egy színmagyar és szinkatholikus kerületet, mely megható egyértelműséggel helyezte belém bizalmát, ilyen visszalépési trükkel átjátszanék olyan jelölt kezére, ki testüktől-lelküktől teljesen idegen.

Legmeggyőzőbb argumentációim, legkonceiliánsabb érveim hatástalanul pattogtak le konoksága ércfaláról.

— Akkor megyünk a magunk útján — volt a cinikus válasz.

A torkomat fojtogatta a keserűség. Szerettem volna kifakadni:

— Hát nem érzitek, nem tudjátok, hogy ifjúkorom legszebb ideáljait töritek derékon ketté, egész politikai koncepciómat cáfoljátok meg, húsz éven át annyi félreértés közepette, annyi munkával és küzdelemmel ápolat törekvéseimet hazudtoljátok meg, egész politikai múltamat teszitek csúffá, abban akadályoztok meg, hogy erre a politikai koncepcióra támaszkodva, a két népfaj lelkének közelebb hozásán dolgozhassam s ezzel olyan szolgálatot tehessek fajomnak, mely a ti fajotoknak is legfőbb érdeke s teszitek mindezt velem, aki húsz éven át mindenkor nyíltan, bátran, őszintén tettem magamévá népetek minden legkisebb sérelmét!?!?

Fojtogatták torkomat a keserű szavak. Hallgattam.

Benn a teremben a választási elnök monoton hangon utasította vissza egyik jelölési ívet a másik után.

Lelki szemeim előtt feltűnt a „harminc millió magyar” ábrándképe, a „magyar nemzeti állam kiépítésének” teóriája, a magyar írás-olvasáshoz kötendő választójog s a többi fantazmagória mind.

Isten örök törvényekkel kormányozza a világot.

Haynau bűnéért IV. Károlynak kellett lakolnia s az „egységes magyar nemzeti állam” langyos, ködös ábrándképét a kisebbségbe szakadt magyarság testére mért kemény ostorcsapások oszlatják szét.

De miért? és meddig?

Miért kell egymást tovább marcangolnunk és meddig kell várakoznunk a megértő szeretet diadalára?

Erdély és Budapest.

— Egy budapesti újságíró számára. —

Kolozsvár, 19132. március 25.

1. Élesen disztigválni kell az utódállamok magyarsága s az úgynevezett emigránsok között. Emigránsok alatt én azokat értem, akik saját lelki diszpozíciójuk vagy üldöztetés kényszere alatt olyannyira ellentétbe kerültek a hazájukban uralmon levő politikai irányzattal, hogy idegen földre kellett távozniok. Ilyen értelemben volt emigráns Rákóczi, Kossuth és a többiek, kik bármely országban laktak, mindig magyar polgároknak vallották és érezték magukat, ha a legmerevebben szembe is helyezkedtek a Magyarországon éppen uralmon levő rendszerrel s ha ez, mint hazaárulókat, ki is zárta őket az ország területéről.

Az ilyen emigránsok — mindig csak *erkölcsileg intakt* férfiakra gondolok, kiket *kizárólag politikai okok* hajtottak a száműzetésbe — a saját elvi alapjukon állva, *kívülről is beleszólhatnak hazájuk belpolitikai ügyeibe.*

Ennek azonban csak akkor lesz súlya és erkölcsi ereje, ha *elvi szempontokért* harcolnak és *olyan eszközökkel, melyekkel nem ártanak hazájuknak.*

2. Egészen más az utódállamok magyarságának a helyzete. Az utódállamokba szakadt magyarságnak az a része, mely úgy ítélte, hogy itt *nem találja meg létfeltételeit*, csak két út között választhatott: vagy repatriált Magyarországra, vagy itt maradhatott irredentát csinálni. Az előbbieket végleg kiváltak sorainkból, az utóbiakról — *de strigis, quae non sunt* — beszélni sem érdemes.

Az utódállamok mai magyarsága azzal a tudattal és meggyőződéssel maradt itt, hogy itt is kivívhatja magának és fájának

életlehetőségeit. Ezek ma nálunk már nem magyar, hanem *román* állampolgárok s — bármit mondjanak is a sovíniszták jobbról és balról — *őszintén és fenntartás nélkül azok*, mert nem is lehetnének egyebek, ha itt maradni és élni, fajukért dolgozni akarnak.

Ezek tehát, éppen mert ma már nem magyar, hanem *román* állampolgárok, a *magyar belpolitikába* — bármily csábító legyen is a kísértés — *nem szólhatnak bele.*

3. Mindössze egy negatívum és egy pozitívum volna az, amit nézetem szerint az utódállamok és speciálisan Románia magyarsága a mindenkori magyar kormánnyal s az összes magyar politikai irányzatokkal szemben követelményként joggal felállíthat.

A negatívum az, hogy se a magyar kormány, se egyik politikai párt (ideérttem a bécsi emigránsokat is) ne igyekezzék a saját — speciálisan magyar belpolitikai — küzdelmeibe az utódállamok magyarságát *belevonni.* Sajnos, erre megvan a *nizus* minden oldalról s *ismételten küzdenünk kell* nekünk, akik világosan látjuk a romániai magyarság helyzetét, *ezekkel a külső törekvésekkel.* Nekünk nincs semmi keresnivalónk a magyar belpolitikai küzdelmekben és semmiesetre sem engedhetjük meg, hogy a mindenkori váltakozó magyar kurzusok az ő harcaikat hozzánk átlántsájk. Nekünk az itteni aktuális politikai kérdések szerint kell tömörülnünk s *nem játszhatjuk végig a magyarországi pártharcok Összes fázisait.* Ezt meg kell értenie ma már odatúl mindenkinek, s fel kell hagyniok a hiábavaló kísérletezésekkel, mert azt elérhetik, hogy a mi helyzetünket még nehezebbé teszik, de végeredményében a romániai magyarság minden próbálkozás dacára sem fog egyik kurzus mellé sem szegődni. Ezt nem szabad tennie s ha akarná, sem teheti.

A pozitívumot pedig, amit mi, romániai magyarok, minden magyar kormánnyal és párttal szemben postulatunként felállítunk, én abban látom, hogy *a magyar hivatalos politika ébredjen végre Románia és Magyarország legszorosabb érdekközösségének tudatára s teremtsen a két állam között olyan atmoszférát, mely egy csapással megváltoztatná a mi kisebbségi helyzetünk nehézségeit is.* Mert azt talán ma már Budapesten is belátják, hogy a mi helyzetünk nem attól változik rózsássá, ha irredenta-zászlószentelésnél dörgedelmes beszédekkel mondanak, vagy pedig Fehérvári Mátyáshoz hasonló gazembereket néhány ezer vagy akár tízezer koronákkal leküldenek ide erdélyi politikát csinálni.

Vagy *engesztelhetlen érdekellentét* van románok és magyarok közt s akkor mi, akik itt maradtunk, *tévedtünk s akkor nekünk itt el kell pusztulnunk*, mert akkor a román sovínisztáknak van igazuk, akik alkalmatlan és veszélyes elemnek tekintenek.

Vagy *nincs érdekellentét, sőt érdekközösség* van és pedig olyan érdekközösség — mint húsz éve soha meg nem érve hirdetem —, hogy egyenesen a saját fajának érdekei ellen vétkezik az a magyar vagy román politikus, aki a másik faj fejlődési lehetőségeit aláássa. S ha ez az eset, akkor *nem irredenta kell*, nem Fehérvári Mátyás túlról és sziguranca innen, *hanem olyan politika, mely ezt az érdekközösséget szolgálja*.

Törhetlenül hiszem és vallom, hogy megvan ez az érdekközösség. Ma még nem látják világosan sem itt, sem ott. De bizonyos vagyok benne, hogy *rövidesen látni fogják*. *S akkor az erdélyi magyarságra nagy szerep vár*, mert neki kell *összekötő kapcsot* képeznie a két, nemrégiben még ellenséges faj között.

Engem magyar belpolitika, Bethlen és Lovászy, ébredők és emigránsok, Bécsi Magyar Újság és Virradat csak abból a szempontból érdekelnek, hogy *előmozdítják vagy gáncsolják-e ezt az én politikai koncepciómat*, melyet közéleti pályám kezdetétől a legváltozatosabb események között is mindenkor rendületlenül hittem és vallottam.

Utasítási rendszer, vagy egyéni felelősség?

Dicsőszentmárton 1923. április 23.

Igen érdekes és fontos elvi kérdés, hogy a magyarság parlamenti képviselőinek működésénél a modern parlamentarizmusban általánosan elfogadott egyéni felelősség elve érvényesüljön-e, vagy az utasítások rendszere, mely nálunk 1848 előtt volt divatban.

Kétségtelen, hogy jelenlegi nehéz helyzetünkben nyomós okok szólnak amellett, hogy — különösen fontos kérdésekben — egy komoly testület alapos megvitatásának retortáján leszűrt álláspontokat juttassunk a parlamentben kifejezésre, mert képviselőink minden megnyilatkozása súlyos következményekkel jár a magyar kisebbség helyzetére.

Ennek dacára nézetem szerint általánosságban csakis az egyéni felelősség elvére helyezkedhetünk. Nemcsak azért, mert — normális számban való parlamenti képviselőtünket föltételezve — legalább is szó fér ahhoz, hogy az általános választással bekerült képviselők kevésbé illetékesek-e a magyarság nevében nyilatkozni, mint a Magyar Szövetség intéző-bizottsága, hanem elsősorban azért, mert képviselőink politikai egyéniségének és állásfoglalásának súlya követeli meg azt, hogy a felmerülő kérdésekben az ő egyéniségük és meggyőződésük nyilatkozzék meg, hisz másként felelősséget sem viselhetnének ténykedésükért. Nem is beszélve arról, hogy incidentálisan merülhetnek fel legeslegfontosabb jelentőségű kérdések, melyekre technikai okokból sem kérhető ki utasítás s így siralmas látványt produkálna a magyar parlamenti csoport, mely utasítás hiányában tanácstalanul és tétlenül nézné ilyen esetben az eseményeket.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a magyar képviselőknek ne volna kötelességük állandóan a magyar közvélemény ütőerén

tartani a kezüket és azzal kontaktusban lenniök. Ez azonban megtörténhetik anélkül, hogy működésük formális utasításokhoz volna kötve. A közvéleménynek s a Magyar Szövetségnek a jelölések körüli szerepében és magában a választás aktusában megfelelő eszközök állanak rendelkezésre a célból, hogy a képviselők egész parlamenti működésének egységes elbírálása alapján a bizalom odaajándékozása vagy megvonása fölött döntsön.

(Kis-Küküllő.)

Pünkösdi lélek.

Kolozsvár, 1922. júliiñ« 4.

... et coeperunt loqui variis Unguis ...

Nincs szomorúbb társaság, mint az a nagycsütörtök éjjeli csoport, mely néhány poroszlótól megrettenve, szerteszaladt az éjszakában. S aki a lehangosabb volt közöttük, aki pár órával előbb még azon fogadkozott, hogy ha mindnyájan elhagyják is, ő soha el nem hagyja Mesterét, az is csak messziről lopakodott utána s mikor egy szolgáló, egy jelentéktelen, ártalmatlan, fegyvertelen szolgáló csak annyit kérdezett tőle, hogy nem közölök való-e, esküdni és átkozódni kezdett, hogy nem ismeri azt az Embert.

Pedig az Ember, a Mester, a Vezér akkor még ott volt közöttük. Szemtől-szemben állottak még Vele, akit három éven át árnyékként követtek, akinek hallgatták tanításait, látták csodatetteit, természetfölötti erejét. Egyéniségének lebilincselő, elbűvölő varázsa akkor is hatott még rájuk.

Mégis szétszaladtak. Mégis megtagadták. Mégsem merte egyikük sem hozzátartozónak vallani magát.

És eltelik ötven nap s ugyanezek a félénk, gyáva, ingatag lelkű emberek kiállanak Jeruzsálem piacára s nyíltan, merészen, emelt fővel tesznek tanúságot mellette. S teszik ezt olyan tűzzel, lelkesedéssel, az önmagukról való megfélelkezetttségnek és elragadtatásnak olyan lendületével, hogy a szkeptikusok fejcsóválva mondják: „ezek az emberek tele vannak musttal”, a jóakarúak pedig, akiknek tárva van a szívük az igazság befogadására, ezerével szegődnek táborukba. Csak azon csodálkozik mindegyikük, hogy az igehirdetők loquuntur variis linguis — különböző nyelveken beszélnek s noha azok galileabeliek, ők, a lybiaiak, parthusok, médek és szíriaiak mindnyájan megértik, amit azok hirdetnek.

Honnan az erő, a bátorság, a lelkesedés? Honnan az a csodálatos képesség, hogy mindenkivel meg tudták magukat értetni?

A Mester megmondta nekik a búcsúzás pillanatában: Én elmegyek. Ha én el nem megyek, a Vigasztaló el nem jön hozzátok. De én elmegyek és elküldöm Öt, az Igazság lelkét s Ő megerősít titeket mindabban, amit mondtam nektek.

Amíg a Mester közöttük volt, amíg ő irányította minden lépésüket s egész lényük felolvadt nagy egyéniségének lebilincselő erejében, képtelenek voltak önmaguknak is számot adni a szerepről, melyet be kellett tölteniök, a feladatokról, melyeket meg kellett oidaniok. *Letették sorsukat kezébe, tőle vártak irányítást, parancsol, cselekvést.* Nem látták még világosan, hogy ki az, aki nekik parancsol és mit akar tőlük. Csak *eszközök voltak a kezében.*

Hiányzott a távlat, a perspektíva, hogy megláthassák a Mester nagyságát s elviselhessék igazságainak ragyogó fényét. Neki el kellett mennie, hogy a Vigasztaló eljöhessen hozzájuk.

S amikor elment s a Vigasztaló eljött, akkor coeperunt loqui varus unguis, akkor egyszerre megvilágosodott előttük a Mester nagysága, tudatára ébredtek önerejüknek s megtalálták a hangot, a szót, a nyelvet, melyen igazságaikat mindenkivel meg tudták értetni.

Erre a *távlatra*, erre a *perspektívára* volt szükségünk nekünk, az utódállamokba szakadt magyarságnak is, hogy meglássuk a szerepet, a feladatokat, melyek ezen a földön reánk várnak. Amíg közöttünk volt, fölöttünk állott a magyar államhatalom, ennek gondja volt fajiságunk érdekeit védelmezni, kultúránk fejlődését előmozdítani. Mi csak statiszták voltunk ennél a munkánál. A kezdeményezés, az elhatározás, a cselekvés az államhatalom kezében volt. Tőle vártuk mindezt; természetesnek találtuk, hogy erről más gondoskodik helyettünk.

Mikor aztán ez az erő megszűnt működni, tanácstalanul, megrittemve állottunk itt, mint az apostolok nagycsütörtök éjszakáján. Úgy éreztük, hogy ha Ő nincs közöttünk, nincs létjogosultsága a mi együvértartozásunknak sem. *Nem láttuk, hogy Ő hiába van közöttünk, ha mi bele nem kapcsolódunk az Ő eszméibe.* Nem éreztük, hogy az Ő működésének csak *rajtunk keresztül* van hatása; hogy az Ő munkája hiábavaló, ha eszméi *bennünk* nem válnak valóra.

Amit a magyar állam Erdélyben egy félszázadon át tett a magyar kultúráért, az szappanbuborék, mely szétfoszlik az első leheletre, ha ennek a kultúrának nincs talaja *az erdélyi lélekben*

Ezért nekünk, akik törhetetlenül hiszünk abban, hogy a népek sorsa nem véletlenek játéka, hanem egy nagy akarat emanációja, meg kell látnunk azt is, hogy Ő azért ment el, hogy a Vigasztaló eljöhessen hozzánk; a mi mostani magunkra hagyatottságunk *erő-próba*, arravaló, hogy *öntudatra ébredjünk, egymásra ismerjünk* s ha vannak bennünk erők és értékek, ezek most már gyámolítás, külső segítő kéz nélkül, sőt *a külső nyomás súlya által felfokozott energiával bontakozhassanak ki és fejlődhessenek.*

De a távlat, a perspektíva egymagában nem elég. A távlat csak azért kell, hogy megláthassuk, milyen nagy, milyen ragyogó volt az, aki már nincs közöttünk. A hegyóriás tövében játszó gyermek is csak bokrokat s virágokat lát; a hegycsúcsra föl sem tud tekinteni. Annak nagysága csak a távoli síkság messzeségéből bontakozik ki egész nagyságában.

A nagyságot meglátni nem elég. Ez csak fokozza a veszteség fájdalmát. Az is kell, hogy a Vigasztaló eljőjjön hozzánk. Az is kell, hogy *tüzes nyelvek beleégessék az igazságokat a lelkünkbe.* Olyannak kell lennie a mi igazságunknak, hogy annak erejével elkezdjünk loqui varus Unguis, beszélni különböző nyelveken. Olyan magyar kultúrát kell itt teremtenünk, életbe hívnunk és nagygyá nevelnünk, mely a saját erejével bekapcsolódik a többi népek kultúrájába. *Igazságaink legyenek, melyeknek fénye mindenkire világít. Értékeink, melyeket kincznek, drágakőnek tartson mindenki.*

Ha az erdélyi magyarság ki tudja termelni a lelkéből ezeket az igazságokat és értékeket, akkor bebizonyította, hogy a magyar kultúra ezen a földön nem csenevész, mesterséges palánta, hanem közkincese az egész emberiségnek.

Ehhez pünkösdi lélek kell, pünkösdi lelkesedés. *Pünkösdi hittel kell hinnünk a magunk igazságaiban s pünkösdi bátorsággal kell síkra szállnunk értük.*

Akkor mi is megtanulunk loqui varus Unguis — beszélni különböző nyelveken s minket is megértenek parthusok és médek, perzsák és szíriaiak,

(Keleti Újság)

A láthatatlan harmadik.

— Prológus a Hírnök matinéjában. —

Kolozsvár, 1923. augusztus 9.

Amerikai milliárdosokról beszélnek, hogy vasúti katasztrófák rendezésével foglalkoznak. Megvásárolnak két mozdonyt, néhány vasúti kocsit s ezeket a vonal két pontjáról egymásnak eresztik. A távolság, az elindulás ideje s a mozdonyok kezdő sebessége úgy van kiszámítva, hogy a két vonat a legnagyobb sebességgel rohanjon egymásra és darabokra zúzódják ott, hol a milliárdos társaság veszélytelen pozícióban szenzációra éhes idegekkel várakozik a nagy színjátékra.

Odakünn a harctéren könny és vér, szenny és szenvedés között végigélt nehéz három esztendő alatt hányszor elevenedett meg előttem a milliárdosoknak e játéka!

Minden gyilkos szerszám bölgve, ordítva, sivítva, villámokat szórva s az anyaföldet felhasítva tombolt s e pokoli színjáték közepette sok-sok kilométer hosszúságban ezer meg ezer apró szürke gép rontott egymásra, törte, zúzta egymást darabokra, véres cafatokra.

Láttam akkor is a síneket, melyeken feltartóztatlanul, a kitérés, az elkerülés lehetősége nélkül jön a pusztulás, a halál. Láttam a gépeket, melyeket emberi elme, tudás, tehetség megkonstruált s amelyeket az indító állomáson úgy állítottak, úgy szabályoztak be, hogy megsemmisítő örvénybe zuhanjanak. És láttam a színjáték rendezőit is a háttérben. *Éreztem lenyűgöző hatalmukat, mely véres verejtekemen, halálfélelmemen, kicsiny gyermekeimért fájó szívemen keresztülágazolva beleszorított a vaskorláok közé, a pusztulásba vivő vágányokra.*

S mikor kétségbeesett, dacos felhördüléssel zokogtam tehetetlenségemen, kiszolgáltatottságomon és végignéztem a sok-sok ezer pusztulásba, szétzúzóadásba hajszott szürke gépen, kiket meleg anyai szeretet hozott e világra, tiszta keresztvíz mosott fehérre, Krisztus vére váltott meg büntől, gyaláztól s Krisztus evangéliuma főtt testvérekké, akkor *megett a lelkem ésszel értett és szívvel érzett, embertestvéreimet átölelő, nagy, őszinte, szánakozó szeretettel.*

Az a szeretet, mely a megpróbáltatás e nehéz óráiban szakadt szívemre, reám parancsolt, hogy elmenjek a pusztulásba vivő vágányok nyomán a kiinduló állomásra, megkeressem azt a halálba hajtó erőt, szemébe nézsek, megkérdezzem tőle: Ki vagy te? Kinek szándékait munkálsz te? Kinek lelke élt tebenned?

A kis gyermek, mikor első játékszerét faragja s társat keres hozzá, hogy együtt játszadozzanak; az őseMBER, mikor a barlangépítés munkájához segítő kezet toboroz, feladja önállósága egy részét, szervezetet alkot, mely uralkodni fog egyéni akaratán s a játékszer, a barlang többé már nem övé, hanem a szervezete, egy *láthatatlan harmadiké*, ki fölöttük áll, parancsol mindkettőjüknek s megszabja kinek-kinek részét a munkából, a játékból.

S minél nagyobb célokra s minél többen egyesülnek emberek, annál erősebb, hatalmasabb lesz ez a láthatatlan harmadik.

Az emberek, a teremtés koronái, a halhatatlan lelkű, szabad akaratú emberek ezekben a szervezetekben már csak gépalkatrészek, rugók és csavarok, odaerősítve a gép egyik falához, végzik tompa kényszerúséggel megszabott funkciójukat s hiába sikít föl a lelkük, ha látják, hogy a gép pusztulásba rohan és rántja őket magával. Nem ők, a *láthatatlan harmadik vezeti a gépet.*

Fájó, komor, szomorú gondolatok ezek. Sehogysem illenek ahhoz a bizakodó, hajnalfényes hangulathoz, mely új nekiindulásoknál megtölti a lelkeket.

De nekünk nem bágyadt, édeskés hangulatokra, hanem erőre, életre, győzelemre vivő öntudatra van szükségünk.

Látnunk kell, hogy *benne vagyunk szervezetekben, melyek pusztulásba rohannak.* Látnunk kell, hogy *fölöttünk állanak és parancsnokolnak láthatatlan harmadikok*, kik nem a mi utunkon, nem a szeretet, nem Krisztus, nem az evangélium útján visznek minket.

A kereszténység, mikor a világba lépett, egyszerre vette fel a harcot az emberek egymástól elválasztó, egymással szembeállító két legnagyobb különbözőséggel: *a faji és a társadalmi osztály-*

ellentéttel A győzelemnek nagy ára volt: az évezredes római kultúra. De megérte.

A faji eszme s az osztályérdek ma ismét ridegen, mereven szemben állanak egymással. Ezek a Leviathánok alkotnak ma is lenyűgöző, embert embertől elválasztó szervezeteket.

Ha nem akarjuk, hogy e Leviathánok összecsapásának megint évezredes kultúrák kincsei essenek áldozatul, mint másfélezer évvel ezelőtt, akkor bele kell vinnünk azokba *a tüzes, lelkes, megértő, átkaroló testvéri szeretetet*

Igaz, a haladáshoz szükség van a különbözőségek kihangsúlyozására. De csak addig, amíg ezek a különbözőségek új értékeket termelnek, új energiaforrásokat nyitnak meg. Nem szabad azonban odafajulniok, hogy e különbözőségeken keresztül meg ne lássuk a szembe álló gép csavarjában a mi embertestvérünket, kit velünk ugyanazon teremtő Ige hívott le a földre s aki velünk együtt fog egykor állani Isten ítélőszéke előtt.

Csak a *szeretet* mártírjainak vérében tündöklő diadalmas világnézet mentheti meg a világot attól, hogy az egymás elleni harcra megszervezett, lecsapásra készen álló faji- és osztályellentétek, e hatah mas vasszörnyetegek siralomvölgyévé ne változtassanak itt mindent.

Erdélyi magyar bankpolitika.

Dicsőszentmárton, 1923. szeptember 15.

Az impériumváltás 1867-ben gazdaságilag erős magyar középosztályt talált Erdélyben. A jobbágyság felszabadítása 1848-ban megrázta ezt a társadalmi osztályt. Gyöngébb existenciái jelentékeny számban el is hullottak. Zöme azonban két évtized alatt kiheverte a megrázkódtatást s a közélet minden más teréről leszorítva, *gazdasága* előbbvitelére fordította főgondját. A gazdasági egyleteknek a hatvanas évekből való jegyzőkönyvei *virágzó mezőgazdasági kultúráról s intenzív gazdatársadalmi életéről* tanúskodnak.

A hatvanhetes átalakulás megnyitotta a közélet összes pozícióit az erdélyi magyar középosztály előtt s ennek a lekötöttség tartama alatt számban és gazdasági erőben megszorodott tagjai túlcsapó energiával tódultak a közpályákra s hagyták oda a falut.

Felpezdült a közélet, a Budapesttel felvett érintkezés hatása alatt megindult a gazdasági szervezkedés s a vármegyék székhelyén a hetvenes évek folyamán mindenütt megalakultak a vármegyei és városi takarékpénztárak, melyek sokáig egyedüli pénzügyi szervei voltak Erdélynek. E takarékpénztárak vezetésében ugyanaz a középosztály helyezkedett el, mely a közélet egyéb pozícióit is elfoglalta. E középosztály, mely a két évtizedig tartó tétlenség alatt Anteuszként új erőt merített a földből, elég erős volt arra, hogy a közhivatalok mellett *a közigazgatási élet kínáló pozícióit is betöltse*.

Természetes, hogy e takarékpénztáraknak a hetvenes és nyolcvanas évekbeni működése messze állott azoktól a követelményektől, melyeket ma egy modern pénzügyintézet szemben támasztanak. Csak amolyan Urambátyám-rendszer volt az bizony, de megfelelt a gazdasági élet akkori fejlődési fokának.

A kilencvenes években már kitűnt, hogy az erdélyi magyar középosztálynak az ősi rögből merített erkölcsi és gazdasági ereje *nem kimeríthetetlen*. A feladatok megnehezedtek és megsokasodtak. Ezekkel a feladatokkal a patriarchálisán kezelt takarékpénztárak nem tudtak már megbirkózni. Kisebb, mozgékonyabb bankok kezdtek alakulni, melyeknek keletkezését sokban előmozdította az is, hogy a takarékpénztárak vezetésében az u. n. félhivatalos, kormánypárti vármegyei intelligencia foglalt helyet s a velük mind élesebben szembenálló, új társadalmi rétegek szintén elhelyezkedést kerestek. Így bizonyos bifurkáció állott be a bankok szervezése terén s ezek között az antagonizmus a politikai ellentétek mélyülésével *mind élesebb* lett.

Az ekként kifejlődött verseny a *szoliditás* és *megbízhatóság rovására* ment. A kilencvenes évek krónikája számos bankbukásról beszél, melyek közül egyesek, mint pl. az Ugron-féle Székelyegyleti Takarékpénztár bukása, egész vidékeket döntöttek gazdasági romlásba. E bukások oka a túlhajtott konkurrencián és a megnehezedett viszonyokon kívül elsősorban abban keresendő, hogy e kisebb vidéki intézetek vezetésének erkölcsi és gazdasági ereje érezhetően legyöngült, hiányzott bennük a kellő szakértelem és az ellenőrzés megszervezettsége ahhoz, hogy az új helyzetben megállhassák helyüket.

Mindezek a körülmények s a folyton ismétlődő bankbukások okozta depresszió, bizalmatlanság és bizonytalanság új fejlődési folyamatot indítottak meg.

A kilencvenes években a budapesti nagybankok országos, sőt nemzetközi jelentősége mind érezhetőbben kezd kidomborodni. A pesti nagybankok kiterjesztik működésüket a vidékre s igyekeznek az egész országot behálózni szervezeteikkel.

A budapesti nagybankoknak ez a terjeszkedési törekvése Összetalálkozik a vidéki és különösen az erdélyi pénzügyintézeteknek azzal a vágyával, hogy a megnehezedett gazdasági helyzetben maguknak *önállóságuk feláldozása árán is biztosítsák a szükséges támogatást, forgótőkét, szakszerű vezetést és intézményes, objektív ellenőrzést*. Kezdetét veszi egy affiliálási, subaffiliálási és fiókosítási processzus, mely folyton erősödő méretekben halad előre a háború kitöréséig, sőt annak tartama alatt is, úgy, hogy az 1918. évi impériumváltozás idején már alig volt Erdélyben magyar pénzügyintézet, mely ne tartozott volna valamelyik budapesti nagybank érdekköréhez.

Ez a fejlődési processzus, melyet a fentiekben vázolt gazdasági erőtenyezők egymásrahatása váltott ki, csak egy fázisa volt annak a *központosítási* törekvésnek, mely valóságos *rákfenéje volt a magyar államnak* s mely a vidék elsorvasztásával irodalmat, művészetet, vasúti hálózatot, sajtót, politikát épp úgy Budapestre koncentrált, mint az egész pénzügyet és közgazdaságot.

Az 1918. évi impériumváltozás azután megmutatta, hogy mennyire helytelen politika volt az erdélyi közgazdasági életet szolgai függésbe hozni Budapesttől. Mikor elszakadtak a szálak, megakadt a vérkeringés, az erdélyi magyar intézetek tőke, vezetés, irányítás, összeköttetés nélkül tanácstalanul állottak s a legsúlyosabb megpróbáltatásoknak néztek elébe.

Az élet azonban követeli a maga jogait, nem tőr megállást s ha egyfelől gátat vetnek útjába, más irányban igyekeznek magának utat törni.

A budapesti központjaiktól elszakadt erdélyi intézetek a megváltozott helyzetben új orientációt kerestek. Legelső s úgyszólva ösztönszerű megmozdulásuk az volt, hogy az ugyanazon budapesti intézet érdekkörébe tartozók egymás között keresték és vették fel az összeköttetéseket. A természetes fejlődés most azt hozta volna magával, hogy minden egyes érdekkörön belül érvényesülésre jusson egy-egy erősebb intézet túlsúlya s e körül, mint új központ körül tömörüljenek a már régebben ugyanazon érdekkörhöz tartozott kisebb intézetek. Ha a fejlődés a maga menetére marad, úgy elsősorban is kialakult volna a meglévő régi érdekköröknek megfelelően 5—6 nagyobb erdélyi magyar intézet s ezek vették volna át a budapesti nagybankok irányító szerepét.

Hogy ez a természetes fejlődési folyamat nem tud még mindig tervszerűen kibontakozni, annak oka magukban az érdekelt budapesti nagybankokban keresendő, melyek még ma sem tudtak egyöntetű, programmszerű, céltudatos alapirányt elfoglalni Romániába szakadt érdekeltségeik jövő sorsa kérdésében.

Budapesti szemmel nézve az erdélyi viszonyokat, tényleg nem is könnyű az elhatározás. A lej aránylag magas kurzusa a részvényérdekeltség értékesítésére csábít. A román kormányok nacionalizálási törekvései elriasztó hatással vannak a külföldi tőkére. Mindkét szempont az erdélyi érdekeltségek liquidálását tenné kívánatossá. Másfelől viszont az itteni gazdasági élet nagy fellendülése s az erdélyi vállalatok magas rentabilitása — ethikai szempontoktól

egészen eltekintve — az érdekeltségek fentartása mellett szól. Bármily káros és hátrányos volt tehát az erdélyi magyar intézetekre a budapesti nagybankok programmtalansága és vacillálása, objektíve érthető, hogy e nehéz és bizonytalan helyzetben nem sikerült eddig a helyes orientációt megtalálniuk s azt nehézségekkel küzdve is egyöntetűen keresztülvinniök.

Hibák történtek üt és ott is. Ezt megállapíthatjuk anélkül, hogy e hibákért egyik vagy másik intézet vezetőit a közvélemény előtt felelőssé akarnók tenni. *Hibás volt maga a rendszer, mely az egész erdélyi közgazdasági élet irányítását tőlünk sokban idegen, külső tényezők kezére játszotta át.*

Gyakorlati ember nem azért vizsgálja a hibákat, hogy hosszadalmas nyomozó és megtorló inkvizíciót folytasson olyan dolgok miatt, melyeken már amúgy sem lehet változtatni. Ez a vizsgálóbírák és erénycsöszök, a börtönörök és kávénénikék dolga. Praktikus szempontból *az elkövetett hibák csak annyiban érdekelnek, amennyiben okulásul szolgálnak a jövőre.*

Ha hibás volt az erdélyi magyar pénzintézeteket a budapesti nagybankok járószaallagára fűzni akkor, mikor még egy államot képeztünk, fokozottan hibás és helytelen volna jelenlegi helyzetünkben Budapestről várunk az irányításokat. A fejlődés iránya a budapesti érdekeltségek liquidálásához vezet. Ezt kívánja a budapesti nagybankok érdeke, de érdekünk nekünk is, hogy a budapesti nagybankok praedominans irányítása megszűnjön, mert az erdélyi magyarság ma már nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy 4—5 egymással versenyző budapesti nagybank ellentétes érdekeinek szolgálatában 4—5 különböző érdekcsoportra szakadjon s egymással konkurrálva morzsolja fel energiáit.

Ugyanilyen helytelen volna azonban a megváltozott közjogi helyzet alapján most már egész pénzügyi politikánkat Bukarestbe helyezniök s az ottani nagybankok uszályhordozóivá szegődnünk. A nízus megvan erre. De ez kétségtelenül hibás. *Ha nem találtuk meg a kellő méltánylást és megértést az erdélyi magyar közgazdasági érdekek iránt Budapesten, nem fogjuk megtalálni Bukarestben sem.*

Erdély s a hozzácsatolt területek magyar pénzintézeteinek *speciális erdélyi bankpolitikát* kell folytatniük. Önmagukban kell megtalálniök az erőt, mely átsegít a nehézségeken, megküzd a szembenálló külső érdekekkel és kellő cohaesiót reprezentál ahhoz,

hogy az összes tényezők egységes, egymást kiegészítő vagy legalább is belső súrlódások nélküli szervezetbe tömörülhessenek.

Ezt a célt pedig csak két alapelvre támaszkodva lehet munkálni és megközelíteni.

Az egyik: *az egyes intézetek önállóságának legmesszebbmenő respektálása.* A másik: *az egymás közötti konkurrencia lehető eliminálása.*

A két szempont különben szorosan összefügg, mert *az egymásközötti súrlódásokat csak úgy kerülhetjük el,* ha minden egyes bekapcsolódó szerv zavartalanul szolgálhatja speciális szempontjait, helyi érdekeit s *önállóságában minél kisebb mértékben korlátoztatik.* Viszont éppen abból a célból, hogy minden egyes intézet zavartalanul szentelhesse egész tevékenységét a saját speciális helyi érdekeinek, alá kell magát bizonyos fokig rendelnie a kifejtett magasabb szempontoknak, melyek azután megvédik őt attól, hogy ugyanazon érdekkörben, ugyanazon etikai eszközökkel s ugyanazon társadalmi osztályon belül konkurrencia támadjon ellene és amúgy is nehéz helyzetünkben mi magunk állítsunk akadályokat egymás munkássága elé.

(Magyar Kisebbség.)

A kormány földosztási ünnepe.

Dicsőszentmárton, 1922. szeptember 19.

A liberális párt a koronázás előtt, melyre az erdélyi románság és egyes politikai pártok nem a legnagyobb lelki egységgel készültek, a népszerűség megerősítése érdekében siettetten a földreform végrehajtását és Erdély több pontján földosztási ünnepeket rendezett, melyeken maguk a kormány tagjai hasítottak barázdát földíszített ekével.

1922. szeptember 19-én Dicsőszentmártonba várták *Bratianu Jonel* kormányelnököt és *Constantinescu* földművelési minisztert. *Bratianu* betegsége miatt az ünnepségre csak a földművelési miniszter jött el.

A földosztási ünnep Balázstelkére, *gróf Haller István* birtokára volt kitűzve s azt bankett követte Dicsőszentmártonban a megyeházán, melyre a magyarság néhány reprezentánsával én is meghívattam.

A helyzet fölötté nehéz és kényes volt. Számolnunk kellett egyfelől a földosztás által érintett birtokososztály fájó érzékenységgel, másfelől pedig az esetleges merev magatartás végzetessé válható következményeivel. Meg kellett találnunk annak módját, hogy úgy a magyarságnak, mint az agrárreform által sújtott birtokosoknak hangja a legteljesebb közvetlenséggel a legilletékesebb helyre jusson el s ez megtörténjék anélkül, hogy a megnyilatkozás a kormány politikájának támogatására felhasználható legyen s a fellépésnél megővassék az erdélyi magyar kisebbség tradicionális méltósága.

Magán a földosztáson Balázstelkén ezért nem vettünk részt, hanem további magatartásunkat a miniszter válaszára téve függővé, ezt követően a megyeházán a vármegyei Gazdasági Egylet küldöttségként jelentkeztünk *Constantinescu* földművelési miniszternél, kihez francia nyelven a következő beszédet intéztem:

A magyar kisebbség helyzete ebben az országban rendkívül súlyos, de a magyarság hagyományos politikai bölcsessége megérteti velünk e megváltozott helyzet következményeit. Teljes lojalitással fogjuk teljesíteni az ebből

folyó kötelességeket s ez az állampolgári kötelesség állított minket Önök elé, a közhatalom képviselői elé, hogy megmondjuk Önöknek, hogy mi nem vagyunk forradalmárok, *nem vagyunk turbulens, felesleges és kellemetlen elem ebben az országban*, hanem a rend eleme vagyunk, *értékes elem*, mely följánlja összes intellektuális, erkölcsi és anyagi erőit az ország javára.

Bemutatva a kormány képviselőjének a fentiek szerint köteles tiszteletünket, kötelességünk egyben nyíltan és őszintén megmondanunk azt is, hogy *nem az Önök politikájának támogatása céljából jöttünk e helyre. Mint kisebbségnek, nincs semmi keresnivalónk a román politikai pártok egymásközötti harcaiban. Ettől eltekintve is a legutolsó választások* oly módon vezettek, hogy képviselőinknek csak egy kis töredékét juttathattuk a parlamentbe. Meg vagyunk győződve, hogyha ez nem történik, már eddig is számos félreértést megoldhattunk volna.

Ha a fentiek szerint lehetetlenség ma reánk nézve általános elvi szempontból a kormány politikáját támogatni, *még lehetetlenebb egyetértenünk a kormány agrárpolitikájával*. Rendkívül sajnálatos, hogy *a földreform során sohasem adatott nekünk mód és alkalom arra, hogy mi is kifejtessük a magunk álláspontját ebben a kérdésben* és elmondhassuk, hogy elvileg mi is hívei vagyunkfegy széles, demokratikus földbirtokreformnak. Átnyújtok e tárgyban két memorandumot s szives figyelmüket kérem az abban kifejtett szempontokra. E helyen és e pillanatban most csak annak kijelentésére szorítokozom, hogy mi a magunk részéről *ezt az agrártörvényt erkölcsi szempontból igazságtalannak, gazdasági szempontból elhibázottnak, a közérdekre károsnak, iskoláinkra és kulturális intézményeinkre veszélyesnek, sőt egyenesen katasztrofálisnak* ítéljük. Meg vagyunk győződve, hogy Erdély fejlett mező-

gazdasága helyrehozhatatlan károkat fog szenvedni ennek következtében s e meggyőződésünk parancsolja, hogy nyomatékosan kérjük, hogy legalább a végrehajtásnál reparáltassanak a törvény legkiáltóbb hibái.

Leszögezvén a fentiekben álláspontunkat az aktuális politikai kérdésekben, biztosíthatom Önöket, hogy a magyar kisebbség, melynek *nincs más törekvése, mini békésen élni és dolgozni ősei földén*, mindenkor hálás lesz a neki nyújtandó védelemért és támogatásért és ünnepélyesen biztosíthatom Önöket arról is, hogy *a román államnak soha nem lesz oka megbánnia a magyarság iránt tanúsítandó jóindulatát és támogatását.*

Constantinescu minisztert láthatóan érdekelték szavaim s közel félórás beszédben választolt rá, kiemelve, hogy emberi szempontból teljesen megérti a romániai magyarság érzelmeit, kik uralkodó nemzetből kisebbséggé lettek, de figyelmeztet arra, hogy a sors és a történelem kereke forog s a helyes politikát nem az érzelmek, hanem a tényleges helyzet diktálja. Rámutatott arra, hogy magának az uralkodónak is el kellett fojtania leggyöngédebb érzelmeit, melyek a vérrokonság erejével régi hazájához, fájához és családjához fűtéek s országa érdekében fegyvert kellett ellenük fognia, ami bizonyára nem kis erőfeszítésébe került. A mindenkori román kormányok, annak hangsúlyozása mellett, hogy az állampolgári egyenlőséget legfőbb erkölcsi és becsületbeli kötelezettségüknek ismerik, különös tekintettel lesznek ezenfelül még a magyarságnak erre az általuk jól ismert érzékenységére, mert az az óhajításuk, hogy ha az a generáció, mely a magyar uralom alatt élt, nehezen is törődik bele a megváltozott viszonyokba, a *következő generáció már igazi hazájának tekintse ezt az országot.* Az agrárreformra vonatkozólag kijelentette Constantinescu minister, hogy maga is *kénytelen elismerni annak szigorát*, sőt azt is, hogy *egyes intézkedések talán elsiettetettek és túllőnek a célon*, azonban kormányozni, annyi mint előrelátni s nekik az a meggyőződésük, hogy csak egy ilyen széleskörű reform biztosíthatja az ország nyugalmát s akadályozhatja meg egy még radikálisabb mozgalom kifejlődését. Kijelentette a miniszter a küldöttség előtt, hogy a kormányt nem vezetik sovíniszta szempontok földbirtok politikájában s azt nemzetiségi különbség nélkül óhajtja végrehajtani.

Kínos helyzetünk feszültsége ekként megoldást nyerve, a banketten megjelentünk s ott most már román nyelven a következőket mondtam:

Az aktuális politikai kérdésekre vonatkozó álláspontunkat kifejtettem ma már a miniszter úr előtt, részletesen elmondván, hogy a kormány politikáját nem támogathatjuk

ugyan, de mindig elismeréssel leszünk a román kormány-
nak a nekünk nyújtandó segítségért, védelemért és támo-
gatásért s kijelentettem azt is, hogy az állampolgári hű-
ség és lojalitás hozott minket e helyre.

Úgy hiszem, *az összes jelenlévők tanúskodhatnak róla*, hogy mint a vármegye utolsó főispánja, híven tel-
jesítve akkori kormányommal szemben kötelességemet,
*nem feledkeztem meg másfelől soha a vármegye román lakossága iránti kötelességemről sem s ma, az idők vál-
toztával, nincs más kérni valóm Önöktől, mint hogy ugyan-
azt a jóindulatot kérem, mellyel magam viseltetem annak idején román polgártársaimmal szemben.*

Az a körülmény, hogy *ma, mikor megváltozott kö-
rülöttünk a föld színe, fölemelt fővel állhatok meg Önök előtt*, bizonyítéka annak, hogy itt nálunk Erdélyben s külö-
nösen e vármegyében *olyan harmonikus atmoszféra, a kölcsönös megértésnek olyan szelleme uralkodott*, mely
tradicionális Erdélyben.

Remélem, hogy a mi illusztjís vendégünk meg fogja
látni és érezni ezt a *harmonikus erdélyi szellemet* és re-
mélem, hogy a kormány támogatni fog bennünket abban,
hogy ezt a szellemet *megőrizzük és még jobban kifej-
leszthessük*, mert erős meggyőződésem szerint semmi sem
mozdíthatja elő jobban az ország konszolidálását, mint
ennek a harmóniának megerősítése.

A miniszter újólaj kijelentette, hogy a magyarság érzelmeit tiszteletben fogja a kormány tartani.

Semmi sem áll tőlem távolabb, minthogy ennek az aránylag valóban jelentéktelen epizódnak az erdélyi magyarság sorsára döntő befolyást tulajdonítsak. Hosszas habozás után határoztam el magam csak arra, hogy az itt elhangzott beszédek is felvegyem a kötetbe. Éreztem és érzem, hogy az olvasó könnyen félreérthet s üres kérdésnek, nevetséges hiúságnak nézheti e jelenet megrögzítését.

Az egész epizód azonban azért jelentőségteljes, mert éles vonásokkal világítja meg az erdélyi magyarság helyzetét.

Megvilágítja azt a *tátongó úrt*, mely a négyéves román impérium alatt *mindinkább kiszélesedve* elválasztja az aktuális kormányzati politikát az erdélyi magyarság mentalitásától, törekvéseitől, féltve őrzött értékeiért aggódó lelkétől s ezeket mind élesebben s a közéletnek mind több és több pontján állítja szembe egymással.

Reánk nézve, kik e szakadékokat nem kiszélesíteni, hanem azokat programszerűen *áthidalni szeretnők, akik érintkezési s nem súrlódási pontokat keresünk*, fontos és tanulságos meglátnunk és leszögezniünk azt, hogy az események sodra *milyen messzire* távolított már el egymástól.

De megmutatja e jelenet azt is, hogy *milyen kötéltáncosi bravúrt*, mennyi mérsékletet és határozottságot, mennyi lojalitást és öntudatosságot igényel jelenlegi nehéz helyzetünk mindazoktól, kiknek az erdélyi magyarság küzdőfrontján valamely nyilvános szerep jut ma osztályrészül.

Nem azért írtam le e jelenetet, mintha dicsekedni akarnék vele, hogy az adott esetben sikerült megoldanom a nehéz feladatot. De szeretném, ha kiéreznék szavaimból az a gyöttrődés, mellyel a reám zúdult súlyos szerepre felkészülni igyekeztem s ennek ismeretében adott esetekben több megértéssel, több szeretettel s kevesebb kritikával nézné a közvélemény a mi vezető szerepre kárhozott férfiainknak, sajnos, legtöbbször konkrét eredmény nélküli erőfeszítéseit.

Az ipari hitel.

Kolozsvár, 1923. december 24.

Az erdélyi iparvállalatok súlyos válságát nem oldja meg az a 70 millió, amit egyik deputációnak Bukarestben beígértek, de amiről azóta nem akar senki semmit tudni. Kétségtelenül szükség van erre a támogatásra, mert különben összeomlik a szépen megindult ipari fejlődés, melyet az impériumváltozás kiváltott. Ezért minden gazdasági szervezetnek össze kell fognia, hogy az ígéret betartását kiverekedjük. De ha sikerül is elérnünk, ez még nem megoldás.

A hitelnek vannak olyan árnyoldalai, melyek igénybevételét éppen az iparra nézve nagyon kétes értékűvé teszik. Pénzbőség idején, kedvező feltételekkel, alacsony kamatozással igénybeveszi az iparvállalat a hitelt s befekteti épületbe, gépbe, nyersanyagba. A számítások szerint a befektetés rentábilis. Jön azonban a pénzdrágaság, felemelik a kamatlábat s ezzel halomra dől az iparvállalat egész rentabilitási számítása. Jön a pénzhiány s a tőkés visszaköveteli a hitelezett összeget, mely ma már nem pénz, hanem gép, épület vagy árú, melyért éppen pénzkrízis idején senki sem ad pénzt. Az anyagi romlás készen van.

Iparunk kétségtelenül tőkeszegény. Az utolsó négy esztendő konjunkturális ipari fejlődése kicsalogatta és magához vonzotta egész rendelkezésre álló tőkeerőnket. Sőt talán még erőnkön felül is belebocsátkoztunk iparvállalatokba. Most nincs tovább. Ha nem tudjuk iparunkat újabb tőkékkel táplálni, nemcsak a fejlődés akad meg, hanem az is összeomlik, amit eddig építettünk.

Iparunknak nem hitelre, hanem olyan tőkére van szüksége, mely osztozik az iparvállalat sorsában — vagyis nagyobb alaptőkére.

A hitel zsarnok kényúr, ki ránehezedik a vállalatra, elszívja életerejét, kinek a konc — a magas kamat — kijár mindig, akár

eredményes, akár eredménytelen a termelés. A hitel csapodár szerető, ki akkor hagyja cserben társát, mikor legnagyobb szüksége van rá: míg jól megy a sora, segít az osztozkodásban, ha fordul a kocka, ő az első, aki kihúzza a párnát a feje alól.

Iparunknak nem kényúrra és csapodár szeretőre, hanem olyan osztályostársra van szüksége, aki ha elvette a jókat, tud osztozni a rosszakban is, akit erős kötelek fűznek hozzá, melyeket a balsors és megpróbáltatás idején egyoldalúan nem lehet elszakítani.

Ezt azonban csak a nagyobb alaptőke nyújthatja. És itt kapcsolódik bele iparunk problémájába egész társadalmunk problémája, iparunk tőkeszegénységébe egész társadalmunk tőkeszegénysége és tőkegyűjtési hajlamának, erre neveltségének teljes hiánya, amit viszont társadalmunk jelenlegi struktúrája magyaráz meg.

Nálunk ismeretlen fogalom az a német vagy francia házmaster, vasúti kalauz és kishivatalnok, aki megtakarított pénzecskejéből havonta vagy évenként ipari papírokat vásárol. Mi is ösztönöznék arra, hogy takarékoskodjék, szájától vonja el a falatot, hogy ipari papírt vehessen?

Buzdító példát sehol sem lát. Ellenben elriasztót annál többet. Mindegyik tud ismerősei között olyanokat, kik értékpapíron mindent elveszítettek, de kevés olyant ismer, ki azzal nyugodt, biztos jövedelmet szerzett.

Kik létesítettek nálunk — dicséret a kivételeknek — ipari vállalkozásokat a múltban? Becsületes, derék emberek, kik nem értettek a mesterségükhöz és ügyes, életrevaló emberek, kik svihákok és megbízhatatlanok voltak. Mindkét esetben kudarccal végződött a dolog. S ha beülünk akármelyik erdélyi magyar város kávéházába, vagy végigsétálunk utcáin, mindenütt sorozatait láthatjuk és hallhatjuk a sikertelen vállalkozásoknak.

Az ipar fejlődéséhez a kedvező konjunktúra mellett három előfeltétel szükséges: *munka*, *szakértelem* és *megbízhatóság*. Az erdélyi ipar, mely kinőtt a gyerekcipőkből, ma már rendelkezik mind a hárommal. De ezt csak az augurok tudják, a nagyközönség még mindig tájékozatlan és bizalmatlan.

Az éltető tőke csak akkor fog odafolyni az erdélyi iparvállalatokhoz, ha köztudattá válik, hogy többé már nem becsületos ostobák és élelmes svihákok, hanem megbízható szakemberek kezébe van letéve az erdélyi ipar sorsa.

Az az akció tesz igazán értékes szolgálatot az iparnak, mely ezt a köztudatot neveli és erősíti.

(Keleti Újság)

A tőkehiány.

Brassó, löse, december 35.

Az egész erdélyi közgazdasági élet súlyos válság terhe alatt nyög. A nagyközönség egyelőre csak pénzkrízisről olvas a lapokban, de még nem érzi, hogy itt elevenébe vágó gazdasági folyamat játszódik le. Az ipar, a kereskedelem s a bankok azonban tisztában vannak vele, hogy nem múltó pénzhiánnyal állunk szemben, sőt még csak nem is speciális erdélyi vagy romániai jelenségről van szó.

A krízis indokolásául bankkapacitások és közgazdászok az okok egész sorozatára mutatnak rá. A kisgazdaosztály teaurizálja a forgalomba hozott 15 milliárdnyi bankjegy mennyiség felét, az állam nem fizet szállítóinak, a vasúti mizériák megakadályozzák a készletek értékesítését, a permisz-rendszer megnehezíti és aránytalanul költségessé teszi a kivitelt, a regátbeli nagybankok szűkkeblűen elzárkóznak az erdélyi hiteligények elől, a külpolitikai helyzet zavaros, a belpolitikában viszály dúl, a Banca Nafionala szervezete elavult és így tovább. Valamennyi érv helytálló, de azért mindezek az okok sem külön-külön, de még együttesen sem elég nyomósok arra, hogy olyan válságot idézzenek elő, amilyen sajnos, már előre veti árnyékát.

Nemcsak Erdély, hanem egész Európa gazdasági élete beteg. Mi még felszisszenünk, mikor 20—24 százalékos kamatokról halunk, de Budapesten már a heti 1 százalékról térnek át a heti 2 százalékra. Németországban heti 10 százalékos kamatok járnak és évi 600—800 százalékos kölcsönök. Ez már olyan beteges tünet, mely magában rejti a katasztrófa csiráit s melyet nem lehet apró-cseprő lokális indokokkal magyarázni, aminőket a mi pénzkrízisünk okai gyanánt emlegetni szoktak.

Az európai gazdasági válság oka a tőkehiány. Ez pedig annál súlyosabb, mert kétirányú. Egyfelől *a háborús tobzódás éveiben napok, sőt órák alatt néha egész generációk felhalmozott tőkái semmisültek meg* oly mennyiségben, amilyen tőkepusztításra talán a népvándorlás óta nem volt példa. Másfelől — s ez a legnagyobb baj — *a zavaros politikai helyzet, a stabilitás hiánya megfojt minden tőketermelő vágyat*. Mert mi a tőke? Javainknak az a része, melyet nem fogyasztunk ma el, hanem félreteszünk magunknak a jövőre. Ez azonban áldozattal jár, mire csak úgy határozzuk el magunkat, ha alapos reményünk van, hogy az ekként magunktól elvont javakat a jövőben zavartalanul élvezhetjük.

Amint vizsgálódásaim során mind jobban kibontakozik előttem az európai krízis a maga impozáns méreteiben, a legsúlyosabb aggodalommal szemlélem e nagy gazdasági processzus közepette, az én kicsiny, elhagyott erdélyi magyar fajtám sorsát. Ha így bánik el a vihar az erős tölgygyel, mi lesz a sorsa a gyöngé nádszálnak?

Az erdélyi magyarság tőkeszegény volt a legnagyobb tőkebőség korszakában is. Mely társadalmi osztálya lett is volna az, mely javait a fogyasztástól elvonva, későbbi időre félretette volna? A nagyobb birtokosok, az egyetlen osztály, mely életszükségletein felül rendelkezett jövedelemmel, egymás elleni politikai harcokra, a magyarországi mágnások fényűzésének utánzására s nem utolsó helyen pezsgő, kártya és cigányra nemcsak jövedelmét, de törzsvagyona egy részét is elköltötte. Iparosaink, kereskedőink nem voltak s akik voltak, azok a fejlett osztrák iparral s az idegen nagy tőkével való konkurrencia miatt s a kellő erkölcsi és intellektuális nevelés hiányában nem tudtak magasabb fejlődési fokot elérni. Kiszgazdáinknál az urak pezsgőjét pótolta a pálinka; okszerű gazdálkodásra, jövedelmük fokozására, tőkegyűjtésre nem nevelte őket senki. Ha baj volt, akkor tönkrement nagyúr, eladósodott intelligencia és Amerikába készülő kiszgazda kinyújtották a kezüket: Segíts, magyar állam, a pusztuló erdélyi magyarságon. *S a magyar állam segített.* Kinevezte az egyiket főispánnak, a másikat adótisztnek s a harmadikat váltóórnek. *S erre mind a három megszűnt gazdasági tényező lenni.*

Ha elővesszük a szász, román és magyar bankok mérlegeit s nézzük betétállományait, elképesztő, kétségbeejtő számadatokat látunk. Ugyanolyan lélekszámú, azonos gazdasági feltételekkel bíró szász városban ötször- tízszerannyi betétállományt találunk, mint a

magyar városokban. Még a románság számadatai is kedvezőbbek a magyarokénál, noha a magyarság a románoknál sokkal vagyosabb volt.

S ennek oka egyesegegyedül a gazdasági felkészültség, a gazdasági nevelés hiánya.

Meg fog-e tudni birkózni az eredetileg is leggyöngébb s a legutolsó évek szenvedései által még inkább legyöngített erdélyi magyarság az európai gazdasági válság ránk zúduló viharával? Ez az a probléma, mely *fontosabb* minden képviselőválasztásnál, kisebbségi egyezménynél és alkotmányreformnál. Mert *abban a pillanatban, mikor az erdélyi magyarság megszűnik gazdasági erőtevézővé lenni, menthetetlenül helotává süllyed*, ha még oly gyönyörű papirosjogai és papiroson még úgy körülbástyázott intézményei és szervezetei vannak is.

A jogokat *embereknek* kell gyakorolniuk, az intézményekben és szervezetekben *emberek* élnek, működnek s *ha ezek az emberek koldusok, éhezők, hitványak és megvásárolhatók, akkor eladják kenyérért a jogokat és kinyitják kalácsért a bevezetetlenek hitt vár kapuját.*

Vegyük revízió alá a mentalitásunkat. Ne azok előtt emeljünk földig kalapot, akiknek élesre van vasalva a nadrágjuk, legtöbbet fizetnek felül a multságokon, autón járnak, vagy fényes címerrel büszkélkednek, hanem *becsüljük meg azt a magyar embert, aki többet dolgozik és termel, mint amennyit elfogyaszt s a felesleget — az egész magyarság közvagyonaként — kaptárba gyűjti.* Megvetéssel és szánakozó lenézéssel pedig ne azokat kezeljük, akik nem értek rá a shimmyt vagy a kalábriászt megtanulni, akiknek néha foltos a könyökük, kérges a tenyerük s nem mindig elég hajlékony a derekuk, hanem *síjtsa egész népünk megvetése azokat, akik a készpénzt prédálják, akik munkájuk eredményénél többet fogyasztanak s ezzel az egész magyarság közvagyonát, erejének és ellenálló-képességének létalapját tékozzolják.*

Tőkeszegénységünk ma a legégetőbb problémánk. Ezért, mikor sérelmeket panaszolunk, lehangosabban azokat kiáltjuk el, melyek tőkegyűjtésünket akadályozzák, s ha kéréseket terjesztünk elő, legelsősorban olyan intézkedéseket és intézményeket kérünk, melyek produktív, tőketermelő munkánkat segítik és előmozdítják.

Erdély problémái.

T. Elvi szempontok.

A modern államok belső vajúdasainak és külső konfliktusainak eredendő oka: *az állam omnipotenciájának elmélete.*

A primitív társadalmakban egyszerűen *erő-kérdés* volt az államhatalom terjedelme. Az erősebb törzsfőnök, a hatalmasabb király akaratára érvényrejuttatásánál nem ismert korlátokat. Addig terjedt hatalma, meddig kardja elért s ezen a határon belül kardja volt a legfőbb jogforrás.

A fejlődés későbbi folyamán a korlátlan egyeduralkodók ezt a hatalmukat theokratikus szempontokkal igyekeztek alátámasztani, elfogadhatóbbá és népszerűbbé tenni. Az egyiptomi fáraók, a kínai és japáni császárok túlvilági mandátum birtokosaiként jelentek meg a nép előtt és isteni tekintéllyel akarták megalapozni hatalmukat. Attila, mint Isten ostora, felsőbb hatalom nevében és ennek büntetése címén dúlta és pusztította a műveltebb nyugatot.

A magas közjogi érzékkel bíró római nép volt az első, mely az *állam mindenhatóságának* elvét megkonstruálta. A római senatus már nem Mars vagy Jupiter megbízása alapján, hanem a magasabb államérdekre hivatkozva, követelte mindenkitől, hogy magát az ő hatalmának alávesse. A *salus rei publicae suprema lex esto* az első öntudatos megkonstruálása az állam öncéluságának. Ez az elv tette lehetővé, hogy Róma a maga világbirodalmát megalapíthassa s ennek az elvnek az égisze alatt görnyedtek rabigába a Földközi-tenger mindkét partjának népei.

A kereszténység — politikai szempontból — lázadás volt a *salus rei publicae suprema lex* ellen. Nem az egy-Isten-hit, nem Jézus istensége, nem a feltámadás tana stb. volt az oka annak,

hogy a római államhatalom négy évszázadon át tüzzel-vassal igyekezett a kereszténységet kiirtani, vagy legalább is ártalmatlanná tenni. Azért nem akarta megtűrni, mert a kereszténység negációja volt az *állami omnipotenciának*, mert olyan hatalom létezését hirdette, mely nem az államhatalomból származik, melynek másutt van a gyökere, mely nem hajt előtte feltétlenül térdet s amely esetleg szembe is kerülhet vele. *Előbb kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek*, ez volt az a tan, mely kiprovokálta a római államhatalom üldözését, nem pedig a Nero-féle gyújtogatási vád, sem a nevetséges katakombái véres gyermekáldozatok s még csak nem is a régi pogány istenek tömjénezésének megtagadása.

A kereszténység harca az állam mindenhatóságának elve ellen nem ért véget Nagy Konstantinnal, hanem végigkísérte az egész középkort és újkort. Nem a Filioque, hanem ez az elv okozta a bizánci szakadást. Ezt látjuk az investitúra harcokban, az avignoni fogságban, VIII. Henrik házassági konfliktusában s végig az egész történelmen Napoleon és VI. és VII. Pius küzdelméig és Victor Emanuelig.

Hogy ez a küzdelem egyáltalában előállhatott, az a legnagyobb érdeme a kereszténységnek, mely nem csak fel tudta állítani és bele tudta vinni a népek köztudatába azt a gondolatot, hogy az uralkodók és az államok hatalma nem korlátlan, hanem csak az isteni törvények határain belül gyakorolható, hanem emellett a pápaságban meg tudott konstruálni egy olyan intézményt is, mely ezt az igazságot nemcsak erkölcsi, hanem szükség esetén anyagi erővel is alátámasztotta és érvényre juttatta.

Így például Hunyadi Mátyás csehországi hadjárata is ennek az elvnek szolgálatában, a Szentszék felhívására indult meg az ezt elismerni nem akaró cseh király ellen.

A helyzet tehát a kereszténység hatása alatt megváltozott. Az elmélet, a köztudat, a közhangulat nem a *salus rei publicae suprema lex* elvét vallotta már, hanem *az isteni törvények elsőbbségét* az emberiek fölött s ha harcra került a sor, úgy ez azért történt, mert zsarnoki hajlamú uralkodók e magasabb szempont előtt nem akartak meghajolni. A harc azonban az egész középkoron át csak a fegyverek és a nyers erő lázadása volt az erkölcsi elv ellen; az ellentétes álláspont *elvi* alátámasztására, *elméleti* megalapozására nem is gondoltak.

Még a *protestantizmus* is csak félmunkát végzett ezen a téren. Egyszerűen *kétségbevonta a pápaság illetékességét annak megállá-*

pítésára, hogy mi isteni törvény és mi nem az, de az uralkodó közfelfogással szemben a protestantizmus is — bármennyire kedvezett tényleg az államhatalomnak — óvakodott felállítani az állami omnipotencia elméletét.

Egyetlen izolált kísérletet ismerek csupán. Elméletben Machiavelli Il Principe-je és gyakorlatban Cesare Borgia helyezkedtek az államhatalom, illetve a fejedelmi hatalom korlátlanságának elvi alapjára. Ezek kétségtelen utórezgésesei voltak a renaissance kapcsán feléledt római közjogi felfogásnak. Nagyobb hullámokat azonban ez az elv az ő korukban nem vert fel.

A modern filozófia megalapozói, Spinoza, Descartes, Leibnitz, bármily távol állottak is a kereszténység és különösen a pápaság eszmevilágától, mégsem helyezkedtek az állam öncélúságának sikamlós talajára, hanem éppen ellenkezőleg ezzel az elvvel szemben a kereszténység theoszofikus argumentumai helyett új elméleti bázist igyekeztek teremteni, megvetve az alapját az úgynevezett *észjognak* vagy *természetjognak*, melynek kiinduló pontja az, hogy az *emberi természetből* és *emberi méltóságából* folynak bizonyos *olyan jogok*, melyeket az *emberi ész az emberi természet vizsgálatából szűrhet le* s amely jogokat az államhatalomnak a józan ész parancsából respektálnia kell, ha nem akar magával az emberi természetté! ellenkezésbe jönni.

Ezeket az emberi jogokat kodifikálta és szollemnisen deklarálta a francia forradalom a *Déclaration des droits de l'homme-ban*. Ez a deklaráció protestáció volt XIV. Lajos „L'état c'est moi” elve ellen. De mikor a francia forradalom ezeket kodifikálta, akkor nem járt el tudatosan, mert ezzel egyidejűleg kodifikált egy olyan elvet is, mely alapjában megtámadja és lerontja a „Déclaration des droits de rhomme”-ot s *amely a salas rei publicae suprema lex óta az első tudatos megfogalmazása az állami öncélúságnak.*

Ez az elv a *nép szuverenitásának* elve, mely minden hatalmat a nép kezéből származtat, mely a Contrat social-ból kiindulva azt mondja, hogy az emberek szabadon egyesültek államokba s éppen ezért szabadon dönthet is az emberek összessége, a nép, ennek az államnak mindennemű ügyeiben.

Ez a szuverenitási elmélet a francia forradalmon és Napóleonn keresztül az 1848-as forradalmakig diadallépésben hódította meg a világot s győzelmének betetőzése volt Victor Emanuel bevonulása a Porta Pia-n.

A szuverenitási elmélet ezt a győzelmet s a minden akadályt leküzdő erőt nem annyira a saját belső igazságának s a protestantizmus által legyöngített katolikus világfelfogás gyöngeségének, hanem elsősorban és főként egy hatalmas, erős fegyvertársnak köszönhetette, E fegyvertárs volt a *nemzeti eszme*.

Az államhatalom omnipotenciája *nem népszerű* jelszó, még ha nem is ezen a néven, hanem a sokkal tetszetősebb megjelöléssel, az állam *szuverenitásának* nevezzük is, ami végeredményében ugyanazt jelenti. A tömegeknek még sokkal élénkebb emlékezetében vannak a korlátlan államhatalom zsarnoki túlkapásai, hogysen lelkesedni tudna azon, hogy az államhatalom kezelője — legyen az akár egyeduralkodó, akár az arisztokrácia, akár a démosz — az δ működésében *semminemű korlátnak alávetve ne legyen és szabadon rendelkezessék a polgárok vagyonával, szabadságaival és életével*.

Az állam szuverenitásának elvét kimondó francia forradalom is érezte ezt s ezért a szuverenitás deklarálásával egyidejűleg *az emberi jogoknak* a Déclarationban való *kodifikálásával* mindjárt *fel is állította a korlátjait ennek a szuverenitásnak*. Nem nehéz azonban átlátni, hogy *e korlát csak mesterkélt és látszólagos*. Mert hiszen ha az állam törvényhozó szerve szuverén, úgy ennek módjában áll az emberi jogok kodifikálásán is *módosításokat eszközölni s a neki alkalmatlan emberi jogokat a szentek és sérthetetlenek közül törölni*.

Ezt már maga a francia forradalom is rögtön megcselekedte, mikor a royalisták bebörtönzését és kivégzését az emberi jogok első pontjának „kikapcsolásával” nyakra-főre elrendelte azzal a szofizmával, hogy a royalisták *ellenségei lévén a szabadságnak, nem számíthatnak a Déclaration-ban biztosított szabadságjogokra*. Ettől már csak egy lépés volt ugyanezt az anathémát kiterjeszteni a mérsékelt köztársasági girondistákra s ezzel napnál fényesebben bebizonyult, hogy *szuverén állami hatalom és sérthetetlen emberi jogok nyilvánvaló és kiegyenlíthetlen ellenmondásban vannak egymással*.

A francia forradalom erőszakosságai tehát a legkevésbé sem voltak alkalmasak arra, hogy az állami szuverenitás elvét Európa népei előtt szimpatikussá tegyék s az valószínűleg epizódyszerű kísérletté zsugorodott volna össze, ha a nagy Napoleon lángelméje nem egyesíti ezt az elvet a *nemzeti eszmével*.

A modern nemzetállam fogalmát *Napóleonnak* köszönhetjük. Ő volt az, aki ezzel az eszmével üzent hadat Európa patrimonialis állami berendezkedésének.

Napoleon egyénileg elbukott ugyan s a szent szövetség egy utolsó kísérletet tett még arra, hogy a *legitimizmus* jelszavával Európa politikai mentalitását a régi mederbe visszaterelje, azonban a kísérlet néhány évtized alatt teljesen megbukott s 1848-ban már az elmék fölött teljesen úrrá lett a Napoleon által megkonstruált *nemzetállam* eszméje, mely rendre egészen átformálta Európa térképét. E fejlődési folyamat utolsó fázisa játszódott le 1870-ben a faji alpra helyezkedett német császárság s az Italia Unita megalkotásával.

A nemzeti eszme kétségtelenül nagyot alkotott s jelentékeny lépésekkel vitte előre az emberiség ügyét. Mindaddig, *míg az egyes államok belső életében működött* és azok konstrukcióját szilárdabbá, kormányzatát működőképesebbé, vezetését öntudatosabbá és egységesebbé igyekezett tenni, kétségtelenül *teremtő, építő, alkotó hatást gyakorolt* Európa sorsára. Mihelyt azonban *ez a belső folyamat végbement* s a nemzeti eszme *az állam belső életében már nem talált a maga számára elegendő működési teret*, akkor mind élesebb körvonalakban kezdtek kibontakozni azok a veszélyek, melyeket a nemzetállam s az állami szuverenitás eszméinek szoros szövetsége a méhében rejtett.

Ha az állam főcélja a nemzeti egyéniség minél teljesebb megvalósítása s ha az államhatalom szuverén, semminemű más hatalomnak vagy korlátnak alávetve nincsen, úgy ez a szuverén államhatalom a nemzeti eszmének saját területén való érvényrejuttatása után a felcsigázott faji és nemzeti, ambíciók hatása alatt feltartóztatlanul bele fog ütközni a másik ugyancsak szuverén és ugyancsak túlfűtött nemzeti ábrándoktól vezérelt államhatalom érdekszférájába.

Ez történt meg a világháborúban. S ha valaki azt kérdi, hogy *ki a bűnös* a tengernyi könny és vér, a sok millió halott, béna, özvegy és árva szomorú tragédiájának felidézésében, úgy erre hipokrizis nélkül csak azt felelhetjük, hogy mindezt a sok keservet *az állam mindenhatóságának, az államhatalom szuverenitásának* elve idézte fel.

Azok a politikusok, kik a szuverén nemzetállam ideológiájában nőttek fel, kiknek egész mentalitása ehhez a politikai koncepcióhoz fűződik, ezt az igazságot ilyen nyíltan és leplezetlenül be

nem vallhatták a világ előtt, de talán még arra se lett volna elég erejük, hogy ezt önmaguk előtt bevallják.

A Népek Ligájának megkonstruálása, a kisebbségi jogok védelme, az interparlamentáris bizottságok kiküldése azonban tényleg nem egyéb, mint a nem ugyan szóval, hanem de facto bevallása annak, hogy a szuverén nemzetállam koncepciójának további fenntartása mellett a világbékét biztosítani nem lehet s ha nem létesülnek korrekтивumok a szuverén nemzetállamok omnipotenciájával szemben, úgy Európa, sőt az egész földkerekség az egymást marcangoló fenevadak hazája lesz s pár évtized alatt rombadől az évezredek európai kultúra.

Abban látom a nemzetközi és népszövetségi szervek legfőbb jelentőségét, hogy az egyes államok omnipotenciájának elvében rejlő veszedelmekkel szemben e testületek ne csak ösztönszerűen keressenek palliatív eszközöket, hanem öntudatosan ébresszék fel a világ lelkiismeretét s vigyék bele az emberiség köztudatába, hogy az egyes államok saját sírjukat ássák meg, ha korlátokat nem ismerő szuverenitásuk elvére támaszkodva, nem akarnak önző faji érdekeik fölött meglátni és tisztelni magasabb szempontokat is.

A kisebbségek jogainak nemzetközi védelme az a kérdés, mely kellő öntudatossággal, kicsinyes faji szempontokon való felülemelkedéssel s az egyetemes emberiség sorsába való belekapcsolódással kezelve, fordulópontot jelenthet szemben a szuverén nemzetállam ma egyeduralmat élvező teoriájával, melyet Napoleon lángesze konstruált meg s amely oly véghetetlen szenvedést zúdított az emberiségre a világháborúban,

II. Történelmi szempontok.

Erdély földrajzi megalkotásánál fogva nem alkalmas arra, hogy egy tőle akár keletre, akár nyugatra fekvő államba *teljesen beolvadjon*. A történelem arra tanít, hogy ha nem lehetett *magja* valamely államalakulásnak, úgy legalább is bizonyos *különállást* kellett neki biztosítani, hogy földjén *nyugalom* legyen.

A legrégebb ismert államalakulásnak, a *dákok* birodalmának *Erdély volt a magja*. Ide tartoztak ugyan időnként más területek is keleten, nyugaton és délen, de ezek a területek nem voltak esszenciális részei a dákok országának. Bizonyítja ezt, hogy amikor például Havasalföld jelentékeny része számukra elveszett, e körülmény Dácia fennállását és életképességét nem érintette. Erdély elfoglalása azonban megdöntötte végleg a hatalmas dák birodalmat.

kapcsolatosan aránylag már egészen simán ment másodízben a Magyarországgal való unió kimondása. Az ellenérvek akkor is felvonultak s különösen a szászok és románok ezen alkalommal kifejtett argumentumai szolgáltatóknak nekünk ma is értékes tanulságokat. Maga az erdélyi magyarság azonban az uniót meglehetősen egyértelmű szimpátiával fogadta s az osztrák abszolutizmus után csak ettől várta sorsának jobbra fordulását.

A kocka el volt döntve. Az unió kimondásával az erdélyi magyarság feltette sorsát egy kártyalapra: *a magyar nemzeti állam hatalmának támogatására*. S ezzel kezdetét vette egy folyamat, mely 1918. december 1-éhez vezetett. *Erdély öncélúsága, különállása, autonómiája megszűnt, a régi várfalak ledőltek egy csapásra s Erdély és főként az erdélyi magyarság sorsa függvénye lett a magyar államhatalomnak*. Jövőjét csak ennek megerősödésétől remélhette, ennek gyengülése pedig végpusztulással fenyegette.

A túlnyomóan Dunántúlról kikerült, az erdélyi viszonyokat nem ismerő s egyébként is a divatos politikai teoriák hatása alatt álló budapesti államférfiak s az Erdély sorsát a magyar államhatalom erejének egyetlen kártyalapjára feltevő erdélyi politikusok versenyeztek egymással abban, hogy Erdély és az anyaország között ledöntsenek minden korlátot, megszüntessenek minden speciális erdélyi intézményt, mindent egyeségesítsenek s egységesen piros-fehér-zöldre fessék Erdély bérceit és völgyeit, folyóit és lakóit.

Az egyesítés legnagyobb akadálya volt az önálló területtel bíró *szász és székely autonómia*. Itt tabula rasát csináltak. A szász és székely székeket újonnan konstruált vármegyék Procrustes ágyába szorították, a két nemzet autonómiáját egy tollvonással eltörölték. Ezzel egyfelől *a székelyeknél megindítottak egy olyan gazdasági bomlási processzust*, melyen azóta feltartóztatlanul sülyed és pusztul az erős székely nép, másfelől pedig az addig saját embereinek vezetése alatt *önálló nemzeti életet élő szászok szívébe olyan tövist szúrtak, melynek logikus folyománya volt a szászok 1919. január 8-iki medgyesi rezolúciója*, mely csak a történelmi előzményeket nem ismerő előtt keltette a meglepetés és árulás hatását.

Az egyesítés nyakra-főre folyt a közélet minden vonalán. Az önálló Erdély specifikus intézményeit, kezdve a guberniumon és folytatva az erdélyi országgyűlésen, egy tollvonással eltörölték, az erdélyi vármegyéket újonnan osztották be, más határokkal és más székhelyekkel, új elnevezések alatt, szabad királyi városokat

ledegradáltak, a vármegyei autonómiát megnyirbálták, elvéve tőle előbb az igazságszolgáltatást, majd a pénzügyek kezelését, végül a közlekedésügyet és tanügyet. Vasútvonalakat létesítettek ötletszerűen, éppen Erdély magyar vidékeinek rovására; az erdélyi ipart és kereskedelmet megölték a vámsorompóknak Ausztria felőli megnyitásával és Kelet felőli elzárásával; a hitvallásos iskolatípussal szemben minden erővel forszírozták az állami iskolákat, magyar birtokpolitikát inauguráltak, magyar pénzügyi, gazdasági, ipari politikát forszíroztak, last, not least piros-fehér-zöldre festettek minden falutáblát és kilométer-követ, elhelyezték minden lehető és lehetetlen helyen a magyar címert s boldogok voltak abban a tudatban, hogy „a magyar nemzeti állam kiépítésén” munkálkodnak.

Ma, mikor egy másik államhatalom csinálja ugyanezt, világosan látjuk, hogy mindez mennyire elhibázott, mennyire téves s hogy a ráfordított energiával mennyire nem áll arányban az a sovány és *teljesen felszínes* eredmény, melyet ez a munka a legjobb esetben is elérni képes.

A Kárpátok bércei, az Erdélyi Érchegység s a Hargita néma büszkeséggel néznek ma is alá a völgyekbe, hol csendesen kanyarognak az Olt, a Maros és a Küküllők; az erdélyi földműves egykedvűen szántogatja a hegyoldalt, a szebeni szász tímár s a kézdivásárhelyi magyar csizmadia buzgón dolgozik műhelyében, a fák lombjai lehullanak és ismét kizöldülnek. Hogy közben sikerült Schassburgból hivatalosan Segesvárt csinálni s ezt azután Sighișoara-ra románosítani, fontos lehet a vasúti kalauznak s a levélhordónak, de a Hargita bércei s a Küküllő hullámai nem vesznek róla tudomást; a szász diák ma is Schässburg-ba megy iskolába, a dánosi román mindig Sighisoarán szerezte be az új csizmát, a keresztúri székely pedig ma is a segesvári vásárra hajtja be az eladó marhát.

Felbecsülhetetlen az a rombolás és pusztítás, amit „a magyar nemzeti állam kiépítésének” jelszava alatt *az erdélyi intézmények* rovására 1867 óta elkövettek. Ha a magyar állam respektálta volna az erdélyi szellemnek ezeket a tradicionális mentsvárait, erős a meggyőződésem, hogy 1918-ban nem jutottunk volna el Gyulafehérvárig. Ma is ezeknek *az erdélyi intézményeknek a romjai* — köztük elsősorban az erdélyi egyházak autonómiái — *az utolsó sasfészek*, hol az újult energiával s most már ellenkező oldalról meginduló egységesítéssel szemben oltalmat találunk.

A legnagyobb baj és veszedelem azonban még sem a régi erdélyi intézmények lerombolása volt, hanem az erdélyi közszellem megölése vagy legalább is elaltatása. Ezt két ok idézte εΓοΓΕῖῆδ-sorban *az unió megfosztotta Erdélyt az erdélyi politikusoktól, vezető elméktől*. Ami szellemi értéket termelt Erdély 1867. és 1918. között, az nem itt keresett érvényesülést, hanem *Budapesten*, hol az ország közélete lüktetett. Az erdélyi városok, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Szeben stb. hol eddig nemcsak Erdély, de a szomszédos országok sorsáról is érdemlegesen tanácskoztak, jelentéktelen hetivásártartó pletykafészekké süllyedtek alá, hol értékes, teremtő egyéniség nem érvényesülhetett s ahonnan *vagy Budapestre kellett felvergődnie, vagy a hétköznapióságban elposványosodnia*. Az erdélyi vezető szellemeknek Budapestre való koncentrációja pedig előidézte azután a másik nagy bajt: *az erdélyi közvéleménynek a budapesti pártmozgalmakba való bevonását, figyelmének az erdélyi problémákról való elterelését s az egész erdélyi közéletnek az egészségtelen magyarországi párt-harcokkal való megmérgezését*.

Erdélyt nem a *saját földrajzi és népi helyzetének* megfelelően kormányozták, hanem *budapesti látszögből; a közhatalom nem Erdély saját belső erőiből fejlődött ki*, hanem egy *külső tényező — a magyar állam s a monarchia katonai ereje — szolgáltatta azt*. Mikor ez a katonai erő *megdőlt, hiába vártuk, hogy mint Mohács után, az önálló életre hivatott Erdély talpra áll s megteremti az önálló élet* alapintézményeit. Az idő túlrövid volt a fölcsozásra s *a rombolás túlságosan alapos volt*.

A magyar állam alkotásai: a pártatlan, kiváló igazságszolgáltatás, a mintaszerű közlekedésügy, az aránylag jól funkcionáló köz-igazgatás mind nem voltak elégségesek ahhoz, hogy a magyar nemzeti államhoz fűzzék az itt lakó idegen fajokat. Azokat a szá-lakat pedig, melyek őket *Erdély földjéhez, múltjához és szelleméhez* fűzték, mi magunk vagdostuk el, *magunk romboltuk le az erdélyi fajokat egybekötő évszázados intézményeket* s bűnnek bélyegeztük azt is, ha valaki autonóm erdélyi közélettről mert ábrándozni.

Az események megmutatták, hogy ez a politika merőben téves volt. Az eredményeket azonban nem tulajdoníthatjuk kizárólag a világháborúnak. A háború szerencsétlen kimenetele csak meggyorsította a fejlődési processzust és rövid idő alatt megérlelte azokat az eredményeket, melyek szükségszerűen folytak Erdély helyzetéből s a magyar kormány téves erdélyi politikájából. Ha nem jön közbe

a világháború, lassúbb lett volna a folyamat s talán évtizedekig áltathattuk volna még magunkat azzal, hogy helyes úton járunk. A végső kifejlés útja azonban akkor is csak ugyanide vezetett volna.

Azok az erdélyi román politikusok, akik 1918. december 1-én Gyulafehérváron kimondták az uniót Romániával, magyar iskolákban, magyar egyetemeken, *a magyar ideológia hatása alatt* nőttek fel. Erdélyi közszellemről ők soha nem hallottak, Erdély specifikus történeti, természeti és népi erőinek adottságait nekik nem tanították; az önálló vagy legalább is autonóm *Erdély harmonikus, ellentétet kiegyenlítő emelkedettségével sehol sem volt alkalmuk megismerkedni*. Ellenben annál többet hallottak a *magyar* nemzeti állam kiépítéséről, Erdélynek *Magyarországba* való elválaszthatlan és teljes beolvadásáról, a *magyar* szupremáciáról, a *magyar* faj uralomra hivatosságáról. Mindezekkel a gondolatokkal nemcsak idegenekül állottak szemben, de ezek az eszmék, melyeknek kereiteibe a saját népük sorsát és törekvéseit sehogysem tudták belehelyezni, kiváltották belőlük a homlokegyenest ellenkező érzéseket. Csodálkozhatunk-e, hogy mikor a Gondviselés 1918. december 1-én népük sorsát az ő kezükbe tette le, akkor ők a *román* nemzeti állam kiépítését, a *román* faj szupremáciáját, a *Romániával* való teljes és feltétlen egybeolvadást proklamálták?

Ma már — alig négy év elteltével — ők is belátják, hogy tévedtek. Ma már ők is *erdélyi* közszellemről, *Erdély* specifikus helyzetéről, különleges történeti fejlődöttségéről, az *erdélyi* különleges intézmények helyreállításáról beszélnek.

Valljuk be mi is tévedésünket. Emelt fővel megtehetjük. Hisz ha téves úton jártunk is, de az emberi kultúra intenzívebb fejlesztése érdekében választottuk ezt az utat.

Hirdessük ország-világ előtt és vigyük bele elsősorban a mi erdélyi népünk köztudatába, hogy *ezt a földet*, mely sziklavárként kiemelkedik az öt Keletről és Nyugatról környező síkságból, *a Gondviselés nem azért emelte sok száz méterrel a tenger színe fölé, hogy a mélyebben lakó népek lapályhoz szokott észjárása szabjon neki törvényeket*, hanem életlehetőségeinek és fejlődésének törvényei *adva vannak* maguknak *a bércek vonalaiban*, *a folyók kanyargó medrében s az itt lakó népek lelkében*.

Aki megérti e törvényeket, boldoggá teszi ezt a földet és édes testvérré talál annak lakóiban. Aki vét e törvények ellen, önmagát is véresre sebzi, Erdély lakóira is szenvedést és szerencsétlenséget zúdít.

III. Gyakorlati szempontok.

Erdély földje ezer sebből vérzik. A panaszokat csak taxatívén is felsorolni, messze vezetne. Hogy a gyulafehérvári határozatok 5 a békeszerződés kisebbségi határozmányai ma még olyan írott papírok, melyek még az alkotmányba sem vétettek fel, végrehajtásukat pedig remélni sem merjük, az ma már sajnos köztudomású. | köz- és magánélet, a földművelés, ipar és kereskedelem, a pénzügyek és közlekedés, a vallás és közoktatás területéről egyaránt számtalan konkrét sérelmet (ehetne elősorolni, melyeket nemcsak mint vallási és faji kisebbségek, de mint állampolgárok is fájó szívvel vagyunk kénytelenek elszenvedni.

Mindezek a konkrét sérelmek azonban, bármily fájdalmasak legyenek is, nem a leglényegesebbek. *Erdély földjének gazdagsága, Erdély népeinek magas kulturális fejlettsége és szívós életerejé meg-birkózzhatna egy még oly elhibázott, 'még oly helytelen kormányzati politika káros következményeivel is.* Saját belső ellenálló erejéből kitermelné a védekező páncélt a káros intézkedésekkel szemben, magasabb belátásával korrigálná a helytelen intézkedéseket és szívós életerejével beheggesztené az öntestén meggondolatlan rövidlátósággal ejtett sebeket.

A jelenlegi kormányzati politikának azonban *van három olyan kardinális hibája, melyek ellen sem Erdély földjének kipusztíthatlan gazdasága, sem Erdély népének bölcsessége és ereje nem nyújt védelmet* s amelyek, ha nem orvosoltatnak, meg fogják akasztani a gazdasági termelést, lehetetlenné teszik a kulturális munkát és feltétlenül teljes anarkiára fognak vezetni.

E három főbaj: *a stabilitás hiánya a törvényes és kormányintézkedésekben, a diszkrecionális hatalom túltengése és az önkormányzati szervek működésének megszüntetése.*

a) A stabilitás hiánya.

Bármi legyen is az ember élethivatása, foglalkozása, kenyérkeresete, az ember éppen gondolkozó, szervező és szisztemizáló képességénél fogva a saját sorsát, működését, tevékenységét bizonyos előrelátással és tervszerűséggel szokta beállítani a természet és az emberi társadalom nagy gépezetébe. Számításba veszi azokat a természeti erőket, melyek munkáját elősegíthetik s azokat is, melyek azt akadályozhatják, de számításba veszi egyúttal a társadalmi erőket is, az ad hoc szociális berendezkedéseket, a rá nézve

előnyös és hátrányos intézményeket. Mindezeknek figyelembevételével *programot* csinál magának s *igyekszik a saját egyéniségét és munkáját az adott viszonyokba megfelelően bekapcsolni*. E számvetésnél az ember természetesen nem matematikai bizonyosságokkal, hanem csak *valószínűségi* számításokkal dolgozik. Minél nagyobb a valószínűsége e számítások helyességének s *minél kevésbé van kitéve az ember tevékenysége előre nem látott események zavaró hatásának, annál nyugodtabb s következőleg annál eredményesebb lesz munkája*. Másfelől, ha akár a természeti erők állandósága csekély (mint pl. földrengéseknek, vízáradásoknak kitett területeken), akár az alapul vett szociális berendezkedés ingatag s az ember életébe belenyúló társadalmi erők működési iránya előre nem látható, úgy az ember nem szentelheti magát teljes odaadással munkájának, nem dolgozhatik zavartalanul s így képtelen a benne rejlő termelési energiákat teljesen kifejteni.

Az államhatalomnak az a *legfőbb célja és rendeltetése*, hogy a társadalmi berendezkedésekbe bele vigye ezt a *stabilitást*, mely a termelés nélkülözhetetlen előfeltétele s a különböző irányban ható társadalmi erőket közömbösítve, valamennyit öntudatosan egy előre kitűzött cél felé terelje.

A mai Romániának egyik legnagyobb baja az, hogy végigmenve a közélet, kultúra és közgazdaság összes ágazatain, *sehol ezt az oly szükséges és nélkülözhetetlen stabilitást a célkitűzésekben, elvekben, intézményekben és rendelkezésekben meg nem találjuk*. Ez az, ami a leghátrányosabb és a legsérelmesebb, nemcsak reánk faji kisebbségre, hanem az állam minden polgárára nézve. Ha még oly téves elvek után indul is a kormányzat s még oly helytelen intézkedéseket tesz is, az élet a maga rugalmasságával előbb-utóbb kiegyensúlyozza azok káros hatásait, alkalmazkodik hozzájuk vagy letompítja azok élet és kifejleszti velük szemben a védekező szerepet. De *a folyton meg-megújuló rendszertelen és erőszakos belenyúlásokat nem tudja tartósan elviselni sem a gazdasági termelés, sem a polgárok idegrendszeré*.

A konszolidáció magas fokán álló országokban, mint Angliában és például a régi Magyarországon is, mielőtt valamely új intézkedés tételre volna, mely belenyúlt a polgárok életrendjébe s változásokat idézett elő a politikai, gazdasági vagy társadalmi élet megszokott rendjén, előbb a kormányzat *nyilvánosságra hozta* reformtervezetét, azután módot adott az összes érdekképviselőknek s a sajtónak,

hogy hónapokon át behatóan foglalkozhassanak a tervezet intézkedéseivel, megvilágíthassák annak várható előnyeit és hátrányait. Igen sokszor már e társadalmi előkészítés döntő befolyással volt a javaslat sorsára. Ezután következett a szakszerű tárgyalás a parlamenti bizottságban s végül a kimerítő, részletes vita magában a parlamentben. Mire a javaslat törvényerőre emelkedett s a legtöbbször csak pár hónappal későbbre kítűzött életbelépési határidő elérkezett, *az ország közvéleménye az új törvényt már magáévá tette* s akik nem is ítélték előnyösnek, azok is felkészülhettek rá és *jó eleve számításba vehették az intézkedés várható következményeit.*

Romániában ma a leglényegesebb, a polgárok életébe és gazdasági tevékenységébe legmélyebben belevágó új intézkedések vagy Decret-Lege formában *derült égből villámcsapásként* jelennek meg a hivatalos lapban, vagy váratlanul és minden előkészítés nélkül, igen sokszor — mint pl. a devizarendeletnél — puccsszerűleg kerülnek a parlament elé, mely azt pár órai vagy legfeljebb 1—2 napi tárgyalás után megszavazza, igen sokszor visszaható erővel s a közvélemény csak akkor kezd tudomást szerezni a lapokból az új törvények rendelkezéseiről, követelményeiről és következéseiről, mikor már a hatóságok fogamatba vették a végrehajtást és már szabják is ki annak alapján a büntetéseket.

Ilyen lévén a helyzet magukkal a törvényekkel, a különböző miniszteri, vezérfelügyelőségi, katonai parancsnoksági, prefektusi és rendőri intézkedések terén még fokozottabb az a bizonyos *rendszabályozási szenvedély*, melyeket a szászok oly találóan jelölnek meg a „*herumregieren*” szóval s amely *lehetetlenné teszi, hogy bármily foglalkozási ághoz vagy élethivatáshoz tartozó polgár biztosan és nyugodtan folytathassa munkáját*, mert mindig feje fölött lebeg a kiszámíthatatlan, rapszodikus hatósági intézkedések Damokles kardja.

Ez a rendszer az, mely az ipar és kereskedelem terén a reális, komoly kalkuláció háttérbe szorításával a spekulációnak nyitott tág terét. Ez a rendszer okozza, hogy immár negyedik éve sem földbirtokos, sem bérlő, sem paraszt nem tudja, hogy övé lesz-e jövőre is a föld, melyet most megmunkál, sőt még afelől sem biztos, hogy vetését ő maga arathatja-e le s ezért természetesen nem is fordíthat gondot földje termő erejének növelésére. Ez a rendszer tette házárdkártyajátékká a kiviteli kereskedelmet, mely pedig Románia óriási

természeti kincseire tekintettel főtényezője lehetne a vagyonosodásnak és fejlődésnek. Ezért nem fizetnek az emberek adót, ezért nem mernek építkezésekre bocsátkozni, ezért nem épülnek gyárak a földgázvidékeken s nem utolsó sorban ezért nincsen az erdélyi iskoláknak stabil tantervük, ezért nem készülnek kellő számban tankönyvek az ifjúságnak, ezért nem tud dönteni az ifjúság a pályaválasztás kérdésében.

A kapkodó, rendszertelen, át nem gondolt, incidentaliter kiadott és ötletszerűen végrehajtott intézkedések melegágyai a korrupciónak, erőszakoskodásnak, vesztegetéseknek és a tisztességtelen spekulációnak. Semmi sem akadályozza inkább az új állam konszolidációját és semmi sem teszi nehezebbé az odacsatolt területek polgáira nézve az új keretekbe való beilleszkedést, mint a stabilitásnak ez a hiánya, melyet legelsősorban kellene és legkönnyebben lehetne orvosolni.

b) A diszkrecionális hatalom túltengése.

A régi magyar közmondás azt tartja, hogy az a jó főszolgabíró, aki *ügy tesz, mintha semmit sem csinálna*, de azért tudta nélkül egy keresztelő vagy temetés sem eshetik meg.

A jó közigazgatásnak tényleg nem is az a feladata, hogy intézkedéseivel belenyúljon a polgárok életébe. *Mindenkit egyformán kötelező, mindenki által ismert, világos és szabatos törvényeknek kell szabályozniuk automaticamente a polgárok életét* s a közigazgatásnak csak ott kell közbelépnie, ahol ezeket a törvényeket nem respektálják, ahol *rendellenességek fordulnak elő* s az élet normális rendje megzavartatik. De itt is az a feladata csupán, hogy eltávolítsa a zavaró jelenségeket és érvényt szerezzen a törvényes rendnek.

Még oly ideálisan megkonstruált adminisztrációnál is elkerülhetetlen, hogy a közigazgatási funkcionáriusok fel ne ruháztassanak bizonyos fokú diszkrecionális hatáskörrel. Ennek azonban a *leg-minimálisabbnak* kell lennie s a polgárok fontos életnyilvánulásait és magánérdekeit csakis precíz rendelkezések szabályozhatják, nem pedig egy még oly jóindulatú tisztviselő diszkrecionális hatásköre.

A közigazgatás helyes megszervezése mellett mindenkire kötelező érvénnyel pontosan körül kell írva lennie annak, hogy pl. egy népgyűlés megtartása, egy építési engedély kiadása, egy részvénytársaság alapítása, egy új iskola felállítása, egy iparengedély kiállítása stb. milyen előzetes tárgyi és alaki feltételekhez van kötve. Ha e feltételek bármelyike hiányzik, úgy a közigazgatási

tisztviselő megtagadja az engedélyt, de viszont, ha valaki e feltételeknek eleget tett, úgy a közigazgatási funkcionárius *köteles* az engedélyt kiadni és azt semmi más címen meg nem tagadhatja.

Az elfogult pártküzdelmek idején a magyar államban is megvolt a úzus arra, hogy a közigazgatás diszkrecionális jogköre kiszélesíttessék. A szabatos törvényes rendelkezések s a közvélemény egyértelmű nyomása alatt azonban ez számottevő mérvben csak az italmérési engedélyeknél érvényesült. Ez a kérdés nem volt precíze szabályozva s ezért e téren voltak is sérelmek, melyekkel azután a pártsajtó teletármázta az országot. Anomália volt, melyen könnyen lehetett volna segíteni, ha a törvény úgy rendelkezett volna, hogy ilyen meg ilyen feltételek mellett az italmérési engedély senkitől meg nem tagadható.

Ami azonban a magyar államban *sajnálatos kivétel* volt, az *nálunk ma rendszerré nőtte ki magát* s ez egyfelől egyik legfőbb oka annak, hogy a polgárok a hatóságok részéről folytonos zaklatásoknak vannak kitéve, másfelől pedig a diszkrecionális joggal bíró tisztviselők jóindulatának megnyerése érdekében a polgárok kénytelenek vagy legalább is indokoltnak látják különböző legitim és illegitim áldozatokat hozni. Hogy ez mennyire terhes és elviselhetetlen az egyesekre s mily káros és egyenesen vészthozó az államra nézve, azt felesleges fejtegetni.

Ma Romániában a diszkrecionális hatalom olyan túltengése uralkodik, milyenről eddig még fogalmunk sem volt. E túltengés aláássa a törvények tekintélyét, a kötelező erejükbe vetett hitet s veszélyezteti az egész törvényes rendet.

Az agrárreformról ne is beszéljünk, mert annak labilis parafrasai mellett az érdemleges döntés teljesen az eljáró közegek diszkrecionális jogkörébe van letéve. Diszkrecionális jogkörrel döntenek azonban a magán- és közgazdasági élet legfontosabb viszonylataiban, pl. részvénytársaságok tőkefelemelésének engedélyezése, a földgáz árának megállapítása stb. stb. kérdésében s a legutóbbi képviselőválasztások tanúsága szerint *diszkrecionális hatalommal határozták meg azt is, hogy ki lehet képviselőjelölt és ki nem.*

Amíg a közigazgatási funkcionáriusok ilyen széleskörű diszkrecionális hatáskörrel rendelkezhetnek, addig a polgári jogok és közszabadságok teljes illuziórusak.

c) Az önkormányzati szervek megszüntetése

A régi Erdély közéleté széleskörű községi, városi, vármegyei, nemzeti és tartományi önkormányzat alapjára volt helyezve. Ezekben az önkormányzati testületekben *eleven élet* lüktetett. Az ország minden polgárának módjában állott az autonómia megfelelő fokozataiban befolyást gyakorolni a közügyekre, viszont a közhatalom kezelői tudatában voltak annak, hogy minden lépésüket száz szem figyeli s működésükért nemcsak saját lelkiismeretüknek és közvetlen felelősöknek, hanem az általuk kormányzottaknak is felelősséggel és számadással tartoznak.

A magyar állam 1867 után a régi Erdély autonomikus berendezkedéseit némileg megszüktette ugyan, eltörölve az erdélyi országgyűlést, a székelyek és szászok nemzetgyűléseit s bizonyos ágazatokat kivéve a vármegyei autonómia hatásköréből, *lényegében azonban megmaradtak az önkormányzati berendezések* s az ötvenéves magyar impérium alatt zavartalanul működtek.

A román kormányzótanács a gyulafehérvári unió kimondásával egyidejűleg *egy tollvonással megszüntette Erdélyben az összes önkormányzati szervek működését*. A községi képviselőtestületeket később lényegesen megszüktett haláskörrel visszaállították ugyan, de a városok és vármegyék autonómiájának helyreállítására még csak kilátás sincsen. Ezeket ma is kinevezett tisztviselők kormányozzák, legjobb belátásuk és felsőbb utasítások szerint. Működésükért nem felelősek senkinek, csak hivatali felelősöknek; nem ellenőrzik őket senki, ha a minisztérium a panaszok megsokasodásával nem küld ki vizsgálóbiztost vagy kormányváltozás esetén az uralomra került ellenpárt bele nem néz kártyáikba, hogy eltávolításukra és helyüknek saját embereivel való betöltésére ürügyet találjon.

Ma egyedüli „önkormányzati” szervünk a bukaresti parlament. Hogy ez az alkotmányosság posztulátumainak milyen figyelembevételével állítottatott össze és működik, arról nem mi, az elfogultság vádjával illelhető faji kisebbség, hanem a Romániával való uniót proklamáló Maniu Gyula, Vajda Sándor és társaik mondták ki a megfelelbezhetlen ítéletet.

Hogy ez a helyzet mennyire fáj nemcsak nekünk, hanem Erdély minden polgárának, mennyire beleütközik legéletbevágóbb érdekeinkbe, mennyire ellenkezik egész politikai mentalitásunkkal és mennyire óhajtanók az önkormányzati szervek helyreállítását, arról köteteket lehetne írni.

Olyanok előtt azonban, kik alkotmányos közjogi berendezések alatt éltek és élnek, *minden önkormányzati szervtől való teljes meg/osztottságunk* pusztá leszögezésén kívül felesleges minden további érvelés. Akik pedig az alkotmányosság és az autonómia államfentartó, nemzetnevelő, szabadságbiztosító áldásait nem ismerik, azok épp úgy nem tudják megérteni, hogy mi hiányzik nekünk, amint a vak nem érti Tizian festményét s a botfülű Beethoven zenéjét.

Összefoglalás.

A nemzetek tanácsában ülő férfiaknak meg kell barátkozniuk azzal a gondolattal, hogy *az önálló nemzetállamok korlátlan szuverenitásának elve szükségképpen és feltartóztatlanul konfliktusról-konfliktusra sodorja a nemzeti ábrándoktól túlfűtött államokat* s hogy Európa békéje csak úgy lesz fenntartható, ha úgy az elmélet, mint a gyakorlati politika *revízió alá veszi a korlátlan szuverenitás elméletét*

Akik Középeurópa sorsa felett akarnak intézkedni, azoknak meg kell ismerkedniök Erdély földrajzi, etnográfiai és történelmi adottságaival és figyelembe kell venniök, hogy *Erdély olyan zárt egész, mely csak összes attribútumaival együtt és egységesen bírálható el; csak szabad levegőben bontakoznak ki belső erői és csak saját individualitásának megfelelő módozatok mellett illeszthető bele egy nagyobb egységbe.*

A törvényes és kormányintézkedésekben való *stabilitás hiánya, a diszkrecionális hatalom túltengése s az önkormányzat teljes hiánya* ma reánk nézve sérelmesebb és hátrányosabb, mint az, hogy a gyulafehérvári határozatok s a kisebbségi egyezmények végrehajtásáról még csak szó sem esik.

Félre ne értessünk. Természetes, hogy követeljük a gyulafehérvári határozatokat s a kisebbségi jogokat, hiszen ezek oly minimumot képeznek, melyekből igazán már nem lehet tovább alkudni.

Azonban teljesen értéktelen reánk nézve úgy a gyulafehérvári ünnepélyes deklaráció, mint a jogainkat biztosító nemzetközi szerződés és értéktelen volna minden, még oly szépen hangzó és még oly kautelákkal körülbástyázott újabb kodifikálása kisebbségi jogainknak mindaddig, míg a kormányzati politika meg nem teremti a közéletben a nyugodt polgári élet előfeltételét képező stabilitást, a minimumra nem redukálja a közfunkcionáriusok diszkrecionális jogkörét és az alkotmányosság szellemében helyre nem állítja önkormányzati szerveinket.

Az igazság lelke.

.... és betölté zúgásával az egész házat...

Érdekes és tanulságos megfigyelni az új igazságok felismerésének és érvényrejutásának sokszor szövevényes és mindig küzdelemteljes útját.

Az „Úr Jézus harmincéves életkorának betöltésekor és pusztai magányban töltött 40 napi visszavonultság után lépett ki tanításával a nyilvánosság elé. E tartózkodás és várakozás figyelmeztet arra a megfontolásra, higgadtságra és összeszedettségre, mellyel új igazságokat lelkünkön átszűrni, hatásait, következményeiket fontolóra venni tartozunk, mielőtt embertársaink megszokott eszmekörébe, gondolatviláguk kitaposott útjába új igazságot, új irányt, új meglátást beállítanánk.

S a nyilvánosságra lépés még nem volt a diadal. Három évig hirdette igéit jártában-keltében, meghitt körben és tömegek előtt, zsinagógák véneinek s publikánusoknak és samariai asszonyoknak. Kevesen hallgatták s még kevesebben értették meg. Akik hallgattak rá, azokat sem annyira tanainak igazsága, mint egyéniségének varázsa, csodatevő ereje, tiszteletet parancsoló alakja bilincselte le. Hogy ez mennyire így volt, az kitűnt akkor, mikor a hatalmasokkal szemben egyénileg — látszólag — elbukott. Megszűnt a varázs s bár az elhintett mag ott szunnyadt sokak lelkében, ezek még maguk sem ébredtek tudatára az eszmék igazságának.

... És akkor lőn hirtelen az égből, mint sebesen jövő szélnek zúgása és betölté az egész házat...

A szemek fölnyíltak, a lelkek megvilágosodtak, most már *látta* mindenikük az igazságot. *Látta olyan tisztán, olyan biztosan, hogy halálba tudott menni érte.*

Hosszú, szövevényes és küzdelemteljes út, amíg egy igazság, melyre ráutalnak a természet és a társadalom jelenségei, meg tudja magát értetni előbb néhány emberrel, kiknek azt át kell a lelkükön szűrni, összhangba kell hozni egyéb tudásukkal és gondolataikkal, hogy önlelkükben kipróbálhassák előbb, vájjon nem csupán csalóka káprázat tévesztette-e meg őket.

S ha e kiválasztottak egyszer már látják az igazságot, akkor előbb halkán és tapogatózva, majd lassan neki-bátorodva igyekeznek rá felhívni embertársaik figyelmét. Ez a legnehezebb, legkeservebb és legelcsüggesztőbb feladat. Hány igehirdető bukik el, nem azon, hogy hamis volna az igazsága, hanem elbukik a helyesen felismert és később diadalmaskodó igazság birtokában azért, mert nem volt elég ereje, kitartása, hite, bizalma ahhoz, hogy legyőzhesse a legnagyobb akadályt: a közönyt, a fásultságot, a rosszakaratot, a tespedésbe merült tehetetlenséget.

De ha sikerült mindezt legyőzni — s ez egy embernek *csak legritkábban* szokott sikerülni — ha az igazságot mind többen és többen látják meg s mind többen és többen igyekeznek azt belekiáltani a közvéleménybe, akkor egyszer csak elérkezik egy időpont, mikor az új igazság revelációként elevenedik meg a tömegek előtt, „zúgásával betölti az egész házat”, mikor már mindenki látja, mindenki hisz benne, mindenki kész küzdeni, harcolni érte.

E hosszú küzdelemteljes út egyben próbaköve a felismert igazság erejének. Egy út, mely mint a hadak fölvonulásának útja, halottakkal van telehintve: meg nem született és érvényesülésre meg nem érett eszmék holt-

tetemeivel. Végig kell ezt járnia minden eszmének, gondolatnak, mielőtt elnyerhetné a tüzes nyelvek sztigmáját és betölthetne zúgásával a házat...

Az a gondolat, melynek propagálása érdekében ez a könyv íródott, már jó darabot befutott ezen a küzdelemteljes úton. Mocsáry Lajostól errefelé sokan csendes emberek már, akik egy-egy darabkán előbbre küzdöttek zászlaját, mely körül bizony — volt idő rá — nagyon kevesen csoportosultak.

Amikor a nagy összeomlás után újból keverték a kártyákat és sok csalóka ábránd szétfoszlott, mind elementárisabb erővel kezdett kibontakozni ennek az igazságnak fénye. A tisztánlátást azonban még mindig akadályozza az új államalakulásokkal kapcsolatosan felgyülemlett keserúségek köde. Reméljük, hogy ez a köd oszladozóban van s addig is kövessünk el mindent, hogy a ködön keresztül is minél többen meglássák az igazságot.

Néptömegek lemészárlását és földönfutóvá tételét láthattuk csak a közelmúltban Kisázsiában s valamivel enyhébb formák között ugyanez folyik a szemeink előtt ma is Macedóniában. Nincs kímélet sem az aggoknak, sem a csecsszopóknak, mert a túlfeszített faji öntudat a saját képére akarja átalakítani az uralmának alávetett egész területet. Nem törődik azzal, hogy más fajok is élnek ott s annak fiai is emberek, neki felebarátai, akiknek épp úgy joguk van az élethez, s épp úgy magukénak vallják a lábuk alatt lévő földet. Nem törődik azzal sem, hogy a kocka fordulhat — s vannak területek Macedóniában és Kisázsiában, hol egy évtized alatt nyolc-tízszer is fordult a kocka — s akkor a másik népfaj kezdi meg az irtó háborút ő ellene, ugyanazokkal a borzalmas eszközökkel.

Egy földterület, melyen különböző népfajok élnek, poklot és kínszenvedést hord méhében addig is, míg előbb-utóbb sivár pusztasággá változik, ha ezek a népfajok nem képesek arra, hogy faji önzésükön felülemel-

kedjenek. S az önzést, ezt a mindennél erősebb szenvedélyt csak úgy lehet intenzitásában lefokozni és korlátok közé szorítani, ha e különböző fajú népeknek magasabb közös célokat tudunk mutatni. Olyan célokat kell mutatnunk s olyan fénnel kell azokat megvilágítanunk, hogy ne csak néhány gondolkozó elme, hanem a tömegek is meglássák, magukévá tegyék és azokban felolvadjanak.

Erdély földjén egymás testét marcangolja évtizedek óta a román és a magyar népfaj.

Ha hiszünk a Gondviselésben, hinnünk kell abban is, hogy nemcsak esetlegességek játéka e két népfajnak Erdély területén való keveredése, hanem ezzel magasabb céljai vannak egy felsőbb hatalomnak.

Ismerjük a történelmet; tudjuk, hogy Erdély különböző vidékein milyen korszakokban s milyen események hatása alatt helyezkedett el ilyen vagy amolyan csoportban az egyik és a másik népfaj. A két népfajnak Erdély földjén való rétegeződését a történettudomány görcsővével épp úgy fel tudjuk tárni és meg tudjuk magyarázni, mint hegyeinkben a pala, agyag, homok és terméskő rétegeződését.

De ha intuícióval akarunk a jövőbe nézni, akkor nem szabad megelégednünk e rétegeződések oknyomozó vizsgálatával s különösen nem szabad ezzel megelégednünk akkor, ha azt látjuk, hogy e rétegeződés mai alakjában csak könny, vér és szenvedés forrása s kultúrák pusztulásának csiráját rejti méhében, hanem a Gondviselésbe vetett hittel azt kell mondanunk és hangos szóval hirdetnünk, hogy *a zárt tömbben lakó magyarság s az ugyancsak zárt tömbben lakó románság közé azért van Erdély területén egy — mindkét népfajból a szétválaszthatlanságig összekevert—konglomerátum közbeékelve, hogy e két népfajnak Erdélyben egymás között és egymásban élő fiai elszakíthatatlanul egymáshoz fűzzék ezt a két népet s mindkét fajnak Erdélyben élő töredéke megértesse a saját zárt tömbben élő fajrokonáival, hogy ellenséget ne egymásban keressenek.*

Ha az erdélyi magyarság meg tudja látni és be tudja tölteni ezt a történelmi hivatását, ha meg tudja értetni Budapesten, hogy *a románság ellen elhangzott minden haragsugallta szó végeredményében az erdélyi magyarság testét, annak intézményeit, birtokállományát vagy kultúráját sebzi meg* és meg tudja értetni Bukarestben, hogy *ha barátra és szövetségesre van Romániának szüksége, nem találhat biztosabbat, jobbat, kitartóbbat, mint azt, kinek szövetségesi hűségére és ragaszkodására kétmillió román állampolgár fajrokona a zálog* — ha meg tudja mindezt értetni, ami pedig oly világos, oly kézenfekvő, akkor *lesz még egyszer ünnep Erdély földjén is.*

Ha nem tudja, ha a magyar és román faj főzött továbbra is a faji önzés, a harag, az irigység és a gyűlölet marad uralkodó s e szenvedélyektől elvakítva, továbbra is készen tartják a tűzcsóvát, hogy azzal egymásnak a fedelét lángbaborítsák — akkor ott van Kis-Ázsia és Macedonia példája, akkor *az erdélyi magyarságra is ugyanaz a keserű, tragikus sors vár, mint az egymást pusztító, egymás vérében gázoló s egymás pusztításával a világ egyik legszebb tájékát előbb-utóbb sivataggá változtató, egymásbakevert török-örmény-görög-bolgár néptöredékekre.*

Ezek a rémképek adták kezembe a tollat.

Hála Istennek, már nem új, amit mondok s hála Istennek, már nem egyedül hirdetem ezt az igazságot.

Hiszem, hogy az erdélyi magyarság egészséges élet-ösztone ráeszmél ennek az ő magasabb elhivatottságának tudatára s hogy már nincs messze az idő, mikor ez az eszme, „mint sebesen jövő szélnek zúgása, betölti az egész házat ...”

Hogy ez az idő minél előbb elérkezzék, azért írtam ezt a könyvet.

1923. Pünkösöd vasárnap.

Tartalomjegyzék

Az Erdélyi Irodalmi Társaság előszava.....	III
Az erdélyi magyarság- történelmi hivatása.	
Elöljáróba.....	3
I. Az elvi alap.	
Az erdélyi románok	11
Román kérdés.....	16
A románok és a szocialisták.....	19
Román hittestvéreink.....	22
A romániai magyarokhoz.....	24
Sinaia.....	26
Nemzetiségi diákpolitika	29
A román görög-katholikusok hitélete.....	33
A macedóniai románok és az unió.....	36
Egységes orthodox egyház.....	40
A közoktatás ügye Romániában.....	42
A román görög-katholikusok	46
A magyarországi és erdélyi románok egyházi - élete.....	49
Az erdélyi kérdés	53
Az erdélyi románok	57
Nemzetiségi politikánk és a válság	64
A liberális párt bukása.....	69
A Szent Imre Egylet üdvözli a Bethlen Gábor Kört.....	72
Nemzetközi politikánk	73
Romániai képek.....	77
Szerkesztői üzenet.....	82
Pünkösd	83
Román békemozgalom.....	86
II. A gyakorlat erőpróbája.	
A népoktatás reformja.....	89
A népoktatás reformjához.....	93
A népoktatás reformja és a románok.....	96
A nemzetiségi pénzintézetek ...”.....	99
Érzelmi közösség.....	102

A közigazgatás és a nemzetiségek.....	105
Nemzetiségi dolgok.....	107
A választás utóaktái.....	109
A tyúkszemrehágás politikája.....	111
Egy kis nemzetiségi izgatás nálunk.....	113
Vármegyei közgyűlés.....	116
A forna.....	120
Öntudat és önbizalom	124
A választójog elvi alapkérdései.....	127

III. A történelmi fordulat.

Főispáni székfoglaló	131
Válasz a román küldöttségnek.....	136
Egy év múlva.....	137
f Dr. Bréda Emil.....	140
Egy át nem adott memorandum.....	143
A megértés politikája	154
Az igazságosság.....	161
Milyen értékeket veszélyeztet az elhibázott agrárreform.....	164

IV. Kisebbségi fronton.

A kolozsvári zászlóbontás.....	167
Felekezeti iskoláink jövője	170
A boldog fa és a küzködő fa.....	174
A nagygyűlés tanulságai.....	177
Gyakorlati programmunk.....	181
Ami összefűz	186
A hitvallásos iskolatípus.....	190
A magyarság egysége.....	194
A demokrácia.....	197
A parlamenti aktivitás	201
Bernády Györgyről ,.....	203
A magyarság és a választások.....	204
A magyarság és a választások.....	206
Csíkszeredai programbeszéd.....	209
Erdély és Budapest	215
Utastási rendszer, vagy egyéni felelősség.....	218
Pünkösdi lélek.....	220
A láthatatlan harmadik.....	223
Erdélyi magyar bankpolitika.....	226
A kormány földosztási ünnepe.....	231
Az ipari hitel	236
A tőkehiány.....	238
Erdély problémái.....	241
Az igazság lelke.....	262